

Cumhuriyet'in Yeni Yüzyılında İstanbul'un "Mega" Dönüşümü ve Karşı-Hegemonya Çabaları

İclal Dinger • Pelin Pınar Giritlioğlu • Esin Köymen •
Saltuk Yüceer • Osman Gülü • Mustafa Fazlıoğlu •
T. Gül Köksal • Cihan Uzunçarşılı Baysal • Deniz Öztürk

Eko-Lojik Kriz Olarak Kapitalizm

%500 Esneme Özelliğine Sahip
İthal EPDM Membran

EU Strips

Ocak 2024 • Yıl: 24 • Sayı: 79 Yayın Türü: Yerel, süreli

Yayınlayan

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi

Sahibi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi adına
Alper Ünlü

Genel Yayın Yönetmeni

Deniz İncedayı

Yayın Koordinatörü

Ekin Öztürk

Yazı İşleri Sorumlusu

Metin Karadağ

Yayın Kurulu

Zafer Akay, Zafer Akdemir, Esra Akbalık, Oya Akın,
Gül Cephanecigil, Ayşen Ciravoğlu, Burcu Selcen Coşkun,
Tores Dinçöz, Zeynep Eres, T. Gül Köksal, Derin Öncel,
Gülşen Özyaydın, Mücella Yapıcı

Danışma Kurulu

Zeynep Ahunbay, Behiç Ak, Nur Akın, Ali Artun,
Acar Avunduk, Çelen Birkan, Hasan Çakır (Almanya),
Candan Çıtak, İsmail Doğanyılmaz, Nur Esin,
Nuran Zeren Gülersoy, Zeynep Günay, Ersen Gürsel,
Yücel Gürsel, Figen Kafescioğlu, Ruşen Keleş,
Esin Köymen, Mehmet Küçükdoğan, Eyüp Muhcu,
Derya Oktay, Sabri Orcan, Deniz Erinsel Önder,
Hasan Cevad Özdiil, Aslı Erim Özdoğan, Mehmet Özdoğan,
Yıldız Sey, Simla Sunay, Betül Şengezer, Afşar Timuçin,
Bülend Tuna, Rüksan Tuna, Hülya Turgut, Yıldız Uysal,
Alper Ünlü, Zekiye Yenen, Emre Zeytinoğlu

Yayın Yönetim Yazışma Adresi

Kemankeş Cad. No: 31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 251 49 00 Faks: (212) 251 94 14
e-posta: dergi@mimarist.org
www.mimarist.org/yayinlar/mimarist

Malı Koordinasyon

F. Gökhan Tanrıöver

Grafik Tasarım

Zehra Şenoğuz

Grafik Uygulama

Ebru Laçın Kilci

Baskı-Cilt

Doruk Grafik San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul
100 Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 5. Cad. No: 44 Bağcılar
Sertifika No: 49199

Baskı Tarihi

Mart 2024

Dağıtım

Etkin Dağıtım Nak. Oto Kir. Hiz. Paz. Tic. Ltd. Şti.
Eski Büyükdere Cad. Yamaç Sok. No: 1/1 4. Levent / İstanbul
Tel: (212) 282 40 04 Fax: 0 212 325 33 20

Ofset Hazırlık ve Yapım Organizasyon

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Kemankeş Cad. No: 31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 244 86 87 pbx Faks: (212) 244 86 88
Sertifika No: 64516

Yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergi
adı belirtilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Yeni Umutlarla Yeni Bir Döneme Başlarken...

Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, Şubat 2024'de gerçekleştirilen seçimlerin ardından yeni bir çalışma dönemine başladı. Büyük emek ve özveri gerektiren yeni çalışma döneminde görev alan Hocalarımızı, arkadaşlarımızı öncelikle içtenlikle kutlamak isterim. Bildiğiniz gibi, yaşadığımız dönem kentin ve çevrenin ciddi tehditlerle karşılaştığı, deprem riski nedeniyle zorlu ve karmaşık süreçleri, dönüşümleri, özellikle de kentsel ve çevresel politikaların, kent ve kentli haklarının hassasiyetle araştırılmasını, sahiplenilmesini gerektiren çetin bir dönem. Takvimi meslek odalarının seçimleriyle neredeyse örtüşen yerel yönetim seçimleri de kuşkusuz benzer başlıkları vurguluyor ve medyadaki tartışmalar, eleştiriler her geçen gün daha çok yoğunlaşıyor. Yaşanan doğal ve/veya insan ve ihmal kaynaklı afetler bilimsel ve etik gerçekleri tekrar tekrar yüzümüze vuruyor, yaralarımızı giderek derinleştiriyor.

13 Şubat 2024 tarihinde Erzincan İliç'de, Çöpler Madeni'nde meydana gelen felaketle birlikte karşımıza çıkan dramatik tablo, ülkemizde çevresel duyarlılıkların, bilimsel ölçütlerin, farkındalıkların ve meslek ahlakının rant iştahı karşısında nasıl yok sayıldığını bir kez daha en acı şekilde gözler önüne serdi.

Cumhuriyetimizin 100. yılını kutladığımız bu özel dönemde, alınan bunca dersten, uzmanların bunca bilimsel açıklamalarından sonra bile karar vericilerin kulakları doğanın ilkelerine, bilimin sesine kapalı. Yaşanan deneyimler ve zaman, Meslek Odalarının kamu yararı önceliği, çevre hakları ve meslek ahlakı konularındaki savunmalarını ne yazık ki haklı çıkartıyor; ancak siyasetin sermayeyi, özel çıkarları ve rantı önceleyen politikaları ve toplumsal duyarlılıkları kolay aşılabılır görünmüyor. Bu açıdan bakıldığında, yaklaşan yerel seçimlerin sonuçlarının da ne denli kritik bir önem taşıdığını söylemek yanlış olmayacak...

Bizler de Yayın Kurulu olarak, kentin ve yaşamlarımızın gündeminde ağırlıklı bir yere sahip olan temel kentsel konuları tekrar masaya yatırmak istedik. Bu tür bir içeriğin, 100. Yıl özel dosyasının devamı niteliğinde olacağını düşünerek, İstanbul'un gündemindeki mega projelere güncel verilerle ve değerlendirmelerle, eleştirel bir gözle bakarak bütüncül bir yaklaşımı sizlere sunmak istedik.

Editörlüğünü Yayın Kurulu üyemiz sevgili Gül Köksal ile değerli araştırmacı Cihan Uzunçarşılı Baysal'ın yürüttüğü dosyamızda, kentin mega projeleri, yeni yaşam biçimleri, ürettiği yapılar çevre, dönüşüm, planlama ve koruma politikaları ile kentsel haklar ve kaliteler çerçevesinde değerli uzmanların ve araştırmacıların katkılarını aldık. Ayrıca bu süreçleri meslek odasının içerisinde yönetici sorumlulukları üstlenen arkadaşlarımızın deneyimleriyle birleştirmeyi, onların görüşlerini özetleyerek sundukları birikimlerini de dosyamıza kattık. Planlama aşamasından konut birimine kadar uzanan karmaşık süreçte ait irdelemeleri ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

Diğer başlıklarımızda da seçkin değerlendirme ve yorumları okuyacaksınız.

Kasım 2023'de 'Cumhuriyetin İkinci Yüzyılı ve Mimarlık Eğitimi' başlığıyla İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün ev sahipliğinde gerçekleştirilen ve meslek alanında akademisyenleri, uygulamacıları, meslek odalarını, sivil toplumu ve öğrencileri buluşturan XII. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı'na ait bir değerlendirmeyi ev sahiplerinin kalemlerinden sunuyoruz. Farklı başlıklarımızda yine kentsel mekana, yaşama, estetiğe ve kimliğe, ekolojik krize ve siyaset ilişkisine dair değerli katkılar severek okumanızı diliyoruz.

Gelecek sayımızda ise, dünyanın dört bir yanında tanıklık ettiğimiz savaşların, yıkımların ve yeniden inşa süreçlerinin mekânsal, mesleki ilişkileri üzerine düşünmeyi, düşündürmeyi anlamlı bulduk. Mekanın, belleğin ve kimliğin yok oluşuna ve yeniden üretimine mesleki/ahlaki bir perspektiften, uzmanların ve meslektaşların katkılarıyla farklı açılardan bakabilmeyi hedefliyoruz.

Bugün ülkenin, kentlerin ve kurumların genel politikalarından meslek alanımıza yansıyan ve toplumun yaşam kalitesini ilgilendiren, gelişme yerine gerilemelerin, anti-bilimsel yaklaşımlar nedeniyle ödenen ağır faturaların ve en önemlisi ahlaki alanda yaşanan acıklı çöküşün karşısında toplum yararını kararlılıkla savunan, sorunları uzmanlarıyla ele alan ve bilimsel düşüncenin destekçisi olan kurumların, kişilerin ve aydınların dayanışması mücadelede en önemli kaynağımız olacak. O nedenle dileyelim ki, yeni yönetimler yeni umutlarla gelsin, bilimin, aydınlığın ve uygarlığın yolu açılsın!

Saygılarımla,

Deniz İncedayı

Mimar.ist Ocak 2024/1
ISSN 1302-8219

4

GÜNDEM

Adalet Nöbeti'nde 649. Gün.....	4
TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi 48. Dönem Olağan Genel Kurulunu Gerçekleştirdi	5
Kadıköy'de Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Yapısı Olan Batum Apartmanı'nın "Riskli Yapı"	
İlan Edilmesine Bilirkişi Engeli	6
İkonik Bir Yapı Olan Tercüman Gazetesi Binası'nın Yıkımını Kınıyoruz.	7
İnsanlığın Ortak Mirası Ayasofya'yı Korumak Asli Görevimizdir	8

9

HABER - ETKİNLİK

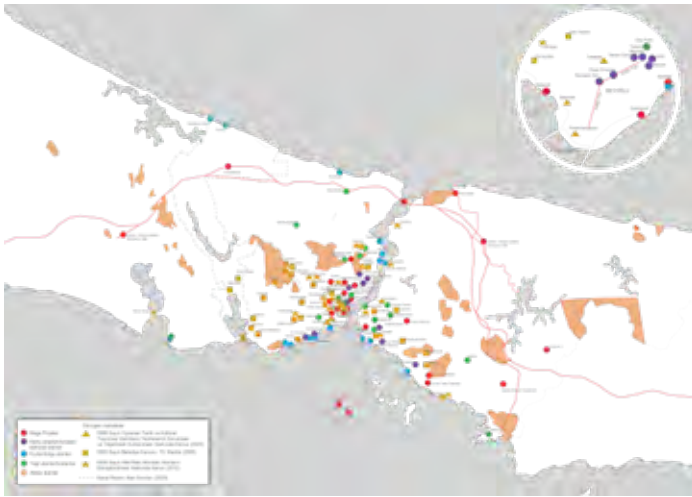
Cumhuriyet'in II. Yüzyılına Doğru Sempozyum ve Sergisi	9
Cumhuriyetin 100. Yılında İstanbul Mimarlık ve Yerleşme Kültürü Sempozyumu / <i>Gülşen Kılıçreis Özyayın</i>	10
"Mimarlar Odası'nın Perspektifinden İstanbul'un Cumhuriyet Yüzyılı" Sergisi Ardından / <i>Mine Esmer</i>	11
Cumhuriyet Yüzyılında Öncü Bir Kadın Mimar Leman Tomsu Sempozyumunun Ardından / <i>Zeynep Eres Özdoğan</i>	16
TMMOB V. İstanbul Kent Sempozyumu Gerçekleştirildi	18
Demokrasi ve Kentleşme Üzerine Analizler: Otoriterleşme ve Afet Koşullarında	
Yerel Yönetimler Sempozyumu İstanbul'da Gerçekleşti.....	18
XVI. Kent Düşleri Atölyeleri: "Kentsel Dirençlilik" / <i>Esra Akbalık, Ekin Öztürk</i>	19
Şehir manzaralarının 500 yıllık hikâyesi: "Tam Yerinden: İstanbul'a Panoramik Bakışın Tarihi"	
26 Ekim 2023 - 24 Mart 2024	21
Türkiye'de Mimarlık Eğitimi: 18. Yüzyıldan Günümüze Kurumsallaşma Eşikleri / <i>Elif Sena Akan</i>	23

24

KÜTÜPHANE

Trakya'da Geleneksel Köy Mimarisinin Son İzleri Istranca Dağlık Bölgesi Dalörgü Yapıları / <i>Koray Güler</i>	24
Zaman-Mekan / Kavramlar ve Deneyimler Toplamı Toplanan Değerlerden Büyük Olan Birliktelik / <i>Buşra Al</i> ...	25
"Kurtmak ve Onarmak: Mimar-Restoratör Mualla Eyüboğlu (1919-2009)"- Işıl Çokuğraş ve Ç. İrem Genç / <i>Burcu Selcen Coşkun</i>	25

27 GÖRÜŞ

Kolektif Bellekte Özel Bir Yeri Olan Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nin
Yapısal Güçlendirme Süreci Açık ve Şeffaf Biçimde Yürütülmelidir / *Gülşen Kılıçreis Özeydin*27

29 DOSYA: CUMHURİYETİN YENİ YÜZYILINDA İSTANBUL'UN "MEGA" DÖNÜŞÜMÜ VE KARŞI-HEGEMONYA ÇABALARI

Cumhuriyet'in Yeni Yüzyılına Kentsel Koruma ve Planlama İçin Geçmişten
Dersler Çıkarmak / *İclal Dinçer*30
İstilacı Kentleşme ve Çevresel Etkileri: İstanbul Örneği / *Pelin Pınar Giritlioğlu*36
Afetler Bağlamında Geliştirilen Yasal Düzenlemeler ve Yaşam Alanlarımıza Yapılan
Müdahaleler / *Esin Köymen*46
2000'lerden Bugüne Kentsel Dönüşüm / *Saltuk Yüceer*49
Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılından İstanbul'un Geleceğine Bir Bakış / *Osman Gündü*52
Kent Peyzajında Rant Odaklı Yapılaşmaya Karşı Mücadele / *Mustafa Fazlıoğlu*56
İstanbul'un Mega Projelerle İmtihani / *T. Gül Köksal*59
İstanbul'un Mega Dönüşümüne Mahallelerden Bakmak / *Cihan Uzunçarşılı Baysal*64
İstanbul'un "Mega" Dönüşümünü Haritalamak / *Deniz Öztürk*70

75 İNCELEME

Esnek Mekanda Kimlik Taramaları: Konut Düzleminde Bazı Okumalar /
Ümrân Aydın, Hande Düzgün Bekdaş75
Bir Sıradışı Dönüşüm Öyküsü: Moraliolu Yalısı / *Murat Şahin, Zehra Moraliolu, Tarık Emre Kırhallı*86

96 ELEŞTİRİ-KURAM

Mekânsalın Olanakları ve Mimari Mekân / *Sema Serim*96
Kent Yaşamında Güzelin Önemi / *Ali Timuçin*102

107 EĞİTİM

12. Mimarlık ve Eğitim Kurultayının Ardından: Mimarlık Eğitimi İçinden
Kısa Bir Değerlendirme1 / *İpek Akpınar, Kıvanç Kılınc*107

109 EKOLOJİ

Eko-Lojik Kriz Olarak Kapitalizm / *Mehmet Şahinler*109

114 YAPI FİZİĞİ

Kırlangıçkuyruğu Masif Ahşap Panel Elemanlar / *Hüseyin Emre Ilgın, Markku Karjalainen*114

120 ÇİZGİ

Behiç Ak120

Adalet Nöbeti'nde 649. Gün

Gezi İçin Adalet Nöbeti, 3 Şubat 2024 Cumartesi günü gerçekleşen TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi 48. Dönem Olağan Genel Kurulu katılımcılarının da yoğun destekleriyle 649. gününü tamamladı. Mesleki ve teknik bilgilerini halkın yararına kullandıkları için tutsak edilen arkadaşlarımızın özgürlüklerine kavuşmaları için mücadelemizi kararlılıkla sürdüreceğimizi bir kez daha duyuruyoruz.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi 48. Dönem Olağan Genel Kurulunu Gerçekleştirdi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin, 2-3-4 Şubat 2024 tarihlerinde gerçekleşen genel kurul süreci tamamlandı. "Kentlerin Afetlere Hazırlanması, Mülkiyet Hakkı ve Kentsel Dönüşüm" temasıyla hazırlanan Teknik Kongre 2 Şubat 2024 Cuma günü gerçekleştirildi.

3 Şubat tarihinde gerçekleştirilen 48. Dönem Olağan Genel Kurulu'nda ise

47. Dönem Yönetim Kurulu'nun iki yıllık çalışmaları aktarıldı, çalışma raporuna ilişkin görüşler dile getirildi, gelecek döneme ilişkin öneri ve talepler sunuldu.

4 Şubat Pazar günü yapılan seçimlerin sonucunda önümüzdeki iki yıllık dönemde Yönetim, Onur ve Denetleme Kurullarında görev alacak kişiler belirlendi.

Seçilen arkadaşlarımıza yeni dönemde başarılar diliyoruz. Genel Kurul sürecine katılan ve katkı veren tüm meslektaşlarımıza içtenlikle teşekkür ediyoruz.

08 Şubat 2024 Perşembe günü yönetim kurulu toplantısının ardından

48. Dönem Yönetim Kurulu görev dağılımı aşağıdaki gibi belirlendi:

Yönetim Kurulu Asıl Üyeleri:

Başkan: Alper Ünlü

İl. Başkan: Erol Türkmen

Sekreter: Ahmet Erkan

Sayman: F. Gökhan Tanrıöver

Üye: Handan Dülger Türkoğlu

Üye: Koray Güler

Üye: Hüseyin Hüsnü Kargın

Üye: Aynur Savaş Uluğtuğ

Üye: Emine Coşkun

Üye: Muhlis Koray Atay

Üye: Almira Yılmaz

Diğer organlara seçilen üyeler ise;

Yönetim Kurulu Yedek Üyeleri:

Kemal Şenel, Mehmet Ocakçı, Burcu Selcen Coşkun, Derya Yorgancıoğlu, Özden Kaya, Ozan Öztepe, Eylem Deniz Yıldırım, M. Gültekin Ganioglu, B. Cansu Toprak Erduvan, Elif Karçık, Şirin Bayram Şener.

Soruşturma Uzlaştırma Kurulu Asıl Üyeleri:

Huriye Savat, Hüseyin Kara, Emine Hayal Uçar, Erhan Kırca, Ala Fitnat Eylül.

Soruşturma Uzlaştırma Kurulu Yedek Üyeleri:

Alaeddin Uğur Tarhan, Güner Gürlü, Bilal İlhan, Atilla Günorta, Tülin Barutçular.

Denetleme Kurulu Asıl Üyeleri:

Süleyman Birdal, İlhami Kurt, Pınar Gökçen, Zozan Beştaş, Sabri Tolga Gürer.

Denetleme Kurulu Yedek Üyeleri:

Abdi Serhan Şakar, Yunus Emre Üçyaşar, Zeliha Deniz Tekgüvercin, Doğan Sancak, Ergun Türkmen.

Özden Kaya Fidanboy, Y. Mimar

Kadıköy’de Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Yapısı Olan Batum Apartmanı’nın “Riskli Yapı” İlan Edilmesine Bilirkişi Engeli

Kadıköy Mühürdar’da mimar Zeki Sayar tarafından 1939 yılında Batum ailesi için “kira evi” olarak tasarlanan Batum Apartmanı’nın Kadıköy Belediyesi tarafından “riskli yapı” ilan edilip koruma kurulunca tescillenmemesiyle ilgili bilirkişi raporu hazırlandı. Bilirkişiler, apartmanın “önem ve özelliği bakımından korunması gereken kültür varlığı” olduğunu belirterek tescillenmesinin uygun olduğunu aktardı.

Mimar Zeki Sayar tarafından 1939 yılında inşa edilen Batum Apartmanı, döneminin modern yapılarından biri olarak kabul ediliyor. Günümüze kadar özgün mimari kimliğini korumayı başarmış ender konut yapılarından biri olan yapı Moda Yenifikir sokakta yer alıyor.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi olarak söz konusu yapının İstanbul 5 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından Ocak 2023’te “korunması gereken kültür varlığı” olarak tescil edilmesine gerek olmadığına karar verdiğini Ocak 2023’te öğrenmiştik. Oysa birçok bağımsız akademik araştırma, mimar Sayar tarafından planlanan ve inşa edilen Batum

Apartmanı’nın gerek bulunduğu konuma yerleşimi ve mimarisi gerekse iç mekân organizasyonu açısından konut mimarimizin erken Cumhuriyet dönemine ait önemli örneklerden biri olduğu konusuna vurgu yapıyordu.

Batum Apartmanı’nın tescillenerek korunması talebiyle İstanbul 14’üncü İdare Mahkemesi’nde dava açmıştık. Dava kapsamında mahkemenin talebiyle sanat tarihçi ve yüksek mimarlardan oluşan bilirkişi heyeti bir rapor hazırladı. Rapordan öne çıkan tespitler şöyle:

– Dava konusu taşınmazın önem ve özellikleri bakımından bulunduğu yerin eski kullanım biçimi ile günümüzdeki kullanım biçimi karşılaştırıldığında yapıldığı dönemin özelliklerini göstermesi, etrafında bu özelliklerdeki binaların oldukça azalmış olması ve bulunduğu yerdeki binaların günümüzdeki kullanımı ve özelliklerinden farklı olan geçmişte aynı yerdeki yaygın kullanım biçimini göstermesi nedeniyle korunmasına gerek olduğu değerlendirilmektedir. Bu açıklamalar ışığında dava konusu taşınmazın ait olduğu dönemin kendine özgü niteliklerini anlatan belge niteliğinde olması nedeniyle korunmasına gerek olduğu değerlendirilmektedir.

– Binanın parsel içindeki konumu, yapı kütleleriyle kütlelerin parsel ile ilişkisi, plan şeması bağlamında bağımsız bölümlerin giriş holü ile salon – oda – mutfak vb. iç mekânların ilişkisi, saçakların boyutu ve cephenin süsten uzak olması açısından değerinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

– Moda semtinin tarihi süreç içerisindeki sosyal ve ekonomik durumu ile yaşam tarzını yansıtmaları açısından özellikle açık çıkmaları, binanın sokak ve arka bahçesiyle ilişkisi düşünüldü-

ğünde önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

– Binanın bulunduğu konut işlevli olarak kullanılan kentsel bölgenin tarihi süreç içerisinde, nüfus artışı ve imar şartları ile yapılaşma imkânının artması sonucunda bölgenin yaşadığı dönüşümü göstermesi açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

– Hem bodrum katının hem de normal katlarının hem plan şeması/ mekân dizimi hem de yüzölçümü açısından konut işlevli olarak önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

– Bulunduğu bölgedeki köşe başı parsellerde yapılmış yeni binalar göz önünde bulundurulduğunda bunlardan belirgin bir şekilde ayrılan cephe kurgusu ve plan formu ile önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

– Bölgede bu mimari özellikler gösteren başka binanın kalmamış olması açısından önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

– Belki yapıldığı dönem için nadir olmasa da günümüzde bölgede bu özellikleri gösteren aynı yaşta çok az bina kalmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

– Binanın çok bakımlı olması ve mimari bitirme malzemeleri açısından gözle görülebilir önemli bir onarım gerektirmemesi nedeniyle önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

– Yapının yaşı ve çok bakımlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda yapısal açıdan çok büyük bir olumsuzluğun görülmemiş olması nedeniyle önemli özellikler gösterdiği değerlendirilmektedir.

*TMMOB Mimarlar Odası
İstanbul Büyükkent Şubesi*

(Basın Bildirisinden)

İkonik Bir Yapı Olan Tercüman Gazetesi Binası'nın Yıkımını Kınıyoruz...

İstanbul Karasurları'nın dışında, Zeytinburnu İlçesi, Merkezefendi Mahallesi, 2969 ada, 41 parselde yer alan, toplumsal belleğe "ikonik" bir bina olarak kazanmış (eski) Tercüman Gazetesi Binası'nın kamuoyunda hiçbir bilgi paylaşılmadan ansızın yıkılmış olması büyük bir kayıptır ve bu tutum asla kabul edilemez. Oysa bu binanın birçok açıdan Türkiye mimarlık ve kent tarihinde önemli bir yeri olmuştur. Değişen koşullar çerçevesinde Babiâli'den İstanbul Karasurları'nın dışına taşınan ilk basın binası olması, mimarları Günay Çilingiroğlu ve Muhlis Tunca'nın deneysel mimari olarak da adlandırılabilir olacak özgün tasarım yaklaşımları, binanın statik tasarımını yapan Rasin Etiman'ın geniş konsolları ile Türkiye'de ilk defa cesur bir mühendislik yaklaşımı uygulayarak binayı mimarlık literatürüne kazandırmış olması yapının önemini göstermektedir. Binanın uygulandığı yıl olan 1974'te, içinde yer aldığı çevre henüz yapılaşmamışken, kentin ana ulaşım damarlarından biri olan E-5 koridoru üzerinde tek başına algılanan güçlü bir kentsel imge olarak kente kazandırılmış olması da binanın "ikonik" olma nedenlerini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bina, mimarlıkla ilgili yayınlarda da ele alınmış; "...binanın bir tasarım olgusu ve inşa edilmiş yapısal bütünlük olarak özgül anlamının; işlev-simge değeri-strüktürel kuruluş-kütle/mekân biçimlenmesi ve ölçek arasındaki ilişki ve eklemlenmelerde aranması gerektiğini..." belirten mimarlık kuramcısı Atilla Yücel tarafından mimari değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.[1] Tüm bu "ilksel" ve "niteliksel" özelliklerinden dolayı bina, 26.03.2008 tarihinde İBB Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü tarafından yapılan başvurudan iki yıl sonra, İstanbul IV numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.01.2010 tarih ve 3562 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Ne var ki modern bir mimarlık örneği olarak tescil edilmiş olan bu ikonik bina; zaman içinde dış cephesi üzerine asılan reklam panolarıyla özgün durumundan gitgide uzaklaşmıştır. Konuya duyarlılık gösteren Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 25.08.2011 tarihinde yaptığı başvurusuna müteakip, İstanbul Serbest Mimarlar Derneği'nin 11.11.2011 tarihinde yaptığı başvurusuyla, bina üzerinde demir konstrüksiyon ve ahşap panolarla kültür varlığının estetik niteliğini bozan ilâve ve niteliksiz eklerin kaldırılarak binanın özgün görünümüne kavuşturulması için gerekli işlemlerin yapılması talep edilmiştir. Bahsi geçen yazılar ve talepler karşısında 25.03.2011 tarihinde bu defa ilgilisi binanın tescil kaydının kaldırılmasını talep etmiş, bu başvuruyla birlikte konu değerlendirilmiş ve İstanbul IV numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23.05.2012 tarih ve 661 sayılı kararıyla yapının tescil kaydının kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu tarihten sekiz yıl sonra İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü konuya hassasiyet gösterek 10.03.2020 tarihli yazısıyla "Brütalist mimarinin ülkemizdeki seçkin örneklerinden biri olması ve yapıldığı dönemde farklı mimari yaklaşım ve uygulamaları ortaya koymuş olması sebebiyle Tercüman Gazetesi Binası'nın tescil durumunun yeniden değerlendirilmesi" talebinde bulunmuştur. İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 06.07.2021 tarih ve 4713 sayılı kararı ile "söz konusu Tercüman Gazetesi Binası'nın sanatsal, mimari ve estetik niteliklerini anlatan ve üniversitelerin ilgili bölümleri tarafından hazırlanan raporun, ilgili koruma bölge kuruluna iletilmesinden sonra konunun değerlendirilebileceği" belirtilmiştir. İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı, Kültürel Miras Koruma Şube Müdür-

İKONİK BİR YAPI OLAN TERCÜMAN GAZETESİ BİNASI'NIN YIKIMINI KINIYORUZ

İstanbul Karasurları'nın dışında, Zeytinburnu İlçesi, Merkezefendi Mahallesi, 2969 ada, 41 parselde yer alan, toplumsal belleğe "ikonik" bir bina olarak kazanmış (eski) Tercüman Gazetesi Binası'nın kamuoyunda hiçbir bilgi paylaşılmeden ansızın yıkılmış olması büyük bir kayıptır ve bu tutum asla kabul edilemez.

TMMOB Mimarlar Odası
İstanbul Büyükşehir Şubesi

lüğü'nün 29.11.2021 tarihinde, söz konusu binanın teknik ve estetik niteliklerine ilişkin hazırlanan ayrıntılı raporla[2] birlikte, 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Yasası'nın Tespit ve Tescile ilişkin 7. Maddesi doğrultusunda değerlendirilerek yeniden tescil edilmesini talep etmiştir. Ancak tüm bu çabalara rağmen adım adım yok olma sürecine yaklaşan ikonik binanın, ansızın 2023 yılının son günlerinde yıkılmış olduğunu öğreniyoruz.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi olarak, Türkiye Mimarlığı'nda ve kent hafızasında özgün bir yeri olan Tercüman Gazetesi Binasının tescilli bir modern mimarlık örneği iken, yapının hangi gerekçelerle tescil kaydının düşürüldüğü bilinmeden ve ardından yeniden tescil edilmesi sürecinin tamamlanması beklenmeden, yıkım izni veren ilgili belediyesine suç duyurusunda bulunuyoruz. Kamuoyuna duyurulur.

TMMOB Mimarlar Odası
İstanbul Büyükşehir Şubesi

(Basın Bildirisinden)

Atilla Yücel, "Tercüman Gazetesi Binası: Mimarlıkta İşlev, Simge, Biçim İlişkisi Üzerine" Mimarlık Dergisi, 1985 Sayı:4, s.29-32.

[1] Atilla Yücel, "Tercüman Gazetesi Binası: Mimarlıkta İşlev, Simge, Biçim İlişkisi Üzerine" Mimarlık Dergisi, 1985 Sayı:4, s.29-32.

[2] İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı, Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü'nün "Tercüman Gazetesi Binasının Kültür Varlığı Olarak Değerlendirilmesine İlişkin Rapor", Tarih: 29.11.2021. Bu rapor; yapının konumsal özellikleriyle birlikte özgün mimarisini açıklayan nitelikleriyle birlikte kapsamlı bir şekilde koruma uzmanları tarafından hazırlanmıştır.

İnsanlığın Ortak Mirası Ayasofya'yı Korumak Asli Görevimizdir

Ayasofya inşa edildiği 6. yüzyıldan bugüne Dünya mimarlık tarihinde özel bir yer tutmuştur. Yapının mimarları İsidoros ve Anthemius, Roma mimarlığının merkezi kubbeli mekan dilini bazilikal planlı yapıda daha önce denenmemiş bir şekilde yorumlamışlardır. Geliştirilen bu yeni plan şeması ve yapım sistemiyle döneminde ve sonrasında aşılamayan büyüklükte bir kubbe inşa edilebilmiş ve yapı her zaman için mimarların esin ve öğreti kaynağı olmuştur. Nitekim İstanbul'un fethinden sonra her kuşak mimarın tasarımlarını Ayasofya'yı dikkate alarak geliştirdiğini görürüz. Osmanlı mimarlığını doruk noktasına taşıyan Mimar Sinan'ın önemli esin kaynaklarından biri de Ayasofya olmuştur. Koca Sinan Ayasofya'yı çok iyi etüt etmiş, bir yandan mekan ve strüktürü kavramış, bir yandan da yapının taşıyıcı sistemindeki önemli sorunları saptamıştır. Mimar Sinan'ın yapıyı destekleyici onarımları, Ayasofya'nın depremlerden ağır hasar almadan günümüze ulaşmasına büyük katkı oluşturmuştur.

Bir kilise olarak inşa edilen Ayasofya, İstanbul'un fethinden hemen sonra Fatih Sultan Mehmet'in emriyle cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dönüştürme sürecinde yapıya

bir hasar verilmeden yeni işlevine uygun küçük müdahalelerde bulunulmuştur. Öyle ki 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk, Ayasofya'yı tüm insanlığın ortak mirası olarak değerlendirip herkes tarafından gezilebilir, ziyaret edilebilir bir yapıt olarak müzeye dönüştürülmesini istediğinde, yapının cami dönemi ekleri ve donatıları korunurken küçük ölçekli restorasyon müdahaleleri ile kilise döneminin özgün yüzeyleri de açığa çıkartılabilmektedir.

1985 yılında Ayasofya, İstanbul'un diğer bazı önemli yapı ve yerleşim alanlarıyla birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edildi. "İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt" olma kriterini karşıladığı ve üstün evrensel değer taşıdığı için bu özel statüye layık görüldü. Atatürk'ün ileri görüşlülüğüyle tüm insanlığa armağan edilen Ayasofya, müze işlevinin sonlandığı 2020 yılına kadar, hem zemin katı hem galeri katı halka açık, yılda ortalama 3 milyon ziyaretçi alan bir yapıydı. Yapı yeniden camiye dönüştürüldükten sonra ilk aşamada galeri katı ziyarete kapatıldı. Yapıyı bir yılda ibadet ya da ziyaret amaçlı 13 milyonun üzerinde insan ziyaret ederken, yapının bu kitlesel hareketlilik nedeniyle yaşadığı fiziksel sorunlar basında sıklıkla yer almaya başladı. Geçmişte yapı tek merkezden Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından idare edilirken ve düzenli olarak tüm bölümleri temizlenip gerekli bakım onarım işleri sürdürülürken, cami işlevi ile Bakanlığın yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de yönetime dahil edilmesi ayrı bir sorun yumağı oluşturmuş, Kültür ve Turizm Bakanlığı dört katına çıkan bu ziyaretçi sayısını denetleyemez hale gelmiştir. Bu sorunun bir çözümü olarak Bakanlık geçtiğimiz günlerde

bir ziyaretçi planlaması yapıldığını ve galeri katının da yeniden açılacağını duyurdu. Kuşkusuz galeri katının temizlik ve bakımının yapılarak ziyarete açılması olumlu bir yaklaşımdır. Ancak yapı camiye çevrilirken ibadetin yanı sıra yerli yabancı herkes tarafından ücretsiz ziyaret edilebileceği belirtilmişken, galeri katının ancak 25 Avro tutarında biletle gezilebilmesi, müzekart'ın dahi geçmemesi ve bu alana giriş için yapının dışında güneydoğu kesiminde inşa edilen giriş tüneli gibi yapının özgün karakterine zarar veren eklentiler soru işaretleri oluşturmaktadır. Ziyaret amaçlı gezilerde yapının gerçek giriş mekanı olan narteks bölümü yerine tam ters köşeden dar bir dehlizden doğrudan yapının üst galeri katına girmek, Ayasofya'nın görkemli tasarımının algılanmasını da engellemektedir.

Ayasofya tüm insanlığın ortak değeri olarak bir Dünya Mirası alanıdır; tüm bölümlerinde gerekli temizlik, bakım ve restorasyon işleri titizlikle yapılmalı, ibadetin yanı sıra yerli-yabancı ayrımı yapılmaksızın, hassas bir yönetim planı çerçevesinde tüm yapının herkes tarafından ziyaret edilebilir olması sağlanmalıdır.

*TMMOB Mimarlar Odası
İstanbul Büyükkent Şubesi*

(Basın Bildirisinden)

Cumhuriyet'in II. Yüzyılına Doğru Sempozyum ve Sergisi

Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu'nun 48. Dönem Çalışma Programında yer alan temel konulardan "Cumhuriyet'in II. Yüzyılına Doğru" yaklaşımı çerçevesinde 2022 ve 2023 yılında düzenlenen çeşitli etkinliklerin ardından Cumhuriyet'in 100. yıldönümüne atfen 28 Ekim 2023 tarihinde Ankara'da bir sempozyum gerçekleştirilmiştir. Ankara Şube yönetim Kurulu Başkanı Tezcan Karakuş Candan ve Genel Başkan Eyüp Muhcu'nun açılış konuşmalarının ardından Osman Aydın'ın yönetiminde birinci oturum gerçekleştirilmiştir. Prof.Dr. Ruşen Keleş "Kamusal Politikalar Bağlamında Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı" başlıklı konuşmasında yüz yıllık süreçte kuruluş dönemi özellikle ağırlık vererek kentsel politikalar ve mimari bağlamı karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ardından Prof.Dr. Tarık Şengül "Cumhuriyet Projesini Kentleşme Serüveni Üzerinden Anlamak" başlıklı sunumunda kentleşme ve yerel yönetim pratiğini değerlendirmiştir. Doç.Dr.Zeynep Eres ise "Cumhuriyet'in Kırsal Alanda Çağdaşlaşma Politikaları: Mimarlık Üzerinden Bir Değerlendirme" başlıklı konuşmasında yüz yıllık süreçte köy mimarlığında çağdaşlaşma yönündeki çabaları ve karşılaşılan sorunları ele almıştır.

N. Cansen Kılıçöte tarafından yönetilen ikinci oturumda Prof.Dr. Zeynep Ahunbay "Cumhuriyet Döneminde Kültür Mirasını Koruma Çabaları" başlıklı sunumunda genç Cumhuriyet'in tarihi anıt yapıları koruma yönündeki kurucu çabasını, kurumlar ve uygulamacı mimarlar üzerinden ele almıştır. Ardından Prof.Dr. İclal Dinçer "Cumhuriyetin Kentsel Koruma Politikaları ve Uygulamalarını Geleceğe Aktarırken..." konulu sunumunda kentsel ölçekte korumanın nasıl geliştiğini açıklayarak günümüzde yaşanan sorunları ortaya koymuştur. Prof.Dr. Mehmet Özdoğan ise "Cumhuriyetin İkinci Yüzyılına Girerken Türk Arkeolojisi – Nereden Nereye?" başlıklı konuşmasında kuruluş dönemindeki

kurumsal süreci ve katkı veren bilim insanlarını ele aldıktan sonra ilerleyen dönemlerde yaşanan olumlu gelişmelerin yanı sıra büyük sıkıntıları değerlendirmiştir.

Prof.Dr. Deniz İncedayı'nın yönetimindeki son oturumda Prof.Dr. T. Elvan Altan "Cumhuriyetin Başkenti Ankara'da Mimarlık: Modern Yapılı Çevrenin Oluşumu ve Dönüşümü" başlıklı sunumunda Ankara'nın bir yeni kent olarak kurgulanışını betimledikten sonra özellikle yüzyıl içinde yaşadığı radikal değişimleri ortaya koymuştur. Ardından Doç.Dr. Ebru Omay Polat "Cumhuriyetin Mimarlık Mirasını Geleceğe Taşımak" konulu konuşmasında modern mimarlık mirasının korunması için kurulmuş olan DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu'nun Cumhuriyet döneminde üretilen nitelikli yapıların korunması konusundaki çalışmalarını aktarmıştır. "Cumhuriyetin İkinci Yüzyılında Mimarlık, Kent ve Toplum" konulu Forumu yöneten Doç.Dr. Bülent Batuman etkin-

likteki konuşmalar üzerinden genel bir değerlendirme yaptıktan sonra salona söz vermiştir. Çeşitli konuşmalarda Cumhuriyetin kuruluş sürecinde geliştirilen çağdaşlaşmayı ve bilimsel tutumu esas alan yaklaşım ile sonrasında keskin politik dönüşümlerle kentlerin, mimarlığın, mekanın yaşadığı dönüşümler ve bunun topluma yansımaları üzerine görüşler dile getirilmiştir. Sempozyum etkinliğinin ardından Mimarlar Odası'nın şubelerinden talebi çerçevesinde ülkenin farklı bölgelerinden gönderilen cumhuriyet döneminin nitelikli yapılarından bir seçkinin sunulduğu serginin açılışı gerçekleştirilmiştir. Şubelerin gönderdikleri yapılar, eğitim, sağlık, yönetim binası, fabrika, konut gibi işlevsel ayrımlara göre değerlendirilerek sistematik bir kurguyla sergiye dahil edilmiştir. Sergi bir yandan Cumhuriyet'in mimarlık mirasını ortaya koyarken bir yandan da Oda şubelerinin kentlerindeki Cumhuriyet mirasını nasıl ele aldığını örnekleyen özgün bir çalışma olmuştur.

Cumhuriyetin 100. Yılında İstanbul Mimarlık ve Yerleşme Kültürü Sempozyumu

Cumhuriyet'imizin kuruluşunun 100. Yılı münasebetiyle, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Karaköy Binası'nda 5-6-7 Ekim 2023 tarihlerinde "Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul Mimarlık ve Yerleşme Kültürü" isimli bir sempozyum gerçekleştirilmiştir. Çok katmanlı ve çok kültürlü bir kent olan İstanbul'un 100 yıllık serüveni; davet edilen konuşmacılar tarafından üç gün boyunca dokuz oturumda ve dört tematik konuşma platformunda derinlemesine ele alınmış olup büyük bir katılımcı kitlesi tarafından ilgiyle izlenmiş ve nitelikli tartışmalarla birlikte büyük bir katılımın sağlandığı görülmüştür.

Sempozyumun birinci günündeki açılış konuşmalarının ardından, ilk tematik sunuşu yapan Ruşen Keleş, İstanbul'un 100 yıl içinde geçirdiği değişimleri, önemli olayların yaşandığı kırılma noktaları üzerinden değerlendirerek, sempozyum için geniş bir çerçeve çizmiştir.

Moderatörlüğünü Gülşen Kılıçreis Özaydın'ın yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Planlama, Koruma, Yerel Yönetim Deneyimleri* konulu 1. Oturumun ilk konuşmacısı Murat Güvenç; *1927 Yılında İstanbul'un Sokak Peyzajları: Sayım Numaralandırma Üzerinde Değerlen-*

dirmeler, İpek Akpınar *Cumhuriyet İdeası ve İstanbul'un Modernizasyonu*, İclâl Dinçer *Cumhuriyet Yüzyılında Kentsel Koruma Politikaları ve Uygulamaları* ve bu oturumun son konuşmacısı Pelin Pınar Giritlioğlu'nun *Cumhuriyetin 100. Yılında Yerel Yönetimler ve Planlama* konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda erken cumhuriyet döneminden günümüze kadar devam eden sürecin farklı dönemlerini de dikkate alan kentsel ölçekli değerlendirmeler yapılmıştır.

Moderatörlüğünü Zeynep Ahunbay'ın yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Koruma Kültürü, Kültür Varlıklarının Korunması Süreci* konulu 2. Oturumun ilk konuşmacısı Burak Boysan; Şantiye Şehir 1: Menderes Dönemi-Şantiye Şehir 2: Dalan Dönemi, Nezih Başgelen İşgal ve Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Arkeoloji ve Gerçekleştirilen Kazılar, Engin Akyürek Toprak Altından Müze: Euphemia Kilisesi'nde Yapılan Çalışmalar (1939-2023), Gül Köksal'ın İstanbul'un Endüstriyel Geçmişini Miraslaştırma konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda İstanbul'daki koruma olgusuna ilişkin derinlikli değerlendirmeler yapılmıştır.

Moderatörlüğünü Esra Akbalık'ın yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Kamusalılık, Gündelik Yaşam ve Mekân* konulu 3. Oturumun ilk konuşmacısı Ebru Firdin Özgür *Kamusal Mekânlar, Gündelik Yaşam ve Simgesellik: Lefebvre'in Diferansiyel Mekânına Yeniden Bakmak*, Bülent Batuman *Kamusal Mekân-sallığı: Kamusal Mekân Üzerine Bir Yapıçözüm Denemesi*, Neşe Guralar *Beyazıt Meydanı Üzerine Bir Tartışma*, Funda Şenol Cantek'in *Cumhuriyet'in Evi: Kamusal ile Özel Arasında Kadınlar* konusunda yaptığı

konuşmasıyla birlikte bu oturumda Cumhuriyetin 100 yılının İstanbul'un-daki kamusal mekân deneyimleri ile ilgili farklı açılımlarda bulunulmuştur. Sempozyumun ilk gününün sonunda ikinci tematik sunuşunu yapan Edhem Eldem, *Tarihçi Gözüyle İstanbul'un Sorunları* isimli sunuşunda; harita, fotoğraf, mektuplar, yazışmalar, gravürler gibi belgelere dayalı olarak İstanbul'un tarihsel topoğrafyası üzerine yaptığı kapsamlı değerlendirmeler izleyici tarafından büyük bir ilgiyle izlenmiştir.

Sempozyumun ikinci gününde moderatörlüğünü Esin Köymen'in yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Konut Politikaları* konulu 4. Oturumun ilk konuşmacısı Candan Çınar Çıtak *Devletin Konut Üretimine Müdahalelerinin 100 Yılı*, Serkan Öngel *Kentsel Kriz ve İşçi Sınıfının Konut Sorunu*, Güldehan Fatma Atay *Cumhuriyet Döneminde Katılımcı Üretim Örnekleri: Konut Kooperatifleri*, Haluk Levent Barınma Krizi *Ve Sosyal Konut Politikası* konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda 100 yılda İstanbul'da konut alanında yaşanan olgular farklı veçheleri ile gözler önüne serilmiştir.

4. Oturumun ardından sempozyumun üçüncü tematik sunuşunu yapan Sema Erder, İstanbul'un çeperlerine de vurgu yaparak yaşanan sosyolojik ve mekânsal olguları; İstanbul'a özgü yaklaşımlar ve saha çalışmaları eşliğinde değerlendirerek yapmış olduğu konuşması büyük bir ilgiyle izlenmiştir.

Moderatörlüğünü Derin Öncel'in yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Konut Kültürü* konulu 5. Oturumun ilk konuşmacısı Şebnem Uzunaslan *Kültürel Yönelimlerin Modern Konuta Etkileri*, Füsun Çizmeci *Yöreş Kapalı Siteler*, Binnur Öktem *Türkiye Konut Stoğuna Dair*

Bir Değerlendirme: Eşitsiz, Kırılgan ve Köhne, Hande Tulum'un 1950'li Yıllardan 1980'lere: İstanbul'da Yaşama, Mimarlığa ve Sanata Kadıköy Üzerinden Bakmak konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda 100 yılda İstanbul'da konut alanında yaşanan olgular, bu defa farklı ölçeklerde ve farklı mekânsal yansımaları ile birlikte değerlendirilmiştir.

Moderatörlüğünü **Ebru Omay Polat**'ın yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Kent, Kıyı ve Su Kültürü* konulu 6. Oturumun ilk konuşmacısı **Can Binan Boğaz'ın Kimliğini Korumak, Meltem Gürel Sayfiye Kültürü, Ali Kılıç Kıyının Anlamı ve Değişimi, Hasan Çalışlar Ada Kültürü, Adalı Olmak konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda bir kıyı kenti olan İstanbul'un kendine özgü kıyı karakteristiği, kimliği ve dönüşümü hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.**

Sempozyumun 3. ve son gününde moderatörlüğünü **Alper Ünlü**'nün yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında "Bilinmeyen İstanbul"* konulu 7. Oturumun ilk konuşmacısı **Haluk Şahin Seyirlik Bir Mekân Olarak İstanbul, Mahmut Şenol İstanbul Sokaklarındaki Sıradışı İnsan Tipleri ve Şehir Efsaneleri**; *Pazarola Hasan Efendi, Sülün Osman, Karınca Ezmez Şevki, Mustafa Ünlü Kentlerin Değişimi, Aidiyet ve Yurttaşlık Bilinci, Zehra Tonbul / Ekphrasis İstanbul- Konstantinopolis: Kentin İkili*

Yaşamı konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda İstanbul kimliğini oluşturan farklı kültürel yapılar odaklanılarak kentin çok renkliliğini içeren değerlendirmelerde bulunulmuştur.

7. Oturumun ardından sempozyumun *dördüncü tematik sunuşunu* yapan **İzzettin Önder**, İstanbul'da Cumhuriyet'in 100 yıllık serüvenine iktisadi ve toplumsal koşulları içeren büyük bir çerçeveden ve tarihsel perspektiften bakarak bir değerlendirme yapmış ve büyük bir ilgiyle izlenmiştir.

Moderatörlüğünü **Bülend Tuna**'nın yaptığı ve *Cumhuriyet Yüzyılında İstanbul'da Afetler* konulu 8. Oturumun ilk konuşmacısı **M. Tolga Akbulut Afetler Ülkesi Türkiye ve Geçmişten Günümüze İstanbul Depremleri, Handan Türkoğlu Afet Risklerinin Azaltılması Ve Planlama, Mehmet Nuray Aydınoğlu Yapısal Deprem Riskini Azaltmak Ve Arttırmamak: Mimarlık-Mühendislik Hizmetlerinin Kritik Rolü, Tarık Şengül Depreme / Afetlere Çok Boyutlu Yaklaşmak konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda İstanbul'da yaşanan afetler ve gelecekteki olası afetlerle ilgili çözüm yaklaşımları konusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.**

Moderatörlüğünü **Tansel Korkmaz**'ın yaptığı ve *Cumhuriyetin 100. Yılında Metropolde Mimarlık ve Gelecek* konulu 9. Oturumun ilk konuşmacısı **Çağlar Keyder Kent Krizi, Didem Danış İstanbul'un Geleceği: Mev-**

cut Eğilimler, Muhtemel Güzergâhlar, Sinan Logie İstanbul 2023 – İstanbul'un Ölçeksizliğini Ölçmek, Aslıhan Demirtaş / Kentsel Ekosistemler – Bostanlar konusunda yaptığı konuşmasıyla birlikte bu oturumda İstanbul'da yaşanan kentsel pratiklerden hareketle olası gelecek öngörülerini üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Alper Ünlü'nün kapanış konuşmasını yaptığı son bölümde; "İstanbul'un büyüklüğü, karmaşıklığı ve güzelliğiyle benlikleri sarmalayıp erittiği, tüm devasa sorunlarına rağmen belleklerden çıkamayan hâlâ olağanüstü bir kent olduğu, herkesin yaşantısında yer ettiği, mekânın sınırları ile hükmetmeyen, insanları ilişkileri ve karmaşıklığı ile çevreleyen, toplumsallığı ile bireyi mat eden ama bireye küçük alanlarda nefes aldrabilen bir kent olduğu" vurgulamalarını da yaparak izleyicileri başka bir İstanbul algısıyla karşılaştırmıştır.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. Yılıni kutladığımız bu anlamlı yılda; TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin organizasyonu, *üç gün boyunca devam eden sempozyumda davetli konuşmacıların sunumları ve izleyicilerin katkılarıyla başarılı bir etkinlik gerçekleştirilmiş ve tarihe unutulmaz bir not düşülmüştür.*

Gülşen Kılıçreis Özyayın, Prof. Dr., MSGSÜ Mimarlık Fakültesi

"Mimarlar Odası'nın Perspektifinden İstanbul'un Cumhuriyet Yüzyılı" Sergisi Ardından

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin Cumhuriyet'in kurulmasının 100. Yılıni kutlamak amacıyla düzenlemiş olduğu farklı etkinlikler arasında "Mimarlar Odası'nın Perspektifinden İstanbul'un Cumhuriyet Yüzyılı" sergisi de gerçekleşmiştir. Cumhuriyet'in ilanının yüzüncü yıldönümünde 29 Ekim 2023

tarihinde saat 19.00'da Oda'nın Karaköy Binasında açılan sergi, 17 Kasım 2023 tarihine dek ziyaretçilerini ağırlamıştır (*Resim 1*). Sergi aynı zamanda Oda'nın 5-6-7 Ekim 2023 tarihlerinde İstanbul'da düzenlemiş olduğu "Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında İstanbul-Mimarlık ve Yerleşme Kültürü" başlıklı sempozyumun da bir parçası

olarak planlanmıştır. Sergi kentin yüzüncü yıllık geçmişinde mekânsal, toplumsal, siyasal ve kültürel olarak önemli eşikleri gözler önüne sermeyi, tarihsel süreci yeniden değerlendirme fırsatı yaratmayı, mimarların ve Mimarlar Odası'nın gözünden anımsamayı ve anımsatmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, özellikle İstanbul'da yaşanan

Resim 1. Sergi Afişi

imar-mimarlık uygulamaları, bu uygulamalara Mimarlar Odası'nın yaklaşımları, Oda kurulmadan önceki dönem (1954 öncesi) için de mimarların bireysel olarak görüşleri yansıtılmaya çalışılarak özgün bir yaklaşım sergilenmesi hedeflenmiştir.

Sergi, İstanbul'un Cumhuriyet Yüzyılını yaklaşık 20-30 yıl arası değişen devreler halinde dört bölüme ayırarak incelemektedir: 1923-1950 yılları arası Gül Cephaneçigil; 1950-1980 yılları arası Zeynep Eres; 1980-2000 yılları arası Ebru Şevkin; 2000'den günümüze uzanan süreç ise Deniz İncedayı tarafından hazırlanmıştır. Grafik tasarımın Ufuk Demirgüç tarafından gerçekleştirildiği sergiye katkıda bulunan kurum ve kişilerin isimleri aşağıda sıralanmaktadır:

Alman Arkeoloji Enstitüsü, İBB Atatürk Kütüphanesi, Fransız Kültür Bakanlığı Açık Miras

Platformu (POP) Albert Gabriel Koleksiyonu, Harvard Üniversitesi Kütüphanesi Charles Claflin Davis Koleksiyonu, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul Fransız Anadolu

Araştırmaları Enstitüsü, SALT Araştırma.

Deniz Aydın, Deniz Mazlum, Ekin Öztürk, Gül Neşe Doğusan, İpek Akpınar Aksugür, Mine Esmer, Münire Büyükgüllü, Nisa Semiz, Pelin Doğan, Selcen Coşkun, Selma Erdem, Sibel Gürses Söğüt, Tanla Atun, Turgut Saner, Yeşim Erdal.

Birinci Bölüm: Payitahttan Sonra (1923-1950)

Gül Cephaneçigil tarafından hazırlanan bu ilk bölüm 1923-1950 yılları arasını ele alan dokuz pano halinde düzenlenmiş ve "Payitahttan Sonra" olarak adlandırılmıştır. Görsellerle de desteklenen ve döneme ilgili bilgilerin yer aldığı ilk panoda Cumhuriyet'in, savaş ve ardından gelen işgal yıllarında başkent olma prestijini kaybetmiş, tahrip olmuş, ekonomisi küçülmüş, nüfusu azalmış ve gayrimüslim burjuvazisini kaybetmiş bir İstanbul devraldığı görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk on yılı şehrin yeni karakterinin ne olacağı ve bu karaktere uygun imarın nasıl gerçekleşebileceği üzerine fikir tartışmaları geçmiştir. Mimarlar Odasının henüz kurulmamış olduğu bu dönemde yerel mimarlar da kentin imarında etkin olacak güçte bir kurumsal kimlikten yoksundurlar. 1933 yılında kentin imarı için bir yarışma açılır; ancak imar planını hazırlama işi bu yarışmayı kazanan kişi yerine Paris bölge planlama bürosu şefi Henri Prost'a verilir. Ulaşım, alan kullanımı ve koruma konularında pek çok prensip kararı ortaya koyan Prost planı, uzun müddet şehrin imarında belirleyici rol oynar. Bilgi panosunu izleyen panoda Payi-

tahttan Arda Kalan başlığı altında Fatih ve Çirçir yangınları sonrasında kentsel doku, Dolmabahçe Saray Tiyatro'sunda göçmenler gibi içeriklere sahip arşiv fotoğraflarıyla kentin 1920'lerin başlarındaki genel panoraması çizilmektedir. İstanbul için Yeni Kimlik Arayışları: Görüşler, Tartışmalar başlığı altında ise Şehremini Operatör Emin Erkul'un, Şehremaneti Fahri Müşaviri Süreyya İlmen'in, Mimar Mehmed Ziya'nın, Şehremini Esbakı Operatör Cemil Topuzlu'nun Şehremaneti Mecmuası'nda, Mimar Vedat Tek ve Sedat Eldem'in ise Arkitekt'te çıkan görüşlerine yer verilmiştir. İlerleyen panolar "Şehrin İmar ve Tezyinine Doğru İlk Adımlar", "İmar Planına Doğru: Kim Yapmalı? Nasıl Yapmalı?", "Prost Planının İkliminde Kent ve Mimarlık" başlıklarını taşımaktadırlar. Şehrin İmar ve Tezyinine doğru ilk adımlar başlığı altında 1924'te kısıtlı ekonomik imkânlarla düzenlenmiş Beyazıt Meydanı ve meydana yerleştirilen yangın havuzu (Resim 2), 1926'da Sarayburnu'na yerleştirilen Atatürk Anıtı ve etrafındaki park düzenlemesi, 1928'de açılan Taksim Cumhuriyet Abidesi, (günümüzde daha çok Haldun Taner Sahnisi ve konservatuar olarak bilinen) Kadıköy Hali ve (1986'dan sonra Dalan yıkımlarında ortadan kaldırılan) Eminönü Hali inşaatları ele alınmıştır. İmar Planına Doğru: Kim Yapmalı? Nasıl Yapmalı? başlığı altında 1933 yılında düzenlenmiş olan yarışmayı kazanan Elgözt yerine Fransız planı Prost ile 1936 yılında mukavele imzalanması aktarılır. Sedat Eldem'in şehrin imar planını hazırlamak için yabancı uzmanların davet edilmesi üzerine yaptığı şiddetli eleştiri, Faruk Galip, Burhan Arif Ongun, Vedat Tek, Arif Hikmet Hottay gibi çağdaş meslektaşlarının ise İstanbul'un imarı ve belediyeçilik faaliyetleri üzerine dile getirdikleri görüşleri panoda yer almıştır.

İkinci Bölüm: Çok Partili Dönemde Merkezden Kent Planlama (1950-1980)

1950-1980 yılları arasını ele alan ikinci devre on pano halinde Zeynep Eres tarafından hazırlanmıştır. Çok Partili Dönemde Merkezden Kent Planlama ana başlığı altındaki ilk panoda önce dönem hakkında bilgiler verilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika liderliğindeki iki kutuplu dünyada, Marshall yardımını da kabul ederek Batı dünyasına olan bağımlılığı artan Türkiye’de, özellikle 1950-60 yılları arasındaki Demokrat Parti iktidarı döneminde gerçekleşen radikal uygulamalara dikkat çekilmiştir. Çok geniş yollar açmak uğruna tarihi dokunun ve pek çok kültür varlığının zarar görmüş olduğu bu imar faaliyetlerinin kentin topografyasını tümünden değiştirmesi panolardan izlenebilmiştir. Ekonomik-politik tek merkezin İstanbul olması yaklaşımının da başlamasıyla köyden kente göçün de arttığı bu dönemde, İstanbul çeperlerinde gecekonduların yapılaşmasının başlaması ve kısa zamanda bu durumun sürekli gazete manşetlerinde yer alan büyük bir soruna dönüşmüş olduğu izlenir. 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı ardından, 1960 askeri darbesiyle Türkiye’de yönetim değişse de İstanbul’daki sorunlar katlanarak artmaya devam etmiştir. Hızlı ve plansız büyümenin neden olduğu kentteki ulaşım ve konut sorunu karşısında parçacıl çözümlere gidilmiş; çok katlı yol sistemleriyle kentin insan ölçeği değiştirilmiş ve 1973’te açılan Boğaziçi Köprüsü ile İstanbul’un kuzeye doğru büyümesi teşvik edilmiştir. 1954’teki kuruluşu ardından Oda’nın çeşitli yayınlar ile İstanbul’un bu temel sorunlarını sıklıkla dile getirmiş olduğu görülür.

Bilgi panosunu izleyen Tarihi Kenti Yaran, Büyüten Yol Ağları başlıklı panoda Vatan ve Millet Caddelerinin açılmasıyla ilgili görseller ve Zeki Sayar’ın Arkitekt dergisinde yayınlan-

mış eleştirisi yer alır. Prost Planı mı? Menderes Planı mı? başlıklı pano ise Başbakan Menderes’in bizzat ilgilendiği imar faaliyetlerine değinmiştir. Bunlar içinde Prost planında Botanik ve Zooloji Parkı olarak işlevlendirilmiş Lykos deresi hattının Vatan Caddesi’ne dönüştürülmesi gibi kenti çok olumsuz yönde dönüştürmüş olanlara özellikle dikkat çekilmiştir. Bunu izleyen panoda ise bir yandan yıkılırken bir yandan bütünlenen surlar ile ilgili bilgiler, Nisa Semiz tarafından hazırlanan anahtar harita ve fotoğraflar yardımıyla gösterilmiş ve yine Zeki Sayar’ın Arkitekt dergisindeki konu ile ilgili eleştirilerine yer verilmiştir. Bu panoyu kenti yaran yol ağları ile ilgili Karaköy-Beşiktaş aksında yapılan imar faaliyetleri, Mimar Sinan’a ait hamam gibi yıkılan anıt eserler ve genişletilen yollar ile ilgili bilgi ve görsellerin yer aldığı bir pano izler. Takip eden panoda Demokrat Parti döneminde nüfusu bir milyona çıkan İstanbul’un Bağdat Caddesi, Barbaros Bulvarı, Sirkeci-Florya Sahilyolu gibi akslarla batıya, kuzeye ve doğuya Asya kıtasına doğru sınırsız büyümesinin nasıl önünün açıldığı ifade edilmiştir. “Büyüyen Kentte Kurgulanan Modern Yaşam” başlıklı pano ise Ataköy ve Levent gibi şehrin planlanan ilk modern banliyölerinin kuruluşunu anlatmaktadır. 1960’ların başında İstanbul’daki modern mimarlığı temsil eden yapıların gösterildiği bir sonraki panodaki örnekler arasında bugün yıkılma tehdidiyle gündemde olan Yeşilköy Çınar Otel de vardır. Yine aynı panoda 1960’ların başında gazete manşetlerinden düşmeyen gecekondular sorununa değinilmiştir. Panolardan birinde, 1960’ların başındaki İstanbul’dan genişleyen yol ağlarının dikkat çektiği bir fotoğrafta, Aksaray-Yenikapı civarı görülmektedir (Resim 3). Langa Bostanları’nın hala varlığını sürdürdüğü bu fotoğraf karesi, Tarihi Yarımada’nın fotoğraftaki haliyle bile korunabilse ne büyük

Resim 2. Beyazıt Meydanı ve havuzu (Alman Arkeoloji Enstitüsü koleksiyonu, D-DAI-IST-9855).

şans olacağını düşündürmektedir. Ancak, 70’lere gelindiğinde yirmi milyonluk bir metropolün önünü açan Boğaziçi Köprüsü’nün inşaatı tartışmalara rağmen gerçekleşir. Bu dönem, 1973’te Cumhuriyet’in 50. Yılında Mimarlar Odası tarafından kentin gecekondular, mesken, kirli sanayi gibi sorunlarının masaya yatırıldığı, bu konuda yapılabileceklerin dile getirildiği afişler ve raporla son panosunu tamamlamaktadır.

Üçüncü Bölüm: Neoliberalizme Geçiş (1980-2000)

Neoliberalizme Geçiş olarak adlandırılan 1980-2000 yılları arasındaki dönem Ebru Şevkin tarafından ele

Resim 3. 1960’ların Başında Tarihi Yarımada: Mustafa Kemal Caddesi, Atatürk Bulvarı, Aksaray Meydanı, henüz “düzayakken”... (İBB Dijital Arşivi: <https://ibb.istanbul/ibb/belediye-hakkında/belediye-tarihcesi/#binalar---galeri>)

alınmıştır. Diğer devrelerde olduğu üzere ilk pano dönem hakkında bilgilendirme içerir. 1980'li yıllarda Türkiye'de yaşanan önemli değişimler, Özal ile beraber ekonominin neoliberal doğrultuda şekillenmesi, Türkiye'nin küresel kapitalist sisteme eklenmesi ile beraber ulusal politiklardan her zaman doğrudan etkilenen İstanbul'da da önemli değişim ve dönüşümlerin gözlemlendiği aktarılmıştır. Merkezi yönetimin iş bitirici vizyonunun yerel yönetimlere de aktarıldığı bu dönemde, belediye başkanı Bedrettin Dalan'ın İstanbul'daki imar faaliyetlerinin kent tarihinde önemli bir kırılma noktası oluşturduğu izlenir. Kent nüfusunun hızla artması, neoliberal ekonomi politikaları ile yaşam tarzı değişen orta-üst sınıfın yeni alışkanlıkları, İstanbul'un bir turizm ve ticaret merkezi olarak küresel sermayeye sunulmasının kentte yarattığı radikal dönüşümler konu edilmiştir. Serbest piyasa ekonomisiyle birlikte ilk Mc Donalds 1986'da açılmış, ilk avm ise Ataköy'de yapılan Galleria olmuştur. Özal'lı yıllar ve küreselleşen İstanbul'un gazete haberleriyle anlatıldığı panoları, 1984-1989 yılları arasında ele alan Projece Belediyecilik baş-

lıklı pano izler. 1980'li yıllarda yaşanan değişimiyle, İstanbul, Ankara ve İzmir'de yeni kurulan büyükşehir belediyelerinin geniş yetkilerle donatılması siyasi figürlerin yükselebileceği yeni bir alan doğurmuştur. 1984 yerel seçimlerini büyük bir başarıyla kazanan Dalan, 1984-89 yılları arasındaki 5 yıllık belediye başkanlığı sırasında Haliç ve Tarlabası yıkımları, Boğaz ve Marmara kıyılarındaki dolgular ile kenti radikal biçimde dönüştürmüş uygulamalara imza atmıştır. Projece Belediyecilik ana başlıklı panolardan birinde Haliç'in Rehabilitasyonu ele alınmıştır. Bu rehabilitasyon kapsamında sanayi Haliç'ten taşınmış; ancak Feshane, Silahtarğa Elektrik Fabrikası, Sütluçe Mezbahası gibi büyük ölçekli endüstri yapılarının bazıları varlıklarını sürdürebilmiş, küçük ölçekli fabrika ve imalathaneler, hatta konutlar Eminönü'ndeki hal binası, Yemişçiler çarşısı plansız ve acele yıkımlardan paylarını almıştır. Perşembe Pazarı esnafı, Okmeydanı'nda yeni yapılan Perpa binasına gönderilmiştir. 100 yıldır Haliç'te bulunan sanayinin plansız olarak uzaklaşması ve acele yıkımlarla Haliç kıyılarında tanımsız boş alanlar oluş-

muş, tarihi semtlerin kıyı ile ilişkisi kopmuş, kimliksiz bir çevre yaratılmıştır. Bir sonraki pano ise Kent Merkezinde Açılan Yeni Yollar: Tarlabası Bulvarı başlığı altında Tarlabası'nda aralarında tescilli olanlar da dahil olmak üzere 400 civarında yapının yıkılmasıyla açılan Taksim-Şişhane arasındaki bulvar ele alınmaktadır (Resim 4). Bulvarın 1989'da kullanıma açılmasının ardından, İstiklal Caddesi trafiğe kapanır ve eğlence ve turizm sektörünün kullanımına sunulur. Geniş bulvarla buradan koparılmış olan Tarlabası ise sosyo-ekonomik anlamda kente yeni gelen ve dar imkânlarla sahip bir kesimin yerleşmesinin ardından 2000'lerde tekrar tartışmalı bir kentsel dönüşüm projesinin konusu olacaktır. Projece Belediyecilik başlıklı panoların sonuncusu sahil dolguları ve kazıklı yolları göstermektedir. 1980'li yıllarda kentin kıyı şeridinde ağırlıklı olmak üzere yollar açılmıştır: Üsküdar meydanının Salacak Kıyıları boyunca uzanan bir yolla Harem'e, Caddebostan'ın doldurulan kıyı boyunca açılan yolla Maltepe'ye bağlanması buna örnektir. Bunlara ilaveten Boğaz'da da, Kuruçeşme ve Arnavutköy ile Çayırbaşı ve Büyükdere arasında yalıların önünden kazıklı yollar geçirilmiştir. Kıyı şeridini radikal bir biçimde değiştiren bu yollar, kentin su ile kurduğu ilişkiyi de yeniden tariflemiştir.

Bir sonraki panoda Küreselleşen İstanbul'un Yeni Simgeleri: Turizm ve Ticaret Merkezleri tanıtılmaktadır. Bir yandan Turizm Teşvik Yasası ile 1982'de bir takım imtiyazlar elde eden turizm sektörü bunlarla kentin önemli noktalarında yeni inşaatlar yapmış; diğer yandan kent merkezindeki İTÜ Taşkışla gibi turistik potansiyel taşıdığı düşünülen yapıların otele dönüştürülmeleri gündeme gelmiştir. Taşkışla dönüşmemiş, ancak Akaretler sıra evleri, Çırağan Sarayı dönüştürülmüştür. Gökkafe, Park Otel, Swiss Otel gibi yapılar kentin ayrıcalıklı ve

Resim 4. Main – Hattan, Beyoğlu – Hattan (Hasan Çakır, Mimarlık Dergisi, Yıl: 1998, Sayı: 1).

özel konumlarında, çok yüksek katlarla bu yasanın verdiği imkânlarla inşa edilmişlerdir. Bu dönemin son panosu kentin kuzeye doğru büyümesini ele almıştır. Boğaziçi Köprüsü kısa zamanda ikinci köprü ihtiyacını doğurmuş, 1988'de İstanbul boğazı üzerinde tamamlanan ikinci köprü ve onunla birlikte işleyen (TEM) ikinci çevre yolunun yapılması kentin kuzeye doğru büyümesi yönünde önemli bir etki oluşturmuştur. Kentin kuzeye doğru genişlemesinin altında yatan en önemli etkenlerden biri 1990'lı yıllardan itibaren yüksek gelir gruplarının şehrin çeperlerinde inşa edilen kapalı sitelere taşınmasıdır. Kemerburgaz ve Zekeriyaköy bu kapalı sitelerin ilk örneklerini barındırır ve burarlarda kısa süre içerisinde büyük ölçekli inşaatlar gerçekleşmiştir. 1950'lerden sonra artan iç göç ise Boğaz kıyılarının önce gecekondulaşma ve ardından yapılaşmaya açılması rol oynamıştır.

Dördüncü Bölüm: Neoliberalizm ve Rant Politikaları Karşısında İstanbul (2000-Günümüz)

Serginin Deniz İncedayı tarafından hazırlanan Neoliberalizm ve Rant Politikaları Karşısında İstanbul başlıklı son bölümü 2000'den günümüze kadarki süreci ele almıştır. İlk panoda yine ele alınan dönem hakkında kısa bir bilgilendirme yer alırken; 2000'li yılların Türkiye'de ve özellikle İstanbul'da küresel ölçekte yaşanan neoliberal kentleşme ve pazarlama politikaları ile deprem tehdidinin betonlaşmayı körüklemesiyle, inşaatı dayalı ekonomik büyümenin yılları olduğunu dile getirmiştir. Kamu ve hazine arazilerinin imara açılması ile ülkenin doğal-kültürel kaynaklarının yerli ve yabancı yatırımcılar tarafından talan edilmesinin bu döneme damga vurmuş olduğu görülür. Orman yangınları, büyük ölçekli kentsel projeler, maden arama faaliyetleri, deprem karşısında hazırlıksız-

lık, dere yataklarındaki yapılaşmalar, taşkınlar yine bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. Dönem hakkında bilgi veren ilk panonun ardından, Kamu Yararı için Toplumsal Dayanışma başlıklı panoda küçük ölçekli bir kentsel yeşil alanın yapılaşmaya açılması karşısında kamu yararı için ortak direniş gösterilmiş olan Gezi Parkı gündeme alınmıştır. Bunu izleyen Çevresel Duyarsızlığın Sınırsızlığı başlıklı panoda Üçüncü Köprü, bağlantı yolları ve İstanbul Havalimanı için kesilen ağaçlar ve yapılaşmaya açılan alanlar ile Çılgın Proje: Kanal İstanbul tartışılmaktadır. Kamusal Alanın Özelleştirilmesi ve Kentli Hakları İhlalleri başlığını taşıyan panoda ise meslek odalarının itirazlarına rağmen yapılmış olan Haliç Metro Köprüsü, yıkılarak rekonstrüksiyonu yapılan Karaköy Yolcu Salonu (Resim 5), kentli hakkını ihlal eden Galataport ve Haliç Silueti'ni benzersiz bir biçimde bozan Haliçport Projeleri'ne ait görsellere yer verilmiştir. Bu panoyu takip eden Soylulaştırma Projeleri, Yitirilen Mahalleler ve Kültürler başlıklı panoda Tarlaabaşı ve Sulukule kentsel dönüşüm projeleriyle yitirilen özgün doku, sosyal yapı, gelenekler, alışkanlıklar ve bellek değerleri yine etkileyici görsellerle sunulmuştur. Bir sonraki pano ise Kültür Varlıklarının, Bellek Değerlerinin Yok Edilişi ve Koruma Sorunları başlığını taşımakta, mimari ve tarihi değeri ile kentsel bellekteki yeriyle önem taşıyan AKM, Emek Sineması gibi yapıların yıkılarak "yeni" olanı ile değiştirilmesini, rant ve özelleştirmeye kurban edilmesini gündeme getirmiştir. Bu panoda değinilen bir diğer yapı olan Haydarpaşa Garı ise 2013'ten beri 10 senedir işlevsizdir. Kent hafızasının önemli bir ögesi olan gar, pek çok filmde de İstanbul'a ulaşmanın ve denize kavuşmanın simgesi olarak kullanılmıştır. Takip eden pano ise Dün, Bugün, Yarın Taksim Meydanı başlığını taşımakta-

dır. Taksim Meydanı'nın bugün artık geçmişteki gibi canlı bir kamusal alan, bir buluşma noktası olmaktan çok betonlaşmış, yaya ve trafik sorunlarıyla yüklü, yaşamayan bir alana dönüşmüş olması ele alınmıştır. Dönemin son panosunda Toplum Hizmetinde Mimarlar Odası, Yasal Mücadeleler ve Etkinlikler başlığı altında odanın yayınları, atölyeleri, etkinlikleri afiş ve diğer görsellerle tanıtılmıştır.

Böylece Cumhuriyet'in yüzyıllık sürecini tamamlayan sergi, mimarların gözünden imar-mimarlık uygulamalarını, mimarların ve odanın bu uygulamalara yaklaşımlarını çeşitli haritalar, gazete küpürleri ve arşiv fotoğrafları eşliğinde özgün ve nitelikli bir biçimde gözler önüne sermiştir. Cumhuriyetin birinci yüzyılını önemli kırılma noktalarıyla belirlenen dört dönemde incelemiş olan sergi, Mimarlar Odası'nın bakış açısını da yansıtabak biçimde oluşturulan seçkisi ile yüzyıllık sürecin mimari, ekonomik, politik, sosyal ve kentsel değişim ve dönüşümüne ışık tutmuştur. Yoğun bir emek, bilgi ve tecrübenin aktarıldığı sergi ile Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin Cumhuriyetimiz'in yüzüncü yılına anlamlı bir katkı sunmuş olduğu görülmektedir.

Mine Esmer,
Doç. Dr., FSMVÜ Mimarlık ve
Tasarım Fakültesi

Resim 5. Karaköy Yolcu
Salonu yıkımı (Fotoğraf:
Sami Yılmaztürk).

Cumhuriyet Yüzyılında Öncü Bir Kadın Mimar Leman Tomsu Sempozyumunun Ardından

TMMOB Mimarlar Odası 2022-2024 dönemi Anma Programına seçilen Leman Tomsu için 1 Aralık 2023 günü İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin ev sahipliğinde "Cumhuriyet Yüzyılında Öncü Bir Kadın Mimar Leman Tomsu" başlıklı bir sempozyum düzenlendi. Mimarlar Odası'nın Türkiye'nin mimarlık kültürüne katkıda bulunan mimarları ortaya çıkararak anmayı hedefleyen Anma Programı etkinlikleri 2006 yılında başlatıldı. Sırasıyla Mimar Kemalettin, Seyfi Arkan, Zeki Sayar, Haluk Baysal ve Melih Birsal, Ernst A. Egli, Maruf Önal, Nezih Eldem ve Vedat Dalokay için program çerçevesinde sempozyum, yayın gibi akademik çalışmalar yapıldı. Böylece Türkiye'nin bugünkü çağdaş mimarlık ortamının şekillenmesinde büyük emeği olan mimarların yeniden hatırlanmasının ötesinde "keşfedilmesini" hedefleyen bu program sayesinde Türkiye'nin 20. yüzyıl mimarlık tarihi yazımına da önemli bir katkı oluşturuldu.

2022 yılında da Hüseyin Kahvecioğlu başkanlığında Ülkü İnciköse, Deniz Mazlum, Zuhul Ulusoy ve Burçin Yıldırım'dan oluşan seçici kurul, Leman Tomsu'yu anma programı için seçti. 2022 yılında düzenlenen 18. Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödüllerinde Seçici kurul kararını şu şekilde açıklamıştır;

"Lise arkadaşı Münever Belen ile birlikte Akademi'nin mimarlık bölümüne kabul edilen ilk iki kadın öğrenciden biri olan Leman Tomsu yine Belen ile birlikte 1934 yılında Türkiye'nin ilk iki kadın mimarı olarak tarihe geçmiştir. Kadınların henüz söz sahibi olmadığı erkek egemen bir meslek ortamında zorlu bir mücadelenin içine giren Tomsu çalışkanlığı ve üretkenliği ile hem mimari yarışmalarda hem de uygulama alanında kendine yer edinmeyi başarmıştır. 1938 – 1954 yılları arasında bazıları birincilik olmak üzere toplam

14 ödül kazanan Tomsu 17 farklı yapının da uygulama projelerini tamamlamıştır. Tomsu aynı zamanda mimarlık alanında eğitim veren ilk kadın akademisyenlerden biri olarak 40 yıl boyunca İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görev almıştır. Ülkemizin modernleşme sürecinde bir rol modeli olarak görülebilecek güçlü kimliğine ve mimarlık alanında üstlendiği öncü rolüne rağmen mimarlık tarihi yazımında yeterince yer bulamayan ve hak ettiği oranda anımsanmayan Leman Tomsu'nun Türkiye mimarlığına olan katkısının Mimarlar Odası anma programı çerçevesinde önümüzdeki 2 yıl boyunca çeşitli yayın ve etkinliklerle gündeme getirilmesi belgelenmeye ve değerlendirilmeye başlanması oy birliğiyle kabul edilmiştir."

Bu bağlamda Seçici Kurul'un tanımladığı görev doğrultusunda anma programı komisyonu T. Elvan Altan, Bilge Ar, Neslihan Türkün Dostoğlu, Çiğdem Kafesçioğlu, Zeynep Eres ve Melis Özge Gayretli tarafından oluşturulmuştur. Komisyon Türkiye'de yaşanan yıkıcı Kahramanmaraş depremleri nedeniyle olanaklar dahilinde ilk aşamada bir sempozyum etkinliğiyle Leman Tomsu Hocamız için bir anmanın gerçekleştirilmesine karar vermiştir. Bu bağlamda Leman Tomsu bir mimar, bir akademisyen, bir uygulamacı olarak ele alınmış ve Tomsu'nun bu yönlerini ortaya koymaya yönelik yeni araştırmaların derlenmesi yararlı bulunmuştur. Leman Tomsu ile ilgili yeni çalışmalar yapılması için genç araştırmacılardan da katkı alınarak sempozyum programı oluşturulmuştur. Sempozyumun 2013 yılında Nesli-

han Türkün Dostoğlu ve Özlem Erdoğan tarafından Mimarlar Odası yayını olarak çıkartılmış olan *"Leman Cevat Tomsu Türk Mimarlığında Bir Öncü"* adlı kapsamlı kitabın devamında bir araştırmalar silsilesi olduğu rahatlıkla belirtilebilir.

Sempozyumun açılışında Anma Komitesi adına Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu üyesi Zeynep Eres, Tomsu ailesi adına Çiğdem Kafesçioğlu, İstanbul Büyükşehir Şubesi Başkanı Alper Ünlü ve Mimarlar Odası Genel Başkanı Eyüp Muhcu söz almışlardır. Prof.Dr. Neslihan Türkün Dostoğlu "Cumhuriyet, Kadın ve Mimarlık: Leman Tomsu'dan Günümüze Kadın Mimarlar Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı açılış konuşmasını gerçekleştirmiştir. Dostoğlu Leman Tomsu kitabını da hazırlamış bir akademisyen olarak Tomsu'yu yüz yıllık Cumhuriyet perspektifinden değerlendirmiştir. Ardından Prof.Dr. Hasan Şener'in yürütücülüğünde ilk oturum başlamıştır. Prof. Leman Tomsu'nun doktora öğrencilerinden Prof.Dr. Birsan Doruk "Cumhuriyet Döneminin Temsilcisi Bir Mimar ve Akademisyen" başlıklı sunumunda "Hocası" Leman Tomsu'nun akademik kimliğini ve öğrencisi olarak kendisiyle kurduğu insancıl ilişkiyi aktarmıştır. Prof.Dr. Alper Ünlü "Tomsu Mimarlığı" başlıklı sunumunda özellikle Leman Tomsu'nun kendi tasarladığı ve yaşadığı evinin mimari özelliklerini ve yapının yakın çevresiyle ilişkisini ortaya koymuş, Tomsu'nun vefatından sonra evinin yıkılması ve yakın çevrenin değişimini özetlemiştir. Prof. Dr. Zeynep Kuban, Doç.Dr. Gül Cephaneçigil ve Dr. Özlem Özcan tarafından gerçekleştirilen sunumda İTÜ Mimarlık Fakültesi arşivinde yer alan belgeler ve Prof.Dr. Mete Ünügür'ün arşivinden çıkan belgeler ışığında Prof. Leman Tomsu'nun

kendi öğrencilik dönemi, akademisyen ve hoca kimliği ve mimar olarak tasarımcı yönü ele alınmıştır. Mete Ünügür'ün arşivinden çıkan Leman Tomsu'nun kendi evinin çizimleri ilk kez sunulmuş ve bu konu üzerine çalışan araştırmacılar tarafından büyük ilgi görmüştür.

Prof.Dr. Nuran Zeren Gülersoy'un yürütücülüğünde başlayan ikinci oturumda Gülersoy Taşkılla koridorlarını paylaştığı Tomsu'nun bir kadın akademisyen olarak kendisi ve pek çok kadın öğrenci için nasıl bir "idol" olduğunu anlattıktan sonra Doç.Dr. Hikmet Eldek Güner "Cumhuriyetin Eğitim Hamlesinde İki Öncü Kadın; Leman Tomsu & Margarete Schütte-Lihotzky" başlıklı konuşmasında aynı dönemde Türkiye'de mimarlık yapan iki kadının belki de hiç karşılaşmamış olsalar da nasıl benzer yollardan yürüdüklerini örnekledi. Ardından Ar. Gör.Dr. Merve Arslan Çinko "Leman Tomsu'nun Geleneksel Bursa Evleri Üzerine Yaptığı Araştırmaya Dair Değerlendirmeler" başlıklı sunumunda, Tomsu'nun doçentlik tezi olarak hazırladığı alan araştırmasındaki metodolojik yaklaşımı değerlendirdikten sonra belgelediği tarihi yapıların bugünkü durumunu da inceleyerek Tomsu'nun özgün belgeye dayalı bilimsel araştırmasının değerini ortaya koymuştur. Y.Mimar Zeynep İrem Küreğibüyük "1930'lardan 1960'lara Mimarlık Pratiği ve İlk Kuşak Mimar Kadınlar" başlıklı sunumunda daha geniş bir çerçeveden ilk kadın mimarların meslek ortamını ve bu süreçte Tomsu'nun yerini ortaya koydu.

Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın yürütücülüğündeki son oturumda Prof.Dr. Figen Kivılcım Çorakbaşı ve Ar.Gör. Dr. Ayşe Deniz Yeşiltepe "Leman Tomsu ve Emin Onat'ın Mimari Üretim İşbirliği Bağlamında Çifteler ve Kepirtepe Köy Enstitüleri" başlıklı sunumda Tomsu ve Onat'ın

tasarımcı mimar kimliklerini köy enstitüsü tasarımları üzerinden ortaya koydular. Ardından Prof.Dr. Neşe Gurallar "Leman Tomsu'nu Halkevleri" başlıkta sunumda Tomsu'nun halkevi projelerini değerlendirdi. Y.Mimar Müge Ceyhan "Cerrahpaşa Poliklinik Binası" başlıklı sunumunda Tomsu'nun önemli bir uygulaması olan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2012 yılında Leman Tomsu'nun yapısı olduğu için tescil edilerek kültür varlığı statüsü verilmiş olan sağlık yapının mimari özelliklerini ortaya koydu ve yapının dayanıksız olduğu gerekçesiyle yıkılarak rekonstrüksiyon sürecinin başlatıldığını belirtti. Son konuşmacı Dr.Öğr.Üyesi Deniz Avcı Hosanlı çevrimiçi olarak katıldı ve "Mediko-sosyal ve Kültürel Katmanlarıyla Kirazlıyayla Sanatoryumu" başlıklı sunumunda Tomsu'nun Emin Onat ile birlikte tasarladığı yapının mimari özelliklerini ve geçirdiği değişimleri değerlendirdi. Tescilli kültür varlığı olan yapının son dönemde aldığı eklerin kültür varlığı değerini olumsuz etkilediğini belirtti.

Oturumların ardından Prof.Dr. Özlem Erdoğan Erkaslan'ın yürütücülüğünde genel değerlendirme oturumu gerçekleştirildi. Erkaslan, Tomsu'nun Emin Onat ile birlikte gerçekleştirdiği tasarımlar üzerinden kolektif üretim bağlamında bir değerlendirme yaparak sözü salona verdi. Pek çok katılımcı Prof. Leman Tomsu'nun mimar, bilim insanı, hoca ve Cumhuriyet aydını kimliği üzerinden çeşitli görüşler aktardılar. Sempozyum, Cumhuriyet döneminin öncü kadın mimarlarının Prof. Leman Tomsu'nun doğru anlaşılması ve değerlendirilmesi için daha pek çok araştırmanın yapılması gerektiği ortak dileğiyle bitirildi.

*Zeynep Eres Özdoğan,
Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi*

TMMOB V. İstanbul Kent Sempozyumu Gerçekleştirildi

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu tarafından 2-3 Aralık 2023 tarihlerinde düzenlenen TMMOB V. İstanbul Kent Sempozyumu Harbiye Askeri Müzesi Kültür Sitesi'nde gerçekleşti. "Kent ve Demokrasi" temasıyla "Toplumcu, eşitlikçi, doğadan ve bilimden yana; söz, yetki ve karar alma süreçlerini demokratikleştiren bir kent yaşamının örgütlenebilmesi" hedefiyle gerçekleştirilen Sempozyum, TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı Emin KORAMAZ, TMMOB İstanbul İKK Sekreteri Seyfettin AVCI ve İBB

Başkanı Ekrem İMAMOĞLU'nun açılış konuşmalarıyla başladı.

"Kentlerimizi ve yaşam alanlarımızı savunalım" şiarıyla bir araya gelen Sempozyumun ilk tematik oturumunda "Kent ve Demokrasi" sunumu TMMOB Yönetim Kurulu üyesi Cevahir Efe Akçelik tarafından gerçekleşti. Sempozyumun ilk gününde Cumhuriyetin 100.Yılında İstanbul, Kent ve Demokrasi: Toplumcu Yerel Yönetimler, Kent Hakkı: İstanbul'da Mülksüzleştirme ve Dönüşüm konuları tartışıldı. İstanbul'da yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşüm, göç meselesi, mülksüzleştirme ve barınma krizi gibi konular ve yaklaşan yerel seçimler öncesi TMMOB'nin toplumcu ve halkçı yerel yönetimler perspektifi ele alındı. Sempozyumun ikinci günü İstanbul Afet Riskleri ve Kent Politikaları başlığı altında gerçekleşen üç oturumda; İstanbul'un en önemli gündemlerinden biri olan afet riskleri

Sempozyumun "Kent Hakkı: İstanbul'da Mülksüzleştirme ve Dönüşüm" temalı 3. Oturumu İMO İstanbul Şube Yönetim Kurulu Üyesi Özer OR tarafından yönetildi. Afet Riskleri ve Kent Politikaları başlığı altında gerçekleşen oturumda Kadın İnşaat Mühendisleri Komisyonu Başkanı (TMMOB İstanbul İKK Kadın Komisyonu Üyesi) Ayşegül BİLDİRİCİ SUNA "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Deprem ve Barınma Krizi" başlıklı sunumunu gerçekleştirdi. İstanbul Kent Forumu ile sona eren Sempozyuma İMO İstanbul Şubesinden, Yönetim Kurulu Sekreter Üye Evren KORKMAZER, Yönetim Kurulu Üyesi Özer OR, Yönetim Kurulu Yedek Üyesi Emek YILMAZ, Afete Hazırlık Ve Müdahale Kurulu Başkanı Temel PİRLİ ve Şube Proje Sorumlusu Umut DAĞAR katıldı.

Detaylı bilgi için:
<https://istanbul.imo.org.tr/TR,150135/tmmob-v-istanbul-kent-sempozyumu-2-3-aralik-2023.html>

Demokrasi ve Kentleşme Üzerine Analizler: Otoriterleşme ve Afet Koşullarında Yerel Yönetimler Sempozyumu İstanbul'da Gerçekleşti

"Otoriterleşme ve Afet Koşullarında Yerel Yönetimler Kentleşme ve Demokrasi Sempozyumu", Mimarlar Odası tarafından 9 Aralık'ta Bakırköy, Tarık Akan Kültür Merkezi'nde düzenlendi. Cumhuriyetin ikinci yüzyılında, merkezileşme ve otoriterleşme politikaları çerçevesinde yerel yönetimlerin yapılarının değiştirilmesi ve yetkilerinin kısıtlanması gibi konuların ele alındığı sempozyum, ülkedeki yerel yönetim seçimleri öncesinde büyük bir ilgiyle takip edildi.

Program kapsamında Eyüp Muhcu tarafından gerçekleştirilen açılış konuşmasından sonra, Tarık Şengül tematik sunuş bölümünde "Krizler Yüzyılında Demokrasi ve Yerel Yöne-

timleri Yeniden Düşünmek" başlığı ile, Ruşen Keleş, Turgut Kazan, İclal Dinçer, Alper Ünlü "Kentleşme, Yerel Yönetim Politikaları ve Demokrasi" üst başlığı ile birinci oturumda; Zafer Akdemir, Haluk Gerçek, Haluk Eyidoğan, Mustafa Sönmez, Tolga Özden "Kentsel Dönüşüm, Afetler, Yatırım ve Planlama Politikaları" üst başlığı ile ikinci oturumda; Gülşen Özyaydın, Zeynep Eres, Bülent Topaloğlu, Nur Eda Topçu Eryalçın Oğuz Kurdoğlu "Doğal Çevre Kültürel Miras ve Koruma" üst başlığı ile üçüncü oturumda; Deniz İncedayı, Behiç Ak, Selen Coşkun, Mehmet Barış Kuymulu, Alaettin Bahçekapılı "Kent ve Yaşam Hakkı" üst başlığı ile dördüncü oturumda; Bülent

Batuman, Murat Oral, Tevfik Usluoğlu, Necati Piriñçioğlu forum bölümünde sunumlarını gerçekleştirdi.

Program kapsamında, ekonomik krizle birlikte toplumsal ve sosyal kriz koşullarının ağırlaştığı, depremler ve afetlerin siyasi hegemonya için bir fırsata dönüştürüldüğü ve planlama süreçlerinin rant odaklı politikaların aracı haline getirildiği vurgulandı. Kamusal ve hukuki denetimlerin yok sayılmasıyla birlikte planlama ve imar süreçlerinin yeniden şekillendirildiği ve kamuya ait kaynakların rant odaklı yatırım araçlarına dönüştürüldüğüne dikkat çekildi.

Sempozyumda, Cumhuriyetin eğitim, bilim, kültür, sanat, kentleşme ve diğer

alanlardaki birikim ve kazanımlarını ortadan kaldırmaya yönelik artan aydınlanma ve uygarlaşma karşıtı uygulamalar da tartışıldı. Eşitsizlik, adaletsizlik, temel hak ve özgürlüklerin çiğnenmesi gibi konuların konuşulduğu sempozyumda, düşünce ve ifade özgürlüğü, örgütlenme hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşam hakkı gibi demokrasinin temel unsurlarının baskı altında olduğu vurgulandı.

TMMOB Mimarlar Odası'nın ev sahipliğinde düzenlenen sempozyum, kentsel yerleşimlerden kırsal yerleşimlere kadar mahalli idarelerde yaşanan değişim ve gelişmelerin toplumsal, ekonomik ve sosyal yaşama olan etkilerini de değerlendirdi. Program, meslek ortamı ve tüm ilgililenlerin katılımına açık bir şekilde konusunda uzman konuşmacılar ile gerçekleştirildi.

KENTLEŞME VE DEMOKRASİ SEMPOZYUMU

1

KENTLEŞME VE DEMOKRASİ SEMPOZYUMU

ÖZGÜRLÜK İSMİ

VE AFET KOŞULLARINDA

YEREL YÖNETİMLER

13.30 - 14.00

14.00 - 15.15

09.30 - 10.00

10.00 - 10.30

10.30 - 11.00

11.00 - 11.30

12.00 - 12.30

12.30 - 13.30

13.30

KENTLEŞME VE DEMOKRASİ

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

AYRIL KURUMSALLAR

13.30 - 14.00

14.00 - 15.15

15.30 - 16.00

16.00 - 16.30

16.30 - 17.00

17.00 - 17.30

17.30 - 18.00

18.00 - 18.30

18.30 - 19.00

19.00 - 19.30

19.30 - 20.00

20.00 - 20.30

20.30 - 21.00

21.00 - 21.30

21.30 - 22.00

22.00 - 22.30

22.30 - 23.00

23.00 - 23.30

23.30 - 24.00

24.00 - 24.30

24.30 - 25.00

25.00 - 25.30

25.30 - 26.00

26.00 - 26.30

15.30 - 16.00

16.00 - 16.30

16.30 - 17.00

17.00 - 17.30

17.30 - 18.00

18.00 - 18.30

18.30 - 19.00

19.00 - 19.30

19.30 - 20.00

20.00 - 20.30

20.30 - 21.00

21.00 - 21.30

21.30 - 22.00

22.00 - 22.30

22.30 - 23.00

23.00 - 23.30

23.30 - 24.00

24.00 - 24.30

24.30 - 25.00

25.00 - 25.30

25.30 - 26.00

26.00 - 26.30

26.30 - 27.00

27.00 - 27.30

27.30 - 28.00

28.00 - 28.30

28.30 - 29.00

29.00 - 29.30

29.30 - 30.00

30.00 - 30.30

30.30 - 31.00

31.00 - 31.30

31.30 - 32.00

32.00 - 32.30

32.30 - 33.00

33.00 - 33.30

33.30 - 34.00

34.00 - 34.30

34.30 - 35.00

35.00 - 35.30

35.30 - 36.00

36.00 - 36.30

36.30 - 37.00

37.00 - 37.30

37.30 - 38.00

da / Mekanda Yeni Arayışlar (DeepCLUB) ve Symbiosis 2.73” başlıklarında toplam 5 günlük atölyede; hareket ve mekân algısı, sanal mekân üretimi ve deneyimi, alternatif tasarımların kent için potansiyelleri gibi alt başlıkların irdelenmesi, oluşturulan üretim atmosferini destekledi.

Yürütücüleri tarafından farklı yapılar da tasarlanan üç ayrı atölyede “kentsel dirençlilik”, kuramsal ve kavramsal olarak ele alınarak kent okumaları, alan gezileri, farklı ölçeklerde tasarım çalışmaları, yaratıcı haritalamalar gibi çeşitli araştırma yöntemleriyle desteklendi.

Aslıhan Şenel, Aybike Batuk, Buse Özçelik, Efekan Çakır ve Oya Yeşim Armağan yürütücülüğündeki Grup 1’de, öncelikle yürütücüler tarafından “Karaköy” özelinde çeşitli gazete kupürlerinden oluşturulan bir **metin kolajı** üzerinde çalışıldı ve bu metinden “batık” kavramı seçil-

di. İlk akla gelen su altı batığı anlamı bozuma uğratarak kent içinde kenarda köşede kalmış batık öğelere odaklanıldı. Bu süreçte kent ölçeğinden malzeme ölçeğine inen incelemeler, yine atölye dahilinde gerçekleştirilen tersane gezisi sırasında deneyimlenerek öğrenilen “ahşap bükme” tekniği de kullanılarak soyutlama yoluyla, fiziksel modellerle ifade edildi.

Burak Kaan Yılmazsoy, Esra Babul, Gülce Börekcioğlu, Gürkan Okumuş, Hande Nur Güleçoğlu, Hande Savaş, M. Koray Atay, Meryem Fındıkgil, Müşerref Akkavak, Nuran İrapoğlu, Reyhan Naz Fındıkgil, Türkan Uzun İrgin ve Yılmaz Değer yürütücülüğündeki **Grup 2**, çeşitli okumalar üzerinden ilerledi. Yürütücüler öncelikle **Doğan Kuban’ın Mimarlık Kavramları** kitabından seçtikleri postmodernizm ve modernizm üzerine bir yazıyı tartışmaya açarak ana kavramları belirlediler. Daha sonra **Georges Pèrec’in “Mekan Feşmekan”** kitabından seçilen parçalardan hareketle ve saha gezileri sonrasında katılımcılar “ben omurgası” ve “Karaköy omurgası” olarak ayrılan iki ayrı temsille zihinlerindeki kavramları somutlaştırdılar. Sonuç ürün olarak, bu iki çalışma birleştirilerek dijital bir sunum hazırlandı.

Arda Erden, Erdem Üngür, Esra Akbalık, Esra Sert, Feride Şener Yılmaz, Gülşah Aykaç, İsmail Doğan-yılmaz, Melody Safarkhani, Merve Türk, Nuh Uğur Karslı, Özge Nur Karıksız, Özgür Özkan, Senanur Kevser Göksoy ve Yeşim Ünal yürütücülüğündeki **Grup 3** ise çalışmalarına “dirençlilik, kentsel dirençlilik, sürdürülebilirlik, doku, İstiklal Caddesi, Tarlabası” gibi kavramları irdeleyerek başladı. Daha sonra bu kavramlar ve kavramların açılım yaptığı yeni kavramlarla kolektif bir zihin haritası oluşturuldu. Saha gezilerinden

sonra, oluşturulan zihin haritası baz alınarak önce fotoğraf - metin kolajları üzerinde çalışıldı. Daha sonra bu kolajlar dijital ortama aktarılıp çeşitli görsel ve videolarla harmanlanarak, **Begüm Özden Fırat’ın Bir Beyoğlu Fantazmagorisi’ne** öykünen, mixed medya olarak tanımlanabilecek bir video sunumu sonuç ürün olarak hazırlandı.

Kent Düşleri Atölyeleri XVI kapsamında katılımcı öğrencilerin, yürütücülerin ve konuşmacıların katkılarıyla İstanbul’da dair alışılmış söylemlerin dışında, güçlü bir içsel sorgulama ile çok yönlü araştırma, tartışma ve informal öğrenme ortamları yaratıldığını ifade etmek mümkün.

XVI. Kent Düşleri Atölyesi süreci, her yıl olduğu gibi bu yıl da katılımcılardan oluşan bir ekip tarafından hazırlanan kitapçığın tamamlanması ve 21-29 Kasım 2023 tarihleri arasında Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nin Karaköy’deki binasında izleyicilerle buluşan atölye işleri sergisi ile tamamlandı.

XVI. Kent Düşleri Atölyeleri e-Kitabı’na buradan ulaşılabilir:

<https://www.mimarist.org/>

[xvi-kent-dusleri-atolyesi-e-kitabi/](https://www.mimarist.org/xvi-kent-dusleri-atolyesi-e-kitabi/)

*Esra Akbalık,
Dr. Öğretim Üyesi,
Doğuş Üniversitesi,
Sanat ve Tasarım Fakültesi*

*Ekin Öztürk,
Y. Mimar, mimar.ist Yayın
Koordinatörü*

Kent DÜŞLERİ ATÖLYELERİ XVI
Kentsel Dirençlilik
atölye
16 Temmuz - 4 Ağustos 2023

TMMOB Mimarlar Odası
İstanbul Büyükkent Şubesi
Karaköy Kemankuş Cad. No.31

Başvuru
On kayıt için son tarih 16 Haziran 2023 Cuma günüdür.
Katılım için kontenjan sınırlı bulunmaktadır.
Kent Düşleri Atölyeleri başvuru formuna ve ayrıntılı bilgiye
www.mimarist.org adresinden ulaşılabilir.

Şehir manzaralarının 500 yıllık hikâyesi: “Tam Yerinden: İstanbul’a Panoramik Bakışın Tarihi” 26 Ekim 2023 - 24 Mart 2024

Suna ve İnan Kıraç Vakfı’nın iki kurumu Pera Müzesi ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nün yeni sergisi *Tam Yerinden: İstanbul’a Panoramik Bakışın Tarihi*, panoramik temsilin küresel tarihinde İstanbul’un rolünü yeni perspektiflerle izleyiciye sunuyor. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan bir süreçte üretilen panoramik İstanbul imgelerinin interaktif bir deneyim alanı ve 3D animasyon ile birlikte yer aldığı sergide, varlığı daha önce bilinmeyen bir İstanbul panoraması da ilk kez izleyiciyle buluşuyor.

“Panorama” formunun geçmişini eleştirel bir çerçevede, farklı boyut

ve bağlamlarıyla ele alan *Tam Yerinden: İstanbul’a Panoramik Bakışın Tarihi* başlıklı sergi Pera Müzesi’nde ziyarete açıldı. Seutter, Merian, Feraud, Barker, Gudenus, Schranz, Melling, Dunn, Robertson gibi İstanbul’a panoramik bakan sanatçıların çalışmalarından bir seçkiyi bir araya getiren sergi, yangın felaketlerinden sanayileşmeye, panoramaların İstanbul tarihinin farklı unsurlarını belgelemekte nasıl kullanıldığını, üretildikleri döneme atıfta bulunan örneklerle gözler önüne seriyor.

Küratörlüğünü Çiğdem Kafescioğlu, K. Mehmet Kentel ve M. Baha Tanman’ın yaptığı sergi, panoramik görüntülerin üretim ve tüketimindeki

katmanlı ilişkileri mercek altına alırken; bu görüntülerin farklı izleyici kitleleri arasında dolaşımını, algılanma şekillerini, yüzyıllar içinde yaygınlık kazanmış farklı medyalar arasındaki bağlantıları irdeleyen bir bakış açısı sunuyor. Merkezine 19. yüzyıl panoramalarını ve panoramik imgelerini almakla birlikte, panoramik bakışın erken modern döneme uzanan örneklerini de kapsayan ve İstanbul’un bu tarih içerisindeki konumunu yeniden düşünmeye davet eden sergide, Suna ve İnan Kıraç Vakfı koleksiyonlarında yer alan, daha önce hiç teşhir edilmemiş ve yayımlanmamış bir erken 19. yüzyıl panoraması da ilk kez gün yüzüne çıkıyor.

Galata’dan Suriçi, Fenerbahçe ve Adalar’ın görünümü, Antoine Ignace Melling, 1787, Kâğıt üzerine sulu boya, 56 x 80 cm, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, Oryantalist Resim Koleksiyonu env. no. 102

Panoramik temsilin küresel tarihinde İstanbul

Tam Yerinden: İstanbul'a Panoramik Bakışın Tarihi sergisinin ilk tohumları dört yıl önce Suna ve İnan Kırâç Vakfı koleksiyonlarına katılan 3,5 metre uzunluğundaki tarihsiz ve anonim bir İstanbul panoraması sayesinde atıldı. İstanbul'u Galata Kulesi'nden bakışla tasvir eden bu benzersiz eserden ilhamla oluşturulan sergide, 360 derecelik tarihi şehir manzarasını merkezine alan interaktif bir dijital deneyim alanı yaratıldı.

Küratörler Çiğdem Kafescioğlu, K. Mehmet Kentel ve M. Baha Tanman, serginin çerçevesine ilişkin şu bilgileri paylaşıyor: “*Tam Yerinden: İstanbul'a Panoramik Bakışın Tarihi*, 360 derecelik şehir manzarasının cazibesini ve yarattığı hayret hissini çıkış noktası olarak alıyor ve bu panoramik etkinin gücünü tarihselleştiriyor. Farklı mecralar ve materyaller üzerinden düşünerek İstanbul temsillerinin, Londra'da bu iş için özel olarak inşa edilmiş yapılarıdaki devasa sergilerden ve Boğaziçi yalılarının salonlarına kadar gösterdiği çeşitliliğin peşine düşüyor. İstanbul'un panoramik görüntülerinin erken modern dönemden bu yana izlediği farklı yolları takip ediyor ve başka başka üsluplar, teknikler, mecralar, bakış açıları, izleyiciler ve dolaşım stratejileri arasındaki bağlantıları ve karşıtlıkları yeniden değerlendiriyor. İstanbul, panoramik bakışın üzerine yöneltildiği pasif bir manzara olarak değil, panoramik temsilin küresel tarihinde aktif bir aktör olarak ele alınıyor”.

Panorama formunun alametifarikası: “tam yerinden” Robert Barker'ın 1700'lerin sonunda “icat ettiği” panorama, bir rotundan duvarlarında sergilenen ve

yapının ortasına inşa edilen bir kule-platfordan izlenen dev bir resim, bu resmin halka açık gösterisi ve bunu ifade etmek için uydurulan bir kelimeyi kapsıyordu. 360 derecelik görüntünün silindirik bir binanın duvarlarına ilâştirilmeyip ölçek olarak küçültülmesi ve düzleştirilmesi ise, onu kendi başına görsel ve maddi bir tüketim nesnesi haline getirdi.

Robert ve Henry Aston Barker, Londra'da İstanbul panoramalarının reklamını yaparken izleyicilerine şehri “sanki *tam yerindeymiş* gibi” görme fırsatı sunduklarını vurguluyor; panoramanın Galata Kulesi'nden, *tam yerinden* çizildiğinin altını çiziyorlardı. Mekânda fiziksel varlıklarıyla bulunduklarını ve kişisel gözlemlerini resmettiklerini vurgulayan, dolayısıyla da şehir portrelerinin gerçekçiliğinin altını çizen çok sayıda gezgin ve ressamın sözlerinin yankısı olan bu ifade, Pera Müzesi'ndeki serginin başlığına da ilham oldu.

“Panorama”ya ilham olan şehir: İstanbul

Üç bölümden oluşan sergi, erken modern döneme tarihlenen panoramik İstanbul görüntülerine bir bakış ile başlıyor. Döneme ait önemli öğeleri ve anları vurgulayan nesnelerin sergilendiği bu bölüm aynı zamanda, o dönemde kenti bir bütün olarak resmetmenin farklı biçimleri arasındaki bağlantılara dikkat çekiyor. Henry Aston Barker'ın 1800'de İstanbul'da çizdiği, 1801 ve 1802'de Londra'da sergilenen İstanbul panoraması, türün modern tarihinde belirleyici bir ana işaret ediyor. Muhtemelen Barker'ın icadı olan *panorama* kelimesi (Yunanca *pan*: her ve *horama*: manzara kelimelerinin birleşimi) ilk kez bu vesileyle İstanbul'un görünümüyle bağlantılı olarak kullanılmış ve bu görünüm önce Avrupalı

kamunun beğenisine sunulmuştu. Sergide, Barker panoramasının ve Londra'da sergilenen resmin orijinal baskılarının yanı sıra, Barker'ın günlüğünden resmin yapılışına ışık tutan notlar ve ressamın yorumlarıyla birlikte resimdeki çeşitli ayrıntılara odaklanan 3D bir animasyon da sanatseverlerle buluşuyor.

Serginin ikinci bölümünü, 19. yüzyıl görsel dünyasına damga vuran panoramik fotoğraflar oluşturuyor. Uygulayıcılarının vaat ettiği yüksek gerçeklik duygusu, hem halkın hem de kentsel reformculardan sigorta acentelerine kadar uzmanların hayal gücünü tetiklemiş, kolaylıkla farklı formatlarda çoğaltılabilen bu yeni mecra, şehrin çeşitli manzaralarının sayısız panoramik görüntüsünü üreterek görsel bir enflasyona yol açmıştı.

Serginin son bölümü ise farklı formatlarda dolaşımda olan imgeler arasındaki geçişlere ve bunların çeşitli görsel temsil biçimlerinde devam eden bağlantılarına odaklanıyor. Panoramik görüntülerin yayılmasına bağlı gösteri kültürü ve 20. yüzyılın başlarında genişleyen meta kültürü, panoramik görüntüyü sigara kutularından incelikli işlenmiş ipeklilere kadar giderek çeşitlenen bir dizi nesneye taşıyor.

Panorama tarihine dair kapsamlı bir yayın

Panoramik temsil biçiminin Osmanlı ve Avrupa'daki dolaşımını resim, baskı ve fotoğraf dışında, efemera ve arşiv belgelerinin de dahil olduğu geniş bir malzeme seçkisi üzerinden okuyan *Tam Yerinden: İstanbul'a Panoramik Bakışın Tarihi* sergisine kent, mimarlık, sanat, fotoğraf ve modern tüketim tarihlerini panoramik imgeler çerçevesinden yeniden okumayı amaçlayan makaleler içeren kapsamlı bir katalog eşlik ediyor. Kitapta, Erkki Huhtamo, Çiğdem Kafescioğlu, A. Hilal Uğurlu,

Namık Günay Erkal, M. Baha Tanman, Ahmet A. Ersoy, K. Mehmet Kentel ve Tarkan Okçuoğlu'nun panoramik mecra ve İstanbul'un bu mecra içindeki yerini tarihsel çerçevede ele alan makaleleri yer alıyor. İstanbul'un panoramik temsiline küresel tarihindeki yerine dair kapsamlı bir bakış sunan *Tam Yerinden: İstanbul'a Panoramik Bakışın Tarihi*, küratörlerin de ifadesiyle izleyiciyi, "Günümüz İstanbul'unun kültür-sanat ortamı ile şehrin ve doğasının köklü dönüşümü arasındaki bağlantı ve çekişmelerin bir panoraması nasıl bir imge olurdu? Yaklaşan deprem ve ekolojik felaketleri öncesinde,

şehrin geçmişte nasıl görüldüğüne ve temsil edildiğine panoramik bir bakış atmak için bu son fırsatımız mı?" gibi sorular üzerine düşünmeye davet ediyor.

Sergi ve katalog tasarımını **PATTU Mimarlık**'ın üstlendiği *Tam Yerinden: İstanbul'a Panoramik Bakışın Tarihi*, 24 Mart 2024 tarihine kadar Pera Müzesi'nin 3. katında ziyarete açık olacak.

Pera Müzesi Salı'dan Cumartesi'ye 10.00-19.00, Pazar günleri 12.00-18.00 saatleri arasında gezilebilir. Cuma günleri "Uzun Cuma" kapsamında 18.00-22.00 arası tüm ziyaretçiler, Çarşamba

günleri ise "Genç Çarşamba" kapsamında tüm öğrenciler müzeyi ücretsiz ziyaret edebilir.

Detaylı bilgi için:

<https://www.peramuzesi.org.tr/basin-bultenleri/sehir-manzaralari-nin-500-yillik-hikayesi-tam-yerinden-istanbul%E2%80%99a-panoramik-bakisin-tarihi-/3757>

Türkiye'de Mimarlık Eğitimi: 18. Yüzyıldan Günümüze Kurumsallaşma Eşikleri

Salt Galata'da 6 Aralık 2023'te başlayan "Türkiye'de Mimarlık Eğitimi: 18. Yüzyıldan Günümüze Kurumsallaşma Eşikleri" sergisi Uğur Tanyeli, Arzu Erdem ve Esra Kahveci tarafından programlanmış ve Salt Araştırma ekibinden Orkun Dayıoğlu ve Eylül Şenses tarafından hazırlanmış.

Sergide Türkiye'nin Hendese Odası'ndan (Hendeshane) başlayıp bugüne kadar ele alınan mimarlık eğitimine dair başlıklar, güncel durumu dünyadaki gelişmelere paralel olarak değerlendirmeye alanı sağlıyor.

Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne, Mühendis Mektebi'nden İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne öncü eğitim kurumlarının dönüşümleri ve mimarlık eğitiminin İstanbul dışına yayılış süreçleri, kurum kimliklerinin tarihini öğrenmek ve anlamak isteyenler için önemli. Eğitim ortamının, öğretim görevlisi kimliğinin, eğitim konularının ve pedagojik yaklaşımların çeşitliliği, öğrenci yaşamının değişim ve dönüşümü, proje atölyelerinin ve atölye hocalarının farklılaşan rolü, stajlar ve öğrenci inisiyatiflerinin

öğrenci yaşamındaki etkisi gibi geniş araştırma başlıkları sunan sergi, ülkenin mimarlık ortamının kurumsallaşma yolundaki fırsatlarını ve tikanıklıklarını gündeme getiriyor ve yapılacak kapsamlı çalışmalar için bir altlık sunuyor. Sergide farklı dönemlere ve derslere ait sınav örnekleri, tanıdık isimlerin öğrencilik yıllarına ait ders notları ve proje çalışmalarının yanı sıra Nezih Eldem'in mekânın oluşumuna dair kısa bir ders kaydını da dinlemek mümkün.

Mimarlık öğrencileri, akademisyenler ve mimarlık eğitimi tarihi ile ilgilen-

mek isteyenlerin faydalanacağı sergiyi Orkun Dayıoğlu ve Eylül Şenses'in eşlik ettiği turlar ile 17 Ocak, 10 Şubat ve 20 Mart tarihlerinde saltonline.org sitesinden kayıt yaptırarak ya da 31 Mart 2024'e kadar bireysel olarak ziyaret edebilirsiniz.

Elif Sena Akan,

Arş. Gör. (Doktora Öğr.), MSGSÜ,
Mimarlık Fakültesi

Detaylı bilgi için:

Sergi: Türkiye'de Mimarlık Eğitimi |
SALT (saltonline.org)

The Getty Foundation'ın "Keeping It Modern" programı kapsamında ODTÜ Mimarlık Fakültesi için derlenen arşivden: Prof. Frederick Alois "Fritz" Janeba (1905-1983), Temel Tasarım dersi jürisinde, 1965 (<https://saltonline.org/tr/2642>)

Trakya'da Geleneksel Köy Mimarisinin Son İzleri Istranca Dağlık Bölgesi Dalörgü Yapıları

Son iki yüzyılda bilim ve mühendislikteki gelişmelere bağlı olarak değişen koşullar ve yaşam alışkanlıkları, dünya nüfusunun büyük oranda kentlere yönelmesi ve köylerin insansızlaşması ile sonuçlanmıştır. Ülkeden ülkeye ya da ülkeler içerisinde bölgeden bölgeye farklılıklar gösteren bu durum; yüzyılların birikimiyle oluşturulmuş geleneksel çevrelerin bakım-sız kalması, giderek köhneleşmesi ve yok olması sonuçlarını beraberinde getirmiştir. Geçmiş toplumların günlük yaşamlarının, geleneklerinin, yapı teknolojilerinin ve kültürel etkinliklerinin kısıtlı imkanlar dahilinde şekillendirdiği ve hâlâ dünyadaki yapı çevrelerin azımsanmayacak bir bölümünü oluşturan “tarihi köyler”in yitirilmesi, dünyanın kültürel anlamda çoraklaşmasına ve insanlığın geçmişle olan bağlarının zayıflamasına yol açmaktadır.

Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin övünç kaynağı olarak gördükleri geçmiş kırsal mimarlık kültürlerini korumaya yönelik attıkları adımlar ve henüz XIX. yüzyılda bu mirası belgelemeye başlayarak arşivler oluşturmaya başlaması dikkate değerdir. Çok zengin ve çeşitli bir kırsal mimarlık mirasına sahip ülkemizde ise benimsenen politikaların bir sonucu olarak

tarihi köylerin yıllar içinde haraplaştığı, yok olduğu, yeni yapılarla dönüştürüldüğü ve çoğu zaman herhangi bir belgelemeye dâhi konu olmadan tüm izleriyle hızla yitirildiği günleri yaşamaktayız. Çok yakın bir tarihte ülkemizde yaşanan üzüntü verici afetler sonrası yitirilen kırsal mirastan geriye hiçbir belge kalmamış olması, mimari belgelemenin ve arşivlerin önemini bir kez daha göstermiştir.

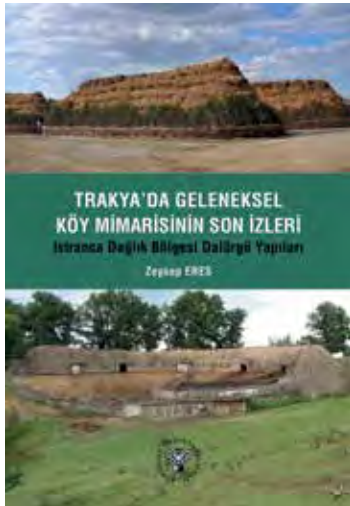
Ülkemizdeki bu büyük eksikliği daha önceki pek çok yayınında da vurgulamış olan İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Zeynep Eres'in “Trakya'da Geleneksel Köy Mimarisinin Son İzleri Istranca Dağlık Bölgesi Dalörgü Yapıları” adlı kitabı, çeyrek yüzyıla yayılan uzun erimli bir araştırmacının sonuçlarını okuyucularla paylaşarak literatüre önemli bir katkıda bulunmaktadır. Eres, Istranca Dağlık Bölgesi'ndeki 85 köyde gerçekleştirdiği alan araştırmaları ile bu bölgedeki tüm mimarlık geleneklerini ortaya koymuş ve Türkiye ölçeğinde Trakya'ya özgü olduğunu belirlediği “iğmeli yapılar”ı bütün alt türleriyle belgelemiştir.

Yazar belgeleme çalışmalarında yapıları yalnızca plan, kesit ve görünüşleriyle irdelemekle kalmamış işlevsel düzen, kullanılan yapı teknikleri ve malzeme kaynakları gibi konuları da açıklığa kavuşturmuş ve elde ettiği verileri tipolojik çözümlemelerle sunmuştur. Eres'e göre bir mimari geleneği tam olarak irdeleyebilmek için yapıların nasıl inşa edildikleri, malzemelerin nereden sağlandığı gibi sorulara yanıtlar alınması ve yerel yapı terminolojisinin derlenmesi gerekmektedir. Yazar bu düşüncesini destekleyecek şekilde kurguladığı kitabını “Geleneksel Köy Mimarisini Belgelemenin Gerekliliği”, “Trakya'nın Doğal Çevre ve Yapı Malzemesi Özellikleri”, “Trakya'nın Toplumsal ve Ekonomik

Açıdan Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Duruma Kısa Bir Bakış”, “Istranca Dağlık Bölgesi Mimarisi”, “Dalörgü Yapıların Yapımı, Yıkımı, Haraplaşma ve Yıkılma Süreci Üzerine Gözlemler”, “Ahmetçe Köyü Örneği Üzerinden Yerleşme Düzeni Değerlendirmesi” ve “Bitirirken: 25 Yıllın Ardından Geleneksel Köy Mimarisini Belgeleme ve Korumaya Yönelik Genel Bir Değerlendirme” olmak üzere yedi bölümde ele almıştır.

Aşağı Pınar Kazıları çerçevesinde Trakya'ya özgü iğmeli yapı geleneğinin korunması çabalarına katkıda bulunmak için gerçekleştirilen açık hava köy müzesi deneyiminin de aktarıldığı kitabın ekleri arasında sunulan katalogda Istrancalar'ın eteklerindeki köylerde konumlanan 54 kültür varlığı hakkında bilgiler, fotoğraflar ve nitelikli mimari röleveler sunulmaktadır. Yazarın bölgede yürüttüğü çalışmaların ilk yıllarında saptadığı yüzlerce iğmeli yapıdan geriye neredeyse hiçbir yapının sağlam olarak kalmadığı da düşünülecek olursa yapılan tespitlerin bilim dünyasıyla paylaşılmasının değeri daha da artmaktadır. Fiziksel olarak varlıkları sona ermekte olan mimari geleneğe dair mekânların ya da yapı elemanlarının bir sözlükte derlenmesi ise adeta tarihe düşülen bir not niteliğinde. Yazarın kitabın takdiminde Trakya kırsalında günümüze ulaşmış son yapıların yerinde korunması adına yaptığı dileği tüm ülkemiz için umut etmekteyiz. Prof. Dr. Deniz Mazlum'un sunuşuyla takdim edilen, kırsal mimarinin bütüncül değerlendirilmesine ve belgelenmesine yönelik bir yöntem sunan kitap, araştırmacılar için önemli bir esin kaynağı olacaktır.

Koray GÜLER, Doç. Dr.,
MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi

Trakya'da Geleneksel Köy Mimarisinin Son İzleri
Istranca Dağlık Bölgesi Dalörgü Yapıları,
Zeynep Eres, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,
Ekim 2023, 280 sayfa,
19,5x27,5 cm,
ISBN: 978-605-396-608-1.

Zaman-Mekan / Kavramlar ve Deneyimler Toplamı Toplanan Değerlerden Büyük Olan Birliktelik

Zaman-Mekan /Kavramlar ve Deneyimler, bir karşılaşmalar ve etkileşimler dökümü. 2003 yılında açılan Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün Mimari Tasarıma Giriş stüdyosunun 20 yıl içerisindeki dönüşümünü ve paydaşlarının bir aradalığını anlatan bir kesit-arşiv.

Elif Yeşim Özgen Kösten ve Murat Uluğ'un örgütlediği bu paylaşım ağı, zaman içerisinde ona temas edenlerle birlikte form değiştiren canlı bir bedene dönüştü. Bu beden, öğretenlerin öğrenmeye açık olduğu, öğrenenlerin zamanla öğreten ve tekrar öğrenenlere dönüştüğü döngüsel bir organizmaya evrildi. Parçalar farklı birleşimlerle bir olasılıklar bütünü ortaya çıkardı.

Kitap, bu organizmayı oluşturan parçaların, yıllar içerisinde stüdyoda tartışılan kavramları ele aldığı sıralı olmayan

özgür ve açık bir metin olarak karşımıza çıkıyor. Stüdyonun önce öğrencisi sonra da yürütücü paydaşı olan Emre Demirtaş'ın sunuş yazısında belirttiği gibi, bu açık metin; tüm paydaşların aynı zaman diliminde fiziksel olarak bir araya gelmeseler de fikir ve düşüncelerinin birbirini sürekli etkilediği bir topluluğun düşünsel üretimini izlenebilir kıldı.

Kitaptaki metinler, sıralı okunabileceği gibi, her kavramın bağımsız takip edilebileceği bir esneklik sunuyor. Bununla birlikte her okumada farklı anlamlar keşfedilebilecek bir katmanlılık taşıyor. Farklı zamanlarda ve birbiriyle doğru- dan teması olmadan üretilen bu metinlerin bir araya gelişindeki ahenk tesadüf değil. Tam da Mimari Tasarıma Giriş stüdyosunun örgütlenme biçimi gibi, birbiri içine geçmiş düşüncelerin uzun süreli birlikteliğinin sonucu.

Bu akışkan metinler dizgisi, yapılan ve düşünülenlerin büyük bir hızla eridiği ve kaybolduğu günümüz gerçekliği içerisinde önemli bir kayda geçirme çalışması. Gücünü ise geriye dönük bir sonradan anlamlandırma yazısı olmaktan uzak, süregelen birlikte üretme pratiğinin kesitini almaya çalışan gerçekliğinden ve samimiyetinden alıyor.

Elif Yeşim Özgen Kösten, Emre Demirtaş ve Seda Kaplan Çiğcin'in büyük emekleriyle bir araya getirdiği bu kolektif düşünce dökümü, "nasıl yapmalı" sorusuna farklı cevaplar arayan ve yapmanın şiddetiyle derdi olan okuyucuları bu organizmanın parçası olmaya davet ediyor.

Buşra Al, Y. Mimar,
Plug - Kurucu

Zaman-Mekân Kavramlar ve Deneyimler,
Editörler: Elif Yeşim Özgen Kösten, Emre Demirtaş, Seda Kaplan Çiğcin,
Yeni İnsan Yayınevi,
İstanbul, Ağustos 2023,
352 sayfa, 16x23,5 cm,
ISBN: 978-625-645-941-0.

"Kurmak ve Onarmak: Mimar-Restoratör Mualla Eyüboğlu (1919-2009)"- Işıl Çokuğraş ve C. İrem Genç

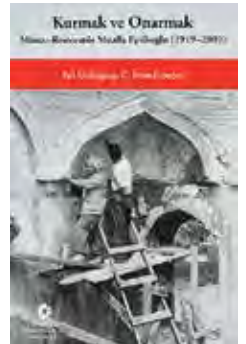
Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden mimarlık tarihçisi Işıl Çokuğraş ve koruma uzmanı İrem Genç'in 1942 yılındaki mezuniyeti ile Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın mimarları arasına giren Mualla Eyüboğlu Anhegger'in kişisel ve mesleki üretimine ışık tutan "Kurmak ve Onarmak: Mimar-Restoratör Mualla Eyüboğlu (1919-2009)", Eylül 2023'de kitapçı vitrinlerindeki yerini aldı. Mimarın, eşi Robert Anhegger'le yaşadığı ve kendisinin de ölümünden kısa süre önce boşalttığı bir nevi müzeye dönüşmüş daireden apartmanın tavan arasındaki bir odasına taşınan arşivinden derlenen belgeler eşliğinde hazırlanan yayın, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları tarafından basılmış.

Araştırmacılar, 2016'nın yaz aylarında mimarın ailesinin izniyle kendileriyle paylaşıma açılan arşivi dört yıla

yayılan bir süreçte inceleyerek kitaplaştırmış ve Eyüboğlu'nun meslek insanı olarak 'bütüncül bir tablosunu çizmeyi' hedeflemişler. Yazarlar, çalışmaları ile, kitabın detaylı önsözünde ve daha sonra son sözde belirtildiği gibi, Mualla Hanım'ın farklı meslek gruplarından renkli karakterlerin yer aldığı çevresine de ışık tutan arşivinde bulunan lise defterlerinden meslek hayatı boyunca eskizlerle notlar aldığı defterlere; ilki Yazılıkaya (1948-1949) notlarını içeren, edebi dille kaleme alınmış bazı notları da barındıran günlüklerinden; gezilerde tuttuğu notlara; mektup ve kartpostallara kadar çeşitlenen çok sayıda belgeyi değerlendirirken biyografik bir çalışma yapmayı hedeflemediklerinin üzerinde özellikle durmaktalar. Işıl Çokuğraş'ın Aura İstanbul'da kitabı tanıtan Ocak 2024 tarihli konuşmasında da kitap-

larının çıkış noktasını yeniden dillendirdiğini görüyoruz: kitap, "Mualla Eyüboğlu'nun mesleki kimliğini ortaya koyacak bir yayın üretme çabası"dır. Gerçekten de bu yaklaşım, kitabın geneline sirayet etmektedir.

Başlıktan da anlaşılacağı üzere, kitapta Mualla Eyüboğlu, iki temel mesleki üretimi ile yansıtılmak istenmiş. Biri "kuran" olarak, yani, yeni örgütlenen Köy Enstitüleri'nin tasarımcısı, kontrolörü ve bunların yanında bazı konularda eğitmen olarak katkıları ile; diğeri ise "onaran" olarak ki, bu da kitapta kendisinin koruma alanındaki uzun soluklu mesleki üretimine odaklanan bölüm olarak karşımıza çıkıyor. Bu bağli olarak, kitap, giriş bölümünün ardından "Köy Enstitülerinde Genç Bir Mimar" ve "Koruma Alanında Bir Kariyer" başlıklı iki ana bölümde gelişiyor.

Kurmak ve Onarmak:
Mimar-Restoratör Mualla Eyüboğlu (1919-2009),
Işıl Çokuğraş ve C. İrem Genç, İstanbul
Araştırmaları Enstitüsü,
İstanbul, Eylül 2023,
420 sayfa, 16x24 cm,
ISBN: 978-605-71205-1.

Eyüboğlu'nun kişiliği hakkında genel bir çerçeve çizmeyi amaçlayan giriş bölümünde, mimarın çocukluktan ilk gençliğe yakınında olan aile bireyleri ve yakın çevresinde yer almış, Cumhuriyet'in aydınları olarak tanımlayabileceğimiz kişiler hakkında bilgi ediniyor; Akademi'de edindiği yakın arkadaşlarını öğreniyoruz. Mimarın kaleminden notlar ve arşivden görseller eşliğinde ilerleyen bu anlatı, Eyüboğlu'nun mesleki hayatını özetlerken aynı zamanda okura mimarın çalıştığı yıllardaki meslek ortamı; entelektüel çevrenin ortak uğraşları, ilgileri ve çoğu politik sebeplerle uğradıkları haksızlıklar hakkında da bilgiler aktarıyor.

Kitabın ilk bölümü, belgeler tanıklığında Mualla Eyüboğlu'nun 1940'ta 'çiftçi ve köylünün eğitimi ve özgürleşmesi' hedefiyle kurulan Köy Enstitüleri ile kurduğu ilişkiyi detaylandırmakta. Enstitülerin programlarında köyde yaşamı sürdürmek için fayda sağlayacak mesleklerin eğitiminin verilmesi de vardır. Eyüboğlu, genç yaşında Sabahattin Eyüboğlu'nun yönlendirmesi ile bu eğitimin yürütülmesinde seferber olan aydınlar içinde yerini alır. Birinci bölümde, yazarlar, Mualla Hanım'ı özgün belgeler eşliğinde enstitü binalarının tasarımcısı ve okullarda eğitimci rolleri ile değerlendiren bir yaklaşımla gün yüzüne çıkarıyorlar. Öte yandan, mimarın bu yıllarının, Anadolu kültürüne ait 'farklı mimari eserler ve halk sanatlarını öğrendiği' bir döneme işaret ettiğinin de altını çiziyorlar.

Kitabın Eyüboğlu'nun meslek hayatının büyük kısmını oluşturan anıt eser onarımı konusundaki deneyimlerine ayrılmış ikinci bölümünde mimarın Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) raportörlüğü ile resmi olarak başlayan tarihi yapılarla uğraşı, İstanbul Rölöve Bürosu, MEB Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Topkapı Sarayı Müzesi; Türk İslam Eserleri Müzesi ve emekli olduğu Rölöve ve

Anıtlar Teknik Müdürlüğü gibi kurumlardaki kontrolör ve danışmanlık görevleri çerçevesinde ele alınmakta. Bu bölümde, yine mimarın sözlerinden alıntılar, çizimler, krokiler ve fotoğraflar gibi arşivdeki görsel malzeme eşliğinde, görev aldığı projeler hakkında pek çok bilgiye ulaşmak mümkün. Eyüboğlu'nun Anadolu ve 1960'lardan sonra yoğun olarak İstanbul'da kontrolünü üstlendiği koruma uygulamaları; yıkımdan kurtardığı tarihi yapılar; uygulamalardaki genel tutumu ve bu uygulamaların bir kısmında meslektaşları ve yöneticilerle yaşamış olduğu ihtilafli konular akıcı bir dille sunulmakta. Bölümün geneline hâkim olan bu detaylandırılmış anlatı, okumayı ilgi çekici hale getirmekte. Yazarlar, sunulan malzemeyi daha anlaşılabilir kılmak için ele aldıkları dönemin bağlamını da okuyucu ile paylaşmaya özen göstermekte. Gerekli noktalarda, aşırıya kaçmayacak oranda koruma tarihi özelinde açıklamalara rastlanmakta. Bu bölümde, Eyüboğlu'nun görev aldığı restorasyonlarda kullanılan müdahale yöntemleri hakkında da bilgi edinmekteyiz. Örneğin, Eyüboğlu'nun kontrolör olduğu Topkapı Sarayı Veliht Dairesi'nin 1960'lı yıllardaki onarımına dair yeni belgelerin açığa çıkmış olması memnuniyet verici. Bu bilgilerin Türkiye koruma tarihinin ilgili dönemi hakkında yorum yapabilmemize katkı sağlayacağını düşünüyorum. Çokuğraş ve Genç'er'in kitabının koruma alanında araştırma yapanlara bir diğer katkısı ise, arşivde Mualla Hanım'la çalışmış ama ön plana çıkmamış diğer korumacılar hakkında bilgi sunuyor olması. 'Mesleğe Veda' başlıklı değerlendirme ile kapanan ikinci bölümde ismi geçen çok sayıda şahsiyet, şüphesiz daha detaylı araştırılmayı hak ediyor. Kitabı değerli kılan bir diğer özellik ise, kitabın sonuna eklenen yaklaşık 70 sayfalık 'Arşivden Seçki' bölümü.

Paylaşılan görselleri taradığımızda Mualla Hanım'ın uzun soluklu ve coğrafi çeşitlilik içeren mesleki deneyiminin derinliğini hissedebiliyoruz. Yine, toplam altı belgeden oluşan 'Ekler' bölümü, kitabın geneline destek veren nitelikte. Kitabın kaynakçası son derece detaylı bir literatür özeti gerçeğe dönüştürülmüş kanıtı. Bu özelliği ile kitap meraklılarına ileri okumalar için yol göstermektedir. Kitaba dahil edilmiş Mimarlık Terimleri Sözlüğü de, alan dışından okuyucuların konuları kavramaları için faydalı bir ek olmuş.

Bu yazı vesilesiyle, Çokuğraş ve Genç'er'in, kitabın hazırlık aşamasına denk gelen farklı dönemlerde Eyüboğlu arşivindeki belgeleri kullanarak hazırladıkları makale ve konferans bildirimlerini hatırlatmakta fayda olduğunu düşünüyorum. Konuyla ilgili derinleşmek isteyen okuyucular için tavsiye olunur.

Özetle, kitabın Mualla Eyüboğlu Anhegger'in uzun senelere dayanan mesleki üretimine ışık tutan ve bunu yaparken de Türkiye koruma tarihi üzerine özgün yorumlar barındıran kıymetli bir yayın olduğu kanaatindeyim. Çokuğraş ve Genç'er'in tozlu tavan arasında saklı kalmış ve sayelerinde gün ışığına kavuşan özgün belgeler üzerine inşa ettikleri titiz çalışmalarının ileride Mualla Eyüboğlu ile ilgili hazırlanacak diğer çalışmalara da ışık tutacağı kesin. Eyüboğlu'nun "kendi mesleki kimliğine sahip çıkışının göstergesi" olarak tanımladıkları arşivini tasnif eden, taranarak dijitalleştirilmesi işini yöneten ve kitaplaştıran her iki yazarı da, bu emek yoğun çalışmalardan dolayı tebrik ediyor ve kitabı özellikle tarihi yapı onarımı ve yakın geçmişin mirası alanlarında araştırma yapan okuyuculara salık veriyorum.

*Burcu Selcen Coşkun, Doç. Dr.,
MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi*

Kolektif Bellekte Özel Bir Yeri Olan Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nin Yapısal Güçlendirme Süreci Açık ve Şeffaf Biçimde Yürütülmelidir

Gülşen Kılıçreis Özaydın

Kadıköy Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nun yapısal güçlendirme süreci ile ilgili durumunu; sosyal medyadaki haberlerden ve binanın boşaltılmış olmasından dolayı öğrenmiş bulunuyor, konunun teknik süreciyle ilgili resmi bir açıklama yapılmaması nedeniyle de binanın depreme karşı güçlendirilmesi için boşaltılıp geçici olarak başka bir yere taşındığını ve eğitim faaliyetlerinin çok sağlıklı koşullarda sürdürülemediğini anlıyoruz.

Kadıköy Bahariye Caddesi'nde yer alan Kadıköy Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nun tescilli bir kültür varlığı olması nedeniyle, tarihi binanın niteliklerine uygun biçimde nasıl bir güçlendirme projesinin yapılarak Koruma Bölge Kuruluna sunulduğu konusuna duyarlılık gösteren İstanbul Mimarlar Odası Kadıköy Bölge Temsilciliği, 10.04.2023 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne yazdığı yazısıyla, İstanbul İli Kadıköy İlçesi 1218 ada 195 parselde bulunan Kadıköy Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan tescilli bina ile ilgili güçlendirme yapılacağı bilgisini öğrendiklerini, konu ile ilgili verilmiş kurul kararının olup olmadığı hakkında bilgi edinmek istediklerini ve var ise kurul kararının bir örneğinin gönderilmesini talep etmişti.

18.04.2023 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü bu talebe cevaben; söz konusu parselde bulunan Kadıköy Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan tescilli bina ile ilgili olarak Müdürlük arşivinde yapılan incelemeye göre, o dönem için Kadıköy Adliyesi ve Halk Eğitim Merkezi Binası'nın, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 19.06.1981 tarih 12853 sayılı genel kararı ile kültür varlığı olarak tescil edildiğini, İstanbul V Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.04.2011 tarih ve 3272 sayılı kararı ile koruma grubunun II (iki) olarak belirlenmiş olduğunu, güncel durumda parseldeki binaya ilişkin müdürlüğe iletilen güçlendirme içerikli bir başvurunun olmadığını belirtmiştir.

Bu defa konunun detaylarını öğrenmek için TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, 22.08.2023 tarihinde Kadıköy Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu olarak kullanılan tescilli bina ile ilgili yapılması düşünülen çalışmalar hakkında bilgi edinmek için,

Resim 1. Kadıköy Halkevi Binası Proje Yarışması sonucu dereceye giren Projeler. (Kaynak: Öznur Berber; (2010); "Erken Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Örneklerinden Kadıköy Halkevi Binası Restorasyon Projesi", Y. Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli).

konunun muhatabı olan İstanbul Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Doğal Kaynaklar, Ruhsat ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü'ne başvuruda bulunmuş, ancak süreç hakkında açıklayıcı bir bilgi edinilememiştir.

Oysa gerek kent içinde taşıdığı anlam, gerek kentlinin kullanım alanı olarak kamusal değerleri çok yüksek olan bu tür binalar hakkındaki süreçlerin kamuya açık ve şeffaf bir biçimde sürdürülmesi gerekmektedir.

Kadıköy ve İstanbul için son derece önemli ve değerli bir yer olan Kadıköy Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nun tarihine bakıldığında; Kadıköy'de bir halkevi binasının açılmak istenmesinin ilk olarak 1930'lu yıllarda gündeme geldiğini, yeni bina yapılıncaya kadar hemen yakınında bulunan ahşap binanın 1935 yılında kiralanarak Halkevi'nin açılışının resmi olarak burada yapıldığını ve ardından 1938 yılında ulusal mimari proje yarışmasının açılmış olduğunu biliyoruz. Yarışma jürisi üyelerinin o dönemin İstanbul Valisi ve Cumhuriyet Halk Partisi İlyönkurul Başkanı ve Jüri Reisi Muhittin Üstündağ, İstanbul Sayılı (Milletvekili) Salâh Cimcoz, Akademi profesörlerinden Arif Hikmet ve Bruno Taut, Belediye İmar Müdürü Ziya Kıcainan ve İlçeyönkurul Başkanı

Resim 2. Kadıköy Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nun Dış Görünümü (Burcu Selcen Coşkun Arşivi, 2022).

Resim 3. Mimari Bütünden Özgün Bir Detay (Burcu Selcen Coşkun Arşivi, 2022).

Resim 4. Spor Salonu iç mekânından bir görünüm (Burcu Selcen Coşkun Arşivi, 2022).

Resim 5. Tiyatro Salonundan bir görünüm (Zafer Akay Arşivi, 2014).

Naci Ali Morali, Halkevi Müdürü Celâl Esad Arseven olarak belirlenmiş olduğu, yarışmaya 17 mimarın katıldığı, projelerden birinin maketsiz olduğu için elendiği, değerlendirme sonucunda Rüknettin Güney'in projesinin birincilik, A.Sabri Oran ve Emin Onat'ın projesinin ikincilik, Leman Cevat Tomsu'nun projesinin üçüncülüğe layık görüldüğü 1938 tarihli *Arkitekt Dergisi*'ndeki belgelerde yer almaktadır¹ (Resim 1). Yarışmanın sonuçlanmasının ardından binanın mimarı Rüknettin Güney tarafından uygulama projelerinin hazırlandığını, 1939 tarihinde ihalesinin yapılmasına karar verilerek mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ihaleyi kazandığını ve aynı yıl içinde inşaatına başlandığını ve binanın açılış töreninin Halkevlerinin on birinci yıl dönümü olan 21.11.1943 tarihinde Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar tarafından yapıldığını belgelerden öğreniyoruz.²

Kadıköy Halkevi binasının bir modern mimarlık örneği olarak, bilimsel çalışmalarda da ele alınmış; “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tarihsel gelişim süreci içerisinde ülkenin sosyal ve kültürel alanlardaki modernleşmesine önemli katkılar sağlayan; dönemin düşünce yapısı, yaşam tarzı, toplumsal değerleri ve modern mimarlık*

anlayışını yansıtan Halkevi oluşumunun bir parçası olması özelliğiyle geleceğe aktarılması gereken kültürel varlıklar arasında önemli bir yere sahip olduğu” belirtilerek 1932 yılında ülke sathında kurulmaya başlayan halkevlerinin kuruluş talimatnamelerinde; hedeflenen amaçlar doğrultusunda halkın eğitiminin sağlanması, her vatandaşın ilgisini çekebilecek bir faaliyet sahası bulabilmesi için dil, tarih, edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycüler, müze ve sergi gibi çok çeşitli konularda çalışma alanlarının oluşturulduğu ifade edilmektedir.³

Çok partili döneme geçildiğinde diğer halkevi binalarıyla birlikte Kadıköy Halkevi'nin de Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildiği, 2 Ekim 1951 tarihinde teslim işlemlerinin yapılarak binanın tasfiye edildiği, Kadıköy Halkevi'nin tasfiyesinden sonra binanın iki kısma ayrılarak bir tarafının Adalet Bakanlığı'na, diğer tarafının da Milli Eğitim Bakanlığı'nın kullanımına 1953 yılında verildiği, 2013 yılından itibaren de adliyenin Kartal ilçesinde yapılan yeni binaya taşınmasıyla birlikte Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nin bu binada Akşam Sanat Okulu'yla birlikte işlevini sürdürdüğü bilinmektedir.

Kadıköy Halk Eğitim Merkezi yapımından yaklaşık 40 yıl sonra koruma altına alınmış olsa da, Halk Eğitim Merkezi ve Adliye kurumlarının ihtiyaçları doğrultusunda, gerekli izinler alınmadan zaman içinde yapılan ekler ve bakım-onarım müdahaleleri sonucu, ne yazık ki binanın özgün karakterinde büyük kayıplara neden olacak değişiklikler yapılmıştır.

Sonuç olarak; Kadıköy Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nun öncelikle tescilli bir kültür varlığı olması ile birlikte korunması gerekli bir modern mimarlık örneği olarak da değer taşıması, öte yandan çok çeşitli alanlarda verilen kurslar ve düzenlenen etkinliklerle oldukça yoğun bir sosyo-kültürel programa sahip olmasıyla kent yaşamında ve kolektif bellekte yer almaktadır. Tüm bu nedenlerle bu değerli bina için yapılması düşünülen ister basit onarım isterse depreme karşı güçlendirme faaliyeti olsun, bu tür yapısal müdahaleler için çok hassas ve titiz bilimsel yöntemlerin kullanılması, sürecin açık ve şeffaf biçimde kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir.

Notlar

1. *Arkitekt Dergisi*, Cilt: 1938, Sayı: 1938-02 (86) Sayfa: 43-56.
2. *Cumhuriyet Devrinde İstanbul* (1949), İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü, s.145-146. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/214680>, erişim tarihi:18.02.2024.
3. Öznur Berber (2010); “Erken Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Örneklerinden Kadıköy Halkevi Binası Restorasyon Projesi”, *Y.Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Gülsün Tanyeli.

Gülşen Kılıçreis Özyaydın, Prof. Dr., MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi

The Structural Strengthening Process of Kadıköy Public Education Center, Which Has A Particular Place in the Collective Memory, Should Be Carried Out in an Open and Transparent Manner

No information is shared with the public about the ongoing structural strengthening process at Kadıköy Public Education Center. However, this building; while it is a registered cultural asset, it is also an important example of modern architecture that must be protected. On the other hand, the building had an important function by being the place of a very intense socio-cultural program with courses and various activities open to the public. With all these features, the building carries a particular meaning in urban life and collective memory. For all these reasons, whether it is a simple renovation or an earthquake reinforcement activity planned for this valuable building, attentive and meticulous scientific methods should be used for such structural interventions and the process should be shared with the public in an open and transparent manner.

Dosya:

Cumhuriyet’in Yeni Yüzyılında İstanbul’un “Mega” Dönüşümü ve Karşı-Hegemonya Çabaları

Editörlüğünü üstlendiğimiz “Cumhuriyet’in yeni yüzyılında İstanbul’un “mega” dönüşümü ve karşı-hegemonya çabaları” başlıklı dosyamızı “Cumhuriyet’in İstanbul suretleri” isimli bir önceki sayımızın dosyasını takip edecek şekilde hazırladık. Bu dosyada yüzümüzü Cumhuriyet’in ikinci yüzyılıyla beraber İstanbul’un 21. yüzyılına döndük. Kentin 1980’lerden bu yana hızla dönüşen çehresi ve özellikle 2000’lerden bu yana büyük ölçekli projelerle daha geniş boyutlarda etkilendiği sıklıkla dile getiriliyor. Kentsel dönüşümü tetikleyen 6306 sayılı yasa başta olmak üzere kent toprağının dönüşüm değerini hedefleyen ve bunu yasalaştırılan çeşitli girişimlerle bu değişiklikler her geçen gün artıyor. Diğer yandan bu dönüşüme gerek sahada yerinde gerekse de hukuki düzlemde karşı çıkılıyor. Biz de dosyamızda dönüşümle beraber karşı-hegemonya çabalarını yan yana getirdik. Zira 21. yüzyılda bu dönüşümlerin daha da artacağını gözlemlediğimiz için direnişin örgütlenmesini ve geçmiş deneyimlerinden yararlanarak güçlenecek yollar örmesini önemsiyoruz.

Dosya üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde İstanbul’un dönüşümünü planlama ve koruma alanındaki tarihsel süreç, yasal müdahaleler ve küresel etkiler gibi temalar üzerinden ele alan teorik iki yazı yer alıyor. İkinci bölümde kentin dönüşümü ve mücadele boyutu Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi temsilcilerinin gözünden 2000’lerden bugüne temsilciğin etki alanındaki kentsel dönüşüme dair yorum/değerlendirmelerle ele alınıyor. Son bölümde ise mega projelerden mahalle ölçeğindeki dönüşüme ve mücadelelere yer veriliyor. Bu bağlamda dosyanın ilk bölümünün ilk yazısı olan **İclal Dinçer**’in kaleme aldığı “Cumhuriyet’in yeni yüzyılına kentsel koruma ve planlama için geçmişten dersler çıkarmak” başlıklı makalede koruma ve planlama alanının gelişiminde kritik önemi olan 1973 yılı bir kırılma noktası olarak alınmakta ve 100 yıllık Cumhuriyetin birinci elli yılı ve ikinci elli yılı olarak anlamlandırmaya çalışılmakta. İlk bölümün ikinci yazısı olan **Pelin Pınar Giritlioğlu**’nun kaleme aldığı “İstilacı kentleşme ve çevresel etkileri: İstanbul örneği” isimli makalede İstanbul’un istilacı kentleşme süreci, ağırlıklı olarak 2000’li yıllara odaklanılmak suretiyle, bu süreçte ortaya çıkan, doğaya ve yaşam değerlerine müdahale niteliğindeki çevresel etkiler sayısal verilerle ortaya konuyor.

Dosyanın ikinci bölümünün ilk yazısı **Esin Köymen**’e ait. “Afetler bağlamında geliştirilen yasal düzenlemeler ve yaşam alanlarımıza yapılan müdahaleler” başlıklı yazısında Köymen 6 Şubat depremleri peşine gerçekleşen yasal düzenlemeleri ele alıyor. Etki alanları Kadıköy, Adalar, Ataşehir, Beykoz, Çekmeköy, Ümraniye, Üsküdar, Sancaktepe, Dudullu OSB olan Anadolu I Büyükkent Bölge Temsilciliği (Kadıköy) **Saltuk Yüceer**, “2000’lerden bugüne kentsel dönüşüm” başlıklı yazısında dönüşümü etki alanları üzerinden örneklerle aktarıyor. Etki alanları Kartal, Maltepe, Pendik, Sancaktepe, Sultanbeyli, Şile, Tuzla OSB, Tuzla olan Anadolu II Büyükkent Bölge Temsilciliği (Maltepe) yönetim kurulundan **Osman Gündü**, “Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. yılından İstanbul’un geleceğine bir bakış” altında bölgelerindeki dönüşüm örneklerini işaret ediyor. Son olarak etki alanları Bakırköy, Avcılar, Bahçelievler, Bağcılar, Başakşehir, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Esenler, Esenyurt, Güngören, Küçükçekmece, Zeytinburnu, Beylikdüzü OSB, İkitelli OSB olan Trakya Büyükkent Bölge Temsilciliği (Bakırköy) yönetim kurulundan **Mustafa Fazlıoğlu** ise, “Kent peyzajında rant odaklı yapılaşmaya karşı mücadele” başlığı altında çeşitli örnekler veriyor.

Dosyanın son bölümü ise, mimar.ist dergimizin 58. sayısında dosya konusu olarak ele aldığımız “Mega Projeler ve İstanbul’un bir devamı niteliğinde. İlgili dosyada yazıları olan bizler **T. Gül Köksal** ve **Cihan Uzunçarşılı Baysal** sırasıyla “İstanbul’un mega projelerle imtihanı” ve “İstanbul’un mega dönüşümüne mahallelerden bakmak” isimli yazılarımızda mega projeler ve mahalleler ölçeğindeki dönüşümü ve mücadeleleri kaleme aldık. **Deniz Öztürk** ise, bu sayıda da haritalamayı detaylandırıp, güncelledi.

Önce küresel salgın, ardından depremlerin yapıları çevrenin hayati derecede önemli olduğu hatırlatmasıyla, tüm canlıların yaşam hakkının savunusunda daha çok karşı söyleme ve dayanışmaya ihtiyacımız olduğunu görmekteyiz. Dosyamızın bu yolda bir umut olmasını dileriz...

Editörler: **T. Gül Köksal, Cihan Uzunçarşılı Baysal**

Cumhuriyet’in Yeni Yüzyılına Kentsel Koruma ve Planlama İçin Geçmişten Dersler Çıkarmak

İclal Dinçer

Giriş

Cumhuriyet’in yeni yüzyılı için birkaç hatırlatma yaparak koruma ve planlama alanı hakkında bir çerçeve kurmak gerekirse, özelde İstanbul’un, genelde Türkiye’nin hâkim koruma ve kültürel miras söylemi ve uygulaması anıtsal eserlerin nasıl korunacağı anlayışı üzerinden gelişmiştir. Yaklaşık 150 yıllık geçmişe dayanan bu anlayışın içeriği zaman içinde evrilmiş, kentsel ölçeğe genişlemesi ve çok bileşenli bir yapı kazanması Cumhuriyetin ilk elli yılından ikinci elli yılına geçerken yaşanmıştır. Kentsel ölçekteki korumanın hukuksal zemininin ve kurumsal altyapısının kurulduğu dönem 1970’li yıllardır. 1973 yılında Eski Eserler Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte sivil yapılar da koruma altına alınmaya başlamış, farklı sit türleri tanımlanmıştır. Buna bağlı olarak kurumsal altyapının genişletildiği ve yaygın olarak tespit ve tescil işlemlerinin gerçekleştirildiği bir dönem başlamıştır. Planlama alanının ülkedeki yapılanması da farklı kulvarlarda ve farklı dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir. Kentleri modernleştirme düşüncesinin ürünü olarak gelişen planlama kurumunun yaklaşımlarını ve müdahale biçimlerini dönemlerin kentsel politikaları belirlemiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin kentsel planlama ve koruma politikaları ve uygulamalarını ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel politikalarından, kentleşme dönemlendirmelerinden bağımsız olarak irdelemek mümkün değildir. Bu çalışmada 1950 öncesi, 1950-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere tanımlanan ana dönemlendirme kabul edilmekle birlikte, koruma ve planlama alanının gelişiminde kritik önemi olan 1973 yılı bir kırılma noktası olarak alınmakta ve 100 yıllık Cumhuriyetin birinci elli yılı ve ikinci elli yılı olarak anlamlandırmaya çalışılmaktadır. Koruma ve planlamanın kendi kulvarlarında yürüdükleri uzun bir yoldan sonra buluştukları 1970’li yılların hemen ardından başlayan ve günümüze uzanan neoliberal dönem ise planlama kurumunun giderek işlevini yitirmesini getirecek, koruma anlayışı ve uygulaması da bundan etkilenecektir. Son 40 yıldır uygulanan inşaat sektörüne dayalı ekonomik büyüme modelinin kıskacındaki kent, koruma uygulamaları ve planla-

ma sistemi artık tehdit altındadır. Son 20 yılda ise merkezileşen ve otoriterleşen yönetim biçiminin 2018 yılında başlayan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yasama, yürütme ve yargı içine sabitlenmesiyle Türkiye’de her alanda yeni bir evreye girilmiştir. Bu evre Poulantzas’ın (2006) belirttiği şekliyle kapitalizmin belli bir aşamasında yürütme aygıtının yasama organı karşısında güçlendiği ve iktidarın yürütme aygıtı içinde tek elde toplandığı bir ortama işaret etmektedir. Bu ortam Jessop’un (2005) otoriter devlet biçiminin özelliklerini sayarken söylediği iktidarın şahsileştiği, hukuk devletinin her geçen gün zayıfladığı zamanlarda olduğumuzu gösteriyor. Nitekim Arendt (1996) bu yapıyı otoriter yönetimde olağanüstü hâl kural haline gelmiştir, iktidarı yoğunlaştırır, sınırsızlaştırır ve hukuk içinde bir “hukuksuzluk” durumu yaratır şeklinde tanımlarken tam da bu durumu açıklamaktadır. Son olarak Agamben’in (2006) vurguladığı üzere yasa gücünde kararnamele hukuk yaratılmakta, yasama organı kararnamele onaylayan bir merciye dönüşmekte, istisna hal kalıcılışmakta ve bu durum geri dönüşü olanaksız “yeni bir normal” olarak yaşanmaktadır.

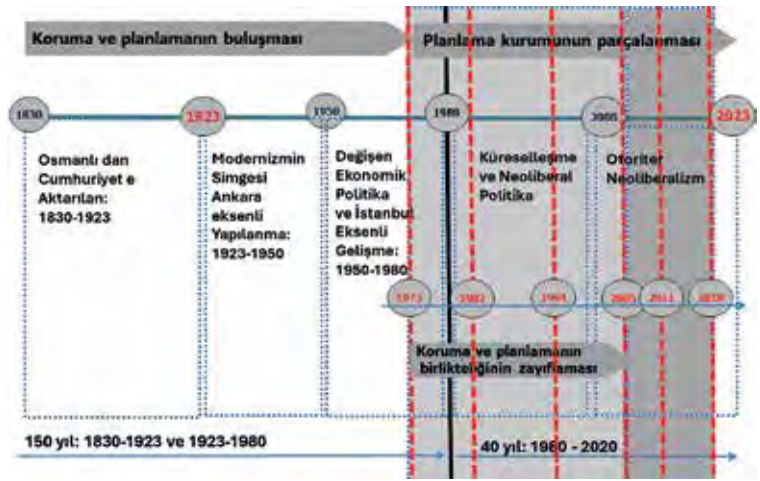
Gelinen bu aşamada Cumhuriyetin ilk ve ikinci elli yılını planlama ve koruma kavram ve uygulamaları açısından yukarıdaki kavramlarla ilişkilendirerek kuşbakışı değerlendirecek olursak; planlama alanı hakkında birinci elli yıl için şu saptamaları yapmamız mümkündür; bu dönemi modernite düşüncesinin Türkiye’de yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olarak kabul edebiliriz; topyekûn kalkınma ve büyüme odaklı planlama bakış açısının hâkim olduğu bir ortamdan söz ediyoruz; geniş kapsamlı uzun erimli rasyonel planlama anlayışı bu sistemi tamamlıyor; kamu yararının öncelikli olması ana ilkedir. Ancak 1950’lere ve giderek 1970’lere gelindiğinde anlaşılacaktır ki kapitalist kentte “kullanım değeri” yerini “değişim değeri”ne bırakmaktadır. Dolayısıyla planların kentleri yönlendirmesi zorlaşmaktadır. Aynı dönemin koruma anlayışına baktığımız zaman ise; modernite düşüncesi içinden yeşeren koruma anlayışı ve kültürü bu dönemde tek eserin ve objenin tarihi, estetik özellikleri nedeniyle koruma altına alınma-

siyla sınırlıdır. Koruma öğelerinin ulusal gurur ve birlik kaynağı olarak görülmesi dönemin koruma anlayışının çok önemli bir özelliğidir ki bu bağlamda kamu yararı kavramı burada da öne çıkar. Böyle bir yapılanma koruma nesnesinde “kullanım değeri”nin geçerli olduğuna işaret eder. Ancak korumayı gerçekleştirmek için gerekli olan kurumsal yapılar ve mali kaynaklar geliştirilmemiştir, bu nedenle pasif koruma anlayışı içinde sadece sit alanı ilan etmenin ya da yapı tescil etmenin koruma için yeterli olamayacağının anlaşılacağı zamanlar yakındır.

Planlama alanının ikinci elli yılını ise şu şekilde okumak mümkündür; Modernite eleştirisi yapılan fakat planlamanın yeni paradigmasını, örneğin iletişimsel, müzakereci planlama ve benzerlerini uygulamaya geçirmenin zor olduğu bir dönemdir. Kent mekânı küreselleşme ve neoliberal politikalarla, piyasa güçlerinin işleyişiyle şekillenmektedir. Neoliberal politikanın uygulamaları olarak özelleştirme, kuralsızlaştırma, ticarileşme farklı biçimlerde tezahür etmekte, kentsel mekânda somutlaşmaktadır. “Değişim değeri”nin hakimiyet kurduğu bir ortam söz konusudur artık. Turizm alanı, özelleştirme alanı, yenileme alanı ve benzeri tanımlar “değişim değeri”nin en belirgin yaşandığı “istisna” uygulama alanlarıdır. Aynı dönemin koruma anlayışına baktığımız zaman ise; dünyada ilkesel metinlerde bütünlük koruma anlayışının gelişmeye başlaması ve bunun Türkiye’de de karşılık bulması; fakat buna karşın kentsel koruma eyleminde kamu araçlarının uygulamaya girememesi bu dönemin temel özelliğidir. Kültürel miras alanlarında “kullanım değeri”nin zayıflaması, yerine hâkim olmaya başlayan “değişim değeri” baskısının koruma alanlarını ticarileştirmesi ve turistikleştirilmesi yaşanmaktadır. Dolayısıyla koruma amaç olmaktan çıkarak kentsel mekânın metalaşmasında araç haline dönüşmektedir.

Dönemlere Daha Yakından Bakmak ve Konuyu İstanbul’un Mega Dönüşümü İçinde Değerlendirmek

Koruma ve planlamanın kendi kulvarlarında geliştikleri yaklaşık 100 yıllık dönemin sonunda bulutlukları 1970’li yılların hemen ardından bu bütünlük sürecini koparan ve planlama sistemini işlevsizleştiren düzenlemeler neoliberal politikanın uygulama araçları olarak koruma alanını da etkilemiştir. Doğrudan ya da dolaylı olarak koruma alanını etkileyen bu düzenlemeleri dört kırılma noktasıyla ele almak mümkündür. Bunlardan ilki 1982 yılında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu’dur. Planlama ve koruma alanlarının ilkelere zayıflatan, uygulama alanını daraltan ikinci dönemini ise İmar Kanunu’na “özelleştirme”

hakkında 1994 yılında ilave edilen değişikliklerle başlatabiliriz. Üçüncü dönemin karakteristik düzenlemesi ise 2005 tarihinde yürürlüğe giren Yenileme Yasası’dır. Son dönemin kritik düzenlemesi olarak 2018 yılında işlerlik kazanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini kabul etmek mümkündür.

Küreselleşme ve Neoliberal Politikaların uygulanması için gereken altyapıların kurulduğu dönem olarak adlandırabileceğimiz 1980 - 2000 arasında koruma ve planlama alanının yapılandırılmasının iki yönlü olduğunu iddia etmek mümkündür. Bir tarafta korumaya ilişkin bütünsel bakışın olduğu kanunlar olarak Boğaziçi Kanunu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gibi düzenlemeler ve bu konuda gerçekleştirilen kurumsallaşma söz konusuken diğer tarafta planlama kurumunu parçalayan yerel yönetimleri bypass ederek turizm ve ticaret sermayesinin kentsel mekânda yatırım yapmasını kolaylaştıran Turizm Teşvik Kanunu da aynı dönemin düzenlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Boğaziçi Kanunu’nun ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun geçerli olduğu alanlarda “değişim değeri” koruma ilkeleri kullanılarak baskı altında tutulurken Turizm Teşvik Kanunu ile ayrıcalıklı imar haklarına kavuşturulan alanlarda bu değer en üst seviyede oluşması için gereken ortam yaratılmaktadır. Özellikle bir koruma alanında getirilen ayrıcalıklı turizm teşvik uygulaması kullanım ve değişim değeri arasında yaşanan gerilim ve aynı zamanda koruma ve kullanma arasındaki çatışma kaçınılmaz olmaktadır. Bu konuda İstanbul özelinde en fazla tartışılan uygulamalardan biri Park Otel’dir. 1984 yılında Turizm Bölgesi ilan edilerek İBB Meclisi tarafından onaylanarak inşa edilmeye başlanan Gümüşsuyu’ndaki otele karşı 1989 yılında başlayan dava 1993 yılında tamamlanmış ve binanın yıkımı gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte karşı çıkan ve dava açarak mücadele eden Cihangir Güzelleştirme Derneği ileriki yıllarda da gerçek-

Şekil 1. Koruma ve planlama alanında dönemler ve son elli yılın kırılma noktaları.

leştirilecek kentsel dönüşüm mücadelelerinin ilk örneklerindendir.

Dönemin karakteristik özelliği olan plansız yapılaşmayı bünyesinde barındıran ve kentsel dönüşüm problematiği olarak günümüze taşıyan imar affi konusundaki ilk kapsamlı yasanın da yine bu dönemde yürürlüğe girdiğini gözlerden kaçır-mamak gerekir. 1984 yılında yürürlüğe giren bu yasa bir taraftan planlama ilkelerini ve kurumunu tümüyle baypas ederken, diğer taraftan kentin çeperlerinin kentsel altyapılardan yoksun olarak büyümesini adeta teşvik etmiştir. O gün için “kul-lanım değeri” olarak algılanan ve kullanılan bu mahallelerin “ıslah planları”yla üzerlerine yüklen-en “değişim değeri”nin aradan geçen 40 yıl için-deki artışı herkesin gözü önünde gerçekleşmiştir. Nitekim imar hakları açısından çatışmanın en çok yaşandığı bu ortamlar günümüz kentsel dönüşüm dinamiklerinin tetikleyicisi ve aynı zamanda mega projeler için bir çekim alanıdır.

1980 sonrası neoliberal politikanın en önemli uygulama araçlarından bir diğeri de Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi olmuştur. 1980 öncesinde devlet eliyle gerçekleştirilen bu yatırımlar bir başka deyişle müştereklerimiz günümüzde de farklı modeller kullanılarak özelleştirilmeye devam edilmektedirler. 1984 yılında Kanun Hük-münde Kararname ile başlayan özelleştirme yapı-landırması 1994, 2003, 2004, 2005, 2008 yıllarında tekrar tekrar düzenlenmiş, her seferinde iptal edilerek yeniden hazırlanmış ve uygulaması daha da güçlü hale getirilmiştir. Planlama ve koru-ma perspektifinden bakıldığında özelleştirme programına alınmış taşınmazlarda plan yapma ve onaylama yetkisinin Özelleştirme Yüksek Kuru-lu’na devredilmesi İmar Kanunu’na 1994 yılında yapılan değişiklikle işlenmiştir. Bu düzenlemenin planlama açısından bir “istisna durum” olarak kayda geçmesinin yanı sıra kuruluş felsefesi olarak tümüyle “kullanım değeri” ile özdeşleşen ve ortak kamu mülkü kabul edilen bu müşterekler özelleş-tirme kapsamına alınarak “değişim değeri” üze-rinden işlem gören bir yapıya dönüşmüştür. Bura-da kritik olan bir diğer husus da değişimin üç fark-lı yönüdür. Bir yönüyle kentsel arsa üzerindeki değişim değeri kamudan özel sektör yatırımcısına aktarılmakta, diğer taraftan kullanım değerinin özünü oluşturan endüstri mirası özelliği tümüyle kaybedilmekte ve bunun da ötesinde kentsel hafı-za, yaşanmışlıklar yok olmaktadır.

Bu konuda en tartışmalı özelleştirmelerden biri Haliç Port projesidir. 15. yüzyıldan günümü-ze kadar gelişerek varlığını devam ettiren Haliç tersaneleri özelleştirilme süreci sonunda “Haliç Yat Limanı ve Kompleksi”ne dönüştürülerek oto-

park, otel, kültür merkezi ve kongre alanı olarak işlevlendirilmişlerdir. Galata Port Projesi de ben-zer biçimde özelleştirmeye konu edilerek bir kur-vaziyer limana dönüştürülmüştür. Her iki projeye karşı gelişen kentsel muhalefetin önemli bir müca-dele yürütmüş olmasına karşın süreç açılan davala-rın kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır. Haliç’teki ter-sanelerin kültür mirası olarak korunabilmesi aç-sından Haliç Dayanışması’nın sürdürdüğü müca-dele günümüzde devam etmektedir.

2000-2010 yılları arasında otoriter ve popülist neoliberal dönemin hazırlık evresinde bir taraftan “değişim değeri”ni güçlendiren kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilirken, diğer taraftan kentteki “kullanım değeri”nin kaybedildi-gini görmekteyiz. Bu yıllarda koruma ve planlama alanının yapılandırılmasının yine iki yönlü olduğu iddia edilebilir. Bir tarafta kentteki tarihi mahalle-lere olan ilginin çok yükseldiği, bu alanları birer yatırım alanı olarak gören belediyeçilik anlayışının benimsendiği bir döneme tanıklık edilirken diğer taraftan zayıf da olsa koruma alanını güçlendiren yasal düzenlemeler söz konusudur. 2005 yılında 5366 sayılı Yenileme Kanunu Fatih ve Beyoğlu belediyelerinin öncülüğünde hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Devlet eliyle soylulaştırmanın aracı olarak tanımlanan bu yasadaki en çok etkile-nen Sulukule, Tarla başı ve Süleymaniye bölgeleri olmuştur. Koruma ile ilgili kurumları ve yasal düzenlemeleri baypas eden bu uygulamalar Türki-ye’de bütüncül koruma mekanizmalarının çalıştırılmadığı iddiası ile gündeme getirilmektedir. Kabul etmemiz gerekir ki koruma altına alınan bu mahallelerin korunabilmesi için 1970’lerden beri kaynak aktarımı, uygulamayı kolaylaştırıcı düzen-leme, koruma bilincini etkin hale getirme ve ben-zeri aktif koruma araçları çalıştırılmamıştır. Devlet, kamu adına koruma altına aldığı bu alanlarda “kullanım değeri”nin hâkim olması, sürdürülebil-mesi için gereken tedbirleri almak yerine çözümü kolayca kaçarak bulmuş ve bu bölgelerin “koruma” değerini kullanarak piyasa sistemi içinde gelişecek olan “değişim değeri”ni tercih etmiştir. Bu terci-hin doğru olmadığı aradan geçen yaklaşık on üç yıllık süre zarfında ortaya çıkmıştır. Bu alanlarda hazırlanan projelerin süreci yönetenlerin hayal ettikleri düzeyin çok altında kaldığı bir gerçektir. Bunda birçok nedenin yanı sıra projelere karşı geliştirilen kentsel hareketler de belirleyici rol oynamışlardır. Mahalle sakinleri, mahallenin korunmasını savunmak üzere kurulan dernekler, kente karşı duyarlılık taşıyan kişiler, akademisyen ve profesyonellerin oluşturduğu platformlar bu mücadelenin içinde yer almışlardır. Bu konuda bir sivil toplum hareketi olarak işlev gören Sulukule

Platformu'nun gerçekleştirdikleri öncü ve öğretici olmuştur. Fener Balat Yenileme Projesine karşı örgütlenen bir dernek olarak Febay-Der ise 5366 sayılı yasaya göre hazırlanan yenileme projesini, proje hayata geçmeden iptal ettirmeyi başarmasıyla ayrıcalıklı öneme sahiptir. 2013 yılında Gezi Parkı'nın ortadan kaldırılarak yerine Topçu Kışlasının rekonstrüksiyonunu savunan proje ve araç trafiğini yeraldına alan ulaşım düzenlemesine karşı başlatılan Gezi protestoları bu mahalle mücadelelerinden edinilen deneyimlerden beslenmiştir. Taksim Dayanışması, Emek Bizim İstanbul Bizim, İstanbul S.O.S inisiyatifleri ve platformları kentsel değerlere, kültürel mirasa yapılan tepeden inme müdahalelere karşı çok önemli bir kentsel mücadele gerçekleştirmişlerdir.

Bu dönemde de koruma ve planlama alanının yapılandırılmasının yine iki yönlü olduğunu kanıtlayan örnek 2004 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda getirilen dört yeni tanım ve araçtır. Bu araçlar korumayı pasif bir eylem olmaktan çıkararak aktif hale getirecek içerik taşımaktadırlar. Bunlardan ilki 1983 yılında yürürlüğe girmiş olan Koruma Yasasında 20 yıl sonra Koruma Amaçlı İmar Planı'nın ilk kez içeriğinin tanımlanmasıdır ve getirdiği içerik tümüyle bütüncül bir planlama anlayışını benimsemektedir. Planlamanın katılımcı süreçlerini ve mekanizmalarını tarif etmekte, bir yönetim planı anlayışı içermektedir. Böylelikle yerleşik olan koruma amaçlı planın sadece fiziki mekânı düzenleyen yaklaşımı yerine alanda gerçekleştirilecek sosyal, ekonomik ve fiziksel müdahalelere plan bütünü içinde karar getirilmesini tarif etmektedir. Bu tanımlı hayata geçirecek araç da yine 2004 yılındaki aynı yasal düzenlemeyle getirilmiştir. Türkiye genelinde toplanan emlak vergilerinin %10'luk bölümünün Valilikler denetiminde kültür varlıkları için kullanılması hükme bağlanmıştır. Fakat ne yazık ki kısa süreli bir uygulama dönemi sonrasında bu mali kaynak mekanizması uygulama dışında bırakılmıştır. Koruma amaçlı imar planının bu yeni tanımı koruma alanlarında yaşamın devam edebilmesini benimsemektedir ve yasa bunu gerçekleştirmeye ilişkin mali kaynağı da yaratmış durumdadır. Bu yasal düzenlemenin bakış açısı koruma bölgelerinde "kullanım değeri"nin hâkim kılınması ve "değişim değeri"ne mahkûm edilmesidir. Ancak uygulama alanı yasanın bu amacını görmezden gelerek aynı yıllar içinde yürürlüğe giren Yenileme Yasası'nın koşullarını egemen kılmış, dolayısıyla sistemi piyasa mekanizmasının işleyişine teslim etmiştir. Bu bakış açısı korumanın temel ilkesi olan kamu yararı adına, kamu güvenesiyle kültür mirasını koruma altına alma felsefesi ile taban tabana zıt bir anlayışı ifade etmektedir. Neoli-

beral politikalarla kentsel mekânın yeniden üretimi süreci mekânı metalaştırmaktadır. Unutulmamalıdır ki piyasa işleyişine bırakılan ve değişim değerinin tahakkümü altında metalaşan kültür mirası kamunun müşterek mülküdür, değeridir fakat özelleşmekte, ticarileşmektedir.

Kentsel mekânın yeniden üretimini 2010 sonrasında "değişim değeri" yönetecektir ve metalaşan kentsel toprak ve kültür mirası koruma ve planlama alanının ilişkisini biçimlendirecektir. 2005 yılı sonrasında varılan bu ikinci aşama planlama alanının parçalanmasının hızlandığı ve diğer taraftan merkezileşerek otoriterleştiği bir döneme girildiğinin ipuçlarını vermektedir. 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yeniden düzenlenmesi ve bu kapsamda Türkiye'nin her noktasında resen plan yapma ve onama yetkisiyle donatılması kritik önemdedir. Yerel yönetimlerin planlama yetkilerini kısıtlayan bu düzenleme planlama alanının otoriter, merkezi ve hegemonik bir anlayışla yapılandırılmasında dönüm noktasıdır. Bu yeniden düzenleme kent mekânı üzerinde dolaşan sermayenin yatırım süreçlerini kolaylaştırmak, tek elden yürütmek, çıkabilecek sorunları ivedilikle çözmek maksatlıdır. Koruma alanları açısından ise doğal sit alanlarının yetkisinin 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığından alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilmesi ve doğal alanlar ile çakışan arkeolojik ve tarihi sit alanlarında da bu yetkinin dönemin iki bakanı arasında düzenlenen bir protokol ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığına aktarılmasının kültürel ve doğal alanların korunması açısından yeni bir aşamaya varıldığına işaret etmektedir. Bu aşama doğal ve arkeolojik alanların da metalaşması anlamına gelmektedir. Bu konuda bir karşı hareket olarak başlatılan sivil örgütlenmelerin en önemlilerinden biri Kuzey Ormanları Savunması'dır. Günümüzde etkinlik alanını İstanbul dışına da genişletmiş olan bu topluluk doğa savunucuları, meslek profesyonelleri, akademisyenlerden oluşan esnek yapılanmış bir toplumsal hareket grubudur. Bu ve yukarıda adı geçen tüm kentsel dayanışma topluluklarının en büyük destekçilerinin TMMOB'ne bağlı Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, İnşaat Mühendisleri Odası ve Çevre Mühendisleri Odası başta olmak üzere meslek örgütleri olduklarını da belirtmek gerekir. Etkinliklerin gerçekleştirilmesinde ve açılacak davalarda bu dayanışmaların önemi yüksektir.

2012 yılının ikinci kritik düzenlemesi olan 6306 sayılı Afet Yasası ise taşıdığı tüm olumsuzlukların yanı sıra içeriğinde yer alan "rezerv alan" uygulamasıyla kent çeperindeki toprakları tümüyle meta olarak görmekte ve ticarileştirerek değişim değerini yükseltmektedir. Bu tanım planlama alanında yeni bir "istisna durum" uygulamasını gündeme getir-

miştir. Bu konuda gerçekleştirilen en önemli düzenleme Kanal İstanbul Projesinin yer aldığı bölgenin rezerv alan ilan edilmesidir ve İstanbul'un su havzaları, kuzey ormanları ve kırsal yerleşmelerinin bulunduğu bölge bu karar ile kentsel alan haline getirilmektedir. Yasaya göre afet durumunda kullanılmak üzere tanımlanan bu rezerv alan içinde İstanbul Havalimanı, lojistik bölgeler, üçüncü körünün çevre yolları vb. metropol ölçeğindeki işlevler yer almaktadır. Bu kararlar 2009 onaylı İstanbul Çevre Düzeni Planı'na tümüyle aykırı olduğu gibi planlama sistemini baypas eden yeni düzenlemelerle gerçekleştirilmektedir. Sürecin tümünde yerel yönetim devre dışında tutulmuş ve afete karşı hazırlık amaçlı konut alanı olarak değil, yasadaki rezerv alan tanımının amacının da dışında gayrimenkul piyasasının bir yatırım projesi olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme ve gerçekleştirilen uygulamalar kentin korunması gereken doğal alanlarının metalaşmasını ve çok kısa bir süre içinde "değişim değeri"nin yükselmesini getirmiş, nitekim bölgedeki arsalar birkaç kez el değiştirmiştir.

Bu dönemin planlama, koruma, kültürel miras değerlendirmelerini "kullanım değeri" ve "değişim değeri" ikilemi üzerinden yapmanın yanı sıra neoliberal politikanın otoriterleşerek popülist politikalarla bütünleşmesi ve tümünün birlikte uygulandığı döneme evrilmesi açısından da yapmalıyız. Bu konuda 2018 yılı Temmuz ayında yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve uygulamaları keskin bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Koruma ve planlama alanının tümüyle merkezileşerek otoriterleştiği bu dönemde gerçekleştirilen "istisna" düzenlemelerinin son karar organının Cumhurbaşkanlığı makamı olması çok dikkate değerdir. Bunlardan özellikle iki düzenleme vurgulanacak olursa; birincisi Tarım ve Orman Bakanlığınca tespit edilen veya ettirilen ve yapı yasağı önerilen tabiat varlıkları ve doğal sit alanları dahil bütün koruma alanlarının Cumhurbaşkanınca tescil ve ilan edilmesidir. Daha önce Koruma Kurulları tarafından gerçekleştirilen bu onayların ne kadar merkezi ve otoriter bir yapıya dönüştüğünü bu düzenleme çok açık biçimde göstermektedir. İkincisi ise 1982 yılında Turizm Teşvik Kanunu kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olan Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğünün görev ve yetkisinde olan "istisna durum" tanımlamasının geçirdiği değişikliktir. Daha önce Bakanlar Kurulu kararlarıyla ilan edilen turizm teşvik bölgeleri artık Cumhurbaşkanı Kararıyla belirlenmektedir. Her iki örnek de istisna durum tanımlamasını, otoriterleşme ve merkezileşmeyi çarpıcı biçimde açıklamaktadır. Bu dönemin örnekleri çoğaltılabilir fakat mantık her zaman aynıdır. Alınan istisnai durum kararları, yapı-

lan kurumsal düzenlemeler kentin "değişim değeri"nin tahakkümü altında metalaşmasının altyapısını hazırlamaktadırlar. Bu konuda en çarpıcı örneklerden biri Yassıada projesidir. Yassıada'nın sahip olduğu doğal ve kültürel peyzajı ve tüm anı değeri adeta kazınarak yok edilmiş ve Demokrasi ve Özgürlük Adası adı altında yaşamayan bir inşaat alanına dönüştürülmüştür. Özelleştirme kapsamında yap-işlet-devret modeli ile gerçekleştirilen bu uygulamada Kıyı Kanunu hükümleri ve mevzuatta yer alan diğer kısıtlama ve süreçlerin uygulanmaması için Yassıada'ya özel yasal bir düzenleme gerçekleştirilmiştir. Kentsel mekânın metalaştırılmasının çarpıcı örneği olmasına karşın ticari olarak beklenen etkiyi bugün için yaratmadığı da bir gerçek olarak ortadadır. Dolayısıyla somut bir kültür mirasının ve aynı zamanda toplumun müşterek hafızasının yok edilmesine karşın hedeflenenin de gerçekleşememesi bu konuyu daha da vahim hale getirmektedir.

Cumhuriyet'in Yeni Yüzyılı İçin Hangi Dersler Çıkarılmalı

Yukarıda farklı dönemlere daha yakından bakarak İstanbul'un mega dönüşümü içinde koruma ve planlamayı değerlendirdiğimiz bu analiz bize kapitalist sistemin ve özellikle otoriter neoliberalizmin yarattığı etki hakkında bazı ipuçları sunuyor. Şu bir gerçektir ki günümüzde kentsel gelişmenin belirleyicisi piyasa güçlerinin işleyişidir. Planlamanın etkin olabilme imkânı bu sistem içinde giderek zayıflamaktadır. Kent topraklarının "kullanım değeri" üzerinden algılanması bu sistem içinde yok olmaktadır. "Değişim değeri"nin kenti yönetmesi ve planlamayı işlevsiz hale getirmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Şengül'ün (2002) belirttiği üzere çatışma buradan doğmaktadır; kenti üretilen bir yaşam mekânı olarak gören ve "kullanım değeri"ni öne çıkaran bir anlayış ve pratikle, kentin "değişim değeri"nin tahakkümü altında metalaşmasına ortam hazırlayan bakış açısının savaşıdır bu.

Uygulanan inşaat sektörüne dayalı ekonomik büyüme modelinin kısılcındaki kent, koruma alanı ve planlama sistemi hakkında öncelikler üzerinden öneriler dizisi geliştirebiliriz. Birinci öncelikli konu şudur; istisna halin egemen yönetim biçimi haline getirilmesi, kuralızsızlaştırma, kuralın askıda tutulması, esnekleştirme, özelleştirme, ticarileştirme gibi bakış açıları neoliberal politikanın uygulama araçları olarak ortamı besleyen ana unsurlar olmaya devam ettiği müddetçe planlama ve koruma ilkelerinin hayata geçirilmesi mümkün gözükmemektedir. Merkezileşen ve otoriterleşen egemenin, olağanüstü hale karar veren olduğu günümüzde iktidarın uygulama biçiminin bizatihi yasa halini almasıyla denetim mekanizmalarının

işlevsizleşmesi kaçınılmazdır. İstisna halin, egemenliğin icrasında kural olmaya doğru gittiği bu sistem çözülmedikçe, tekil örnekler kendi yanlışlıklarıyla tartışıldığı sürece mücadele alanı daralacak ve sistem kendini tüketecektir. Dolayısıyla sistemin değişmesi konusunda bir karar vermek gerekir.

İkinci öncelikli konu ise koruma ve planlama anlayışlarımızın ve dolayısıyla uygulama alanının evrim geçirmesidir. Bu evrim korumayı bütünlüklü olarak kavramaktan geçer, bugün tarihi kent peyzajı, biyokültürel koruma gibi kavramlarla kendini ifade eder. Aynı kapsamda korumanın giderek yerel ve bölgesel kimliklerin de ön plana çıktığı bir döneme evrildiği, hak temelli koruma, toplum için kültürel mirasın değeri kavramlarının sıklıkla tartışıldığı unutulmamalıdır. Bu kavramların da bünyeye yerleşmesi, sindirilmesi gerekir. Güç dengelerinin doğru kurulması ön koşuluyla, devlet, piyasa ve sivil toplum aktörlerinin ortaklığında sürdürülen müzakereler ve İş birliği kültürünün toplumun geniş kesimleri tarafından benimsendiği aşamaya geçiş bu anlamda çok değerlidir. Dolayısıyla kültürel mirası koruma anlayışımızın planlamayı ve yönetimi 'kavrayış tarzımızla' ilgili olduğunu göz önüne alırsak kavrayış tarzını sorgulamakla işe başlayabiliriz.

Üçüncü öncelikli konu hakkında ana eksen belirlerken, kente ve koruma alanına bakış açısının tüm paydaşlar tarafından aynı şekilde anlaşılmasının çok önemli olduğunu kabul etmekle işe başlamalıyız. Bu ilkenin tamamlayıcısı olarak önerebileceğimiz; yönetim sistemi işlevlerinin hesap verebilir ve şeffaf olarak gerçekleştirilmesi ise yukarıda birinci öncelik olarak kabul ettiğimiz "istisna halin egemen tarafından kural haline getirilmesi" sorununun aşılması başarıldığında kendiliğinden gelişecek bir iklimi ve ortamı tarif etmektedir.

Bu üç kademeli ilkesel bakışın ve yönetim anlayışının kısa sürede yerleşmesinin çok mümkün olmadığını bilmekle birlikte, özelde İstanbul'un genelde Türkiye'nin kültürel ve doğal değerlerinin gerektiği gibi korunması, planlanması ve yönetilmesi için umudu kaybetmeden mücadelelerin sürdürülmesinin önemi kabul edilmelidir. Dolayısıyla kent için alınacak kararlara müdahil olma mücadelesini şimdiye kadar gerçekleştirilenlerden fazlasıyla yapmak gerekmektedir. Bu konuda çok emek vermiş olan Ekinci'nin (2000) "... Eğer bir yanda koruma savaşı verip, öbür yanda da yağma sürecini giderek yerleşik ekonomik politikaya dönüştürenlere karşı, korumadan yana siyasal bir davranış geliştirilemez ise, tarihi ve doğayı yaşatmak için sürdürülen bunca özverili çaba hak ettiği sonucu göremeyecektir..." sözleriyle bitirelim. ■

Kaynaklar

- Agamben, G. (2006) İstisna Hali, K. Atakay, (Çev.). İstanbul: Otonom.
- Arendt, H. (2021) Totalitarizmin Kaynakları 3 / Totalitarizm, İstanbul: İletişim.
- Aslan A.S., Dinçer İ. (2018) "The Impact of Mortgage Loans on the Financialization Process in Turkey", *Journal of Planning*, 28: 143-153.
- Dinçer, İ., (2022) Planlamanın zemini için yeniden düşünmek. Planlamanın Birikimi, Zemini ve Ufku, Bildiriler Kitabı içinde, 45-51, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 45. Kolokyum, 9. Türkiye Şehircilik Kongresi, 6-10 Kasım 2021 İstanbul, YTÜ ve TMMOB, Şehir Plancıları Odası. https://www.spo.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?sube=0&kod=131&grubu=KOLOKYUM
- Ekinci, O. (2000) Türkiye'de "Korumama" Politikaları, *Mimarlık*, 292: 56-63.
- Enilil Z., Dinçer İ., Can Çetin B. (2020) "Planlamada Müdahale, Regülasyon ve Yatırım İklemleri: İstanbul Üzerinden Bir Değerlendirme", Hüseyin Kaptan'a Armağan Kent ve Planlama, (Ed: İclal Dinçer, Zeynep Enilil), İstanbul: YEM Yayınları, 69-84.
- Enilil Z. (2000) Yeniden işlevlendirme ve soylulaştırma bir sınıfsal proje olarak eski kent merkezlerinin ve tarihi konut dokusunun yeniden ele geçirilmesi, *Domus* m, 5: 46-49.
- Jessop, B. (2005), "Kapitalist Devlete Dair Yeni Kuramlar", içinde Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Devlet, (ed. Betül Yazar, Alev Özkazanç), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahraman, T. (2021) İstisna Mekân-Hukukun Eşiğindeki Kent, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Keskinok, H.Ç. (2012) Siyasi İktidar, Kentsel Rantlar ve "Çılgın Projeler", dosya, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 28: 108-112.
- Köksal, G., Öztürk, D. (dosya editörleri) (2017) Dosya: Mega Projeler ve İstanbul-İstanbul'un Mega Dönüşümü, *Mimar.İst*, 58: 31-75.
- Öktem, B. (2006) Neo-Liberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri, *Planlama*, 36: 53-64.
- Poulantzas, N. (2006) Devlet, İktidar, Sosyalizm (Çev. Turhan Ilgaz) Ankara: Epos Yayınları.
- Solmaz, Y. (2013) Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Hareketler: İstanbul'da Kent Hakkı Mücadeleleri (Doktora Tezi) YTÜ-FBE-SBP
- Şengül, H. T. (2002) Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, *Planlama*, 2: 8-30.
- Tekeli, İ. (2012) Kentlerde Büyük Projelerin Meşruiyetinin Kurulması ve Yönetimi Üzerine, dosya, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 28: 125-130.
- Türkün, A. (2016) İstanbul'un Tarihi Konut Bölgelerinde Kentsel Dönüşüm: Tarlabası ve Fener-Balat-Ayvansaray Örnekleri, Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü, Ahunbay Z., Dinçer E., Şahin Ç., (Editör), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 133-182.
- Uzunçarşılı Baysal, C. (2017) Mega Projelere Genel Çerçeveden Bakmak, Dosya: Mega Projeler ve İstanbul-İstanbul'un Mega Dönüşümü, (Ed: G.Köksal, D. Öztürk) *Mimar.İst*, 58: 36-43.

Drawing Lessons from the Past of Urban Conservation and Planning Issues for the New Century of the Republic
This article discusses Turkey's experience in the first 100 years of the Republic in conservation and planning. It considers the 1970s, when conservation extended to the urban scale and gained a holistic perspective, as a breaking point, and examines what remains of this accumulation in the light of the developments in the second fifty years. The article accepts the deregulation of the planning system, the definition of exceptional cases with neoliberal policies as a problem and argues the replacement of use value with exchange value.

İstilacı Kentleşme ve Çevresel Etkileri: İstanbul Örneği

Pelin Pınar Giritlioğlu

Bugün dünyanın birçok bölgesinde neoliberal kentleşme, istilacı bir tutumla kentleri dönüştürmekte, bu süreçte, başta ekoloji olmak üzere, kentleri var eden ve şekillendiren her türlü unsur, bu kentleşmenin yıkıcı ve baskıcı hakimiyeti altında yok olmakta, ya da telafisi mümkün olmayan tahribatlara uğramaktadır. Dünyadaki ekonomik krizler, iklim değişikliği, afetler ve son olarak yaşanan pandemi süreci ülkemiz açısından da göstermiştir ki üretimin giderek yerel ölçekten kopması, doğal alanlar üzerinde sürdürülen baskı ve yok edici planlama kararları, kentlerin yaşamsal öneme sahip ekolojik alanlarının küresel / mega-projelere, sermaye gruplarına pazarlanması, dışa bağımlı ekonomi / tarım politikaları, kamucu perspektiften çoktan uzaklaşmış olan sağlık ve eğitim politikaları, neoliberal dünyaya hizmet eden turizm ve güvenlik politikaları, kentlerin dirençliliğini zayıflatmakta, orman alanları, tarım alanları, meralar, su havzaları, kıyı alanları gibi hassas ekolojik alanlar sistematik bir şekilde tükenmektedir.

İstanbul, neoliberal kentsel politikaların hızla uygulamaya sokulduğu 1980'li yılların başlarından bu yana, bu istilacı kentleşme politikasının baskısı altında her geçen gün daha fazla değişime uğramakta, kimliğini, karakterini ve kent için yaşamsal önemi bulunan çevresel varlıklarını sistematik bir biçimde yitirmektedir. 1980'li yıllardan başlayarak ülkenin farklı bölgelerinden nüfusu kontrolsüz bir şekilde kente çeken kentleşme politikaları, bu kapsamda çıkarılarak arka arkaya yürürlüğe sokulan ve su havzalarının, kuzey ormanlarının, kıyıların hızla tükenmesine neden olan imar afları, altyapısı kanunlarla hazırlanıp, kıyı ve orman alanlarına

saldırarak bu alanları tüketmeye başlayan turizm politikaları, vb istilacı kentleşme sürecinin başlangıcı olmuştur. Özellikle de 2000'li yılların başlarından itibaren art arda gündeme gelerek hızla uygulamaya sokulan, Avrasya Tüneli, Üçüncü Köprü, Kuzey Marmara Otoyolu, Üçüncü Havalimanı gibi mega gelişimi üzerinde tahribatlara yol açmış ve açmaya devam etmektedir. 2012 yılından bu yana gündemde olan Kanal İstanbul tartışmaları da bu mega-projeler sürecine eklenmiştir.

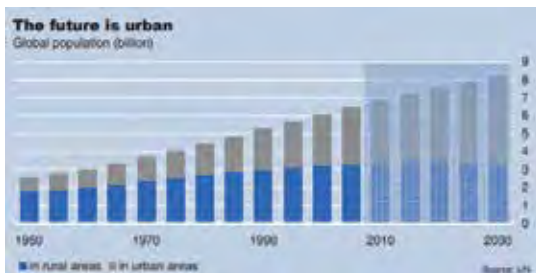
Bu çalışma kapsamında, İstanbul'un istilacı kentleşme süreci, ağırlıklı olarak 2000'li yıllara odaklanılmak suretiyle anlatılacak, bu süreçte ortaya çıkan, doğaya ve yaşam değerlerine müdahale niteliğindeki çevresel etkiler sayısal verilerle ortaya konacaktır.

Giriş ve Kuramsal Yaklaşım

Dünya nüfusu, her geçen yıl daha fazla kentlerde yığılma göstermektedir. Dünya Bankası'na (2020) göre, 2018 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %55'i kentlerde yaşamaktadır. 1982 yılında bu oran % 40'tır (Şekil 1).

Böylelikle Dünya kendi başına bir mega kent haline gelmektedir. Küresel kent nüfusu her yıl 65 milyon kişi büyürken (*Urban world: Mapping The Economic Power Of Cities Report, McKinsey Global Institute, 2011*), Dünya nüfusunun yarısı, küresel GSYH'nin yüzde 80'ini üreten kentlerde yaşamını sürdürmektedir. Bu duruma paralel olarak, GSYH'nin yaklaşık yüzde 60'ı, dünya nüfusunun yüzde 15'ini meydana getiren, 600 kentsel merkez tarafından üretilmektedir (McKinsey Global Institute, 2011). 1990 yılında nüfusu 10 milyondan büyük olan 10 mega-kent bulunmakta iken, 2014 yılında bu sayı 28'e, 2018 yılında ise 33'e yükselmiştir (UNDP, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html>). Bu durum, aslında kentlerin azmanlaşma sürecinin ve istilacı kentleşme politikalarının işaretidir.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kentler hızla azmanlaşmış ve yoğunlaşmıştır. Bugün

Şekil 1. Kentsel nüfusun geleceği

(Kaynak: Deutsche Bank Research, 2008, file:///C:/Users/Dell/Downloads/Megacities_Boundless_growth_.pdf [Erişim tarihi 15 Aralık, 2020]).

kentler, dünya topraklarının yalnızca yüzde 3'ünü kaplıyor, ancak enerji tüketiminin yüzde 60 ila 80'ini, karbon emisyonlarının en az yüzde 70'ini oluşturuyorlar (UNDP, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html>) ve dünya üzerinde giderek daha fazla yer kaplarken, trafik yoğunluğu kentleri daha fazla baskılarken, açık ve yeşil alanlar, doğal yaşam alanları giderek daha fazla tükenmektedir (Fotoğraf 1).

Bu kontrolsüz kentleşme süreci, bugün dünyanın çevresel (iklim değişimi, karbon emisyonları ve kaynak kullanımı, afetler / pandemi), sosyo-ekonomik (adalet, eşitsizlik, uyum, istihdam ve sağlık), mekânsal (sağlıksız yapılaşma, aşırı yoğun yerleşmeler, yetersiz altyapı, erişilebilirlik, toprak / su kaybı), kurumsal (yönetişim ve coğrafi eşitsizlikler, su ve gıda güvenliği) gibi sorunlarla yüzleşmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede, geleceğin kentlerini bekleyen 5 büyük zorluk, çevresel tehditler, kaynakların (su, gıda, enerji vb) sürdürülebilirliği (ya da kısıtlılığı), giderek artan gelir eşitsizliği, teknoloji (akıllı teknolojiler, çevre ile ilgili teknolojiler, akıllı planlama; ancak, bunlara erişimde ortaya çıkacak eşitsizlikler), birlikte yönetim olarak öne çıkmaktadır.

Bu başlıkların her biri, dünyanın bir belirsizlikler ve riskler kaskadında olduğunu bizlere hatırlatmakta ve kentler adına alınan bu tehditkâr ekolojik, sosyo-ekonomik, mekânsal ve politik kararlar ve benimsenen kentleşme politikalarının, “yakın gelecekte kentleri ve kırsal bölgeleri çevresel açıdan nasıl etkileyeceğini ve bu riske karşı alınacak önlemleri” hızla tartışmayı gerekli kılmaktadır. Sorun, uluslararası düzeyde de öncelikli konular arasında ele alınmaktadır. 2030'ları hedef alan 8. Avrupa Çevre Eylem Programı, insan refahının, içinde faaliyet gösterdiğimiz sağlıklı ekosistemlere bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda, iklim değişikliğine karşı dirençliliği artırmak, yenileyici bir büyüme modelini benimsemek, biyoçeşitliliği korumak, doğal sermayeyi geliştirmek (Hava, su, toprak ve orman, tatlı su, sulak alan ve deniz ekosistemleri, vb.) ve üretim ve tüketimle ilgili ekolojik baskıları azaltmak (Enerji, endüstriyel gelişme, binalar ve altyapı, hareketlilik ve gıda sistemi vb. alanlarında), programın öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Günümüz dünyasında kentler, sadece neoliberal yeniden yapılanmanın daha geniş küresel veya ulusal projelerinin ortaya çıkardığı yerleşmiş alanlar değildir, aksine onlar, 1980'lerden bu yana neoliberalizmin kendisinin yeniden üretimi,

dönüşümü ve yeniden inşası için giderek daha merkezi hale gelmiştir (Turut, Özgür, 2005).

Kentlerin 19. yüzyıldan bu yana geçirdiği dönüşüm ve dönüşümün dinamikleri düşünüldüğünde, bugünün istilacı kentleşme sürecini, kentleşme teorileri açısından klasik kuramcılarının söylemleriyle açıklamak eksik kalacaktır. Kuşkusuz çağdaş kent kuramcıları süreci açıklamakta yardımcı olacaktır ancak asıl olarak, bu grup içerisinde yeni nesil kent kuramcıları üzerinden meseleyi tarif etme ihtiyacı söz konusudur. Kapitalizmin ürettiği ve neoliberal ekonomi düzeninin şekillendirdiği kentsel mekân, artık Lefebvre'in (Lefebvre, 2014) sözünü ettiği toplumsal üretimin (doğa, çalışma ve çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) sonucu olan kentsel mekândan tümüyle ayrılmıştır. Yine de Lefebvre'in, kapitalizmin yalnızca mekân üreterek değil, aynı zamanda mekân üzerinde üstün bir egemenlik kurarak ayakta kalmayı başardığı iddiası bugün de geçerlidir. Brenner and Theodore (2002)'a göre, “Son yirmi yılın neoliberal yeniden yapılanma projeleri, sürdürülebilir kapitalist büyüme için tutarlı bir temel oluşturamamış olsalar da Fordist-Keynezyan kapitalizmin dayandığı altyapıları yine de derinlemesine yeniden işledikleri iddia edilebilir”.

Harvey modern kentlerin büyüme tarihini, kapitalizmin yeni yerleştiği alanda sermayeyi sabitleştirerek yapıyı çevreyi üretmesine dayandırılmaktadır ancak Harvey'in bu iddiası, egemen neoliberal kentleşme politikalarının çıkış noktasını anlamaya yardımcı olsa da bugün geldiği noktayı arka planıyla açıklamada bir takım kara delikler bırakmaktadır. Bununla birlikte, Harvey, 2003 yılında yazmış olduğu The New Imperialism adlı eserinde enerji kaynaklarının kontrolünden sermaye hareketlerine, neoliberal saldırganlıktan mülksüzleştirme yoluyla biriktirmeye, iç politik krizlerin savaş yoluyla ihraç edilmesinden sermaye-devlet ilişkisine, kapitalist emperyaliz-

Fotoğraf 1. Günümüz kentsel büyüme sürecine bir örnek (Kaynak: Anonim).

min işleyişini kapsamlı ve anlamlı bir bütünlük içerisinde ortaya koymaktadır. Yakın zamanlara kadar, neoliberalizm, ulusal düzenleyici eğilimlere ve ulus-üstü kurumsal yeniden düzenlemelere (gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyum programlarına yönelik talimatlar vermede Dünya Bankası ve IMF'nin rolü gibi) referansla ele alınırken, 1990'ların sonundan bu yana arka plandaki ekonomi politik dinamikleri ve onun küreselden yerele uzanan coğrafyalarını eleştirel bir perspektifle ele alan çalışmalara konu olmuştur (Brenner ve Theodore, 2005). Peck, Theodore ve Brenner (2009) çağdaş neoliberalizyon süreçlerinin anlaşılması için yalnızca politik-ideolojik temelleri çözümlemek yeterli olmadığını, bunun için çok yönlü kurumsal biçimleri, gelişme eğilimleri, sosyo-politik etkileri ve çelişkileri sistematik olarak sorgulamak gerektiğini vurgularlar. Bugün kentlerde egemen olan neoliberal politikaları açıklamak için bu perspektiften bir bakış açısına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bugün geldiğimiz noktada, kentler üretim kenti kimliğini tamamen değiştirerek, tüketim kenti kimliğine dönüşmekte, küresel kent politikalarının talimatları çerçevesinde bilişim, medya, finans, vb. yeni kimlikler, kentleri yeniden şekillendirmektedir. Sanayi, merkez ülkelerden-çevre ülkelere doğru hareket etmekte, ülkelerin içinde sektörel ayrışmalar ve iş bölümleri yaşanmaktadır. "Üretimin Ayak İzi" biyolojik kapasiteyi aşmaktadır (Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu, WWF, 2012). Ekolojik açığı olan ülkeler, dünyanın başka bölgelerinin tatlı su kaynaklarına, ormanlarına, tarım alanlarına bağımlı hale gelmektedirler (Şekil 2).

Küresel bağlamda, mega projeler, kontrolsüz büyüme, popülist kentleşme, özelleştirme uygulamaları, vb. sonucu, enerji ve kaynakların giderek artan tüketimi, iklim değişikliğinin etkileriyle de birleşerek, önce en yoksul ve savunmasız olan kesimlerinden başlayarak kentleri etkilemektedir. Kentsel sosyal, ekonomik ve ekolojik maliyetler bu istilacı kentleşmenin bir sonucu olarak giderek artmaktadır.

Bugün tüm dünyayı tehdit eden iklim değişikliği yıkıcı ve istilacı kentleşme politikalarının etkisiyle büyük iklim krizlerine doğru evrilmektedir. Doğa hızla ve durmaksızın metalaştırılır-

ken, kentler giderek daha fazla kırılganlaşmakta, kapitalist kentleşme politikaları dünyayı büyük iklim krizlerine, gıda ve su konusunda bir belirsizliğe mahkûm etmektedir. Kentler ve kırsal alanlar, hassas ekosistemler üzerinde iktidar ve sermaye iş birliğiyle sürdürülen sistematik tahakküm ve istila giderek artmaktadır. Ekonomik büyüme için her şeyi sermayeye dönüştüren bu küresel sistem içinde doğa değerini hızla kaybetmekte ve birçok büyük proje, büyük bir eko-yıkımı beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de de bu istilacı kentleşme politikalarının etkisi altında kentlerinde, özellikle de İstanbul gibi metropollerinde büyük ekolojik yıkımlarla sonuçlanan mega projeler inşa edilmektedir. Bu inşa süreci, 2010'lardan bu yana giderek şiddetlenmiştir. Bununla da kalmayarak, bir yandan yasadışı yapılaşmaların yasallaştırılma çalışmaları, kamu arazilerinin özelleştirilerek kamusal kullanımdan çıkarılması, ayrıcalıklı imar hakları tanınan alanlar ve büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri ile kentlerdeki istilanın boyutları artmaktadır.

Amaç

Bu çalışmada, amaç, tüm ülkede yaygın bir şekilde etkisini gösteren istilacı kentleşme sürecinin etkilerinin, mega projeler eliyle katlanarak arttığını ve telafisi imkansız zararlarını ortaya koymaktır.

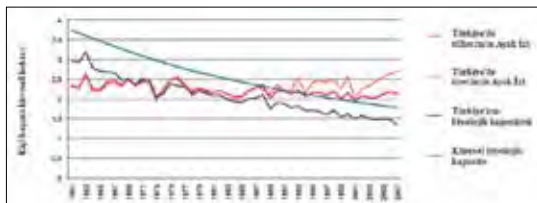
Araştırma Metodolojisi

Çalışma, temel olarak, literatür taraması ve analizlere dayanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de istilacı kentleşme sürecinin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda, istilacı kentleşme kavramı ve kentler üzerindeki etkileri mevcut literatür taraması ile incelenecektir. İkinci bölümde, istilacı kentleşmenin en geniş kapsamlı etkilerinin görüldüğü İstanbul'da, son yıllarda arka arkaya üretilen istilacı kentleşme politikalarının ürünü olan projeler ele alınacak, bu projelerin kentsel ve kırsal arazi üzerindeki istilas, ÇED ve Plan Raporlarındaki veriler değerlendirilerek ortaya konacaktır.

Kavram

Çalışmanın en başında, istilacı kentleşme kavramını tanımlamak gerekmektedir. Bu çalışmada istilacı kentleşme kavramı, hiçbir kentsel ve çevresel değeri dikkate almadan, mottosu metalaşma olan, yani her değeri paraya çevirmeyi hedefleyen, kent etiği, kamusal yarar, ortak yarar ve toplumsal uzlaş gibi ilkeler yerine, büyük sermayenin emir ve talepleri doğrultusunda hareket eden ve böylelikle

Şekil 2. Türkiye'nin biyolojik kapasitesi ve Ekolojik Ayak İzi, 1961-2007
(Kaynak: Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu, WWF, 2012).

kentsel ve kırsal mekân ayırt etmeden, egemenliğini uluslararası finans kurum ve kuruluşlarının talimat ve hedefleri doğrultusunda şekillendirerek kentsel mekânı yeniden inşa eden kentleşme politikası anlamında kullanılmaktadır.

Bu anlamda istilacı kentleşme, 1980'li yıllardan günümüze, finansallaşma, özelleştirme, mülksüzleştirme, yerinden etme gibi araçları toplum, kamusal mekân, doğal değerler, kültürel varlıklar üzerinde en saldırgan haliyle kullanan bir niteliğe sahiptir.

1. Türkiye'de İstilacı Kentleşme Politikalarının İnşa Sürecine Bakış

Türkiye'de kentleşme politikaları, önceleri ulus devlet oluşturma ve çağdaş batılı bir toplum oluşturma hedeflerine hizmet etmek üzere kurgulanırken, zaman geçtikçe neoliberal politikalarla şekillendirilmiş ve kuralları yeniden yazılmıştır. Bu yeniden şekillenme süreci, ulusal ve toplumsal yararı önceleyen bir anlayıştan, küresel ve ekonomik yararı önceleyen bir forma bürünmüştür.

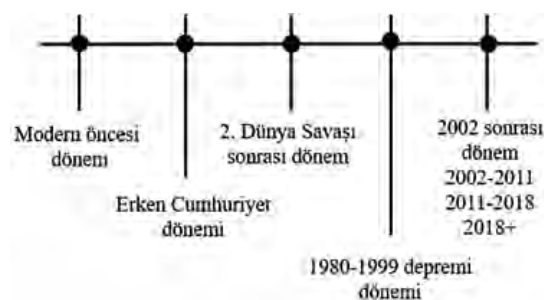
Türkiye'nin kentleşme politikalarını en genel haliyle beş döneme ayırarak tanımlamak mümkündür (Şekil 3).

Modern öncesi dönem, 1/25000 ölçekli yangın sigorta haritalarının yapıldığı, plansız dönemdir. Erken sanayileşmenin gerçekleştiği ve dünya kapitalist sistemine eklemlenmenin başladığı bu erken dönemde, dönemin büyük projeleri olan camiler, medreseler, kervansaraylar, imaretler, vb. inşa edilmiştir. Bu dönemde arazi düzenini oluşturan temel yasal düzenlemeler olarak, 1839 Tanzimat Fermanı, 1859 Islahat Fermanı, 1858 Arazi Kanunnamesi sayılabilir.

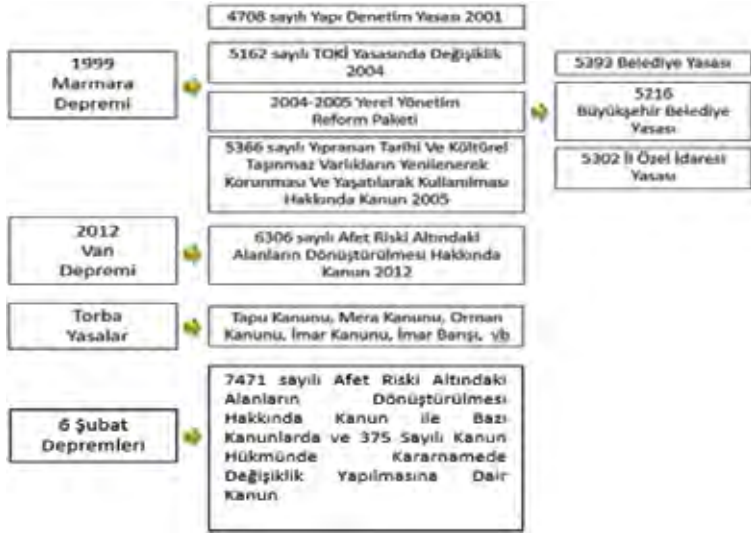
Modernite projesinin kentsel alanda uygulama alanı bulduğu modernleşme döneminde devlet eliyle inşa edilen fabrikalar, kamu yapıları ve demiryolu projeleri ve daha önce yapılan demiryollarının millileştirilmesi, dönemin en önemli projeleri arasında sayılabilir. Henüz ülkede planlı ve mimar bulunmaması nedeniyle, yabancı mimar ve plancılar tarafından yapılan imar planları ile kentlerin gelişimi hedeflenmiştir (Tekeli, 2000). İmar planları bu dönemde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşan modern bir toplum hedefini hayata geçirmenin bir aracı olarak kullanılmış, meydanlar, garlar, parklar gibi kamusal alanlar inşa edilmiştir. Özellikle başkent Ankara, Cumhuriyetin hedeflerini hayata geçirdiği sembol bir kent olarak geliştirilmiştir. 1925'te Ebniye (Yapı ve Yollar) Kanunu'nda yapılan düzenlemeler ve 1930'da çıkarılan Belediye Kanunu dönemin temel yasal araçlarıdır.

2. Dünya Savaşı sonrasında özellikle 1954 yılında İstanbul'un Avrupa yakası, ardından da 1955'te tüm İstanbul için yapılan Sanayi Planları İstanbul'a göçün önünü açmış, ortaya çıkan konut talebine çare olamayan devlet, konut piyasasında etkin bir rol oynayamamıştır. Sınırlı sayıdaki sosyal konut projesi sorunları çözmeye yetmekten çok uzak kalmıştır. Sanayi planları ile İstanbul'un her iki yakasında birçok ilçe gecekondu alanlarıyla dolmuş, bunların sayısı her yıl katlanarak artar olmuştur. Aynı sorun, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde de hızla artmıştır. Öyle ki, gecekondu sayısı 1948'de 30.000, 1950'de 50.000, 1960'ta 240.000, 1965'te ise 430.000'e yükselmiştir (Çakır, 2007). 1948 yılından itibaren önce Ankara, 1949'da ise tüm ülke için yürürlüğe giren af yasaları gecekondu sorunu çözememiş, aksine kronikleştirmiştir. Aynı dönemde, kamulaştırma yoluyla yapılan geniş kapsamlı imar operasyonları kentlerin geleneksel dokusunu değiştirmiştir. Kent mekânı büyük bulvar projeleriyle parçalanmıştır.

1980'ler, tüm dünyada neo-liberal politikaların kent hayatında da uygulamaya geçtiği yıllardı. Peker (2005)'in de ifade ettiği gibi, "Özal dönemi ve sonrasında, yirminci yüzyıl sonunda tek kutupluluğa evrilen dünyada "çağ atlama" söyleminin içinden çıktığı küresel kalkınmacılık ve sosyo-ekonomik değişimlerin odağında yeni bir kentsel ortam doğurmuştur". 1980 yılında ülkemizde yapılan askeri darbenin ardından, tüm dünyada uygulamaya sokulan neo-liberal ekonomi politikaları, Türkiye'de de hızla yürürlüğe sokulmuş, bu politikalar refah devletinin çöküşüne bağlı olarak, kentsel ölçekte geniş uygulama alanı bulmuştur. Ekonomik serbestleşmeyi teşvik eden politikalar yerli ve yabancı özel yatırım akışını çekmiş, özelleştirme uygulamaları, kamu şirketleri, vb. düzenlemelerle büyük projeler dönemi başlamıştır. Nitekim, 1994 yılında yayınlanan Dünya Bankası Raporunda; "Özelleştirme de dahil olmak üzere kamu işletmeleri reformları, Türkiye'de kamu sektörü açıklarının uzun vadede azaltılması ve verimliliğin artırılması için de önemlidir" denilerek, bu sürecin desteklendiği

Şekil 3. Geçmişten bugüne ülkemizde planlama süreci
Modern öncesi dönem
Erken Cumhuriyet dönemi
(Modernleşme) 2.Dünya Savaşı sonrası dönem 80 Ertesi-Marmara Depremi

Şekil 4. Türkiye'de 2000 Sonrası Kentsel Yapılanma Sürecine Kronolojik Bakış

ve tavsiye edildiği görülmektedir (The World Bank Annual Report, 1994). Bu sürecin alt yapısı, neoliberal anlayışın ürünü olarak yürürlüğe sokulan kent yasaları ile oluşturulmuştur. 1980'ler aynı zamanda imar afları ile kentlerin yasadışı gelişime teslim edildiği yıllardır. 1950'lerde inşa edilen gecekondular, 1980'lerde yasadışı apartmanlara dönüşmüştür. 1990'li yıllarda ise küreselleşmenin mekânsal etkileri büyük kentlerde etkisini göstermeye başlamıştır. Gökdelenler, yüksek teknolojiyle inşa edilen ofis yapıları, alışveriş merkezleri kentlerin içinde yerini almıştır. Artık imar aflarıyla gelişen ve kentleri saran kaçak yapıların yerini küreselleşen kentlerin yeni yapıları almıştır.

1999 yılında meydana Marmara Depremi, ülkenin kentleşme sürecinde bir dönemin sonu ve kentsel dönüşüm adımları atan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Hemen 2000'li yılların başında tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi depremi referans göstererek, kentsel dönüşümle sıkıca tutunmuş, kentsel dönüşümle olanak tanıyan yasaları art arda yürürlüğe sokmuş ve kentsel dönüşüm uygulamalarını hızla programına almıştır. Bu sürecin başında yerel yönetimlere daha fazla yetki tanınsa da, zaman içinde yerel yönetimlerin yetkileri giderek zayıflatılmış, kentsel dönüşüm uygulamaları, 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kuruluşunun ardından, neredeyse tümüyle merkezi yönetim eliyle yürütülür hale gelmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5162 sayılı yasa ile kentsel dönüşümün güçlü bir merkezi aktörü haline getirilen TOKİ, 09.07.2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlanmıştır. 2016 yılında gerçekleşen darbe girişiminin ardından 2018 yılında başkanlık sistemine geçilmiş, bu süreçte özellikle de büyük kentlerde uygulanan kentleş-

me ve kentsel dönüşüm politikaları daha üsttenci, dayatmacı ve zorlayıcı bir anlayışla yeniden yapılandırılmıştır (Özden, 2016). 2002 sonrası kentin kanunları yeniden yazılmış, eski kanunlara eklenen maddeler, Kamu İhale Kanunu'nda, toprak koruma, orman ve mera kanunlarında sık sık yapılan değişiklikler, Kanun Hükmünde Kararnameler, Torba Kanunlar, ağırlıklı olarak Ortadoğu tabanlı mutabakatlar, vb. ile hiç hız kesmeden istilacı bir kentsel yeniden yapılanma sürecinin altyapısı oluşturulmuştur (Şekil 4).

Böylelikle, bu büyük istilanın sonucunda kentlerin temel yaşam kaynakları olan orman alanları, kıyı alanları, tarım alanları ve su havzaları gibi alanlar, telafisi mümkün olmayan büyük kayıplara uğramıştır. 17 yılda 3.7 milyar metre-karelik kamu arazisi özelleştirildi. Sözcü Gazetesi'nin 2020 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Milli Emlak Genel Müdürlüğü verilerinden derlediği bilgilere göre, 2003-2019 yılları arasında Hazine'ye ait 2.1 milyar metre-kare orman vasfını yitirmiş alan, 971 milyon metre-kare arsa ve 586 milyon metre-kare tarım arazisi olmak üzere, toplamda 3 milyar 724 milyon metre-kare arsa, tarım arazisi ve orman vasfını yitirmiş alan elden çıkarılmıştır.

Üstelik 2002 de "ılımlı İslam" modeli ekseninde başlatılan uygulamalar, yükselen muhafazakarlığın kentlerdeki etki alanını ve kapsamını değiştirdi. Bu durumun yansımaları öncelikle Ankara ve İstanbul'da, adeta bir "Cumhuriyetle hesaplaşma" biçiminde karşımıza çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi mimarisi, iktidarın yerel ve merkezi temsilcilerince, dayatmayla, inatla, toplumsal taleplere kulak kapatarak ve enkazlar üzerinde zafer pozları vererek yok edilmiş, yerlerine iktidarın imzasını taşıyan projeler yapılmıştır (Fotoğraf 2).

Peker (2015) bu durumu "muhafazakâr özne tarafından "Batılılaştırıldığı" düşünülen kenti yeniden fethetme girişimiyle tezahür eden bir "yeni fetih" hareketiyle karşı karşıyayız" sözleriyle tarif etmektedir.

Gelinen noktada bir tür "yeni fetih" olarak tanımlanan bu istilacı kentleşmenin 1950'li yıllardaki aktörleri birden fazladır. Süreç, esasen Anayasal olarak devletin görevi olan barınma ve konut hakkının kentlerde temin edilememesine, kırsal ve kentsel alanlarda yeterli istihdamın yaratılamamasına bağlı olarak ortaya çıkan, emlak spekülasyonlarının, arazi mafyalarının, vatandaşın birlikte hareket ettiği bir modelle işlemiştir. Serbestleşmenin, liberalleşmenin, küresel dünyaya entegrasyon girişimlerinin yükseldiği 1980 sonrası dönemde de bu yapı fazla-

ca değişmemiş, yasadışılık ve popülizm etkisinde devam etmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi dışında planlama kavramını da reddeden bu anlayış, 2000'li yıllarla birlikte evrilmiştir. Ağırlıklı olarak ülke sınırları içindeki gelişmelere ve politikalara endeksli olan bu istilacı süreç, 2000'lerle birlikte vatandaş ve hatta ulusalcı yapıyı giderek dışa iten, küresel sermayeye her geçen gün daha fazla yaklaşan tamamıyla merkezi bir forma bürünmüş ve bu formun mekân-daki karşılığını önceki dönemlerin aksine bu sefer "planlar eliyle" yaratmıştır.

2. 2002 Sonrası Dönemde İstanbul'un Yeniden İnşası

2000'li yıllar boyunca İstanbul, bu hız kesmeyen yeniden yapılanma sürecinin başat aktörü olmuştur. 1999 yılında gerçekleşen Marmara depreminin ardından, İstanbul'daki kentsel yeniden yapılanma yaklaşımı, iktidarın kentleşme politikasına paralel bir yol izlemiştir. İstanbul, henüz 1950'lerde başlayan bu istilacı kentleşme sürecini, aktörleri değişmek suretiyle 2000'lerde yoğun bir biçimde yaşamaktadır. Daha önceki dönemlerde yasadışı yapılaşma, yüksek yapılaşma, orman ve su havzaları üzerindeki yapılaşmalar gibi farklı ölçeklerde gerçekleştirilen bu projelere, yaklaşık son 15 yıldır;

- Telifisi imkansız çevresel etkileri olan mega projeler,
- İmar barışı ile yasallaşan orman vasfını kaybetmiş alanlarda ve su havzalarında yapılaşmış alanlar, ayrıcalıklı imar hakları ile yapılaşan alanlar, vb.
- Kamu arazilerinin özelleştirilmesi yolu ile gerçekleştirilen projeler
- Geniş kapsamlı kentsel dönüşüm projeleri eklenmiştir.

2000'li yıllarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve ilgili bakanlıklar, kentteki 76 mega proje için imar planlarını değiştirmiş ve ayrıcalıklı imar hakları tanımıştır. Bununla yetinmeyen şirketler, ayrıcalıklı imar haklarının kat kat üstüne çıkmıştır. 2018 yılı itibarıyla şehir genelinde 12 milyon 400 bin metrekare fazladan inşaat yapılmıştır (<https://kuzeyormanlari.org/2018/10/29/emsalsiz-ihanet-ulke-tarihinin-en-buyuk-rant-oyunlarinin-boyutunu-acikliyoruz/>).

2.1. Mega Projeler

Bu projelerin en önemlilerinden biri, Üçüncü Boğaz Geçişi ve Kuzey Marmara Otoyolu Projesidir. Üçüncü Boğaz Geçişi 59 m. genişlik, 2164 m. uzunluk ve 322 m. yüksekliğe sahiptir.

Kuzey Marmara Otoyolu ile birlikte 4,5 milyar TL'na mal olmuştur. Yap-İşlet-Devret modeliyle inşa olan proje, İstanbul'da Garipçe-Poyrazköy arasında, 27.03.2014 tarihinde onaylanan "1/25000 ölçekli İstanbul Kuzey Marmara Otoyolu nazım imar planı değişikliği" kapsamında inşa edilmiştir. Güzergah boyunca kentsel orman ve piknik alanı gibi bazı koruma ormanları, tohum bahçeleri ve mesire yerleri yer almaktadır. Bunlar şu şekildedir: Belgrad Koruma Ormanı: Güzergâh, İstanbul'un Avrupa yakasında yer alan ormanın kuzey sınırından geçmektedir. Elmalı Bendi Koruma Ormanı: Güzergâhın bir kısmı, Asya yakasında yer alan bu ormanın üzerinden geçmektedir. Kuzey Boğaziçi (Üst Boğaz) Önemli Doğa Alanı (ÖDA) (Belgrad Ormanı dâhil), Diğer alanlar: Reşadiye ve Alemdağ Nişantepe arasında yer alan bir Tohum Bahçesi, mevcut İstanbul otoyolu (E-80) yakınında Ümraniye'de bir kentsel orman ve çeşitli piknik alanları. Güzergâhın büyük bir bölümü (yaklaşık 35 km), Boğaz boyunca Avrupa yakasından Asya yakasına uzanan Boğaziçi ÖDA üzerinden geçmektedir. ÖDA kıyı şeridinde kumullar, kayalar, maki toplulukları, meralar, ormanlar ve göller gibi çok sayıda yaşam alanlarından oluşmaktadır. Boğazın batı ve doğu yakasındaki ormanlık alanlarda bir Önemli Bitki Alanı (ÖBA) da bulunmaktadır. Bu ÖDA içinde yer alan nadir bitki türlerini destekleyen bir dizi hassas yaşam alanları bulunurken, bu alanların bazıları Önemli Bitki Alanı (ÖBA) olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ÖDA ise, Avrupa yakasında, Batı İstanbul Meraları Önemli Doğa Alanını içermektedir. ÖDA, güneyde Bağcılar, kuzeyde de Piriinçi arasında toplamda 9.612 hektarlık bir alana sahiptir. Proje güzergahının yaklaşık 11,4 km'si bu ÖDA'dan geçmektedir (Kuzey Marmara Otoyolu (3. Boğaz Köprüsü dâhil) Projesi için

Fotoğraf 2. Dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanının, Cumhuriyet dönemi yapısı olan İller Bankası Binası yıkımları üzerinde verdiği zafer pozu (Kaynak: <https://odatv4.com/siyaset/bu-nasil-bir-ruh-halidir-2006171200-118085>)

Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi Raporu, 2013). Rapora göre yaşam alanları açısından, asıl etki, geniş yapraklı ağaçların bulunduğu ormanlık alanlarda görülecektir. Projenin 60,5 m'lik inşaat koridoru içinde yer alan yaklaşık 345 hektar meşe yoğunluklu orman alanı kaybedilecektir. Ayrıca, yaklaşık 284 hektar kozalaklı/iğne yapraklı ağaç alanı da yok olacaktır. Raporun da belirttiği üzere, proje, 628,6 ha tarım arazisi, 345 hektar meşe yoğunluklu orman alanı ve 284 hektar kozalaklı/iğne yapraklı ağaç alanının ve tüm Otoyol boyunca kalıcı olarak toplam 628,6 ha tarım arazisinin kaybına sebep olmuştur.

2009 yılında yürürlüğe giren ve İstanbul'un Kent Anayasası kabul edilen 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı "İstanbul'un Doğu-Batı aksında ve Marmara Denizi boyunca doğrusal bir yapıda ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda çok merkezli (sıçrayarak) geliştirilmesi ve kuzeye doğru gelişimin kontrol altına alınması" hedefini ortaya koymaktadır. Plan aynı zamanda Kuzey Ormanlarına yapılaşma baskısı getirilmemesi ve su havzalarının korunmasını hedeflemektedir. Proje ise, 2009 onanlı plana sonradan işlenmiş ve planın hedeflerini tamamen tersine çevirerek kuzey ormanları ve su havzaları üzerine büyük bir baskı getirmiştir.

2013 tarihli Kuzey Marmara Otoyolu (3. Boğaz Köprüsü dâhil) Projesi için Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi Raporuna göre, proje yeni orman alanları yaratılmasına ve İstanbul'un kuzey kesimlerindeki yeni altyapı ve erişimle ilgili olarak artan istihdam, ekonomik etkinlikler ve ulusal bağlantılara fırsat verecektir.

Bunun yanı sıra, 29 Ekim 2018 tarihinde açılan Üçüncü Havalimanı Projesi, Avrasya Geçişi Projesi gibi, yine üst ölçekli plana sonradan işlenen büyük projeler de kent üzerinde büyük çevresel ve kültürel değerleri tahrip eden etkiler yapmışlardır. %81'i ormanlık ve %8,6'sı göl ve göletlerden oluşan bir alanda inşa olunan Üçüncü Havalimanı Projesi'nin (KOS Raporu, 2015) ÇED Raporu sayfa 61'de, "Proje kapsamında yapılması planlanan ünitelerin (pist, apron, üst yapılar vb.), yapılacağı alanda hafriyat çalışmaları ile doğal ekosistem (orman alanları, 70 adet canlı yaşamı barındıran büyüklü küçük-lü su birikintileri, akar ve kuru dereler, tarım alanları, mera alanları) ortadan kaldırılacaktır. Böylece ünitelerin inşa edilmesiyle birlikte bu alanların doğal bitki örtüsü ve doğal özelliği ortadan kalkmış olacaktır" denilerek, projenin öngörülen çevresel etkileri sayılmıştır. Mega

Projeler sürecine eklenen son proje ise kentin ve bölgenin tarihindeki en büyük eko-yıkım projesi olacak olan Kanal İstanbul projesidir. İstanbul'un son kalan bakir arazileri de bu proje eliyle yol edilecek, kentin ve bölgenin ekolojik sürdürülebilirliği risk altına girecektir.

2.2. İmar Barışı ile Yasallaşan Alanlar ve Ayrıcalıklı Yapılaşma Alanları:

Yaklaşık son yirmi yıllık süreç içerisinde yasal düzenlemelerle kentler üzerindeki istila artmaya devam etmiştir. Deprem yönetmelikleri 1999 da yürürlüğe konmuş ama 2007'den itibaren uygulamaya girmiştir. Bu nedenle kentte 2007 öncesi yapıların çoğu riskli yapı olarak bulunmaya devam etmektedir. Van depreminin ardından 6306 sayılı Kanun 9 kez değişmiş, 2019 tarihli kentsel dönüşüm yönetmeliğinde 3 kez değişiklik yapılmıştır. Yani esasen süreç, uygulama ile şekillenmiştir.

2012 yılından bu yana, orman vasfını kaybeden alanların satışı artmış, 2018 yılında, 24 Haziran genel seçimleri öncesi seçim vaadi olarak dile getirilen "İmar Barışı" adı verilen imar affı ile 1 milyon 747 bin 447 bağımsız birim yasallaşmıştır. Yani, Türkiye'de imar affından yararlanan 7 milyon 450 bin 578 bağımsız birim yaklaşık üçte biri İstanbul'dadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerine göre İstanbul'da bulunan 5.9 milyon konutun 1,5 milyonu riskli ve 300 bini acilen dönüşmesi gereken yapılardan oluşmaktadır. İstanbul'da en çok yapı kayıt belgesi alan ilçeler Sarıyer, Ümraniye, Pendik, Küçükçekmece ve Sultanbeyli olarak belirlenmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerine göre, Sarıyer'de 126 Bin 989, Ümraniye'de 76 Bin 950, Pendik'te 76 Bin 129, Küçükçekmece'de 70 Bin 891, Sultanbeyli'de 65 Bin 662 yapı imar barışından yararlanarak yasallaşmıştır.

2.3. Kamu Arazilerinin Özelleştirilmesi

İstanbul'daki istilacı kentleşme süreci bir yandan da kamusal alanlar üzerinde etkisini göstermektedir. Başta alışveriş merkezleri ve konut projeleri olmak üzere, birçok proje, son yıllarda kamusal alanlar üzerinde inşa edilmiştir.

İstanbul Mecidiyeköy'deki 384.398 m² büyüklüğündeki Ali Sami Yen Stadyumu bunun çarpıcı örneklerinden biridir. Ali Sami Yen Stadı'nın bulunduğu alandan taşınması sonrasında boşalan parsel Toplu Konut İdaresi'nce plan değişikliği hazırlanmıştır. 28.08.2006 tarihinde, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir

Belediyesi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol, söz konusu taşınmazın 120.000 m²lik kısmı bedelsiz olarak Toplu Konut İdaresi'ne devredilmiştir. Araziye yapılacak olan proje ile ilgili yapı ruhsatı 2012 yılında onaylanmıştır. 2013 yılında bir şirket, alanı TOKİ'den satın almıştır. 2003 yılında yapılan planlarda Kentsel ve Bölgesel Büyük Spor Alanları", kısmen de "Genel Otopark olarak ayrılan alan, 2010 yılında yapılan planlarda yükseklik serbest bırakılmak kaydıyla Kısmen Turizm + Ticaret Alanı, Kısmen Rekreasyon Alanı + Kısmen Zemin altı otoparka dönüştürülmüştür (Fotoğraf 3).

Planlara göre projede 87 bin 500 metrekare inşaat hakkı bulunurken 342 bin metrekare inşaat yapılmıştır.

Kamu arazilerinde özelleştirmenin yakın dönem örneklerinden bir diğeri Maltepe Küçükyalı Karayolları Genel Müdürlüğü arazisi üzerinde inşa edilen Konut Kompleksi projesidir. Karayolları Genel Müdürlüğü, 1. Bölge Müdürlüğü Küçükyalı Yerleşkesi'nin bulunduğu 118 bin 849 metrekarelik arazi, özelleştirme kapsamına alınarak 2014 yılında TOKİ'ye devredilmiştir. TOKİ, bölge halkının deprem toplanma alanı ve park alanı olan arazinin imar planlarını 2016 yılında revize ederek, konut ve ticaret alanı haline getirmiştir. Emlak Konut GYO tarafından satın alınan arazi ihaleye çıkarılmış, bir inşaat firması tarafından satın alınana arazide inşaat başlamıştır. Meslek odaları tarafından açılan davalara rağmen inşaatlar 2020 yılında tamamlanmıştır (Fotoğraf 4).

Bir diğer örnek ise, İstanbul'un Avrupa yakasındandır. İktidar tarafından ihale yoluyla satılan Zeytinburnu - Ataköy sahil hattındaki kamu arazilerinde 60 yeni bina inşa edilmiştir. Uzunluğu 70 metreyi bulan yapılar tarihi kentin silüetini büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu projelerden biri, TOKİ güvencesiyle özel sektör-özel sektör ortaklığı ile turizm imarlı 72 bin 864 metrekare arazi üzerinde hayata geçirilmiştir. 7 bloktan oluşan ve 215 bin metrekare inşaat alanı olan projede, 512 apart daire ve 78 ticari ünite bulunmaktadır. Bir diğer proje alanının gelişim sürecinde, TOKİ, Ataköy sahilindeki turizm imarlı 124 bin 980 metrekare büyüklüğündeki araziye "kıymetli arsa" ilanı ile 2008'de satışa çıkarmıştır. İhaleyi kazanan Turizm Gayrimenkul şirketinin yüzde 80'i Katar devletinin yatırımı olan bir şirkete aittir. Arazi üzerinde geliştirilen 9 blokta 1401 adet konut ve bir otel yer almaktadır. Bölgedeki üçüncü proje, Eski bir kamu fabrikası olan Sümer-

bank'ın bulunduğu Bakırköy'deki 62 bin 373 metrekare büyüklüğündeki arazide gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında bir madencilik şirketi tarafından satın alınan arazinin imar planları revize edilmiş, böylelikle değiştirilen arsa üzerinde her biri 22 katlı 10 bloktan oluşan proje geliştirilmiştir. Aynı bölgede yer alan bir başka proje, Ataköy sahilindeki yaklaşık 500 bin metrekare bir alan üzerinde geliştirilen İstanbul Turizm Merkezi olmuştur. Araziyi Milli Emlak'tan ihale yoluyla alan ve 2038 yılına kadar üst kullanım hakkını elinde bulunduran şirket, hali hazırda faaliyet gösteren otel blokunun dışında 9 yeni rezidans binası inşa etmektedir. Yine bir kamu arazisi olan Et ve Balık Kurumu'ndan Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'na geçen ve ardından da 2007 yılında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından satın alınan arazide yükselen bir başka proje 17 katlı 6 bloktan oluşmaktadır. 63 bin 500 metrekare arazi üzerinde yükselen projede 848 rezidans yer almaktadır. (Fotoğraf 5).

Kamu arazilerinin özelleştirilmesine bir başka örnek ise, Maslak bölgesindeki askeri alanda inşa edilen bir konut projesidir. Alan, 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda Askeri Güvenlik Bölgesi'nde kalmaktadır. 2003 yılında alana yönelik 1/5000 ölçekli imar planı hazırlanmıştır. Ancak plan, nüfus yoğunluğunun yüksek olması ve donatı alanları-

Fotoğraf 3. Eski Ali Sami Yen Stadyumu.

Fotoğraf 4. Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi

Fotoğraf 5.
Zeytinburnu
Ataköy Sahilinde
Kamu Arazilerinde
Geliştirilen Projeler

nın standartların altında olması sebebiyle iptal edilmiştir. Ardından yeni bir plan yapılmış, yeni planda da askeri alanda kalan 250 bin metrekarelik alana 700 bin metrekarelik inşaat alanı yapılması öngörülmüştür. Mimarlar Odası'nın ve Şehir Plancıları Odasının açtıkları çeşitli davalarda projeye dayanak olan planlar 2010, 2011, 2012 yıllarında çeşitli kereler yenilenmiş ve yeniden iptal olmuş, yürütmeleri durdurulmuştur. 2016 yılında yapılan yeni planlarda ise, bu defa 1/100 000 ölçekli planlarda da değişikliğe gidilerek, sorun radikal bir biçimde ortadan kaldırılmıştır. Bu hukuksuz süreçlerin ekseninde proje tamamlanmıştır (Fotoğraf 6).

2.4. Geniş Kapsamlı Kentsel Dönüşüm Projeleri

İstanbul 2005 yılından itibaren 5366 sayılı Kentsel Yenileme Kanunu ve 2012 yılından itibaren de 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu kapsamında geniş kapsamlı kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanı haline gelmiştir. İlk önce 2005 yılında 5366 sayılı Kanun kapsamında Tarlabası bölgesi yenileme alanı olarak ilan edilmiş, hemen ardından 500 yıldır Sulukule'de yaşamakta olan Roman nüfus yerinden edilerek, kentin çeperine, Taşoluk'a sürülmüştür. Bugün

Sulukule projesi tümüyle başka bir sınıfın eline geçerek tamamlanmış, halen sürmekte olan Tarlabası projesi de kapsamlı el değiştirmelere konu olmuştur. 2012 yılından itibaren 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu ekseninde sürdürülmekte olan kentsel dönüşüm projeleri ise yumuşak, bütünleştirici, yerinde dönüşümü destekleyen projeler olmaktan çok uzak, rant projeleri olarak üretilmektedirler.

Bu projelerden biri olan Fikirtepe projesi, 1.310.000 m² alana sahiptir. 2005 yılında 1/5000 ölçekli Kadıköy Merkez E-5(D-100) Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planında "Özel Proje Alanı" ilan edilmiştir. 2007 yılında nazım imar planında özel proje alanı olarak geçen ifade "Kentsel Dönüşüm Alanı" ifadesine çevrilmiş, 2013 yılında 6306 sayılı yasa ile "Riskli Alan" ilan edilerek Afet Riski Altındaki Alanlar Kanunu kapsamına girmiştir. Proje alanı 1.derece deprem kuşağında bulunmaktadır.

Proje, 02.08.2013 tarihinde onaylanan "Kadıköy ilçesi, Fikirtepe ve çevresine ilişkin hazırlanan 1/1000 ölçekli uygulama imar planı" kapsamında uygulanmaya başlanmıştır. Kasım 2015'te ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Fikirtepe ve çevresiyle ilgili "Riskli Alan 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği"ni askıya çıkarmıştır. Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı, İstanbul İli Kadıköy İlçesi Fikirtepe, Dumlupınar, Eğitim ve Merdivenköy Mahallelerinden oluşmaktadır. 4 mahalleden oluşan alan kuzeyde E5 karayolu, batıda Kurbağalıdere, doğuda Göztepe kavşağı, güneyinde ise Mandıra Caddesi ve Göztepe Araştırma ve Eğitim Hastanesi ile sınırlanmıştır (Fotoğraf 7).

Proje halen çeşitli sorunlar nedeniyle tamamlanamamış, bunun üzerine Mart 2021'de Çevre ve Şehircilik Bakanı tarafından, kentsel dönüşüm alanlarında mağduriyetleri önlemek üzere kentsel dönüşüm sözleşmelerine Emlak Katılım Bankası'nın garantör olacağı açıklanmıştır.

Sonuç Yerine

Ülkemizde kapitalizmin güdümünde ve liberal düşünce ekseninde şekillenen kentleri uzun vadeli kamusal stratejilerle üretmeyi bırakalı neredeyse kırk yıl geçmiştir. Bu süreçte kentlerin yeniden üretiminin aktörleri, seçilerek güçlendirilmiş sermaye ve bu sermaye ile doğrudan ilişki halinde olan merkezi "erk", öznelere arz odaklı neoliberal kentsel politikalar ve stratejiler ile kentsel dönüşüm olmuştur. Kapitalist merkezi "erk" in süreçteki misyonu ve onun düzenleyici mekanizmaları ise, yönetimci para-

Fotoğraf 6. Maslak'ta askeri alan üzerine inşa edilen rezidans kompleksi.

digma ile sınıf merkezli paradigma arasındaki kaygan zeminde gidip gelerek, farklı dengeler gözeterek ve kurgulayarak yoluna devam etmiştir.

2000'ler sonrası, Türkiye'de mekân üzerindeki güç paylaşımında İslami liberalizmi benimsemiş erk, 80 sonrası dönemin liberal politikalarını, muhafazakâr-liberal çizgiye çekerek yola devam etmiştir. Kentsel dönüşümün muhafazakâr ve hegemonik anlamda yeniden ortaya çıkışı olarak tanımlayabileceğimiz bu yolda, yeni kurumsallaşma pratikleri ile merkezi idarelerin kent mekânındaki söz hakkı artmış, mekân da giderek daha fazla piyasalaşarak, ulusal/uluslararası sermayenin bir nevi yarış alanı haline gelmiştir. İstilacı kentleşme diye adlandırdığımız sürecin dönüm noktası 2002 sonrası dönemdir.

Çalışmada İstanbul'daki süregelen istilacı kentleşme süreçlerine örnekler vermek suretiyle anlatılan durum, kentte gerek ekolojik açıdan gerek kültürel açıdan, gerekse kentin dirençliliği açısından, kentin sürdürülebilirliği üzerinde tehditler oluşturmuştur. Tüm birikimini kentleri metalaştırarak elde eden kapitalizmin tüm çelişkilerini ve yarattığı mağduriyetleri ve eşitsizlikleri bu istilacı kentleşme sürecinde İstanbul üzerinden okumak mümkündür. Kentin çeper bölgelerindeki kuzey ormanları, su havzaları, tarım alanları ve mera alanlarının yanı sıra, kent içindeki kamu arazileri de bu istilacı kentleşme sürecinden payını almıştır. Böylelikle, kentin ekolojik açıdan uğradığı tahribatla birlikte, dirençliliği de zayıflamış, kent hem afetler açısından hem iklim değişikliği açısından hem de kültürel değerler açısından daha kırılgan hale gelmiştir.

Bu durumun sürdürülebilir olmadığı açıkça ortadadır. Bu tahripkâr politikaların devamı, sadece İstanbul'un değil, diğer kentlerin de sürdürülebilirliğini birçok boyutuyla tehdit eder durumdadır. Bugün ihtiyacımız olan, istilacı ve yıkıcı değil onarıcı, zayıflatıcı değil güçlendirici politikalarla kentlerin dirençliliğini artırmak, doğa ile insanın ilişkisini kentler üzerinden yeniden kurgulayarak sürdürülebilirliği anlamlı kılmaktır. Bu çerçevede, artık kentlerin ekonomik, politik ve ekolojik olarak gereksinim ve olanakları ölçeğinde kendine daha fazla yetebilir kılınarak merkez ve çevre kaynaklarını tüketmesinin önlenmesi ve dış dünyaya daha az bağımlı hale gelebilmelerinin yollarını yeniden düşünmek gereklidir. ■

Pelin Pınar Giritlioğlu, Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

Fotoğraf 7. Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi.

Kaynaklar

- Brenner, N. Theodore, N. 2002. Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism", *Antipode, A Radical Journal of Geography*, Vol. 34, Issue: 3, 349-379
- Brenner, N. Theodore, N. 2005. Neoliberalism and urban condition. *CITY*, 9(1), 101-107
- Çakır S., "Elazığ'da Kentleşme ve Gecekondu Sorununa Genel Bir Bakış", *Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu* (7-9 Nisan 1988), s.504, Elazığ-1991.
- Harvey D., *The New Imperialism*, Oxford University Press, 2003
- Lefebvre, H. (2014), *Mekânın Üretimi*, (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- Özden P., *Kentsel Yenileme*, 2. Bsk. İmge Kitabevi, Ankara 2016
- Peck J., Theodore N. and Brenner N., *Neoliberal Urbanism: Models, Moments, Mutations*, *The SAIS Review of International Affairs*, Vol. 29, No. 1, Cities (Winter-Spring 2009), 49-66
- Peker A. U. *AKP Döneminde Rövanşist Mimari*, *Mimarlık Dergisi*, Kasım - Aralık 2015, Sa: 386, 13-19
- Tekeli, İ. *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

Raporlar

- The World Bank Annual Report, August, 1994
- Kuzey Marmara Otoyolu (3. Boğaz Köprüsü dâhil) Projesi için Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi, 2013

İnternet Kaynakları

- <https://www.haberturk.com/iste-imar-barisi-nin-bilanco-su-2489947-ekonomi>
- <https://kuzeyormanlari.org/2018/10/29/emsalsiz-iha-net-ulke-tarihinin-en-buyuk-rant-oyunlarinin-boyutunu-acikliyoruz>

Invasive Urbanization and Its Environmental Impacts: The Case of Istanbul

The situation described in the study by giving examples of the ongoing invasive urbanization processes in Istanbul has created threats to the sustainability of the city, both ecologically, culturally and in terms of the resilience of the city. It is possible to read all the contradictions of capitalism, which gains all its accumulation by commodifying cities, and the victimizations and inequalities it creates, through Istanbul in this process of invasive urbanization.

Afetler Bağlamında Geliştirilen Yasal Düzenlemeler ve Yaşam Alanlarımıza Yapılan Müdahaleler

Esin Köymen

1999 yılında yaşadığımız büyük Marmara Depremi kentlerde rant dayalı politikaları çok daha rahat uygulayabilmek için kritik bir eşik oldu ve kentlere yapılan bütün müdahaleleri meşrulaştırmanın aracı olarak kullanıldı.

O zamana kadar *küresel kent, yarışan kent* kavramı üzerinden şekillenen İstanbul'da bundan sonra yapılan bütün projelerde *depreme karşı güvenli bir kentin yeniden inşa edilmesi* gerekliliği üzerine bir söylem değişikliğine gidildi. Bu da afeti yaşamış ve büyük kayıplar vermiş vatandaşlarımızın korkuları üzerinden dönüşümün hızlandırılması için kullanıldı.

TOKİ, EMLAK GYO, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı geniş yetkilerle donatılarak kentlerin yapılaşması üzerinde söz ve karar sahibi haline geldi.

6 ve 20 Şubat depremlerinden hemen sonra 24 Şubat 2023 günü ise; "6785 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla olağanüstühal ilan edilen illerde yerleşme ve yapılaşma hususunda bazı tedbirlerin alınması" amacıyla "126 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" yayımlanarak yürürlüğe sokuldu.

Kamusal ve hukuki denetim yok sayılarak bölgedeki planlama ve imar süreci yeniden yapılandırılarak, kamuya ait kaynaklar, kentler, doğal, kültürel değerlerin yatırım araçlarına dönüştürülmesine odaklanıldı.

16 Ekim 2023 tarihinde yayınlanan 153 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlı **Kentsel Dönüşüm Başkanlığı** adlı özel bütçeli ve geniş yetkili yeni bir yapı daha oluşturuldu.

Başkanlığın görevleri;

- 6306 sayılı yasa ile verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak,
- Afet riski altındaki yapıların ve alanların dönüştürülmesine ilişkin mevzuatı hazırlamak
- 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi kapsamındaki uygulamalara ilişkin kentsel dönüşüm ve gelişim alanlarını ilan etmek
- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Varlıkların Yenilenerek Korunması

ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki yasa kapsamındaki yenileme alanlarına ilişkin hazırlık işlemleri yapmak

- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından verilen diğer görevleri yapmak olarak belirlendi.

"Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 9 Kasım 2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlandı.

Yasal düzenleme için gerekçe olarak; Türkiye topraklarının %66'sının ve nüfusun da %71'inin yüksek riskli deprem bölgesinde bulunması gösterildi. Yine aynı gerekçe bölümünde ülke genelindeki **36 milyon bağımsız bölümün yaklaşık 6 milyonunun riskli olduğu** bunların 2 milyonunun da acil dönüştürülmesi gerektiği belirtilerek kentsel dönüşümün gerekliliği ve hızlı olması vurgulandı.

Yapılan düzenlemeler; 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un yanı sıra pek çok kanunda değişiklik getirmektedir.

Bu değişiklikler;

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu,
- 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu,
- 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun,
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu,
- 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu
- ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamesi kapsamaktadır.

Yapılan bu düzenlemeler açıkça göstermektedir ki; depremler gerekçe gösterilerek, şimdiye kadar Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TOKİ, Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı ile yapılan **kentsel dönüşüm- Kentsel Yenileme** adı altındaki projeler artık yeni bir başkanlık tarafından sürdürülecektir.

Üstelik yeni kurulan bu başkanlık detaylı bir biçimde tanımlanan **özel bütçesi** ile TOKİ'den çok daha büyük bir aktör olarak kentsel ve kırsal alanlarda yapılacak tüm dönüşüm projelerinin karar vericisi durumunda olacaktır.

Yıllardır Kentsel Dönüşüm- Kentsel Yenileme adı altında yapılan uygulamaların sonucunda bölgede yaşayanların büyük bir kısmının aynı yerlerde yaşamalarının mümkün olmadığını gördük. 5366 sayılı yasaya göre yapılan uygulamalar; tarihi ve kültürel dokuların yıkılıp yeniden yapılmasına; bu alanlarda yaşayanların kentin çeperlerindeki TOKİ bloklarına gönderilmesine yol açmıştır (Sulukule, Fener-Balat-Ayvan-saray, Tarlabası projeleri vb.).

6306 sayılı yasaya göre yapılan dönüşüm projelerinin sonuçları da ortadır. Zorla tahliyeler, yerinden edilmeler ve mülksüzleştirmelerle sonuçlanan bu uygulamaların dar gelirli yurttaşlarımızın hayatlarını ne kadar olumsuz etkilediğini yaşanan süreçlerde gördük.

Ayrıca kentlerin afetlere karşı hazırlanması gerekçe gösterilerek Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) eliyle; tüm kentsel ve kırsal alanlar imara açılarak doğal, kültürel ve tarihî değerler rant ve yatırım araçlarına dönüştürülmüş, olası bir afette kullanılması planlanan toplanma alanları bile bu yapılaşma baskısından kurtulamamıştır.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verileri incelendiğinde; ülke genelinde riskli yapı tespiti riskli olduğu tahmin edilen yapı stokunun % 2'sine bile ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca yıkılan riskli konut ve işyerlerinin yerine çok daha fazla bağımsız bölüm inşa etmenin temel bir yaklaşım olarak benimsendiği bu alanlarda nüfus yoğunluğunun da artırıldığı görülmektedir.

Torba yasa ile getirilen değişikliklerin; afet riski altındaki yapıların ve alanların dönüştürülmesine, kentsel ve kırsal alanların afetlere karşı hazırlanarak sağlıklı, güvenli ve sağlam yapıları çevreler oluşturulmasına yönelik olmadığı, nitelikli mesleki hizmet üretimine olanak sağlamadığı, yapılaşmayı artırıcı, planlama bütünlüğünü yok sayan, yurttaşın barınma, mülkiyet, konut, savunma ve hak arama gibi temel haklarını hiçe sayan nitelikte olduğu da görülmektedir.

***6 Şubat Depremlerinden Sonra Afet Bölgesi İlan Edilen Yerlerde İvedi Yargılama Kararları Getiriliyor.**

Bu bölgelerde yaşanan depremler nedeniyle oluşan hasarlarla bağlantılı olan ve hak sahipliğine ilişkin işlemler hariç olmak üzere hasar tespit raporlarına dayalı olarak tesis edilen işlemlere karşı açılan davalarda; savunma süreleri, keşif, bilirkişi incelemeleri, raporlama, istinaf süreleri kısaltılıyor ve yürütmeyi durdurma taleplerine ilişkin verilen kararlara itiraz edilemiyor.

***Rezerv Yapı Alanı Tanımı Değiştirilerek Mülkiyetli Alanlarda Yurttaşların Mülklerine El Konulmasının Önü Açılıyor.**

6306 sayılı Yasa'da getirilen değişikliklerle; rezerv yapı alanlarının yeni yerleşim alanı

olarak belirlenmesi zorunluluğu ortadan kaldırılıyor, mevcut kentsel ve kırsal alanlarda yerleşim alanlarındaki parsellerin ve yapıların rezerv yapı alanı olarak belirlenebilmesi sağlanıyor. Mülkiyet hakkına sahip olan insanları yeni bina yapımı için borçlandırarak, borçlarını ödeyememeleri durumunda da maliki oldukları taşınmazların başkanlığa devredilmesi suretiyle mülkiyet gaspı gündeme gelecektir.

Ayrıca gerçek ya da tüzel kişiler mülkiyetlerindeki taşınmazların rezerv yapı alanı olarak belirlenmesini talep ederlerse, taşınmazlarının yapılaşmaya esas alanlarının %30'unun mülkiyetinin devrine rıza gösterecek ya da onun değerini Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na yatıracaktır.

***Riskli Yapıların Tespitinde Kolluk Kuvvetleri Devreye Sokulabiliyor.**

Riskli yapı tespiti yapılmasının engellenmesi durumunda kolluk kuvvetleri zoruyla kapılar açtırılıp tespit çalışmaları yapılabilir. Riskli yapılarla ilgili tebligatlar riskli yapıya asılan tutanak, muhtarlıklara yapılan bildirim ve e devlet üzerinden maliklere yapılan bildirimler yoluyla yapılmış sayılacaktır. Yapının tahliyesi ve yıkım aşamalarında kolluk kuvvetlerinin yurttaşın evine girebileceği, eşyasını tahliye edebileceği ve hatta evinin yıkılabileceği de düzenlenmektedir.

***Tescil dışı alanlar önce hazine adına sonra kentsel dönüşüm başkanlığı adına tescil edilebilecek.**

Yollar, parklar, meydanlar, meralar, yaylak ve kışlaklar gibi menfaati umuma ait olan taşınmazlar tescil dışı alanlar olarak bilinmektedir. Bu alanlar herkesi doğrudan kullanımına ve yararlanmasına açık alanlardır. Bu tür alanların da mülkiyete konu edilmesi mümkün olacaktır.

***Binaların yenilenmesi için karar yeter sayısı azaltılmıştır.**

Daha önceki düzenlemede binanın yenilenmesi için gerekli olan 2/3 oranı salt çoğunluğa (%50+1) indirilmiş. Arsaların birleştirilmesi, ayrılması, binanın yeniden yapılması, yükleniciyle sözleşme yapılması gibi en önemli kararlar salt çoğunlukla alınabilmektedir. Karara katılanların itirazları yok sayılmış olacağı gibi hisselerinin satışları da mümkün olacaktır.

***İmar planları askı ve itiraz süreleri kısaltılarak hak aramaları kısıtlanmakta hatta yok edilmektedir.**

Yasada imar planlarının askı süreleri 15 güne indirilerek itirazların da 5 gün gibi kısa sürede değerlendirilerek ve toplamda 20 gün içinde planların yürürlüğe girmesi için düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme doğrudan doğruya yurttaşların aleyhine idarenin de lehine bir düzenlemedir.

***Yetkilerin Kentsel Dönüşüm Başkanlığında toplanması yerel yönetimlerin yetkilerinin de kısıtlanması anlamına gelmektedir.**

Yasada; rezerv alanların tespiti, ilanı ve tüm işleyiş yetkisi Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na tanınmış, yerel yönetimler etkisiz hale getirilmiştir.

Başkanlık tarafından yapılacak ya da yaptırılacak yapılara ait projelerin kendi bünyelerinde hazırlanacağı ve her türlü izinlerin yine kendileri tarafından verileceği de düzenlenmiştir. Demokratik bir işleyişte kamusal hizmetlerin yaygınlaştırılabilmesi için daha fazla yerleşmek gerekli iken, kentsel dönüşüm uygulamalarında yetki tamamen merkezileşmektedir.

Mali kaynak oluşturmak amacıyla hazine taşınmazlarının kullanılması için merkezi idareye tanınan sınırsız yetki yerel yönetimlerin kendi bölgelerindeki kamuya ait alanlar üzerinde hiçbir söz hakkı olmadıkları anlamı taşımaktadır.

Tüm bu yapılanlar gösteriyor ki yasal düzenlemeler; afetleri önleme bahanesiyle, kentleri yağmalamanın bir aracı olarak kullanılmaktadır.

Kentsel dönüşüm alanlarında hayata geçirilmiş projelerle, bölgede yaşayan insanlara güvenli ve sağlıklı yaşam alanları yaratmak yerine, kent merkezlerinde yaşayan yoksulların ve hatta orta sınıfın bu bölgelerden ayrılmak zorunda bırakıldığı görülmektedir.

Kamusal alanların özelleştirilerek satılması, afet sonrası kullanılabilecek kent içi boşlukların yok edilmesi ile sonuçlanmıştır.

1999 depremi sonrasında Afet Toplanma Alanlarının büyük bir kısmı aynı yöntemlerle tüketilmiş, günümüzde AVM ve rezidanslara ev sahipliği yapmaktadır.

Doğal afetlere karşı kentlerimizi daha güvenilir ve sağlıklı hale getirmek için toplanan her türlü vergi vb. ödenekler amaçları dışında kullanılmıştır.

Ardı ardına değiştirilen imar yönetmelikleri ile parsellerde yapılaşmaları maksimuma çıkaracak düzenlemeler getirilmiştir.

İmar afları ile; kaçak, mühendislik ve mimarlık hizmeti almamış, her türlü yapıya Yapı Kayıt Belgesi düzenlenerek, yapıların güvenliği ile ilgili tüm sorumluluk kat maliklerine yüklenmiştir.

Vatandaşının sağlıklı ve güvenilir ortamlarda yaşamasını sağlamakla yükümlü olan idareciler, bu sorumluluklarını bireylere yükleyerek sorumluluklarından kaçabileceklerini düşünmektedirler.

Düşük gelirli için barınma ihtiyacının sağlandığı sosyal konut projeleri üretmek yerine,

yıllarca gecekondulu afları politik bir araç olarak görülmüş ve gecekondulu bölgelerinden oy elde etme amacıyla yasal esneklikler yaratılmıştır.

Bugün ise kentsel dönüşüm, riskli alan, acele kamulaştırma vb. yöntemlerle en çok müdahale edilen alanlar olarak görüyoruz bu mahalleleri.

Üretimden hızla kopartılan kentlerde eski fabrika alanları, tersaneler, özelleştirmeler sonucu boş çıkarılan kamu hizmet binalarının olduğu alanlar parçacıl plan değişiklikleriyle yüksek yoğunluklu yapıların olduğu alanlar haline gelmektedir.

Konutun metalaştırılması sonucu, finans piyasalarının konut üzerindeki egemenliğinin her geçen gün artması ve bu durumun doğal sonucu olarak bir yandan üst sosyoekonomik sınıf elinde ciddi miktarda konut birikirken, diğer yandan sayıları milyonları bulan dar gelirli-lerin artık şehirlerin merkezi alanlarında barınmıyor olması konut hakkı açısından Türkiye'nin en temel sorunlarından biridir.

Oysa ki; Avrupa Kentsel Şartı İlkelerinin **Konut** başlıklı bölümünde 6 temel ilke-nden bahsedilir:

1. Konutla bireyin mahremiyetinin olması
2. Her insan ve ailenin; güvenli, sağlam bir konut edinme hakkı
3. Yerel yönetimlerin, konutta seçenek, çeşitlilik ve ulaşılabilirliği artırması
4. Sosyal ve ekonomik olanakları kısıtlı olan kişi ve ailelerin haklarının, yalnızca pazar mekanizması koşullarına terk edilmemesi
5. Yerel yönetimler tarafından, ev sahibi olabilmek ve kullanım süresi güvencesinin sağlanması
6. Eskimiş konut dokusunun yenilenmesinin bedelinin burada oturan, sosyo-ekonomik seviyesi düşük gruplara yüklenmemesi

Oysa ki; Türkiye'de konut politikalarına ilişkin uygulamalara bakıldığında yukarıda sıralanan Avrupa Kentsel Şartı içerisinde yer alan konut ilkeleri kapsamında herhangi bir uygulama olmadığı görülmektedir.

Bu ilkeler göz önüne alındığında Türkiye'de uygulanan konut politikalarının bu şartları karşılayamadığı açıktır.

Afetler ve kriz koşullarında başarılı iyileşme süreçleri için alınacak önlemlerin bilimsel ilkeler ve gerçeklerle, toplum yararı gözetilerek oluşturulması zorunluluktur.

Yurttaşların barınma/konut, sağlıklı, güvenli ve nitelikli alanlarda yaşamak gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak devletin görevidir. Afetler gerekçe gösterilerek yürürlüğe konan ve kamuya ait alanları özel mülkiyete dönüştürürken, yurttaşların yaşadığı konutları da vahşi bir gayrimenkul sürecinin insafına terk eden bu düzenlemelerin ivedilikle durdurulması gereklidir. **m**

Esin Köymen, Mimar, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Önceki Dönem Başkanı

Legal Regulations Developed in the Context of Disasters and Interventions in Our Living Spaces

The article includes new legal regulations in the face of disasters. It is argued that legal regulations are used as a tool for looting cities under the pretext of preventing disasters. It is emphasized that housing policies in Turkey are incompatible with the principles of the European Urban Charter, and the post-disaster measures taken are highlighted as inadequate regulations that do not consider the public interest.

2000'lerden Bugüne Kentsel Dönüşüm

Saltuk Yüceer

Başlığımız, '2000'lerden bugüne Kentsel Dönüşüm'. Nedir Kentsel Dönüşüm dersek, karşımıza belirli bir nüfusun bütün sosyal, kültürel, sağlık, eğitim ihtiyaçlarının karşılanabildiği alan düzenlemesi anlamı çıkıyor. Oysa temsilciliğimizin etki alanında ve genelde İstanbul'da uygulanan, çoğunlukla sadece kentsel yenileme. Yani bir bina ya da bir mahalle komple yıkılıyor ve yapılıyor. Ama o mahallede olması gereken yeşil alan, eğitim alanı, sağlık alanı gibi düzenlemeler o nüfusa yönelik yapılmıyor. Kadıköy'de yapılanlara da bakarsak çoğu kentsel yenileme-ancak buna bir yerde rantal yenileme, rantal dönüşüm de diyebiliriz -zira yenilenen binaların çoğunluğu sahil kesimlerinde.

Rantal dönüşüm diyoruz zira Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilileri 2012 yılında Kentsel Dönüşüm Yasası için "Ülkemizde yaşanacak olası bir depremde ciddi bir can kaybına sebep olabilecek niteliksiz yapı stokunu yeniden inşa etmek amacıyla başlatılan kentsel dönüşüm projesi, önümüzdeki 20 yıl boyunca Türkiye ekonomisinin lokomotifi olacaktır" diye açıklamada bulunmuşlardı. Ama İstanbul gibi bina stokunun çok eski olduğu ve deprem riski olan bir bölgede bina yenilenmesi de önemli bir olay çünkü hepimiz biliyoruz ki "insanları deprem değil çürük binalar öldürüyor". Ancak kentsel yenilemede en büyük problemlerin başında nüfus artışının yanı sıra donatı yetersizliği ve binalarla birlikte insanların yaşamlarının dönüştürülmesi, yani yerlerinden edilmeleri geliyor.

Bakanlık, İstanbul ve çevresinde olma ihtimali yüksek bir depremde -her ne kadar rakamlar uzmanlara göre değişiklikler gösterse de- 20 ilâ 50 bin binanın ağır hasar göreceğini, 100 milyar \$'lık maddî zararın oluşacağını, can kaybının 20 ilâ 50 bin kişi arasında olacağını ve 100 binlerce kişinin önemli derecede bedeni zarara uğrayıp sakat kalacağını, 1 ilâ 2 milyon kişinin evsiz kalacağını ve 1 ilâ 1,5 milyon kişinin de işsiz kalacağını belirtiyor. O bakımdan bu konuyu çok ciddiye almak lazım; zira '99 depreminin Kentsel Dönüşüm Yasası çıkıncaya kadar geçen sürede 13 yıl kaybedildi. 1999 depreminin Kentsel Dönüşüm yasasının çıktığı 2012'ye

kadar olan süreyi doğru değerlendiremedik; üstelik devamlı, olası bir İstanbul depreminin, insan yaşamı için önemli olduğu kadar, Türkiye ekonomisini sarsabilecek, ülkenin bağımsızlığını dahi tehlikeye düşürebilecek düzeyde risk arz ediyor olabileceğinden de bahsederken.

Konumuz olan kentsel dönüşüm ve etki alanımızdaki 8 ilçe için kısaca bir özet yapacak olursak, bu 8 ilçe, tarihi, kültürel ve ekonomik değerlerinin yanı sıra aynı zamanda 3 milyon civarında bir nüfusa ve 620 km² bir alana sahip. Örneğin Ümraniye, İstanbul'da en kalabalık ilçeler sıralamasında 39 ilçe arasında 5., Anadolu yakasında ise Pendik'ten sonra 713,803 kişi ile en kalabalık 2'inci ilçe. Sonuçta ülke nüfusunun % 18.65'ini, yani 16 milyonunu barındıran İstanbul'un 5'te birinin bizim etki alanımızda olması bölgenin önemini açıkça göstermektedir.

Bu ilçelerde yapılan çalışmalar ve gelişmelere, neredeyse şantiye alanına döndü denilen Kadıköy'den başlamak daha doğru olur diye düşünüyorum. Evet Kadıköy, 25.2 km² alana ve 485,000 nüfusa sahip bir ilçe. 2012 yılı başı itibarıyla Kadıköy Belediye Başkanlığının yaptırdığı bir çalışma var. Bu çalışmaya göre Kadıköy'deki mevcut bina sayısı 30.500 ve 1999 depreminden 2012 başına kadar, yani 13 yılda, neredeyse şantiye alanına döndü dediğimiz Kadıköy'de yapılan, yenilenen bina sayısı 2,828. Dahası o günden bugüne yani 2012 yılından 2023 Aralık ayı başına kadar 12 yılda yenilenen bina sayısı 4397. Toplam sayıya bakarsak 24 yılda Kadıköy'de yenilenen bina sayısı 7225. Buna Fikirtepe'deki 6750 binayı da eklersek 13,975 ediyor ki bu sayı Kadıköy'deki bina sayısının yarısı bile değil. Bu durumda Kadıköy'de yenilenen binaların rant odaklı olduğunu varsayarsak, kalan binaların %90'nının riskli olduğu söylenebilir.

Bu arada yasayla ilgili yapılan çalışmalarda ülkedeki riskli bina tespitlerinin, varsayımlarının hatalı olduğunu söylemek mümkün. Kadıköy gibi bir ilçede, 1999-2012 arası şantiye alanına döndüğü söylenen Kadıköy'de, yenilenen bina sayısı oranı %9. Oysaki o dönemdeki Bayındırlık, bugünün Çevre Şehircilik ve İklim Bakanlığı verilerine

Resim 1-2.
Fikirtepe'den
görünüm.

göre aynı süre içinde ülkedeki 19 milyon binadan 5 milyon binanın yenilendiği yani yüzde 26'sının yenilendiği varsayılıyor. Durum oldukça düşündürücü. Bir başka örnek; İstanbul deprem master planı eki, yani İstanbul'daki deprem alanlarını gösteren bir harita ve 2012 yılında çıkan ve kentsel dönüşüm alanlarını gösteren diğer bir haritayla karşılaştırıldığında görülüyor ki deprem ve dönüşüm alanlarının karşılaştırılmaması için neredeyse azami özen gösterilmiş gibi. Kentsel Dönüşüm Yasası hazırlanırken öngörülen varsayımların gerçekçi olması çok önemli, ancak maalesef gerçek hiç de öyle değil. Kentsel dönüşümün tarifi, Kadıköy'de ve temsilciliğimizin etki alanlarına giren Adalar, Ataşehir, Beykoz, Çekmeköy, Sancaktepe, Ümraniye ve Üsküdar ilçelerindeki uygulamaları tam manasıyla tarif ediyor mu? Tabi ki hayır.

Aslında belli bir tarihe kadar Kadıköy'de Kentsel Dönüşüm Alanı yoktu. Fikirtepe 2005 yılında özel proje alanı ilan edildi. 2007 yılında ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından "kentsel dönüşüm alanı" olarak belirlendi ve riskli alan ilan edildi. Daha sonra buna göre yapılan planlar riskli alan kararının iptali ile birlikte iptal oldu. Sonuç olarak Fikirtepe'de inşaatlar şu an plansız olarak devam ediyor.

Dolayısıyla Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, kente karşı işlenmiş bir suç mudur dersek, Prof. Dr. Ruşen Keleş hocamızın kamu yararı kavramı ve kente yönelik işlenmiş suçlara yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde Fikirtepe için kentsel dönüşüm sürecinde kamu yararı kavramından söz etmenin mümkün olmadığı ve projenin kente karşı işlenmiş bir suç niteliği taşıdığı ifade edilebilir. Kadıköy sadece İstanbul'un değil, ülkenin yaşanabilir en önemli ilçelerinden biridir ama 35,000 nüfusa sahip Fikirtepe'nin, tamamlandığında en az 200,000'e ulaşacak nüfusunu ve Kadıköy'de yenilenen binaların yaklaşık %30-35'e

varan daire artışlarını da göz önünde bulundurursak önümüzdeki yıllarda 800,000'i aşacak nüfusuyla Kadıköy bugünkü yaşanabilir ilçe konumunu koruyabilecek mi acaba?!

Tabii ki tüm bu örnekler sadece Kadıköy'e mahsus değil, diğer tüm ilçelerde de durum farklı değil. Bu ilçelerdeki son durumu inceleyecek olursak; Ümraniye, 45 km² alanı ve 732,500 nüfusu ile İstanbul'un 5., Anadolu yakasının Pendik'ten sonra 2. büyük ilçesi. Ümraniye'deki kentsel dönüşüm çalışmalarına bakarsak, bu bölgedeki çalışmalar büyük ölçüde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Belediye iş birliğiyle yürüyor, bunun yanı sıra bireysel olarak bina yenilemeleri de devam ediyor. Kadıköy'de 30,500 olan bina sayısı Ümraniye'de şu an için 54,299. Şu an diyorum zira Ümraniye'de inşaat yapılabilecek boş parsel mevcut ancak Kadıköy'de tek boş parsel yok. Ümraniye Belediyesi, deprem odaklı çalışmalarıyla ilçeyi olası bir felaket senaryosundan en az düzeyde etkilenen şekilde dönüşüm çalışmalarına hız kazandırdığını ve bu kentsel dönüşüm atağı ile ilçenin yapı stokunun yüzde 70'ni depreme dayanıklı hale getirdiğini iddia ediyor. Ayrıca Ümraniye Belediyesi, yaptığı açıklamada uzun yıllar çözüme kavuşmayan 2B arazisi olup imar bekleyen 15 mahallenin imar planlarını tamamladıklarını ve çeşitli mahallelerde 100,000 konut inşası planladıklarını belirtiyor. Sonuçta, bugüne kadar Ümraniye genelinde hem kamu hem de özel sektör eliyle yapılan bina sayısı 9324. Bu rakam Kadıköy'de 7225. Kadıköy ile bir oranlama yapacak olursak yenilenen bina sayısı rakamları uyuyor, ancak Kadıköy'de kalan binaların % 90'nının riskli olabileceği varsayımı da unutulmamalı.

Anadolu Yakası'nın kuzeyinde yer alan ve kaçak yapılaşmanın yaygın olduğu Beykoz 246,000 nüfusu ve 313 km² alanı ile 8 ilçemizin en büyüğü, ancak Beykoz'da yapı ve konutların %90'ı eski ve yıpranmış durumda. Evet, '99 depreminden sonra aşağı yukarı 30 sene içerisinde bir depremin beklendiği hep gündemde olmasına ve bunun da 23 senesi dolduğuna göre tehdit büyük ölçüde yaklaşmış olmasına rağmen Beykoz'da ilk kentsel dönüşüm çalışması bir yıl kadar önce Tokatköy mahallesinde başladı ve sıkıntılarla devam ediyor. Ayrıca, Hazine tarafından Beykoz Belediyesine devredilen 18 milyon m²'lik 2B arazilerinin de kentsel dönüşüm veya rezerv alan olarak kullanılmak yerine, 600 m²'lik parsellere bölünerek vatandaşa satılması bence öncelikle İstanbul ve Beykoz için büyük bir kayıp. Planlamaya göre dönüşüm çalışmaları Kavacık ve Çubuklu mahallelerinde devam edecek.

Bu arada Beykoz'da kentsel dönüşüm kapsamında henüz bir yenileme projesi bulunmuyor. Beykozluların uzun yıllardır beklediği haber Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan geldi. Bakanlığın yetki alanındaki 90 milyon m²'lik alanda, 45 mahalleden 23 mahallenin imar planları ciğerlerimiz orman alanlarımızı ve tarım arazilerimizi acımasızca imara açmak pahasına onaylandı.

148 km² alan üzerinde toplam 187,000 kişilik nüfusa sahip olan ve 2008 yılında ilçe statüsüne kavuşan Çekmeköy'ün sadece 3,5 km²'sinde yapılaşma bulunuyor. Ancak Çekmeköy'de son yıllarda hızlı bir yapılaşma mevcut. Bu hızlı yapılaşmaya rağmen yüzölçümün % 74'ü yani 109 km²'si orman. Çekmeköy'de kentsel dönüşüm yok ve yapılan açıklama da binaların % 92'sinin güvenli hale getirildiği yönünde. Çekmeköy bugün depreme karşı en hazırlıklı ilçe olarak gözüküyor.

2008 yılında ilçe statüsüne kavuşan, 3 gecekondu mahallesinin birleşmesiyle oluşan Sancaktepe, 62 km²'lik bir alana ve 414,000 nüfusa sahiptir. 19 mahalle ve 1 köyden oluşan ilçedeki 3012 riskli binanın kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme ile yaşanabilir alanlar haline getirilmesine çalışılmaktadır.

58 km² alana sahip 524,000 nüfuslu Üsküdar'da 35,353 binadan 6,000 üzerinde bina dönüştürüldü, ancak İstanbul'da en yaşlı bina stoku olan ilçelerden de biri. Üsküdar'ın, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri Koruma Amaçlı Revizyon Nazım İmar Planının çıkmasıyla önü açıldı. Üsküdar'da kentsel dönüşümün 3 etapta tamamlanması öngörülüyor ve nüfusun yarısı faydalıyor.

Ataşehir'e gelirsek, 423,000 nüfus ve 26 km² alana sahip bir ilçe. Bina sayısı 27583. Olası bir depremde yaklaşık 3350 binanın hasar göreceği. 24,000 binanın ise hasarsız veya hafif hasarlı olması öngörülüyor. Bakanlık ilçede 650,000 m²'lik rezerv alan ilan edildiğini ve Anadolu Yakasının Fikirtepe'den sonra en büyük kentsel dönüşüm projesinin Yeni Sahra'da başlayacağını belirtiyor.

Son ilçemiz Adalar, irili ufaklı 9 adadan oluşuyor. 16,690 nüfus, 16 km² alan, 900 tarihi eser bina. Etki alanımızdaki en küçük ilçe. Binalar genellikle 2-3 kat, sağlam bir zemine sahip ve sit alanı. Dolayısıyla da kentsel dönüşüm yok.

Buraya kadar temsilciliğimiz etki alanındaki ilçeleri ve kentsel dönüşüm açısından yapılan çalışmaları aktarmaya çalıştım. Görüldüğü gibi her ilçede gerek kentsel dönüşüm gerekse kentsel yenileme çalışmaları yapılıyor. Ancak rakamlar çok değişken ve 5 bin ile 8 bin arası. Daha önce belirttiğim gibi, bölgemiz İstanbul içinde önemli bir yoğunluğa sahip. Yapılan çalışmalar çok değerli

Resim 3-4.
Beykoz'dan
görünüm.

ama asla yeterli değil. Zira Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nün verilerine göre İstanbul'da meydana gelmesi olası 7.5 ve üzeri büyüklüğe sahip bir depremde 1,2 milyon civarındaki binadan 491 bini hasar alması bekleniyor. Yine aynı senaryoya göre 13,492 binanın çok ağır, 39,325 binanın ağır, 136,746 binanın orta, 300,963 binanın ise hafif hasar alması öngörülüyor. Bu duruma göre, 491 bini 39 ilçeye bölssek bile her ilçede yapılan kadar kentsel dönüşüm veya yenilemeye ihtiyaç var gibi gözüküyor. Yani işimiz zor. Çünkü bu kadarını ancak 23 yılda yapabilmışiz. Sonuçta hiç vakit kaybetmeden yerel ve merkezi idareleri, bu işe daha ciddi bakmaları ve birlikte, halkla bütünleşerek ciddi ve uygulanabilir yasalar, yönetmelikler çıkartarak dönüşüm işini hızlandırmaları için zorlamamız lazım diyorum. ■

Saltuk Yüceer, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi
Anadolu I. Büyükkent Bölge Temsilciliği Yönetim Kurulu Başkanı

Urban Transformation from 2000s to Today

Urban transformation means the arrangement of space where the social, cultural, health and educational needs of a certain population can be met, whereas what is implemented in Istanbul is mostly urban or profitable renewal.

However, in a region like Istanbul, where most of the buildings are old and there is an earthquake risk, building renovation is also an important event, because we all know that "it is not earthquakes that kill people, but buildings do."

In addition, as important as it is for human life, the Istanbul Earthquake also poses a risk that could shake the Turkish economy and endanger the independence of the country.

Our aim is to investigate the studies in our region, which hosts one fifth of the population, in order to fully understand the situation in Istanbul.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılından İstanbul'un Geleceğine Bir Bakış

Osman GÜDÜ

Bir dünya kenti İstanbul'u koruyabildik mi? Sorunun yanıtı hayır. Ne yazık ki bu dünya kentini geleceğe taşıyacak değerleri ile koruyamadık. Aslında bu olumsuzluklar, yönetimlerin bu kente dair hiçbir sorumluluk taşımayan uygulamalarında oldu. Merkezi yönetimlerin ekonomi politikaları kırsal alanda geçinemeyecek yoksul insanları köylerden kentlere göçe zorladı. Taşı toprağı altın İstanbul'a iş, aş bulma ümidi ile yüzbinler geldi. Fabrikalarda, sanayide ve kentin çeperlerine iş bulanlar, kentte kalıcı olmak adına, gecekonduarda yaşamaya başladı. Plansız, projesiz, altyapısız, oluşturulan yerleşim alanları, zaman içinde politikacıların da oy avlanma alanı haline gelince, bu büyüme iyice kontrolden çıkarak, İstanbul'un tüm merkezlerine yakın ne kadar hazine, belediye ve vakıf arazisi var ise o alanlarda yeni yerleşim alanlarını oluşturdu. Bu gelişmeleri yönetenler sadece izledi ve hatta defalarca çıkarılan imar afları ile teşvik de etti. Aynı zamanda planlı alanlardaki yapılaşmalarda da bu düzensizlik, proje ve eklerine aykırı yapılar, ruhsatsız yapılarla devam etti. Kentin nüfusu arttıkça altyapı, ulaşım, sosyal alanlar, kamu yapıları, okul, hasta hane vb. yapıların yetersizliği, sağlıklı bir kentleşmenin önünü iyice tıkdı. Kentin geleceğini tayin etmesi için hazırlanan üst ölçekli planlara uyulmadı. Devamlı cazibe merkezi olarak tanımlanan İstanbul'da imar rantları da keşfedilince kent tam bir katliama uğradı. 1999 depremi ile, mega kent kendisi ile yüzleşecek çalışmalar içinde, olası İstanbul depremindeki senaryolar ile geleceğini ararken, kent rantının deprem anahtarı ile açılmasını sağlayacak halk arasında "Kentsel dönüşüm yasası" olarak bilinen kanun ile yağmalanmaya devam edildi. Afet riski altındaki alanların tespiti ile yola çıkan rantiyeciler, kentin arsa ve mal değeri en yüksek yerlerinde yaptıkları dönüşüm projeleri ile kurdukları yağma düzenine yeni karlar kattılar. Bütün bu uygulamalarla birlikte Tarlabası'nda, Sulukule'de başlayan kültürel ve mekânsal yok edişle kentsel dönüşümün soylulaştırma denilen aciz

uygulamalarını yaptılar. Sadece bir yılda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisinden 5.000'in üzerinde imar plan tadilatları geçti. Bu hamleler ile yerel yönetimlerin de bu yağmadan nemalanmaları sağlandı. İktidar plan ilke ve kararlarını hiçe sayacak birçok uygulamaya imkân tanıdı. Ayrıcalıklı imar planları, bu kent için hiçbir şekilde yapılmaması gereken mega projeler ile kentin yağmalanması yöneticilerin her geçen gün iştahını daha da çok kabarttı. Üst ölçekli planlarda yer almayan veya planlara aykırı olarak yapılan, Kuzey Anadolu Otoyolu yapımı, 3. Köprü felaketi ve İstanbul Havalimanı ile kentin Kuzey Ormanları yok edildi. Yapılaşmanın kuzey aksına doğru kayması başladı. Plansız, ruhsatsız, altyapısız büyük yerleşim alanları doğdu. Kent merkezlerinde kenti korumaya alan birçok kanun ve yönetmelik ansızın verilen kararlar ile yok sayıldı. İstanbul silüetini bozacak gökdelenlere izin verildi. İmar rantı için bir gecede kentin ilçelerine ait sınırları değiştirildi. Bütün bu süreçlerin uygulamalarında talanı destekleyecek her türlü kanun ve yönetmelik çıkarılarak, bu yağmalamaya yasal kılıflar uyduruldu. Kamu alanları, kamu yapıları özelleştirme idarelerine devredildi. Bazılarının satışı yapıldı. Bazıları da tahsis adı altında geleceği meçhul bir yok oluşa sürüklendi. Tüm bu uygulamalar kente karşı imar talanını körükleyecek bir anlayışı tüm alanlara yaydı. Kontrolsüz ve deneimsiz büyüyen koca kentte on binlerce mimarlık ve mühendislik hizmeti almamış devasa yapı stoklarının oluşmasına neden oldu. Kentin nüfusu 20 milyona dayanmasına rağmen, bu kenti besleyecek tarım alanları, sulak alanlar, havzalar ve hatta baraj göletleri de yok edildi.

Çılgın ve hiçbir gereksinimi olmayacak olan İstanbul Kanal projesi gündeme alındı. Kanalın güzergahlarına ait yerler sık sık değiştirildi. Bölgede yer alan köylerde köylünün elinden yok pahasına araziler rantiyecilerin eline geçecek şekilde satışları yapıldı. Tarım alanları ve kenti besleyen tüm ekili alanlara ait yerler yeni planlamalar ile İstanbul Kanalına ait iki yönlü

yeni iki yerleşke yaratacak şekilde planlandı. Plan ölçeğinde 1 milyon yeni nüfus yerleşimine imkân oluşturuldu. İstanbul Havalimanının yapılması ve Kuzey Marmara Otoyolunun bu alana bağlanarak, devamı bölgede yeni yapılaşmaların önünü açtı. Hantal plansız ve programsız büyüyen İstanbul'un ihtiyaçlarını karşılayamaz oluşu, önce batıdaki kaynaklara, sonra da doğuda Melen havzasına kadar olan kaynaklara yönelmesini sağladı. İstanbul artık çevresini de sömürmeye başladı. Ulaşım felç oldu. Dünya standartlarının çok altındaki sosyal donatı alanları ile kent, yaşanılması mümkün olmayan bir mega kente dönüştü. Türkiye'nin de ekonomik yapılanmasında çok önemli yeri olan bu kentin sağladığı rantları sömürmek iktidarların bir nevi yaşam kaynağı oldu. Olası İstanbul depremi ile zaman zaman kente dair duyarlılıkların gündem olduğu zamanlarda bile, bu kentin imar rantını sömürmek adına her türlü uygulamalar devam etti. Tüm bu süreçler içinde Mimarlar Odası olarak gündemi takip edip meslek odası sorumluluğu içinde yaptığımız birçok mücadele oldu. Bu mücadelede Oda bileşenleri olarak çevre örgütleri STK'lar ve yerel örgütlenmeler ile ortak çalışmalar sonucu birçok alanda başarılı sonuçlar da alındı. Bu mücadelenin en güçlü olanı Taksim Gezi parkında verildi. O dayanışmanın verdiği güç karşısında korkan iktidar içimizden Mücella Yapıcı'yı, Tayfun Kahraman'ı ve Oda Avukatımız Can Atalay'ı hukuksuz yargılamalar sonucu hapse attı. Bu davranış, tüm başkaldırıya karşı korku salacak bir girişimdi. Her şeye rağmen Gezi ruhu yaşıyor ve yaşatılacak. O ruh ile de Mimarlar Odası örgütleri kendi alanlarında haklı mücadelelerini veriyor. Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Büyükşehir Bölge Temsilciliği II olarak kendi çalışma alanlarımızda tüm bu süreçleri takip ettik ve gerekli mücadeleyi de verdik.

Kamu alanlarının özelleştirilmesi, satılması veya tahsisi ile ilgili olarak Maltepe, Cevizli Tekel Sigara Fabrikası arazisi de kamunun elinden alındı. Cumhuriyet endüstrisi ve mimari mirası olan Tekel sigara fabrikaları yapılarının bulunduğu alanlar, doğal SİT ve arkeolojik SİT alanıydı. Aylarca süren hukuk mücadelemizde alınan mahkeme kararlarına rağmen hukuksuz uygulamalar ile bu kent mirası adrese teslim bir ihale ile Şehir Üniversitesi kurucusu Bilim ve Sanat Vakfı'na verildi. Mahkeme süreçleri devam ettiği zamanlarda bile tescilli yapılar yıkıldı.

Yeni inşaatlara başlandı ve yapıların tamamlanma aşamasında ruhsatları alındı. Bölgenin mutlak gereksinimi olan kent parkı ve deprem toplanma alanı olabilecek olan bu yer kamunun elinden alındı. Siyasi manevraların oluşturduğu yeni yaklaşımlar içinde de açılmış olan dava gözetilerek alan Şehir Üniversitesinden alınıp devlet üniversitesine (Marmara Üniversitesi) tahsis edildi. Halen kamunun kullanamadığı alan olarak süreci devam etmektedir.

Yine Maltepe ilçesi sınırları içinde, E-5 Karayoluna cepheli Küçükyalı Karayolları arazisi de özelleştirme süreci içinde bölgenin yoğun yapılaşmasının içinde tek kullanılacak park ve deprem alanı olabilecekken yandaş müteahhitlere ayrıcalıklı imar planları hazırlatılarak ihale ile verildi. Tüm bu süreçlerde de temsilciliğimiz konu ile ilgili çok geniş bir mücadele alanı yarattı. Yerel örgütlenmeler, halk ve meslek odası bileşenleri ile basın açıklamaları ve eylemler düzenlendi. Açılan birçok davalar ile plan iptalleri sağlandı. Ancak idare her karardan sonra yeni planlar ile kazanılmış hakları yok sayacak girişimlerde bulundu. 1/1000 ölçekli UİP değişikliğinin durdurulmasına ilişkin açılan son dava reddedilmiş olup, tarafımızdan yapılan temyiz başvurusu da Danıştay 6. Dairesindedir.

Çalışma alanımız içinde yer alan Tuzla ilçesi sınırlarında, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca hazırlanan Tuzla ilçesi, Tuzla Tersaneler Bölgesi, deniz ve kara alnını kapsa-

Resim 1-2. Maltepe Baransel Kışlası Askeri Alanı'nda yapılan müdahalelerden görünüm.

Resim 3.
Maltepe Baransel
Kışlası Askeri
Alanı'nda yapılan
müdahalelerden
görünüm.

yan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ilave revizyon Nazım ve Uygulama imar planlarının yürütülmesinin durdurulması ve takiben de plan iptali ile açılan davalarımız ne yazık ki reddedildi. Yaptığımız temyiz başvurumuz Danıştay 6. Dairesindedir.

Maltepe İçesi sınırlarında yer alan Baransel Kışlası ve 15 Temmuz girişi sonrası tüm askeri alanların yeniden düzenlenmesi hakkındaki girişimler sonucu 1 milyon m2 alanlık bu yerde hazırlanan planlara da müdahale ettik. Konuyu haber ve TV programlarına taşıdık. Maltepe ve çevresinde basın açıklamaları yaptık. Tüm bu süreçler ile birlikte, yargı süreçlerinin de devam ettiği ortamda, kentsel dönüşüm alanı olarak nitelendirilen yerde yapına başlanan binalar plansız, ruhsatsız bir şekilde süratle

devam etmekte. Ayrıca bu büyük alan üzerinde tahsis yapılan fuar alanı, Maltepe Belediyesine ve 100 bin m²'lik alan da FB Spor Kulübüne tahsis edilmiştir. Alana ait bu tahsisleri kentsel dönüşüm alanındaki yapılaşma alanlarını ve diğer tahsis alanlarını içeren bir plan yapılmamıştır. Askeri alanın ilk tahsisleri sırasında Maltepe Belediyesinin açtığı plan iptal davası sonuçlanmış planlar hükümsüz kalmış, ancak bu yargı kararı da uygulanmamıştır. Halen tamamı ruhsatsız ve denetimsiz bir şekilde yapılan katlı konut blokları inşaatları devam etmektedir. Mimarlar Odası olarak bu alan için de açtığımız plan iptali ve yürütmeyi durdurma kararı ile ilgili yargısal süreç de devam etmektedir.

Bölgemizin doğal güzellikleri ile tanınan Kamil Abdüş Gölünde, kuş göç yolları üzerinde olmasına ve korunması ile ilgili Yıldız Üniversitesi'ne yaptırılan planların onanmış olmasına rağmen, Kamil Abdüş Gölü ve çevresine ait Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca hazırlanan 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı değişikliğine yaptığımız itiraz (9.5.2023) zımnen reddine ilişkin işlem ile öncelikle yürütmenin durdurulması ve yargılama sonucu da iptali talep edilmiştir. Bu alanda hazırlanan planda göl çevresindeki özel mülkiyetleri de içine alacak şekilde hazineye ait arsalarla oluşturulacak yeni düzenlemelerde 500 m²'lik parsellerde konut, Tuzla yolu cephesinde de ticari fonksiyon ve gölün gemi tersaneleri karşısında yer alan kısımlarına da sanayi alanı ve

Resim 4. Tuzla Tersaneler
Bölgesi'nden görünüm.

depolama tesisleri öngörülmüştü. Tersane sahiplerinin talebi çerçevesinde depolama alanlarında yeniden tadilat yapılarak bu alanlardaki yoğunluğu ve yapı yüksekliğini daha da arttıracak yeni planlara da itirazımızı ve yargı başvuru-muzu yaptık. SİT alanı olan ve mutlaka korunması gerekli bu alan yakın tarihte İ.B.B tarafından kamuya açık bir park alanı olarak düzenlenmiştir.

Örneklerini çokça sayacağımız, Maltepe'deki atış okulu askeri alanda, muhtelif parseller ve bir kısım tescil dışı alanlarda sosyal konut projesi yapılması amacı ile "kentsel gelişim alanı" olarak fonksiyon verilmesine ilişkin çevre düzeni planına ve 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planına ve de 1/1000 ölçekli UİP plan değişikliklerine plan iptal davaları açılmıştır. Hazırlanan bilirkişi raporları çerçevesinde yürütmenin durdurulması hakkında karar verilmesi bekleniyor. Kentte plan değişiklikleri ile müdahalenin yapılmasında en çok Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının plan önerileri öne çıkmakta. Bu kez de yine Bakanlık tarafından Tuzla, Postane Mahallesi, Manastır Mevkii, (İller Bankası) arazisi üzerine ayrıcalıklı imar plan teklifi planlarına iptal davası açılmıştır. Açılan davaya red kararı gelmiş, istinaf hakkımız da reddedilmiştir. Bu kez de temyiz ile ilgili davamız Danıştay 6. Dairesinde sonucunu beklemektedir.

İmar rantları ile tam bir karmaşanın yaşandığı bölgemizde ,Pendik Kurnaköy İmar Planları da 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planları ile bölgedeki yapısal yoğunluğu arttıracak, planlama ilke ve kararlarına uygun olmayan önerilerine de yürütmenin durdurulması talebi ile dava açılırken, Kartal Soğanlık Özelleştirme İdaresi İmar Planlarında da Özelleştirme İdaresi tarafından hazırlanan ve 3.8.2022 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararı ile onaylanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Uygulama Nazım İmar Planlarına iptal davası açıldı. Ayrıca Kartal Soğanlık, Anadolu Adliye Sarayı yanındaki yer, Kartal Belediyesi Planlama Müdürlüğüne daha önce şehir parkı olarak belirlenmişti. Yine Bakanlığın toplu konut rezerv alanı olarak kullanılması amacı öne sürülerek bu alan üzerinde yeni imar rantları yaratacak 1/1000 ölçekli UİP girişimlerine de plan iptal davası açılmıştır. Bu alanın yanındaki Kartal Esentepe Millet Bahçesi'ne ait yine Bakanlığın 1/5000 ve 1/1000 ölçekli tadilen resen onanan plan kararlarına da iptal davaları açılmıştır. Aktarılan bu örneklerin dışında yönetim kurulumuzun

hemen her toplantısında askıya çıkan her plan kararı tarafımızca izlenmekte ve üzerinde gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Meslek odası olarak bölgemizde rant düzenine hizmet edecek her türlü girişimin karşısında olacak şekilde çalışmalarımız da sürmektedir. İktidarın hukuk ve yargı üzerinde oluşturduğu baskılar sonucu bu alanda verilen mücadelelerimizde zaman zaman kaygılara da kapılsak ta hukukun üstünlüğü inancımızla haklı mücadelemize devam etmekteyiz. Cumhuriyetimizin 2. Yüzyılında, talan ve rant düzenine karşı, meslek odası kimliğimizle vereceğimiz mücadele de devam edecektir.

Osman Güdü, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi
Anadolu İl. Büyükkent Bölge Temsilciliği Yönetim Kurulu Başkanı

A Perspective at the Future of Istanbul from the 100th Anniversary of the Republic of Turkey

Could we protect Istanbul, as a world city? Unfortunately no. The economic policies of the central governments forced poor people who could not make a living in rural areas to migrate from villages to cities. This growth got completely out of control when the settlement areas created without a planning, without a project, without infrastructure, became a hunting ground for politicians over time. The "Urban transformation law" was enacted under the excuse of earthquakes. Although the population of the city is over 20 million, agricultural areas, wetlands, basins and even dam ponds that would feed this city have been destroyed. Transportation was paralyzed. As the Chamber of Architects, successful results were achieved in many areas as a result of following the agenda and working together with environmental organizations, NGOs and local organizations as chamber components. The government, frightened by the power of solidarity in Taksim Gezi Park, imprisoned among us Mücella Yapıcı, Tayfun Kahraman and our chamber lawyer Can Atalay as a result of unlawful trials. This behavior was an attempt to spread fear against all rebellion. Despite everything, the Gezi spirit is alive and will be kept alive. With that spirit, the Chamber of Architects organizations are fighting for their rights. As Istanbul Metropolitan Regional Representative II of Chamber of Architects, we continue our rightful struggle with our belief in the rule of law, even though we sometimes have concerns as a result of the pressures created by the Government on law and judiciary. In the 2nd century of our Republic, our struggle with our identity as a professional chamber against plunder and profiteering will continue.

Kent Peyzajında Rant Odaklı Yapılaşmaya Karşı Mücadele

Mustafa Fazlıoğlu

Mimarlar Odası Bakırköy Temsilciliği, kent peyzajının çarpıcı bir şekilde değiştiği günümüzde, rant odaklı yapılaşmanın getirdiği sorunlara karşı net bir duruş sergilemektedir. Temsilcilik, kentsel alanlarda sadece ekonomik kazanç odaklı, çoğu zaman çevresel ve sosyal değerleri göz ardı eden yapılaşma anlayışına karşı çıkmaktadır. Bu odaklı yapılaşmanın kent dokusunu bozması, yeşil alanların azalması ve toplumun homojenleşmesine neden olması gibi olumsuz etkilerle mücadele etmeyi hedeflemektedir. Mimarlar Odası Bakırköy Temsilciliği, kentsel planlama süreçlerinde sürdürülebilirlik, kamusal alanların korunması ve toplumsal çeşitliliğin gözetilmesi gibi prensipleri savunarak, kentlerin sağlıklı ve dengeli bir şekilde gelişimini desteklemektedir. Bu bağlamda, rant odaklı yapılaşmanın yol açtığı sorunlara karşı aktif bir şekilde mücadele etmekte ve kentlerin sürdürülebilir bir geleceğe evrilmesine katkı sağlamaktadır.

Mimarlar Odası Bakırköy Temsilciliği, kamusal alanların imar planı değişiklikleri ile yok edilmesine karşı etkin bir şekilde mücadele yürütmektedir. Temsilcilik, kent peyzajının

korunması ve geliştirilmesi adına yapılan imar planı değişikliklerinin kamusal alanlara olumsuz etkileri konusunda duyarlılık göstermektedir. Kamusal alanlar, kent sakinlerinin nefes alabileceği, sosyalleşebileceği ve kültürel etkileşimde bulunabileceği önemli mekanlardır. Ancak, rant odaklı değişiklikler, bu alanların kaybedilmesine neden olmakta ve alanların sadece belirli gruplar tarafından kullanılmasına yol açmaktadır.

Mimarlar Odası Bakırköy Temsilciliği, bu tehlikeyi önlemek adına imar planlarının kamusal alanları koruyacak şekilde düzenlenmesi için çaba sarf etmektedir. Ayrıca, toplumun katılımını teşvik ederek, planlama süreçlerine şeffaflık getirilmesi ve yerel halkın görüşlerinin dikkate alınması için mücadele etmektedir. Kamusal alanların, kentlerin sosyal dokusunu ve yaşanabilirliğini güçlendiren temel unsurlar olduğunu vurgulayan Mimarlar Odası Bakırköy Temsilciliği, bu alanların gelecek nesillere aktarılabilmesi için kararlı bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir.

Sonuç olarak, temsilciliğin kent mücadelesi bağlamında gerçekleştirdiği çalışmalar, sadece

Resim 1. Zeytinburnu Sümer Mahallesi kentsel dönüşüm (Google Maps).

fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları da kapsayan bütünlüklü bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu çabalar, kamusal alanların korunması ve sürdürülebilir bir kent modelinin oluşturulması hedefine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Mimarlar Odası Bakırköy Temsilciliği, şehir planlamasında gerçekleşen plan değişiklikleri sonucunda kamusal fonksiyonları yok edilmek istenen çeşitli alanlara karşı güçlü bir duruş sergilemektedir. Bölgemizde çeşitli dava ve çalışmalar yürüttüğümüz alanlardan birkaçı aşağıda ifade edilmiştir.

Seyitnizam Merkezefendi Konutları, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında değerlendirilen bir alan olarak dikkat çekiyor. Yaklaşık 130 dönümlük bir alan 2006 yılında deprem sonrası kentsel gelişim ve dönüşüm alanı olarak projelendiriliyor. Sosyal konut projesi temasında üretimi yapılması gerekirken lüks konutlar yapıp satılıyor.

Sümer Mahallesi, kültürel ve tarihi değerleri bünyesinde barındıran bir alan olarak plan değişiklikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Dönüşüm bölgesi yaklaşık 47 dönümlük bir alanı kapsamaktadır. 671 hak sahibi varken 1038 konut 212 dükkan aynı metrekarelere uygulanmıştır. Alanın yanında bulunan 96 dönümlük rekreasyon bölgesi ve yeşil alana ise konut ve rezidanslar yapılarak alanın kamusal kullanımı

ortadan kaldırılmıştır. Yeşil olarak bırakılması gereken bu 96 dönümlük alan aynı zamanda dere yatağıdır. Mimarlar Odası, dönüşüm yapılırken mahallenin kimliğinin korunması ve kamusal kullanımların desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Zeyport, Zeytinburnu sahilinde bulunan projenin üretildiği alanın dolgu alanı olduğu görülmektedir. Dolgu alanları yoğun olan yapılaşmanın bulunduğu yerleşimlerde yeni yapılaşmaların önünü açmaktadır. Temsilciliğimiz, özellikle kıyı alanlarında artan yapılaşmaların sosyal donatı alanlarını olumsuz yönde etkilediği ve kıyı kanununun altıncı maddesiyle ("Kıyı, herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık olup, buralarda hiçbir yapı yapılamaz; duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek, kazık ve benzeri engeller oluşturulamaz. Kıyılarda, kıyıyı değiştirecek boyutta kazı yapılamaz; kum, çakıl vesaire alınamaz veya çekilemez.") çeliştiği görüşündedir. Aynı zamanda, kıyı kenar çizgisinin de ("Kıyı Kenar çizgisi: Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırını ifade eder." Kıyı Kanunu 3621 numaralı.) proje üretim sürecinde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ülkemiz ve özellikle projenin

Resim 2. Zeyport
(Fotoğraf <https://megaprojeleristanbul.com/sitesinden> alınmıştır).

Resim 3-4. 16/9 Gökdenenleri (Fotoğraflar <https://megaprojeleristanbul.com/> sitesinden alınmıştır).

üretildiği İstanbul ili deprem bölgesi içinde kalmaktadır. Deprem ülkemizin bir gerçeği ve ciddi önlemlerin alınmasının gerekli olduğu ve asla es geçilmemesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Birinci derece deprem bölgesinde kalan alanın dolgu oluşturularak yapılaşmaya açılması temsilciliğimiz tarafından bu bağlamda sakıncalı bulunmaktadır.

16/9 projesi, karmaşık bir yapılaşma ve plan değişiklikleriyle karşı karşıya olan, şehrin silüetini bozan kuleleri barındıran bir projedir. UNESCO raporlarında “Dünya mirası alanının görsel bütünlüğünü korumalı ve yüksek yapılaşma da dahil olmak üzere, yeni imar girişimlerinin denetlenmesine yönelik araç olarak bir etkileme bölgesi tanımını getirmelidir, Tarihi Yarımada’nın her iki yaka-

sında sahil şeridiyle tanımlanan mevcut sınırlar tarihi yarımada’yı korumak için yeterli değildir.” denildiği halde Tarihi Yarımada’nın ve İstanbul’un silüetinin en etkili ve zemin koşullarının problemli olduğu bölgesinde bütün teknik uyarılara rağmen planlama imar ve ilgili uluslararası mevzuata da aykırı olarak yüksekliği yüz metreyi aşan üç gökdelenin inşasına kalkışmak; İstanbul’un tarihi, kültürel ve doğal değerlerini kalıcı olarak tahrip etmekle kalmayarak, dünya kültür mirası listesi içindeki yerini de tartışmalı hale getirmesi tehlikesini yaratmıştır.

Ataköy Sahilleri, kentsel dönüşüm ve ticari faaliyetlerin etkisi altındadır. Mimarlar Odası, bu alanın doğal özelliklerini koruyarak kamusal kullanımlara açık tutulması gerektiğini ifade etmektedir. Özellikle planlandığı ilk yıllarda, bozulmamış tek doğal kıyı olarak varlığını sürdüren, kamusal bir plaj ve rekreasyon alanı olarak kullanılan sahillere yeni yapılan değişiklikler ile özel mülkiyetin kullanımına sunulmuş, kamusal kullanımı iptal edilmiştir. Alanda birçok dava açılrsa da kıyılar doldurularak inşa edilen yüksek katlı yapılar ile adeta bir set çekilmiş ve sahile erişim oldukça kısıtlanmıştır.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, tarihi ve kültürel bir öneme sahip olup, yapılaşma planlarına karşı korunması

Resim 5. Ataköy sahilin yapılaşmadan önceki görüntüsü (altta) ve yapılaşmadan sonraki görüntüsü (üstte).

gereken bir alan olarak öne çıkmaktadır. Mimarlar Odası, hastane alanının kamusal hizmetlere devam etmesi, tarihi dokusu, yeşil alanları (hastane bahçesinde bulunan yaklaşık 17.000 ağaç) ve anıt ağaçlarıyla birlikte korunması gerektiğini savunmuştur. Kentin nefes alan en önemli noktalarından biri olan, Osmanlı'nın son dönem kışlalarının (Reşadiye Kışlası), lepra hastanesinin, Bizans Hipojesi'nin, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli kültür varlıklarının, kadın hapishanesinin de içinde bulunduğu, kentin merkezinde çok değerli bir kamu arazisi olan alan, 2017 yılında yapılan plan değişikliği ile 1 milyon metre-karenin üzerinde yeni inşaat alanı eklenerek yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Mimarlar Odası bu değişikliğe karşı durarak planın iptali için davalar açarak, halkı bilgilendirme seminerleri düzenleyerek çeşitli çalışmalar yürütmüştür.

Askeri Alanlar, stratejik öneme sahip bölgeler olup, plan değişiklikleri ile kamusal alanları kaybetme riski taşımaktadır. Bölge-mizde bulunan askeri alanların (Örneğin; Esenler Kışlası, Zeytinburnu tank fabrikası, Zeytinburnu askeri lojmanları, Davutpaşa kışlası, Florya Şenlikköy askeri arazi, Halkalı askeri arazisi) fonksiyonları değiştirilerek birçoğunun fonksiyonu ticaret konut olarak güncellendi. Askeri alanların fonksiyonlarının imar plan değişiklikleri ile ticaret-konut fonksiyonuna alınması, genellikle kamusal kullanımı tehlikeye atar ve bölgenin yoğunluğunu artırır. Ticaret-konut fonksiyonunun getirdiği yoğunluk, altyapıya ek baskılar yaratabilir ve çevresel sürdürülebilirliği olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, askeri alanların kamusal hizmetler ve güvenlik açısından kritik önemi bulunmaktadır, bu nedenle bu alanların başka bir fonksiyona dönüştürülmesi, genel kamusal güvenliği de tehlikeye atabilir. Bu tür imar plan değişikliklerinin dikkatlice değerlendirilmesi ve çevresel etkilerinin göz önünde bulundurulması önemlidir, böylece bölgenin sürdürülebilirliği ve toplumun genel refahı korunabilir. Mimarlar Odası, bu alanlarda şeffaf bir planlama süreciyle kamusal kullanımların ön planda tutulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, kent planlama süreçlerinde sürdürülebilirlik, kamusal alanların korunması ve toplumsal çeşitliliğin gözetilmesi prensiplerini savunan Bakırköy Temsilciliğimiz, rant odaklı yapılaşmanın yol açtığı sorunlarla aktif

bir şekilde mücadele etmekte ve kentlerin sürdürülebilir bir geleceğe evrilmesine katkı sağlamaktadır.

Mustafa Fazlıoğlu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Trakya Büyükşehir Bölge Temsilciliği, 17. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

Resim 6. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi için Basın Açıklaması, 2017 (Mustafa Fazlıoğlu).

Resim 7. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi uydu görüntüsü.

The Struggle Against Interest Focused Structuring in the Urban Landscape

The Bakırköy Representation of the Architects' Chamber actively opposes profit-driven urbanization, addressing challenges posed by the changing urban landscape. It rejects development solely for economic gain, advocating for sustainability, public space preservation, and social diversity in urban planning. The representation actively resists the destruction of public functions through zoning changes, emphasizing public participation and transparency in planning processes. Specific cases illustrate the diverse challenges faced, from cultural preservation to environmental concerns. In conclusion, the representation's efforts contribute significantly to the preservation of public spaces and the establishment of a sustainable urban model.

İstanbul’un Mega Projelerle İmtihanı

T. Gül Köksal

Dosyanın üçüncü ve son bölümünde **Cihan Uzunçarşılı Baysal** ve **Deniz Öztürk** ile birlikte İstanbul’a müdahaleleri farklı ölçeklerde ele alıyoruz. Bu yazı mega projelere değinirken, Cihan Uzunçarşılı Baysal’ın yazısı mahalle ölçeğindeki dönüşümleri kayda geçiriyor. Deniz Öztürk ise, mega projeler ve mahalle ölçeğindeki projeleri haritalıyor. Bu haritalar sadece müdahaleleri değil, mücadeleyi de gösteriyor. Müdahale kadar mücadeleyi de kayda geçmeyi ve yapabiliş yapamadıklarımızı bir çerçeve içinde görmeyi, üzerine düşünecek bir altlık oluşturmayı önemsiyoruz. Umarız önümüzdeki süreçlerde bu dosyalar geleceğimizi eşit, adil bir yaşamdan yana kurmak konusunda birer zemin olurlar.

Bu dosya ile birlikte bu dosyaya katkı verenlerin de çakıştığı iki Mimar.ist dosyasını da içeriklerinin yakınlığı nedeniyle anmak isterim. Hem burada mesele ettiğimiz dönüşümün daha önceki yıllardaki durumunu okumak hem de sürecin nasıl ilerlediğini görmek açısından bu ve sözkonusu iki dosya birlikte okunabilir. Tabii ki gerek Mimar.ist’in diğer sayılarında geçen bazı yazılar, ayrıca bu alanda üretilen çokça kaynak da İstanbul’un dönüşümünü anlamak konusunda yararlı olacaktır. Her iki dosyadan bazı alıntılarla “İstanbul’un Mega Projelerle İmtihanı”nı güncelleyeceğim.

Sözünü ettiğim dosyaların ilki mimar.ist’in 58. sayısının dosya konusu olan “*Mega Projeler ve İstanbul*.”¹ İstanbul’un gündeminde yer tutan ancak kamuoyu ile paylaşılmadığı için içeriklerine dair bilgilerimizin hayli sınırlı olduğu, öte yandan kente, çevreye, yaşama etkilerini de ancak meslek örgütleri ve direniş/savunma/dayanışmalar aracılığıyla tartışabildiğimiz mega projelerin etkilerini irdelerken, olguya çok boyutlu, çok yönlü niteliği ile bakmak gerekir. Örneğin ilgili dosyada **Mustafa Sönmez** 1980’lerden itibaren zemini kurulan özelleştirme hareketlerinin, bugün nasıl Kamu Özel İşbirlikleri halinde projelendirildiği ve Varlık Fonu ile taçlandırıldığını aktarıyor. Popüler adıyla “mega projeler”, aslında Kamu

Özel İşbirliği (KÖİ) projeleri ve son tahlilde bunlar, bir özelleştirme türü. Kamusal varlıkların mülkiyeti şeklen kamuda kalsa da işletme, kullanma hakkını özel firmalara bırakma operasyonu. Bu anlamda geniş anlamda özelleştirmenin de bir parçası oluyor. Kamuoyuna “mega projeler” olarak takdim edilen örneğin en büyüklerini İstanbul 3. Havalimanı, 3. Köprü (Yavuz Sultan Selim Köprüsü), Avrasya tüneli ile Gebze-İzmir Otoyolu yatırımlarının oluşturduğu projelerin hem ekonomik hem çevresel hem de mali istikrar açısından nasıl birer “yatırım kararları” olduğu çokça tartışılıyor.

Mega projelerle ölçeği değişen kentsel dönüşüm doğal çevrenin, yapılı çevreye dönüştürüldüğü bir kentleşme faaliyeti. Bu bağlamda doğal çevre, kırsal alanlar, nehirler, ormanlar, meralar gibi doğal kaynaklar yıkıcı-yaratıcı bir süreçle sürekli imara açılmakta. Dünya nüfusu kırsal alandan kentsel göçle, kent lehine artıyor ve kentler kırsal alanı da yutuyor. Mega projeleri güncel olarak işleyen Mega projeler isimli Web sayfasında açıkça görüldüğü üzere, mega projeler İstanbul’da kentin her noktasına ve geniş bir şekilde yayılmış durumda.² Bütün büyük projelerin son dönem hükümet döneminde gerçekleştirildiği de izlenebilmekte. Ülkenin inşaat sektörü üzerinden dönen ekonominin lokomotifleri olan İstanbul, AKP hükümetinin bir tür inşaat sahası.

İstanbul’daki mega projeler sürecini **Mücella Yapıcı** ile yaptığımız söyleşide şu şekilde özetlemiştik; “Mega projelerin itici güçlerinden biri olan liberal kentsel kalkınma modeline geçişin Türkiye’deki tarihi ile İstanbul tarihi çok ciddi bir şekilde çakışır. Bu aynı zamanda dünyadaki eşiklerle de birebir örtüşür. 2. Dünya savaşı sonrası kriz dönemlerinden, oradaki refah politikalarından vazgeçişin de bir tarihi var. 1950’lerle 1960’lar arasında dünyada çok ciddi bir mekânsal faaliyet görüyoruz. İstanbul’daki Menderes yıkımları, 1. Köprü’nün konuşulmaya başlandığı tarihler, imar faaliyetleri yaşanırken, aynı

şekilde Moskova'da, Tahran'da vd. artık imar odaklı bir kalkınmaya doğru gidiş var. 1970'lerde 1. Petrol krizi ile birlikte dünya ekonomisinde ciddi bir organizasyonel dönüşüm başlıyor. Kamu sektöründe artık devletin olmaması gerektiği söylemleri, İstanbul'un da pazarlanma söylemleri ile birlikte dile geliyor. Türkiye'deki kamu eliyle sanayi sektörünün coğrafyaya dengeli dağılımından vazgeçip, hepsinin Marmara Bölgesi'ne gelmesi ve 1980'deki Özal politikaları ile başlayan kırılma da hem kentsel dönüşüm sürecinin hem de kentsel politikaların dönüşümünün ve yavaş yavaş mega projelere geçişin ilk izlerinin atıldığı zamandır. 12 Eylül'den önce Dünya Ticaret Merkezi'nin getirilmesi, Ayamama Deresi'nde 500.000 m²lik bir kamu alanının kat karşılığı Dünya Ticaret Merkezine verilmesi gibi. '80'de artık direkt mekâna yönelik bir sürü hukuksal düzenlemeler başladı; turizm teşvik yasası, özelleştirme yasası gibi bütün yasaların bugününü hazırlayan o hukuksal ve ekonomik sosyal sürecin ilk kararlarının verildiği ve meşrulaştırdığı dönem. '70'lerde, 1. Boğaz Köprüsü'nün yapımı da o krizlere denk gelir. Çünkü finans bir yandan otomotiv sektörünü de güçlendirmek üzere mekânı kullanarak ortaya çıkar. Aynı şey '80'lerde 2. Petrol krizine rast gelir. Bu tür ekonomik ve sosyal dönüşümlerin olduğu süreçlerde, demokrasinin de ciddi bir şekilde kesintiye uğradığını, askıya alındığını görürüz. Çünkü bütün bunları yapabilmek için otoriter bir idareye ihtiyaç vardır.

24 Ocak kararlarından sonra bütün bu kararlar artık devletin kalkınma planlarına girmeye başlar. 2001-2005 arası, AKP'nin yavaş yavaş iktidara hazırlandığı dönemlerdir. Bu ekonomik politikaların karşılığında da kentsel politikalarda artık ülke bütününde geleneksel planlamadan kopmuş, "planlamadan projeciliğe" doğru akılan, sosyal politikalardan bir şekilde sıyrılınan, emlak eksenli özellikle İstanbul'da birtakım politikalar ve pazarlama politikaları görülür. 1999 Depremi önemli bir eşiktir. Artık deprem odaklı kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelir. 2007-2013 yılları arasında 9. Kalkınma planı yapılır. Deprem master planı beklenirken projelerin cisimleştiği; Kartal'da Zaha Hadid projesi, Galataport, Kruvaziyer Liman Projeleri, Portlar, Haliç, Dubai Kuleleri gibi bugün mega projeler diye saydığımız projeler paketi ve bunun işlendiği bir Çevre Düzeni Planı ortaya çıkar. 2005'teki

MIPIM Fuarı'nda Galata Port ve Haydarpaşa Port gibi mega projeler uluslararası pazara da çıkar. Mega projeler İstanbul'un makroformunu değiştirir. 50.000 ve 100.000 çevre düzeni planları ile baktığımızda, 1970'lerden başlayarak artık İstanbul'un kendisi Türkiye'nin mega projesidir."

Diğer dosyamız olan ve küresel covid salgının ortasında Mücella Yapıcı ile birlikte editörlüğünü üstlendiğimiz mimar.ist 69. sayının "*Bir yapılı çevre sağlık sorunu olarak İstanbul'da mega projeler*" isimli dosyasında mega projelerin yapılı çevre sağlığına etkilerini ve politik, ekonomik, sosyal, toplumsal bağlamlarını farklı yönleri ile ele alacak şekilde çok disiplinli bir şekilde kurguladık. Aynı 6 Şubat depremleri sonrasında da olduğu gibi salgın günlerinde de inşai faaliyetler kesintisiz olarak sürdü. **Fuat Ercan**'ın "*Mega Projeler ve Bir de Çılgın Projeler Üzerine Fragmanlar: Ağaçla Birlikte Ormanı Görmek*" başlıklı yazısında işaret ettiği gibi kayırmacılık ilişkileri ile şekillenen, otoriter süreçlerin hızlandığı mega projeler yapılı çevreye politik-ekonomik bağlamda etkilerde bulundu. Mimar.ist Web sitesinden bu dosyaları indirip okuyabilirsiniz.

Mega projelere dosyamızda yazıları olan **İclal Dinçer** ve **Pelin Pınar Giritlioğlu** da değiniyor. Her iki yazar da mega projelerin inşa edilebilmeleri için gerekli zemin olan politik-ekonomik süreci aktarırken çeşitli örneklerle de değiniyor. Bu denli büyük ölçekli ve uzun soluklu işlerin hukuki süreci de çok karmaşık ilerliyor. Başta TMMOB Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odaları bu projelere karşı dava açıyorlar. Ancak sadece hukuki süreçle bu projelere karşı çıkılamayacağını yaşadığımız ikili hukuk sistemi gösteriyor. Bu nedenle sahada örgütlenen gerek yasal sürece gerekse de mega projelerin etki ettiği müşterek değerlere, doğaya, mahallelere, yapılı çevreye vd. dair söz-eylem üreten oluşumlar var. Örneğin "Kanal İstanbul" projesine karşı direnen "**Ya Kanal Ya İstanbul**" bu oluşumlardan birisi. Burada öncelikle sözkonusu kanal projesinin adına koyulan şerhi anmak isterim.³ Akademik üretimin de önemli payının olduğu terminoloji aracılığıyla olguları anlamlandırma, isimlendirmenin politik, ideolojik toplumsal yönleri olduğu açıktır. Bu hususta "Kanal İstanbul" ismi de bir markalaşma iddiası taşır. İstanbul gibi bir kadim kente inşa edilmesi planlanan kanalın, Pana-

ma Kanalı, Süveyş Kanalı vb. tarihteki örnekleri gibi önce konumu, sonra inşa edilen strüktürün adı, yani İstanbul Kanalı olarak isimlendirilmez. Bunun yerine kenti betimleyen bir zamir olarak, Kanal İstanbul olarak söylenir. Sistemin işleyişine uygun olan yapı çevre üretim aracı olan bu yaratıcı-yıkıcı isim, çeşitli araçlarla bir marka değeri kazanarak emlak piyasasına sürülür.⁴ “Kanal İstanbul” projesine karşı örgütlenerek direnenler, projenin adını yapı söküm yöntemi ile bozarak “Ya Kanal Ya İstanbul” demişlerdir.⁵ Oluşum, “Kanal İstanbul” projesinin adını bir tür kapitalist yaratıcı-yıkım veya yapı-söküm yöntemi ile bozarak “Ya Kanal Ya İstanbul” ismini alır. Bu yolla karar verici iktidarın bir marka olarak “adını koyduğu” projenin Türkçe’ye uymayan tamlama ifadesi parçalanarak proje bir tercih mevzusuna dönüşür. Böylelikle söz konusu kanalın varlığının, İstanbul’un varlığını tehdit etmesi durumu öne çıkarılarak, ya İstanbul ya da kanalın tercih edilmesi zorunluluğuna vurgu yapılır. Ya Kanal Ya İstanbul adını ilk kez Kuzey Ormanları Savunması’nın (KOS) 2017’deki iki deniz arasında yürüyüş eylemindeki pankartlarda ve söylemlerinde kullanır.⁶ Daha sonra bu isim Dünya Doğayı Koruma Vakfı’nın (WWF), WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) gibi başka yerlerde de değerlendirilir.⁷ Oluşum, isimlerine çoğul bir taban hareketi olma şiarını taşıyan koordinasyon ifadesini de ekler. Koordinasyonun Web sitesinde oluşumda yer alanların isimleri geçmektedir. Projeye karşı çıkan kitlenin çeşitliliği, ne kadar farklı oluşumun kanalın etkilerini dikkate aldığını da gösterir.

Mimar.ist 58. sayıda mega projelere karşı direnen oluşumlardan da söz etmiştik. Bu projelerin bir kısmı uygulanmış olsa da mücadele edenler karşı sözlerini ifade etmeye ve deneyimlerini diğer mega dönüşüm projelerine aktarmaya devam ediyorlar. Örneğin yukarıda “Ya Kanal Ya İstanbul” olarak andığım oluşumun akrabası olan “**Kuzey Ormanları Savunması**” (KOS) gibi. Dosyamızda KOS, İstanbul’un kuzeyinde yer alan ekosistemin kesintisiz olarak korunması için mücadele sürdürdüklerini ifade etmişti. Kuzey Ormanlarının niteliği ve önemini kamuoyuna anlatmayı birinci hedef olarak tanımlamışlardı. İkinci olarak Kanal İstanbul projesinin yaratacağı tahribata dikkat çekilmeye çalışılıyordu. Nefes Ol Kampanyası 3. köprü ve havalimanı ile birlikte Kanal İstanbul projesine karşı

yürütüldü. KOS bu projeleri bir bütün olarak gördüğünü belirtmişti. Kuzey ormanlarını ‘kuzey İstanbul’a dönüştürme amacı taşıyan mega projelerin tetiklemeye başladığı ‘yancı’ projelerle ve gerek kanal İstanbul güzergahı sayılan bölgelerde yapılan acele kamulaştırmalara dikkat çekmeye, yine mega projelerin etki sahası içerisinde bulunan dev askeri arazilerin inşaat sermayesi tarafından yutulmasına engel olmaya çalışıyordu. “Kanal İstanbul”, yeni şehir, 3. Köprü ve kuzey Marmara Otoyolu gibi 3. Havalimanı projesine karşı mücadele de bu kapsamda ele alınabilir. Benzer bir örnek olarak özetle Galata ve Kabataş kıyılarının özelleştirilmesi projesi olan Galataport’a karşı **İstanbul Kent Savunması, Beyoğlu Kent Savunması** gibi oluşumların çabaları, Galataport’un inşasını durduramamış olsa da, süreci uzatmış, işleyişe dair görünürlük kazandırmıştır.

Halen aktif bir biçimde mücadeleye devam eden **Haydarpaşa Dayanışması** ve **Haliç Dayanışması** ise diğer aktivist oluşumlar gibi hukuka aykırı hareketleri kamuoyu ile paylaşmakta, ilgili meslek örgütleri ve demokratik kitle örgütleri ile ilişki içinde süreci görünür kılmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Haydarpaşa ve Haliç Dayanışmalarının mücadelesini aktardıkları üretimlerine de yer vermek yararlı olacaktır. Haydarpaşa Dayanışması her hafta düzenli olarak Gar sahasında Pazar eylemlerine devam ederken bir yandan da süreçlerini yayına dönüştürmüştür. Haydarpaşa Dayanışması aktivistlerinden olan ve bu alanda yüksek lisans tezi yazan **Ayça Yüksel**’in editörlüğünü üstlendiği “*Haydarpaşa Kitabı: Mekan, Kent, Mücadele*” isimli yayın mimarlık tarihi, kültürel ve endüstriyel miras, kentsel politika, ekonomi-politik, kentsel ulaşım ve planlama, mekânsal kimlik, sinema ve sanat çalışmaları, akustik ekoloji ve ses peyzajı/çevresi, kentsel toplumsal hareketler ve emek mücadelesi alanından araştırma ve analizler, demiryolcuların ve sendikacıların tanıklıkları ile bir arada sunuluyor.⁸ Diğer yayın da, Haydarpaşa Dayanışması’nın “*Yaşayan Haydarpaşa*” kitabıdır.⁹

Alper Şen, Ekin Sarıca ve Pelin Kaydan ile birlikte hazırladığımız “**Yaşayan Üreten Dönüşen Haliç**” (YÜD) belgeseli ise, Haliç’in dönüşümünün yanısıra buna karşı mücadele eden Haliç Dayanışması, Okmeydanı, Bedrettin gibi mahalle direnişlerine de yer verir.¹⁰ Görsel belgeleme çalışmasının kısa

tanıtımı şu şekildedir; “Bir üretim alanı, emek-mekânı olarak Haliç, yüzyıllardır dönü-şüyor ve dönüşmeye de devam edecek. Peki bu dönüşüm nasıl oluyor, kimler dönüşümü tetikliyor, söz ve yetki sahibi karar vericiler kim, kimler bundan etkileniyor, karar vericilerden yurttaşlara katılımcılık nerede başlıyor, nerede bitiyor? Bu görsel belgeleme çalışmasıyla İstanbul Haliç’i yaşayan, üreten, dönüş-şen yönleriyle, sözlü tanıklıklar eşliğinde, bir arada, ilişkisel, tarihsel, materyalist, diyalektik, çelişki ve çatışmaları ile bir bütün olarak ele aldık. Haliç’ten İstanbul’a ve yeri gelince Diyarbakır’a da uzanan birbirinden alakasız gibi görünen, bağlamından koparılmış veya toplumsal bellekte bir köşede kalmış gibi duran konuları birbirine ince ince bağlamaya çalıştık”. Haliç Port projesi bugün Tersane İstanbul adıyla inşa edilmeye devam ederken bazı bölümleri kültür-sanat faaliyetleri için kullanılmaya başlandı. Tersaneler bütünlüğü-nün kısmen de olsa üretimi devam eden Haliç Tersanesi ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Hatları Genel Müdürlüğü tarafından işletiliyor. Bu alanda da yakınlarda kültür-sanat mekânlarının açılacağı haberleri geçiyor.¹¹ Üretim faaliyetini etkileyecek, yine tepeden inme kararlarla verilen kültür-sanat mekânı haberleri Haliç Dayanışması tarafından gün-dem olmaya devam ediyor. YÜD belgeselinde kültür-sanatın bu tür kent hakkı, ulaşım hakkı gasplarını ne şekilde meşrulaştırmaya çalıştığı, müşterek değerlerimizi turizme pazarladığı, Beyoğlu Kültür Yolu gibi projelerle bir kültürel savaşına dönüştürdüğü detaylı olarak ele alınıyor. YÜD’nin aynı adı taşıyan “Yaşayan Üreten Dönüşen Haliç” isimli X ve instagram sosyal medya hesaplarından belgeselin gösterimleri, açık toplantıları ve süreci takip edilebilir.

İstanbul’un Mega Projelerle İmtihanına

Dair Son Söz

Adını andığım kentsel toplumsal taban örgütlenmelerinin eldeki kısıt imkanlarla böylesi bir direniş hattının kurulabiliyor olmasını, daha çok katkı ve kişi ile daha kuvvetli bir karşı hegemonyanın oluşabileceği potansiyel olarak okuyorum. Bu kadar geniş biraradalığın kurumsal bir yapı altında olmadan, maddi bir destek almadan ve hatta sürekliliğini sağlayacak somut bir kazanım olmadan, tamamen inanca bağlı bir emekle sürdürülmesi, hele de Türkiye gibi baskının yoğun olduğu bir ülkede

son derece önemli bir demokratik hak talebidir. Bu tür örgütlenmelerin demokratik kitle örgütleri ve meslek örgütleri ile kuracakları yatay ilişkiler, aynı bağlamda diğer hak mücadele hatlarıyla kuracakları kesişimsel-organik bağlar sayesinde İstanbul’un mega projelerle imtihanında iktidar ve sermaye birikimi aleyhine kazanımlar sağlayacağı açıktır. ■

T. Gül Köksal, Doç. Dr., Mimar, Koruma Uzmanı

Notlar

1. <http://www.mimarist.org/mimar-ist-sayi-58-kis-2017/>
2. Mega Projeler İstanbul. <https://megaprojeleristanbul.com/>
3. “Kanal İstanbul Projesi”ndeki Türkiye isimli kitapta (Ed. Fuat Ercan, Tuğçe Tezer, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2022) çokça yazar bu isimlendirmeyi tartışmaya açıyor.
4. Kanal İstanbul. <https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr>
5. Ya Kanal Ya İstanbul. <https://yakanalyaistanbul.org>
6. <https://kuzeyormanlari.org/2017/09/29/iki-deniz-arasi-rotasinda-bir-yuruyus-ya-kanal-ya-istanbul/>
7. <https://www.wwf.org.tr/?9660/Kanal-Istanbul-Istanbulun-dogasi-icin-buyuk-riskler-yaratacaktr>
8. “Haydarpaşa Kitabı: Kent, Mekân ve Mücadele”, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, 2021.
9. “Yaşayan Haydarpaşa”, Haydarpaşa Dayanışması, BTS, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2022.
10. Yaşayan Üreten Dönüşen Haliç belgeseli fragman için bkz. <https://twitter.com/yudhalic/status/1711311701553897540>; https://www.instagram.com/p/CyLdjh5MI_1/
11. <https://bianet.org/haber/tate-koleksiyonu-artistanbul-feshane-de-290871>

Istanbul's Account of the Mega Projects

Urban transformation, which changes in scale with mega projects, is an urbanization activity in which the natural environment is transformed into the built environment. In this context, the natural environment, natural resources such as rural areas, rivers, forests and pastures are constantly being opened to development through a destructive-creative process. This article focuses on the ongoing mega projects in Istanbul and the organizations fighting against them.

İstanbul'un Mega Dönüşümüne Mahallelerden Bakmak

Cihan Uzunçarşılı Baysal

I. Giriş

Cumhuriyet'in yeni yüzyılında İstanbul'un mega dönüşümünü incelerken üç temel etmenin dikkate alınması gerekiyor. Bu etmenlerin birincisi, yüksek nüfus artışıdır. 'BM World Population Prospects 1950-2024' (Dünya Nüfusu Beklentileri 1950-2024) raporuna göre-resmi verilere dayanarak- İstanbul'un nüfusu 1950'den (967,000) 2024'e (16,047,000) 16 kat artmıştır. Raporun yaptığı projeksiyonlara göre kentin nüfusu 2035'de 18 milyona dayanacaktır¹ (Resmi olmayan veriler ve sayıları belirsiz mülteciler ve göçmenler göz önüne alındığında kentin nüfusu bugün zaten 20 milyonu aştığından 2035 projeksiyonun da bu rakamın epey üzerinde olacağını varsayabiliriz). '50'lerin bir milyon civarı nüfuslu kenti bugün 16 milyonluk bir mega kente dönüşmüştür. Nitekim, Aralık 2023'de güncellenmiş mega kentler listesinde İstanbul 9. sırada yer almaktadır². Kentin nüfusundaki bu artış, tüm mega kentlerde şahit olunan ulaşım, kamu hizmetleri, altyapı, çevre, barınma/konut ve afetlerle (İstanbul özelinde deprem) mücadele gibi alanlarda mega sorunları ve çözümsüzlükleri de beraberinde getirmiştir. Dahası, yıllar içinde nüfusunun katlanarak artmasıyla aşırı arazi talebine maruz kalan İstanbul'un kentsel toprakları üzerinde çok ciddi bir baskı oluşmaktadır ki bu baskı, konumuz olan, hem tarihi merkezlerdeki alt gelir grupları mahallelerini hem de bir zamanlar kentin çeperinde olan ama genişleyen kentin artık merkez bölgeleri haline gelen enformel konut alanlarını olumsuz etkilemektedir. İkinci etmen, kentin ekonomik gelişmesinin nimetlerinin ve hizmetlerinin sosyal adaletten yana içerici bir kentsel politikayla alt gelir gruplarına yansıtılmamasıdır. Türkiye ekonomisinin kalbinin attığı kent, girişimci yerel yönetimlerle üst gelir gruplarına göre tanzim edilmekte ve kent giderek sosyo-mekânsal olarak ayrışmaktadır. Kentin merkezinde yaşamak, kiralık bulmak, barınabilmek, alt gelir grupları, emekçiler, emekliler, öğrenciler için artık hayaldir.

Bu ayrışmanın bir diğer boyutu, kentin kamusal alanlarının kamusal özelliklerini yitirmeleri, tüketim ve tüketicilik üzerinden üst gelir gruplarına göre dizayn edilmeleridir ki bu durum demokrasi zafiyetini de beraberinde getirmektedir. İstanbul'u küresel arenada birinci sınıf marka kenti yapma yolundaki politikalar ve uygulamalar ise konumuzu en fazla ilgilendiren etmendir. Ve aslında yukarıda sayılan sorunları iyice çözümsüzlüğe mahkûm eden de bu üçüncü etmendir; çünkü, en öz şekilde ifade edecek olursak, metalaşan kentin kullanım değeri değişim değerine feda edilmektedir.

Bu politikaların çıkış noktalarını görmek için 2000'lerden biraz gerilere 1980'li yıllara, Türkiye'nin küresel kapitalist ekonomiye eklemlenme sürecine gitmemiz gerekiyor. 1980 askeri darbesi ertesinde uygulanan bir dizi ekonomik liberalizasyon ve yapısal uyum politikası devlet sektörünü küçültürken Türkiye ekonomisini küresel kapitalizm ile bütünleştirme amacını güdüyordu. İstanbul'u küresel sermaye için cazip bir marka kente dönüştürme hedefi henüz gündemde olmasa da bu gelişmeler İstanbul'u dolaylı yoldan bölgesel kent olmaya itti. Ulusal kalkınma döneminde Türkiye'den uzak duran yabancı şirketler, dönemin liberal yönelimleri sonucunda ülkede yatırım yapmaya ve şube açmaya başladılar. Finans sektörü, yabancı banka şubeleri, sigorta ve leasing şirketleri, fonları, menkul değerler borsaları vb. kanalıyla faaliyete geçti. Yeni sermaye gruplarının talep ve ihtiyaçlarına yönelik olarak kentsel mekân da yeniden tanzim edildi. Modern ofisler, beş yıldızlı oteller, tüketim tapınakları AVMLer, fast food zincirleri, yükselen eğlence sektörünün mekanları kentsel peyzajın yeni yüzleri oldular. Uluslararası kongreler gibi etkinlikler yoluyla, yabancı basın merkezlerinin kentte açtıkları ofisler vasıtasıyla ya da kablolu TV ve çanak antenleri sayesinde artan iletişim olanakları kenti dünyaya açtı. İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan (ANAP) döneminin (1984-89) projeleri ve

yıkımları kenti bir dünya kenti yapma yolunda ilk girişimlerdi³. Haliç'in temizlenmesi, sahil yolları, bölgenin bir kültür vadisine dönüştürülmesi, Tarlabası yıkımları, yüzlerce yıldır merkeze yerleşmiş bulunan küçük imalat ve sanayi kuruluşlarının yerlerinden atılmaları, 2000'li yıllarda bir devlet politikası olacak kentsel dönüşüm ve soylulaştırmanın ilk ayak sesleriydi. Nurettin Sözen'in (SHP) belediye başkanlığını almasıyla (1989-94) uygulanan popülist politikalar ve ardından Recep Tayyip Erdoğan döneminin (1994-98, RP) ikircikli duruşu bu gelişmeleri sekteye uğrattı. Ayrıca, ülkenin istikrarsız durumu, hükümetlerin kararsız politikaları ve sermayeyi davet edebilecek altyapı yatırımlarındaki isteksizlikleri de etkili oldu. Ülkenin, küresel sermaye için etkin bir idari ve hukuki altyapıyı hazırlamamış olması bir başka nedendi⁴. Türkiye'nin 2001'de karşı karşıya kaldığı büyük ekonomik kriz ise bu gidişatı tersine çevirecekti. Krize çare, popülist politikaların terkinde ve neoliberal ekonomik düzenin tesisinde bulundu. Özelleştirmeler ardı ardına geldi. Bir diğer çözüm, İstanbul'u küresel çapta bir cazibe merkezine dönüştürerek kentsel rantını arttırmakta ve sermayeye pazarlamakta görüldü. Küresel sermayeyi ikna edebilmek için gereken maddi ve hukuki koşulların sağlanabilmesi yerel ve merkezi iktidarların AKP'ye geçmesiyle mümkün oldu⁵. AKP, Dalan'ın bıraktığı yerden alarak kenti metalaştırmaya kesintisiz ve katlayarak devam etti; devam da etmekte.

II. Şok Doktrini-Felaket Kapitalizmi⁶

A) Marmara Depremi 1999

1999 Marmara Depremi, siyaset, toplum ve ekonomi üzerinde yarattığı geniş kapsamlı etkileriyle Türkiye tarihinin en önemli kırılma noktalarından biridir. Kentsel politikalar da depremin etkilerinden azade olamadı. 2002'de iktidara gelen AKP, deprem tehdidini öne sürerek inşa ettiği meşruiyet üzerinden 2005'de iki önemli kentsel dönüşüm yasasına imza attı. Bunlar, kentlerin tarihi merkezlerindeki mahalleleri hedef alan ve halk arasında-bu iki mahalleye yönelik çıkartılması hasebiyle-"Sulukule-Tarlabası Yasası" olarak adlandırılan '5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' ile hedefine hazine arazileri üzerindeki enformel konut bölgelerini koyan 3 Temmuz 2005 tarihli 5393 Sayılı Belediye Yasasının kentsel

dönüşümle ilgili 73.Maddesidir. 5366, İstanbul'un tarihi bölgelerini, 5393 Md.73 ise hazine arazileri üzerindeki gecekondu mahallelerini özel girişimcilere ve/veya kamu-özel girişim ortaklıklarının lüks projelerine açan yasal araçlar oldular. Benzer şekilde, '60'larda İstanbul'un ilk sosyal konut projelerinden Güngören İlçesi Tozkoparan Mahallesi'nin⁷ (13 sene sürecek bir mücadele başlayacaktır) ve yine toplu konut alanı olarak planlanmış Ataşehir'in -finans merkezi yapılmak üzere- dönüşüm alanı ilan edilmelerini de yükselen kentsel rantları dışında anlamlandırmak zordur. Lüks projelere ortak olamayan yenileme ve toplu konut alanlarının alt gelir grupları ile tapusuz olmaları hasebiyle konut hakları tamamen ihlal edilen enformel mahallelerin dar gelirli sakinleri onlarca yıl oturdukları mahallelerinden zorla tahliyelerle yerlerinden edilerek Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) kent çeperlerindeki yerleşimlerine zorla ve ödeyemeyecekleri borçlarla yeniden iskân edilmekteler. Boşaltılan ya da iktidarın suçlulaştırıcı söylemiyle "temizlenen" arazileri ise TOKİ vasıtasıyla lüks projelere açılmaktadır.

Toplu Konut İdaresi (TOKİ)

AKP, iktidara gelir gelmez asıl amacı alt gelir gruplarına konut üretmek olan TOKİ'yi, yasalar ve düzenlemeler vasıtasıyla yeniden işlevlendirip iktidarın istekleri doğrultusunda projeler yürüten ve kentsel mekânı neoliberal politikalarla tanzim ederek kentsel rantı yerli ve yabancı sermayeye aktaran bir araca dönüştürür. Bir kamu kurumu olan TOKİ'nin kâr amaçlı bir müteahhit firmadan farkı kalmadığından devlet de TOKİ vasıtasıyla adeta bir tür yap-satçılık yapmaktadır. Bu bağlamda, kapatılan Emlak Bankası ve Arsa Ofisi'ne ait gayrimenkullerin yanı sıra Maliye Bakanlığı tarafından harca esas bedelli veya bedelsiz olarak kuruma verilen gayrimenkullerle birlikte 205 milyon metrekare gayrimenkule sahip olan TOKİ, böylece ülkenin en büyük gayrimenkul maliki olmuştur. Yeni yasalarla ya da yasa ve mevzuat değişiklikleriyle seneler içinde TOKİ'nin yetkileri giderek arttırılarak kurumun müdahale alanlarının kapsamı genişletilir. Uygulamada enteresan olan, örneğin 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun maddelerinin tek tek değiştirilmeleri ve bunun farklı torba yasalar içinde yapılmasıdır. Konut hakkını çağın gereklerine uygun tanımlayarak, konut sorununa çözüm bulabilecek çağdaş ve tam

teşekküllü bir toplu konut yasası yapmak yerine böyle parçalı bir yöntemle ve torba yasalar eliyle yapılan uygulamalar, konut ve barınma sorununa bütüncül bakılmadığının göstergesidir. Bu durumda amaç konut sorununu çözmekten ziyade fazla dikkat çekmeyen bir yöntemle TOKİ'nin hâkimiyet alanını genişletmek olarak görülebilir. TOKİ'ye en elverişli müdahale olanaklarını sağlamak için önceden değiştirilen bazı yasalar üzerinde bile daha sonra tadilatlar yapılmıştır. Yöntem, gelişmelere göre tavır alarak dezavantajları avantaja çevirip, karşılaşılan problemleri izale edecek hukuki araçların yaratılmasıdır. Kentsel mekana torba yasalar vasıtasıyla parçalı müdahale yöntemi daha sonraki uygulamalarda da görülecek ve iktidar her başı sıkıştığında ya yeni yasalar ya da mevcutların tadilatları vasıtasıyla kentsel mekanda istediği gibi at oynatma yoluna gidecektir. 2006'da hazırlanan ve TOKİ'ye muazzam yetkiler veren Kentsel Dönüşüm Yasa Tasarısı tepkiler ve Anayasa'ya aykırılık nedeniyle Meclis'te bekletilirken tasarının içindeki birçok madde torba yasalar taktiğiyle görünür olmadan Meclis'ten birer birer geçirilmektedir. Tasarının yasalaşmasını ise 2012 Van Depremi sağlayacaktır.

B) Van Depremi 2012

TOKİ'nin yeniden yapılandırılmasıyla başlayan merkezileşme Temmuz 2011'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın (bugünün Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) kurulmasıyla katmerleşerek devam eder. TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar'ın bakanlığa getirilmesi sürpriz olmaz. Ekim 2011'de meydana gelen Van Depremi, kentsel dönüşüm tasarısını yasalaştıracak fırsatı iktidara sunar ve Mayıs 2012'de '6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun' Meclis'ten geçer.

2005-2012 döneminde yani kentsel dönüşüm ve yenileme yasalarının çıkartılmasından afet yasasına kadar geçen süreçte İstanbul mahalleleri örgütlenerek yerlerinde kalma hakları için hukuki mücadelelerini direniş ve eylemlerle beslemişlerdir. Adaletsiz imar planlarına karşı açtıkları davaları kazanmış, planları iptal ettirmiş, sonra revize edilen planlarla yeniden mücadeleye girmiş, onları da iptal ettirmiş, revizenin revizelerini de iptal...derken böyle bir sarmalın içinde dönüşüm projelerini uzun süre öteleyebilmişlerdir. Dönüşümü istediği hızda ve kapsamda gerçekleştire-

meyen iktidara, Meclis'te bekleyen dönüşüm yasası için aradığı meşruiyeti Van Depremi sağlayacaktır. Gelmiş geçmiş yasaların en hegemonik olanı olarak kabul edebileceğimiz 6306, mahalle mücadelelerini kırmayı hedeflese de riskli alan ilanlarının, revize riskli alan ilanlarının ve aynı sarmalın yine yargıdan dönmeleriyle uzun süre amacına erişemeyecektir. Bunun üzerine, 2016'da yasalaşan "Ek Madde 1" ile riskli alan tanımının kapsamı genişletilerek içine "kamu güvenliğini kesintiye uğratma" gibi muğlak bir yorum ve "toplam yapı sayısının en az %65'i imar mevzuatına aykırı" kısıtı getirilir. Rantsal dönüşümün yasalaştırılması burada da durmayacak ve elini daha da rahatlatmak isteyen iktidar 6306'ya 2019 tarihinde eklenen 6/A maddesi ile kentsel dönüşüm uygulamalarının, hak sahiplerinden herhangi bir muvafakat almaksızın resen yapılmasına imkân sağlayacaktır. 6/A, parselinizin üzerinde yıkılacak derecede riskli yapı varsa acilen yıkılması gerektiğinden hareket etmektedir. Böylece, "yıkılacak derecede riskli yapı" adı altında yepyeni bir tanımlama ile müdahalenin kapsamı genişletilmektedir. Maliklerin onayları alınmadan riskli yapı tespiti yapılabilmesine ve mülkiyete el atmaya varan bir sürecin hukuki altyapısı döşenmiştir.

C) Kahramanmaraş Depremleri 2023

6 Şubat 2023'de meydana gelen ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan 11 ilimizi etkileyen 7.7 ve 7.6 şiddetlerindeki iki büyük depremin ertesinde AKP iktidarı sütten çıkmış ak kaşık misali, sistemdeki imar yolsuzlukları, usulsüzlükler, kayırmalar, göz yummalar, rantsal dönüşüm projeleri, katil imar affı ya da "İmar Barışı" ve bil cümle suç ve ihlalden sanki kendi sorumlu değilmiş gibi önceki depremleri nasıl fırsata çevirdiyse Kahramanmaraş depremlerinde de aynı yöntemle başvurur. Acı ilaç bu kez tam bir zehirdir, hem de tüm ülkeye içirilebilecek kadar fazla! 9 Kasım 2023 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan "7471 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" vasıtasıyla 6306'da kritik düzenlemeler yapılır. Deprem kuşağında yer alan ülkemizde yapı stokunun taranarak riskli yapıların tespiti, tespit edilen riskli yapıların tahliye edilerek yıkılmaları, güvenli yapıların inşa edilmeleri ve tüm bu süreçlerin hızlandırılmaları, kanunun amaçları olarak sayılmıştır.

6306 sayıda yer alan Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na ait tüm yetkiler aşağıda açıklanacak Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na (Başkanlık) devredilmiştir.

Kanunu, deprem bahanesiyle kentsel mekâna en seri şekilde müdahale ederek "resen" ve "cebren" hızla yeni rant alanlarının açılması olarak okuyabiliriz. İçeriği bir yana, düzenlemenin sadece lafzı / dili dahi otokrasinin kent üzerinde nasıl bir hakimiyet kurmak istediğini ele vermektedir. Riskli yapı tespitinden başlayarak, tebliğ, yıkım ve tahliye süreçleri ile yargıya başvuru ve itiraz süreçlerinin tümü kısaltılmış, hukuka erişim kadük edilmiştir. Yasa maddeleri "hız" üzerinden akmakta ama aynı zamanda tüm maddelerde İdarenin ve Başkanlığın "resen" yani kendi başına, kendiliğinden ve "cebren" yani zora başvurarak, güç kullanarak müdahale edebileceğinin altı çizilmektedir.

Ayrıntılara girmeden en kritik düzenlemeleri şöyle sıralayabiliriz. Rezerv yapı alanları, riskli alan ve riskli yapılarda kentsel dönüşüm uygulaması için hak sahiplerinin 2/3 çoğunluk oranı salt çoğunluk olarak değiştirilmiş, karar süresi de 30 güne çekilmiştir. Karara katılmayan hissedarların payları güncel rayiç bedeli üzerinden açık arttırma ile diğer hissedarlara satışa sunulacak, satılmazsa idare tarafından satın alınacaktır. Rezerv alanın tanımının da kapsamı genişletilmiştir. 6306'ya göre yerleşim alanları dışında belirlenen rezerv yapı alanları, "yeni yerleşim alanı" ifadesinin çıkartılmasıyla artık üzerinde yapı olan yerler için ilan edilebilecektir. Nitekim, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Özhasseki ilk ağızdan itiraf etmektedir: "Mahkemeler, 'yeni yerleşim alanı' denince şehirlerin uzağında boş bir araziye anladıkları için yürütmeyi durdurma ve oradaki işi tıkama yoluna gidiyorlardı⁸". Böylece, ayrıntılı olarak incelenmesi gereken ve bu nedenle mahkemelerden dönen riskli alan ilanları yerine içi doldurulmamış, muğlak bir tanım olan rezerv alan devreye sokularak ve tüm ülke boyunca sorunsuzca uygulanabilir hale getirilerek rantal dönüşümün önündeki tüm problemler halledilmiştir! Riskli yapı tespitinin verilen süre içinde yapılmaması, tespitin engellenmesi ya da verilen sürede yıkım ve tahliyelerin gerçekleştirilmemesi durumlarında kolluk kuvvetlerine "cebren" müdahale olanağı tanınmaktadır. İktidar, böylece, mahallelerde zaten gerçekleştirmekte olduğu hukuksuz rezerv alan ilanlarına (Tokatköy, Fikirtepe,

Şahintepe) ve güvenlik güçlerinin müdahalelerine (Kirazlıtepe, Fetihitepe, Tokatköy, Tozko-paran) yasal kılıfları sağlayarak hukuki engelleri yok etmektedir. 2019'da çıkartılmış olan ve zaten çok sorunlu olan 6/A Maddesi de torba yasada yerini alır. Başkanlık resen, kapalı kapıları kolluk gücüyle cebren açarak riskli yapı tespitlerini yapabilir, tahliye kararına verilen sürede uyulmazsa Başkanlık resen ve yine kolluk güçleriyle cebren tahliye ve yıkım işlemlerini başlatabilir. Parseliniz artık Hazine adına kayıtlıdır. Telefonunuza gelen mesaj vasıtasıyla-hızla-öğrenirsiniz! İnşaat ruhsatı Hazine adına alınır, iskân süreçlerinden de Hazine sorumludur. Tüm kentsel dönüşüm uygulamalarında olduğu üzere yeni projeye katılabilmeniz için fark ödemeniz gerekmektedir. Ödeyemezseniz taşınmazınızın dönüşümünden önceki bedeli ödenerek mülkünüz Başkanlığa devredilir. Daha doğrusu, Başkanlık mülkünüzü gasbeder! Mülkiyet kamu yararına sınırlanabilir ancak burada hakkın özüne dokunan bir müdahaleyle karşılaşmaktayız.

Yasanın Anayasa Mahkemesi'nden döneceği düşünülmektedir. Öte yandan, ihlal kararının salt mülkiyet üzerinden verilecek olması sorunludur çünkü evrensel insan hakları mekanizmalarına göre konut hakkı mülkiyetten bağımsızdır. Şimdiye dek kentsel dönüşüm düzenlemeleriyle yıkamadığı enformel konut alanlarına gözünü diken iktidar, hukuki altyapıyı da döşemiş olarak, bu en zayıf halkalardan başlayacaktır. Ancak, orada durmayarak tapululara uzanan bir sürece de gidilecektir. Bu nedenle, bu gasp yasasına karşı konut hakkı üzerinden en geniş cephenin örülmesi gerekmektedir.

Kentsel Dönüşüm Başkanlığı

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (16 Ekim 2023) ile Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde kurulan Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, kentsel mekân ve araziler üzerinde hegemonik güce sahip TOKİ'nin de tokisi yepyeni bir oluşumdur. Başkanlık altında, biri Marmara'ya özel -ki buradaki hedef İstanbul'dur- olmak üzere üç ayrı genel müdürlük oluşturulmuştur. Amaç, kentsel dönüşüm çalışmalarının "hızlı" ve "etkin" (tercümesi:resen ve cebren) bir şekilde yürütülmesi ve ülkeyi, deprem başta olmak üzere afetlere karşı daha "hızlı" bir şekilde dirençli hale getirmektir. 5366, 5393 Md 73 ve 6306 sayılı kentsel dönüşüm yasaları üzerinde yetki ve tasarruf artık Başkanlıktadır.

Bu durumda, yerel yönetimlerin plan yapma yetkileri kısıtlanmaktadır. Parklar, sokaklar gibi tescil dışı alanlar üzerinde tasarruf hakkının bulunması bu müştereklere de el atılacağını düşündürmektedir. Rezerv alan, riskli alan ilanları, imar planı yapma, ihale yetkisi, hazineye devredilmiş arsalar üzerinde tasarruf hakkı, mevzuat, yönetmelik hazırlama, tapuya ortak olma, ortak payı ihaleyle satma, şirket kurma/özel şirketlere ortak olma gibi yetkileri eline alan Başkanlık, tüm kentsel mekân üzerinde Demokles'in, daha doğrusu Otokratın, kılıcıdır!

III. Mahalle Direnişleri (2005-...)

2005'de çıkartılan dönüşüm / yenileme yasaları karşısında mahalle dernekleri etrafında örgütlenen mahalle sakinleri uzun yıllar sürecek yerinde kalma hakkı mücadelelerine başlarlar. 2008'de İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu kurulur. Platform, mahallelerin tecrübelerini paylaştıkları, eylemlerde buluştukları, dayanışma ziyaretleri gerçekleştirdikleri ortak bir mücadele hattıdır ancak kısa ömürlü olur. Mahalleler kendi mahalle dernekleri üzerinden mücadeleyi yürütmeye devam ederler. Bu ilk dönem, dönüşüm projelerine ve imar planlarına karşı hukuki zeminde mücadele yürüten başta şehir plancıları ve mimarlar odaları olmak üzere meslek odalarının ve ayrıca çeşitli kent hareketlerinin mahalle derneklerine el verdiği bir dönemdir. Sulukule Platformu, Ayazma Mağdurları, İMECE Toplumun Şehircilik Hareketi, Dayanışmacı Atölye-Bir Umut bu ilk dönemin öne çıkan isimleridir.

2010'da İstanbul'da düzenlenen Avrupa Sosyal Forumu (ASF) vesilesiyle gerçekleştirilen ve mahalle dernekleri, kent hareketleri, meslek odaları temsilcileri ve aktivistleri bir araya getiren Kent Hareketleri Forumu'nda (26-27 Haziran 2010) kent hakkı ilk kez dile getirilerek mahalle mücadeleleri kent hakkı mücadelesi olarak tanımlanır: *"Harvey'in eylemsel, kolektif ve aynı zamanda isyancı bir hak olarak tanımladığı bir kent hakkından söz edebilir miyiz? ... bir hak olarak kenti değiştirmek, şekillendirme hakkı. Küresel sermaye tarafından bizlere dayatılan ve kenti sermayenin kendi anlayış ve çıkarlarına göre, kendi rant talepleri, ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiren tüm kentsel yenileme/dönüşüm projeleriyle mücadelemizde bizler de kenti kendi yaşam anlayışlarımıza arzularımıza göre değiştirme hakkını talep edebilir miyiz?"*. Forumdan İstanbul Kent Hareketleri doğar.

2012 tarihli Afet Yasası, mahalle mücadelelerinde safların sıkışmasına neden olur. "Ya hep beraber ya hiçbirimiz" ortak slogandır. Hegemonik Afet Yasasına karşı hukuki ve örgütlü mücadeleyi yürütürken arafta kalanlarla zorla tahliyeler ve zorla yeniden iskanlar nüfuslarının açgözlülük o 3-5 ağaca uzandığında Gezi'ye akmamaları için hiçbir dürtüye ihtiyaçları yoktur! "Dokunma!", diye ikaz eden o meşhur Gezi pankartındaki listede, diğer müştereklerin yanında mahalle de yerini almıştır. Bu dönemde, mahalle mücadeleleri ile müşterekler mücadelelerinin ortaklaşmalarını görürüz. Nitekim, Emek Sineması eylemlerinden birinde dönüşüm karşı mücadele eden mahallelerden her bir temsilci mahallesinin ismini ortak pankarta yazar ve 23 mahalle isminden oluşan pankart sinemanın penceresinden sallandırılır.

2013 ortalarına kadar canlılığını koruyan örgütlü ve kolektif mahalle mücadeleleri, hukuki sürecin uzun ve masraflı olması, bitmeyen bilirkişi ücretleri, arafta kalma halinin yarattığı yorgunluk ve bezginlik ve ayrıca Gezi ertesinde iktidarın baskı ve şiddet araçlarını devreye sokması gibi nedenlerden sekteye uğrar. 2020 itibarıyla Türkiye'yi de etkisi altına alan Covid-19 pandemisi gidişata tuz biber eker. Alanlara çıkılamayınca eylemler ve örgütlü mücadele iyice sönümlenir; mahalleler kendi içlerine çekilir ve her mahalle kendi yaşam alanında tutunmaya çalışır. Süreç içinde Üsküdar Kirazlıtepe, Beykoz Tokatköy, Güngören Tozkoparan ve Okmeydanı Fetihtepe mahalleleri, kentsel dönüşümün ilk zamanlarında Küçükçekmece Ayazma, Fatih Sulukule ve Tokludede ve Maltepe Başbüyük'de şahit olduğumuz, su, elektrik, doğal gaz vb temel hizmetlerin kesilmesi gibi dolaylı ve ayrıca polis şiddeti gibi dolaysız yollardan zor kullanarak boşaltılır.

Yeni rezerv alan tanımıyla birlikte hazine arazileri üzerinde yer alan enformel mahallelerin topun ağzında olacağını söyleyebiliriz. 2012 tarihli 6306 Sayılı Afet Yasası mahalle direnişlerinde safları sıkılaştırıp, mücadeleleri bütünleştirmişti. Yeni kentsel dönüşüm yasası ve rezerv alan ilanlarının bu konuda ne kadar etkili olabileceklerini da zaman gösterecek.

IV. Gezi Komünü 27 Mayıs-15 Haziran 2013 Mücella'ya, Can'a ve Tayfun'a

Gezi, kentin-ve ülkenin- en önemli meydanına, agorasına komşu bir yeşil alanın tepeden inme replika (Topçu Kışlası) bir projeyle gasbedilip ellerinden alınmasına karşı, kentlilerin müşte-

rekleri için mücadeleleriyle iç içe geçmiş bir demokrasi mücadelesidir. Gezi Parkı'nı iktidarın beton projesine karşı savunmak üzere yaklaşık üç hafta temellük eden Çapulcular, parkın mekanlarını arzu ve gereksinimleri doğrultusunda düzenleyerek revir, bostan, kantin, kitaplık, çocuk parkı hatta bir mikro müze bile kurmuşlardır. Paranın yerinin takas ve dayanışma ekonomisinin aldığı parkta, çocuklara yönelik aktiviteler, yoga, dinleti, forumlar, atölye çalışmaları gibi çeşitli etkinlikler, gündelik yaşamı anlamlandırmış ve bir müşteregi savunmak için bir araya gelenleri de müşterekleştirmiştir. Doğrudan demokrasi Gezi'nin yöntemidir; kararlar forumlar vasıtasıyla alınarak uygulanmıştır.

İhlal ve mağduriyetler kaynağı neoliberal kentin tam bir antitezidir Gezi. Dışlayıcı değil içerici, tekçi değil çoğulcu, tepeden inmeci değil doğrudan demokrasiden yanadır. Neoliberal kültürün bireyciliğinin ve rekabetçiliğinin aksine kolektiflikten ve dayanışma kültüründen beslenmektedir. Doğayı, çevreyi koruyan, sokak hayvanından börtü böceğine tüm canlıların yaşam hakkını önceleyen, talan, israf ve tüketim ekonomisine karşıdır Gezi. Anti-hiyerarşik ve anti-otoriterdir. Gezi, başka bir kentin, kültürün ve ekonomik sistemin ve de toplumun kolektif inşasıdır.

Umut mekanları, mikro komünler, yaşama geçirilmiş ütopyalar gibi çeşitli adlar altında tanımlanan Gezi ve benzeri kent hakkı deneyimleri Harvey'e kulak verecek olursak, "... *alternatif bir şehrin, alternatif bir politik sistemin ve sonuç olarak insanların iyiliğini gözeterek alternatif bir üretim, dağıtım ve tüketim örgütlenmesinin...*"⁹⁷ ceninleri olup, uğruna savaş verilen insani ve insanca bir yaşamı temsil etmekte.

Cihan Uzunçarşılı Baysal, Bağımsız Araştırmacı,
İKS (İstanbul Kent Savunması)

Notlar

1. "İstanbul, Turkey Metro Area Population 1950-2024". *Macrotrends*.
<https://www.macrotrends.net/cities/22691/istanbul/population#:~:text=The%20current%20metro%20area%20population,a%201.43%25%20increase%20from%202021.>
2. "Mega Cities" (2023, Aralık). *WorldData.info* <https://www.worlddata.info/megacities.php>
3. Çağlar Keyder (2000). "Arka Plan". Çağlar Keyder (ed.), İstanbul Küresel ile Yerel Arasında içinde (s. 21-26).
4. age. 27-31.5. Binnur Öktem (2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri, *Planlama Dergisi*: 2006/2 (s.55).
5. Tuna Kuyucu (2009). Making of a Neoliberal Urban Regime and Housing Market in Istanbul: 2001- 2008. *Poverty, Property and Power: Making Markets in Istanbul's Low Income Informal Settlements*. Yayınlanmamış doktora tezi, University of Washington, Seattle, s.1-3

5. Binnur Öktem (2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri, *Planlama Dergisi*: 2006/2 (s.55).
6. Tuna Kuyucu (2009). Making of a Neoliberal Urban Regime and Housing Market in Istanbul: 2001- 2008. *Poverty, Property and Power: Making Markets in Istanbul's Low Income Informal Settlements*. Yayınlanmamış doktora tezi, University of Washington, Seattle, s.1-3
6. Naomi Klein, Şok Doktrini-Felaket Kapitalizminin Yükselişi (Penguin Books:2007) adlı kitabında, sermayenin olağan koşullar altında yapamayacağı atılımları felaketler ertesinde veya felaket beklentilerinin öne çıktığı olağanüstü hâl zamanlarında gerçekleştirebilmesine dikkat çeker. Paralize olan toplum, şok tedavisinin acı reçetesini içmeye hazırdır. AKP iktidarları da yandaş sermayeye yeni birikim alanları açmak için deprem korkularını fırsata çevirerek ardı ardına acı reçete kentsel dönüşüm yasalarını memlekete içirmiştir. Yasaların sağladığı ayrıcalıklı haklar sayesinde yandaş sermaye el atmak istediği her kentsel mekân girebilmiş, felaket kapitalizmiyle yaşam alanlarını dümdüz ederek açtığı "beyaz sayfa" (tabula-rasa) üzerinden lüks projelerini gerçekleştirip birikimini sağlamıştır /maktadırlar.
7. "Tozkoparan'da mevcut blokların geniş bahçeleri ve bloklar arasındaki boş alanlar inşaat alanları olarak iştah kabartıyor. Zaten projeye göre öncelikle boş alanlara konut yapılacak, sonra eski binalar yıkılarak yerlerine yenileri inşa edilecek. Bu da arazi üzerinde daha fazla bina ve daha az yeşil alan demek. Ayrıca buranın Eski Londra Asfaltı ve E-5'e yakınlığı, Zeytinburnu-Aksaray metro hattının yanı başında yer alması da projeye yaratılacak rantın büyüklüğünü gösteriyor. Burada yaşayanlar açısından gelişmeler daha da ürktücü. Öncelikle yapılacak yeni konutların değerleriyle bugün oturdukları evlerin değerleri arasında farklar olacağı öngörülüyor. Mahalle sakinlerinden yeni konutlarda oturabilmeleri için bu farkı ödemeleri istenecek. Oysa mahallede genellikle dar gelirli insanlar yaşıyor ve çoğunun bu farkları ödemesi imkânsız". "Ah, Güzel Tozkoparan" (2009, Haziran). *Atlas Dergisi*: Sayı 195.
8. "İstanbul'da kentsel dönüşümün yol haritası belli" (2023, 20 Aralık). *A Haber*. <https://www.ahaber.com.tr/yasam/2023/12/20/istanbulda-kentsel-donusumun-yol-haritasi-belli>
9. David Harvey (2011, 30 Ekim). "Sokaktaki İsyancılar: Wall Street Partisi Can Düşmanı ile Karşılaşıyor", *www.soldefter.org* . <http://www.soldefter.com/2011/10/30/sokaktaki-isyancilar-wall-street-partisi-can-dusmaniyla-karsilasiyor---david-harvey/>

Looking at Istanbul's Mega Transformation from the Perspective of the Neighborhoods

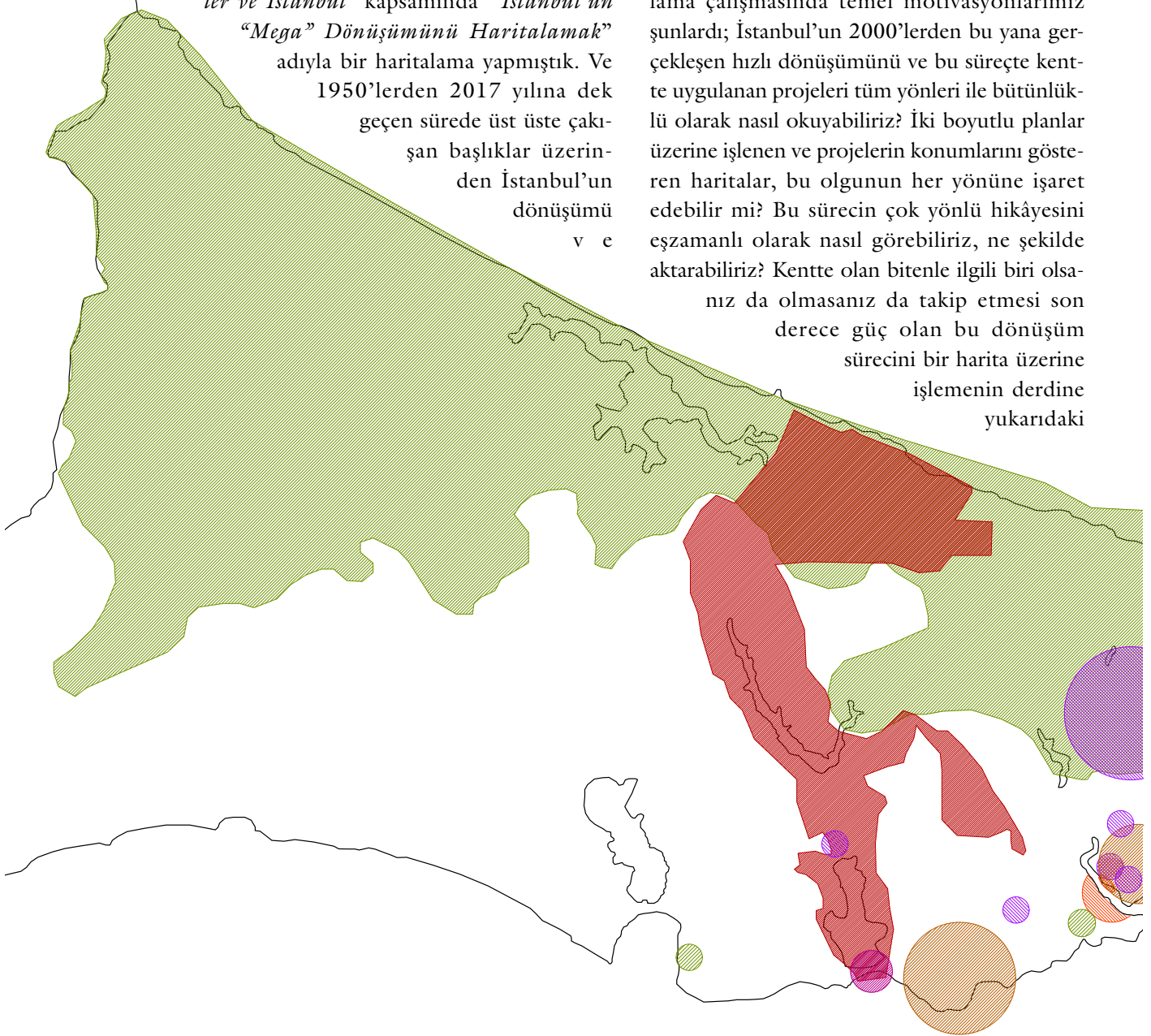
Intervention into urban space for capital accumulation and branding of cities to turn them into growth machines of the national economy have never been taken more seriously than the governments of Justice and Development Party (AKP). Istanbul has indeed come to the fore in this regard. Starting from 2002, when the AKP came to power, the legal framework of urban transformation/ renewal has been constructed, modified and reconstructed by consecutive governments to cater to the needs of capital while policies and legislations of forced evictions and demolitions have targeted decades old neighborhoods. The pace of urban transformation has been incredible and so has that of relevant legislations. On the other hand, the speed of transformation has always outpaced its legal mechanisms which more than often followed its footsteps. The earthquakes of 1999, 2012 and 2023 have furnished the opportunity for the AKP to continue its eviction-demolition policies under the guise of earthquake risk uninterrupted and with ease by means of a "shock doctrine". The study analyzes the relevant legislations and policies ensuing each earthquake and their impacts on the lives and habitats of neighborhoods, exposing the disaster capitalism behind.

İstanbul'un "Mega" Dönüşümünü Haritalamak

Deniz Öztürk

Mimar.ist Dergimizin 58. sayısında dosya konusu olarak ele aldığımız *"Mega Projeler ve İstanbul"* kapsamında *"İstanbul'un 'Mega' Dönüşümünü Haritalamak"* adıyla bir haritalama yapmıştık. Ve 1950'lerden 2017 yılına dek geçen sürede üst üste çakışan başlıklar üzerinden İstanbul'un dönüşümü

buna karşı TMMOB ve sivil örgütlenmeler tarafından yürütülen mücadeleyi işlemiştik. Haritalama çalışmasında temel motivasyonlarımız şunlardı; İstanbul'un 2000'lerden bu yana gerçekleşen hızlı dönüşümünü ve bu süreçte kentte uygulanan projeleri tüm yönleri ile bütünlüklü olarak nasıl okuyabiliriz? İki boyutlu planlar üzerine işlenen ve projelerin konumlarını gösteren haritalar, bu olgunun her yönüne işaret edebilir mi? Bu sürecin çok yönlü hikâyesini eşzamanlı olarak nasıl görebiliriz, ne şekilde aktarabiliriz? Kentte olan bitenle ilgili biri olsanız da olmasanız da takip etmesi son derece güç olan bu dönüşüm sürecini bir harita üzerine işlemenin derdine yukarıdaki

● Mega Projeler	● Yeşil alan direnişleri
● Mahalle direnişleri	● Kültürel varlık hakkı
● Adalar	● Çok katmanlı direniş

ve benzeri sorular eşliğinde Mart 2016'da düşmüştük.

Mimar olarak yapılara, yapı çevreye, yeni yapılacaklara odaklanırken, bunların oluşmasında etmen olan politik, ekonomik, sosyal arka planı –bilsek bile– ifade etmenin yollarını es geçmek mimarlığın epeydir mustarip olduğu bir sorunsaldı. “Toplum yararına mimarlık” ile “mimarlık için mimarlık” ikilemi ya da “mimarlığa yol açın” şiarı tam da bu sorunsal ile bağlantılıydı bizce. Nihayetinde Dosyanın yazılarının yanı sıra kentte süregiden dönüşümü haritalama amacıyla da bu kez birbirleriyle senkronize bir biçimde çalışabilecek, Türkiye'nin siyasi dönemeçleri/kırılmalarını, bu süreçteki yasal değişiklikleri, o zamana dek yapılamayan ancak yasal değişiklikler yoluyla yapılabilen kentsel-doğal alan müdahaleleri ve bu müdahalelere karşı direnç gösteren, örgütlenen, yasal yollar ve/veya eylemlerle itiraz edenleri bir arada gösterebilecek bir çalışma yapmayı hedeflemiştik. Çizimlerin yanı sıra İstanbul'daki 6 mega projeyi infografiklerle özetlemeye ve grafiklerin hemen yanı başında direnişi göstermeye dair sayfalar da düzenle-

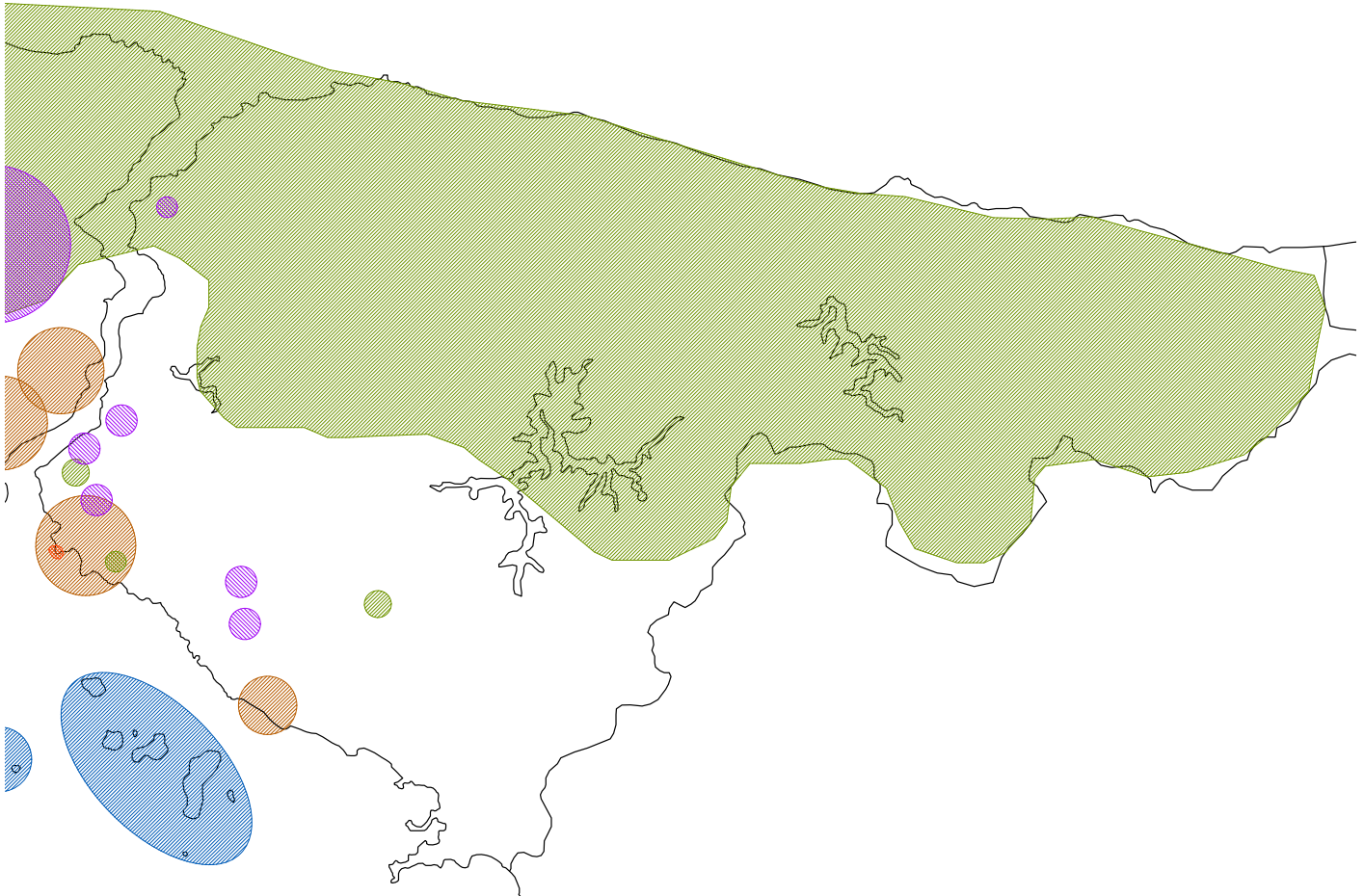
dik. Direnişi örgütleyen dayanışmalara + savunmalara sorduğumuz sorulara gelen yanıtları eklediğimiz bu sayfaların altında iletişim bilgileri de yer alıyordu.

Bu sayıda da ilgili haritalamayı detaylandırıp; mahalleler (gecekondu-konut alanları -örneğin; Sulukule, Tarlabası, Ayvansaray, Tokludede, Okmeydanı, Şahintepe vd-, tarihi alanlar, köyler, kamusal alanlar, yeşil alanlar vd.), ekosisteme yönelik müdahaleleri de içerek şekilde geliştirip, dönüşümü karşı-hegemonya çabaları ile birlikte güncelledik. Tüm bu çizimler başka yollarla ve zaman içinde geliştirilmeye açık bir altlık olarak okunabilirler. Biz de üzerinde düşünmeye, çalışmaya devam ediyoruz, edeceğiz.

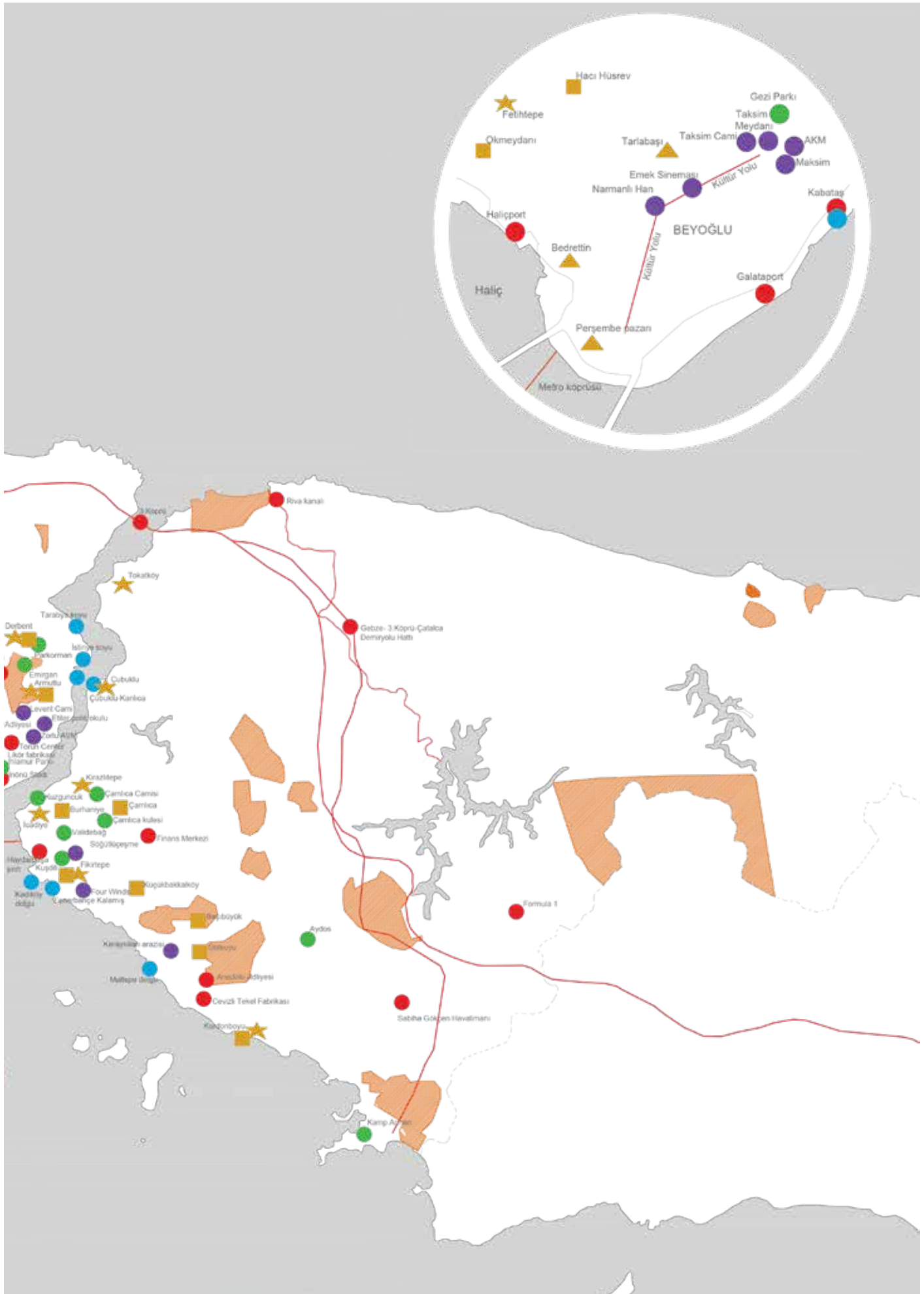
Deniz Öztürk, Y. Mimar (Doktora Öğrencisi), İTÜ, Mimarlık Fakültesi

Mapping of Istanbul's Mega Transformation

This paper describes the production process of the maps of Istanbul's mega transformation. These maps focus on the political and economic paradigms of Istanbul's mega transformation, the development and transformation process of the metropolitan city, stressing the solidarity groups who defend the city rights.

Esnek Mekanda Kimlik Taramaları: Konut Düzleminde Bazı Okumalar

Ümran Aydın, Hande Düzgün Bekdaş

1. Dönüştürülebilir Mekanın Kurgusu ve Gelişimi

Mekan kavramı, insanın var oluşu ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar etkinliğini sürdürmüştür. Tarihsel sürecine bakıldığında bu etkinlik, birçok faktörün etkisi ile şekillenmiş ve gelişim göstermiştir. Mekanların süreç içerisinde bu faktörler aracılığı ile kazandığı çağdaş özellikler, kavramın yeniden ele alınmasına, çeşitli tanımlamalarla zenginleştirilmesine olanak sağlamıştır. Zamanla mekana entegre edilen özelliklerden biri de çağdaş mekan anlayışıyla gelen “dönüştürülebilirlik” özelliğidir. Mekansal alandan üst düzeyde bir verim elde etmek adına fiziksel donatı ve mimari yapı arasındaki ilişkinin güçlendirilmesini temel alan bu yaklaşım, iç sınırların ayırma işleviyle birlikte farklı mekansal ihtiyaçlara cevap verebilmesini esas alır. Çalışmada esnek mekanın oluşumuna katkısı bulunan faktörler kullanıcıyla ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Bu inceleme kapsamında mekan için teknoloji, insan ve çevre; esneklik için ise dönüşüm ve işlevsellik alt kavramlar olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

Birinci dünya savaşı itibarıyla konut açığının ortaya çıkması ve bu soruna çözüm olmak adına ekonomik anlamda düşük bütçeli ve mekansal kalitesi düşük olan konutlar tasarlanmaya başlanmıştır. 1992’de bu problemi çözebilmek adına CIAM kongresi toplanmış ve yapılan tartışmalar sonucunda esneklik mimari açıdan bir

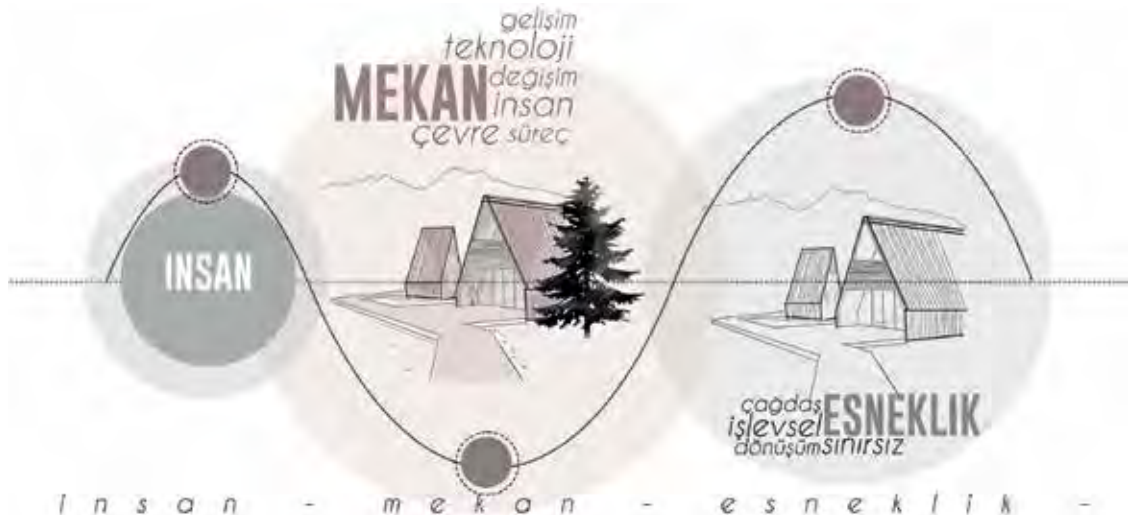
kavram olarak tanımlanmıştır (Schneider ve Till, 2005).

Gelişen dönemde 20. yüzyıl başlarında konut etkinliğinin nicelden ziyade niteliksel yönüne de önem verilmesi gerekliliği ortaya çıkmış ve bu anlamda çalışmalar başlamıştır. Mekan bir sonuç değil bir süreç olarak ele alınmış ve mekanların gelişen ve değişen senaryolara karşı tam ve ideal bir cevap verebilmesi durumu önem kazanmıştır (Bozdayı, 1992).

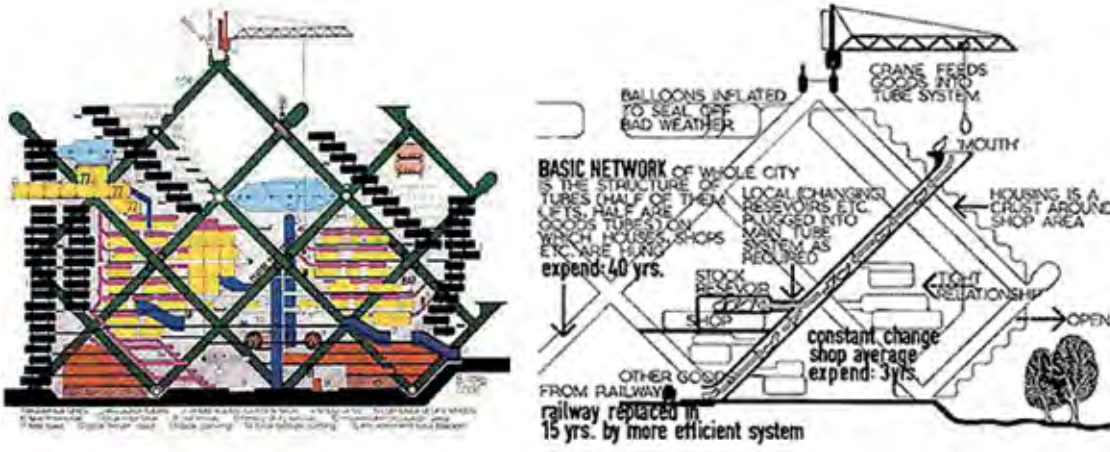
Endüstrinin ortaya çıkardığı seri üretim düzeni, kullanıcı tüketiminin değişimi veya gelecek olası durumlarda dönüşebilmesi, bu değişimin önceden tespit edilebilmesi, mekanda esneklik durumunu ortaya çıkartmıştır (Özturan, 2010).

Aile ve iş hayatlarında zamanla görülen değişimlere uyum sağlayabilecek mekanlar talep edilmiş ve bu dönemde yapı ve yapı malzemesine kadar birçok elemanda esneklik özelliğini taşıyabilen uygulamalar geliştirilmiştir (İslamoğlu, 2014). Dönüşen gereksinimlerin karşılanması için, mekan ve mekana ait elemanların işlevsel ve çok yönlü kullanımı önemli hale gelmiştir. Bu kullanımı sağlamayan elemanlar, değişen gereksinimlere ve olası senaryolara uyum sağlayamadığı için işlevsel eskimeye sebebiyet vermişlerdir (Öcal, 2001).

Esneklik kavramı dönemsel kullanıcı gereksinimlerinin, sosyo-kültürel düzenden etkilenme-

Şekil 1. İnsan - Mekan - Esneklik ilişkisinin kurgusal şeması.

Şekil 2. Archigram'ın Kurgusal Kentleri (Cook, 1964)

siyle mekana yüklenen çağdaş bir tasarım kriteridir. 20. yüzyıl ile kavramdan bahsedilmeye başlanmış ve günümüzde bu etkinlik yaygın bir olgu haline almıştır. Gelişen dünya ve öngörülen nüfus artışı söz konusu olduğunda, yoğun kentlerdeki yaşam alanlarının yetersizliği, mevcut alanın çok yönlü olarak ele alınmasını gerektirebilmektedir. Mekanın değişen senaryolara alternatif oluşturacak şekilde büyüebilmesi, değişebilmesi, çok yönlü ele alınabilmesi, yeni fonksiyonlara uyum sağlayabilmesi mekanı yalnızca günümüze değil gelecek koşullara da uygun hale getirebilmektedir. Yakın geçmişte esnekliğin literatürde yeniden aktif hale gelmesini sağlayan pandemi dönemi, teknolojik ve dijital sürecin sosyal hayata etkisi ve tüm bunlara bağlı olarak gelişen ve etkilenen yaşam kriterleri, kullanıcılar için yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kullanıcılar yaşadıkları mekanı sadece barınma amaçlı değil, farklı ihtiyaçlarının da giderilebilmesi için şekillendirebilmektedir (Güney Yüksel, 2022). Buradan hareketle artan dünya nüfusu, toplumda gerçekleşen sosyal olaylar, sağlık faktörü, teknolojik gelişmelerle değişen kullanıcı gereksinimleri başta olmak üzere çeşitli olgular esneklik kavramını tetiklemiş ve mekan ile olan etkileşimini güçlendirmiştir.

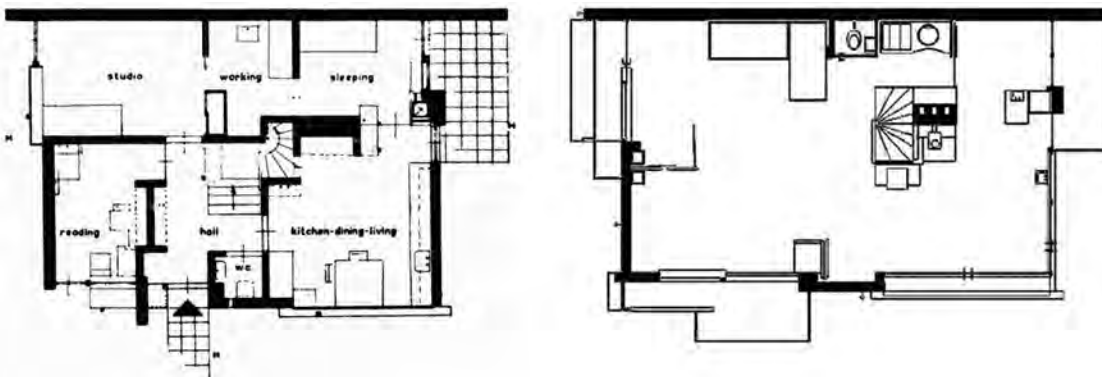
Mekanı algılama biçimi dönemin sosyo-kültürel yapısının bir neticesidir, buradan hareketle

toplumsal dönüşümler mekansal algıyı zaman içerisinde değiştirmiştir. Tüm bu teknolojik ve algısal gelişmelerin sonucunda mekan kurgusu farklı bir boyut kazanmış ve esneklik kavramını içine alır duruma gelmiştir. Bu olgu belirli çalışmalarla desteklenmiş, bir bakıma bahsedilen kavram insan hayatı içerisinde yeniden değerlendirilmiştir.

Mekansal ölçekten kent ölçeğine kadar bir çok yapılaşmayı kapsayan bu çalışmalar, gelecekte değişebilir koşullara uyum sağlama özelliğini ön planda tutan bir tasarım amacı edinmişlerdir. Bir olgu olarak ortaya çıkan esneklik kavramı, sadece iç mekanda hareket edebilen duvarlar veya sistemler ile sınırlı kalmamış, tüm mekanın değişebilmesi, dönüşebilmesi veya yer değiştirebilmesine kadar uzanmıştır. Tasarım fikri olarak birimden bütüne, büyük ölçekte bir değişimi baz alan “Archigram” strüktürleri bu bağlamda ortaya konan ilk örneklerdendir (Şekil 2).

Mekansal ölçekten ziyade kent ölçeğinde de bir değişim ve hareketlilik fikrinden yola çıkan Archigram grubu, şehir düzenlemesinde en büyük sorunun farklı işlev ve boyutların bir araya gelmesi durumu olduğunu ileri sürmüşlerdir (Özkuş 2005).

Mekansal ölçekte değişikliğe örnek olabilecek bir diğer çalışma olan Schröder Evi ise, modernizm ışığında gelişim göstermiştir. Eve

Şekil 3. Schröder Evi Kat Planları (Uri 1).

mekansal düzeyde bakıldığında alt katında yaşam alanlarını, üst katında ise dinlenme alanlarını barındırır. Yapıya esnekliğini kazandıran en belirgin kısım üst katta kalıcı hiçbir duvar bulundurmamasıdır. Gündüz çocuklar veya yetişkinler için baskın ve büyük bir tek mekan elde edilirken, akşam bu alan hareketli duvarlar aracılığı ile bölünür ve yatak odalarını oluşturur (Şekil 3). Schröder Evi, hem mekan içerisinde bulundurduğu hareketli mimari elemanlarla esnekliği, hem de bulundurduğu ana renkler ve saf fikirlerle De Stijl akımını simgelediğinden, çağdaş mimarlık anlayışına katkı sağlayan önemli çalışmalardan biri olmuştur.

2. Esnek Mekân ve Kimlik Çeşitliliği

Hacim, mekân ve kimlik kavramları incelendiğinde, genellikle hacim, mekandan farklı olarak, sayısal verilerden oluşan, herkes tarafından benzer algılanan ve aktarılan boşluklar olarak görülürken; mekan, insanların ilişki kurdukları, değiştikleri, bağlandıkları ya da deneyimlerini paylaştıkları alanlardır. Tüm bunların sonucunda kullanıcı mekana anlam yüklediğinde mekan kimlik kazanır. Bir hacmin mekana dönüşebilmesi için belirli gereksinimlere ve bir sürece ihtiyaç duyar. Bu çalışmada hacim-mekan ilişkisindeki gereksinimler üç başlıkta ele alınmıştır: fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimler (Şekil 4).

Fiziksel Gereksinimler

Fiziksel gereksinimler, Konut içi eylemlerimizi uygularken yaşadığımız yerin bize uygun olması, bulunduğumuz ortamın bize rahatsızlık vermemesidir (Arcan ve Evci, 1987). Mekana ait donatıların başlıca görevi kullanıcının

ısısal, işitsel ve görsel temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Görsel gereksinimler sayesinde, kullanıcı mekana ait nitelikleri algılayabilir ve böylece mekanı tanır. Isısal gereksinimler ise mekanın sıcaklık ve nem oranının kullanıcıya konfor sağlayacak düzeyde tutulmasıyla elde edilir. İşitsel gereksinimler, ortamın akustik kontrolünün sağlanmasıyla mekansal kimliğe dahil olur (Şekil 5).

Psiko-Sosyal Gereksinimler

Toplumun bir ürünü olan insan, bulunduğu çevreye adapte olabilmek adına kabul görme ihtiyacı duyar (Onur, 2000). Mekan, kullanıcının fiziksel durumuna uygun olmasıyla birlikte, psikolojik olarak da destek vermelidir. Bu aşamada mekan; toplumsal, davranışsal, estetik ve kültürel olmak üzere başlıca dört ana kavram üzerinden kendini geliştirir. Kullanıcıların birbirleriyle iletişim kurmasına olanak sağlamak, etkileşimi arttırmak, kullanıcıya toplumda bir yer açmak, mekanın davranışsal ve toplumsal gereksinimlerinin tamamlanmasıyla elde edilir. Estetik gereksinimler ise, kullanıcının mekana ait doku, renk ve malzemeye olan psikolojik etkileşiminden oluşur (Şekil 6). İnsan sosyal bir varlıktır, bu sebeple mekanda iletişim kurabilmesi için uygun şartlar sağlanmalıdır.

Deneyimsel Gereksinimler

Kullanıcı, mekanı kişisel birikimiyle tanır, kişisel bilinciyle harmanlar ve sonucunda mekansal bir algı meydana getirir. Mekan her ne kadar herkes tarafından benzer görülebilen fiziksel öğeler barındırsa da kişisel bilinç sebebiyle her kullanıcı için farklı bir soyut mekanı simgeler. Kullanıcı

Şekil 4. Hacim - Mekan ilişkisindeki gereksinimler.

için bu evreler tamamlandığında, mekan bir hacim olmaktan çıkar; bir sembol, bir imge halini alır. Hareketler ve duygular, mekanla bir uyum yakalar. Kullanıcı mekana, mekan da kullanıcıya entegre olur ve mekansal kimliği meydana getirirler (Şekil 7).

Mekan hacmin ve sayısal verilerin yaşayan bir anlama dönüşmesidir. Biçimsel kriterlerden arınarak anlamlar ve kişisel kimlikler kazanmasıdır. (Asiliskender, 2004).

Mekâna ve insana ait etkileşimlerin mekânsal algı sürecinde, insan duyuları ile algıladığı mekânsal hacmi kendi kimliğiyle algılayarak mekanı anlamlı hale getirir (Kahvecioğlu, 1998). Mekânsal deneyim, fiziksel veriler aracılığı ile gerçekleşse de zaman olgusuyla harmanlanarak kullanıcı için anlamlı bir yere dönüşür (Seamon, 1980).

Tüm bu tamamlanan gereksinimler sayesinde mekan, bir hacim olmaktan çıkar ve kimlik

kazanır. Bu ilişki bir bütün olarak ele alınsa da gereksinimlerin kendi içerisinde de bütünleştiği ve diğer kısımlara entegre olduğu görülmektedir (Şekil 8). Mekanlar, fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimlerini tasarım sürecinde elde ederken, deneyimsel gereksinimlerini kullanıcısıyla birlikte oluştururlar ve sürdürürler. Mekana ait tam bir kimliğin oluşması için “deneyim” kurgusunun oluşması bir içgüdüsel zorunluluk olarak tanımlanabilir; her insan ait olma hissine ihtiyaç duyar. Mekanlar zamanla anılarımızın simgesi haline gelir, sembolik bir imge olurlar, çağrışımında bulunurlar. Anılar varlığını sürdürmek, korumak için somut mekânsal donatılara ihtiyaç duyar.

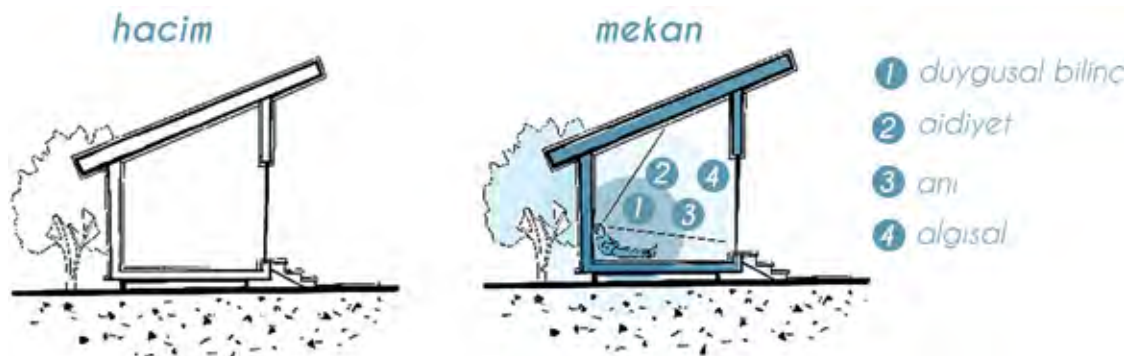
Mekânlar deneyimlendikçe yaşanabilir hale gelmektedirler (Seamon, 1980). Diğer bir bağlamda, sabit fiziksel donatılar deneyimleri beslemektedir. Esnek mekan içerisinde ise sabitliğini korumayan ve sürekli bir değişim içerisinde

Şekil 5. Hacim - Mekan - Fiziksel Gereksinimler ilişkisi.

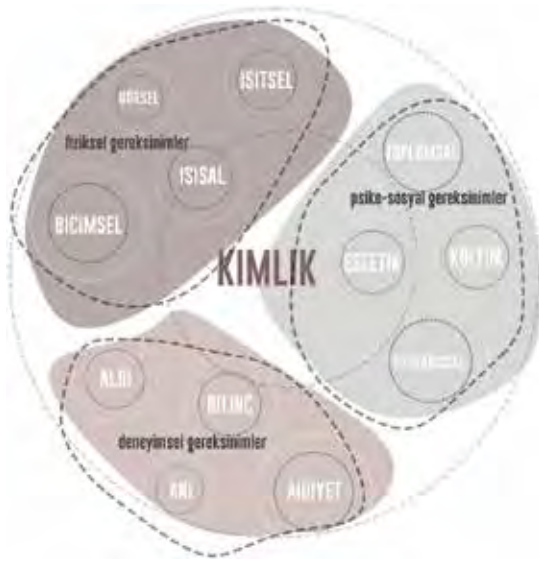

Şekil 6. Hacim - Mekan - Psiko-sosyal Gereksinimler ilişkisi.

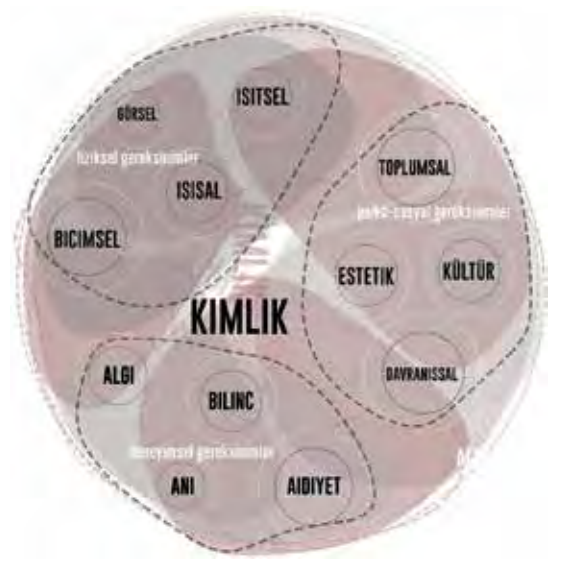

Şekil 7. Hacim - Mekan - Deneyimsel Gereksinimler ilişkisi.

Şekil 8. Mekansal kimlik ağı.

Şekil 9. Esnek mekanın çok katmanlı kimlik ağı.

bulunan fiziksel donatılar, mekansal kimlikte çeşitlenmeye sebebiyet vermektedir. Dönüşüm geçiren mekan, kendinden farklı fiziksel, sosyal ve deneyimsel gereksinimleri olan mekan algısının üzerine eklenir ve bir çarpışma gerçekleşir (Şekil 9). Bu çarpışma mekansal kimlikte katmanlaşmaya sebebiyet verir. Örneğin, kullanıcı için yatak odası olarak bilinen bir mekan dönüşüm yaşayarak aynı zamanda bir çalışma alanı olarak da tanımlanabilir. Zihinde dinlenme alanına dair deneyimleri besleyen fiziksel donatılar, aynı bellekte çalışma alanına dair deneyimleri de tetikler duruma geldiğinden, esnek mekanda kimlik katmanlaşmasından ve çeşitlenmesinden bahsedilir (Şekil 10).

Mekansal kimlik özellikle deneyimlerimizin merkezi olan konut yapılarında hakimiyetini daha çok yaşatır. Çünkü insanın tanıdığı ilk mekan evdir. Heidegger'in dasein (varoluş) ve dwelling (ikamet etme) arasındaki etkileşimi tanımladığı yer kavramının temel karşılığı ev kavramıdır (Usta, 2020). Konut yapısı, insan için tarih boyunca ilk mekân olma durumundan dolayı, anıların, benliğin ve kişiliğe dair altyapının oluştuğu yerdir. Bu sebeple çalışmada konut yapıları üzerinden kimlik taramaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yöntem olarak

seçilmiş örnek konut planları üzerinden bir okuma gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda kimlik taramaları, esnek mekanda var olan mekansal kimliğin çeşitliliğini göstermek adına örnek plan düzlemleri üzerindeki farklı mekanlara ait ortak fiziksel donatıların işaretlenmesi ile kimlik katmanlaşmasını ifade etmiştir. Mekansal kimlik taramaları analiz ve sentezin bir arada okunabildiği diyagramlar üzerinden anlatılmaktadır.

3. Değişken Yapılı Konut Planları Üzerinden Kimlik Taramaları

Esneklik kavramının kimlik ile etkileşimi çalışma bağlamında Pac-Man Architects (PKMN) grubunun bir tasarım kolektifi olarak ortaya koyduğu "Little Big House" adlı konsept fikri ile geliştirdikleri projeler üzerinden değerlendirilmiştir. Grubun esas yaklaşımı, hareketli modül sistemler aracılığı ile geleneksel konutlardaki alanın verimliliğini artıracak bir devrim yaratmaktır. Hacimsel varlığının ötesinde kullanıcı için bir kullanım imkanı sunamayan, gelişen dünya ve değişen tüketici gereksinimlerine cevap veremeyen, teknolojik ilerlemelerin gerisinde kalan geleneksel mekanları optimize ederek kullanıcı için aktif ve güncel bir yaşam alanı

Şekil 10. Mekan - Esneklik - Kimlik ilişkisinin kurgusal şeması.

oluşturmayı hedefleyen bu yapı grubu, hem çalışma bağlamında bahsedilen kimlik çeşitliliğini ifade edebilmek hem de teknoloji, esneklik ve kullanıcı arasındaki ilişkinin ifadesi adına güçlü ve uygun bir örnek grubu olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda sembolik bir örnek niteliği taşıyan bu projeler, esneklik kurgusunu temel tasarım kriteri olarak benimsediğinden çalışma içerisinde bahsedilen kimlik çeşitliliğinin net bir şekilde ifade edilebilmesi amacıyla seçilmiştir. 2006 yılından bu yana İspanya’da mimari etkinliğini sürdüren ofis, Yolanda Evi, MJE Evi ve Stella Evi olmak üzere konsept bağlamında üç farklı çalışma gerçekleştirmişlerdir (Şekil 11).

Yolanda Evi

2013 yılında hayata geçirilen Yolanda Evi, 1942’de tek katta 50 m² olarak tasarlanan evin kullanıcı talebi ve gereksinimleri doğrultusunda bir dönüşüm geçirmesiyle oluşturulmuştur. Ev sahibi Yolanda’nın sürekli hareket eden bir kullanıcı olarak evin de aynı anlayışı benimsemesini talep etmesi üzerine, tasarım bir anlam ve boyut kazanmıştır. Küçük bir alanın yeniden yapılandırılması sağlanarak hem bir ev hem de bir atölye olarak kullanıcısına bir evden fazlası sunulmuştur (Şekil 12).

PKMN Architects tarafından “dönüştürülebilir konteyner” olarak tanımlanan proje, toplam 11,27 m³ depolama hacmi sağlayan bölmeler, kitaplık, ayakkabı, ev eşyası, temizlik malzemeleri, giysi, mutfak tezgahı ve yatak deposu olarak hizmet vermektedir. Alan 3 üniteden oluşmaktadır; birinci ünite stüdyo ve mutfak, ikinci ünite yatak odası ve kütüphane, üçüncü ünite ise banyo ve giyinme odası olarak kullanılmaktadır (Şekil 13).

Stüdyo alanı 15 m²’dir. Birinci ve ikinci bölmeler arasında veya daha doğrusu mutfak ve yatak odası arasında açılır (Şekil 14). Tüm birimler kenara itildiğinde, çöken mutfak, stüdyo ve yatak odası, dolap ve banyonun cam kapıları arasında 14,8 metrekairelik bir giyinme odası ve yoga stüdyosu açılır (Url 2).

MJE Evi

2014 yılında hayata geçirilen MJE Evi, bir çift için seyahatlerinde kullanacakları ikinci bir evi oluşturmak adına bir apartman dairesi olarak tasarlanmıştır (Şekil 15). Hareketli duvarlar sayesinde, 70 m²’lik bu projede 50 m²’lik bir oda oluşturmak mümkün olabilmektedir. Çift yalnızken sadece yatak odalarından oluşan bir ev haline gelen alan, ihtiyaca göre farklı işlevler için farklı mekanlar meydana getirebilmektedir.

Şekil 11.

- a. Yolanda Evi (Url 2)
- b. MJE Evi (Url 3)
- c. Stella Evi (Url 4)

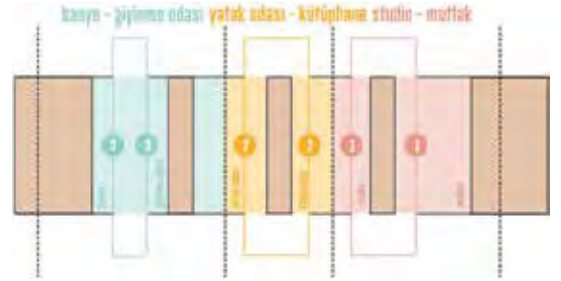
Şekil 12. Yolanda Evi İç Mekan Görselleri (URL 2).

Şekil 13. Yolanda Evi Plan ve Kesit (URL 2).

Şekil 14
a. Yolanda Evi İç Mekan (URL 2)
b. Yolanda Evi Şematik Anlatımı.

Yapıya plan düzleminde bakıldığında, sabit bir mutfak ve banyo barındırırken, dinlenme ve yaşama alanları birbirinden ayrılmıştır. Geceleri yatak odalarına dönüşen alan, gündüz geniş bir oturma alanı oluşturur (Şekil 16).

Stella Evi

2015 yılında hayata geçirilen Stella Evi, bir çift için tasarlanmıştır. Bu projede ise ziyaret alan bir ailenin alan yetersizliğine çözüm olabilecek bir esnek tasarım anlayışıyla, soruna cevap verilmiştir.

Dört buçuk metre uzunluğundaki motorla çalışan hareketli bir duvar, kullanıcıya alan kazandırmaktadır. Diğer bir taraftan açılır kapanır özelliğe sahip yemek masası aynı zamanda çocuklar için bir oyun odasıdır. Misafir yatak odası ise sadece geceleri aktif olan bir mekan iken, gündüzleri bir giyinme odasına dönüşebilmektedir. Çift için misafir ağırlamak her ne kadar alan yetersizliğinden dolayı imkansız gibi görünse de PKMN grubunun daireye kattığı esneklik kurgusu, durumu tam tersine dönüştürebilmiştir (Şekil 17).

Şekil 15. MJE Evi İç Mekan Görüşleri (URL 3).

Küçük bir evde yaşayan kullanıcılar için misafir odası pratik olmayıp, gereksiz yer kaplayabilir; fakat konu Stella evine geldiğinde, bu duruma farklı bir açıdan bakıldığı görülmektedir. Mekan-sal esneklik kurgusu, misafir odasını bir hareketli duvarın içinde yaşatarak alan kazanır duruma gelmiştir. Duvar görevini gerçekleştirdiğinde,

normalde 37 m²'lik bir yaşam alanı iki kısma ayrı-larak 14 m²'lik bir misafir odası ve 22 m²'lik bir başka yaşam alanı oluşturur (Şekil 18).

Şekil 16. MJE Evi Plan (URL 3).

Mekansal Kimlik Sentezi

PKMN Architects grubunun “Little Big House” konseptiyle oluşturduğu bahsi geçen

Şekil 17. Stella Evi İç Mekan Görşelleri (URL 4).

Şekil 18. Stella Evi Plan (URL 4).

üç proje, gece-gündüz farklarıyla, hareketli teknolojik sistemleriyle, farklı işlevlere hizmet eden donatılarıyla esnek mekan kurgusuna hizmet eden bir tasarım kriteriyle oluşturulmuşlardır. Kimlik açısından bakıldığında, fiziksel öğelerin mekana ait deneyimleri sembolize etmesinden dolayı, bahsi geçen konutlarda plan düzleminde bazı fiziksel değişiklikler o mekana ait deneyimleri ve kimliği çeşitlendirmektedir. Oluşturulan şekilsel anlatımlarda, deneyimlenen mekanların zihindeki çarpışma durumları ifade edilmiştir.

Bu projede, 1942'de yapılan ve gelişen kullanıcı ihtiyaçları sebebiyle dönemin gerisinde kalmış minimal alanı, güncel döneme uyarlayabilmek adına esneklik kurgusu tasarım kriteri olarak seçilmiştir. 50 m² normal şartlarda bir evin iki odası için uygun bir alan olarak değerlendirilebilirken, bu evde mutfak, oturma alanı, banyo, yatak odası ve bir stüdyo olarak kullanılır. Bu durum evin güncel yaşama uyumlu olduğunu göstermesinin yanı sıra gelecekte karşılaşılabilecek olası durumlara karşı da hazırlıklı olabileceğini göstermektedir. Tüm bu uyum kurgusunu esneklik ile elde eden alan; mutfak, yatak odası ve çalışma alanını aynı zemin ve duvarlar ile elde etmesiyle birlikte mekanların birbirine yerine kullanılması durumu kullanıcıda birden fazla mekana

dair anıların çağrışımını tetikler. Örneğin, yatağın bulunduğu ünite yatak açıkken bir yatak odasına dair deneyimleri anımsatırken kapalıyken dinlenme alanına dönüşür ve bu bağlamda bir çağrışım oluşturur. Diyagramda renklendirilmemiş alan görülen mekanı simgelerken, renklendirilmiş alan zihindeki ikinci mekanı simgeler. Diğer planlarda ise bir dönüşüm gerçekleşir; zihindeki ile görünen mekan yer değiştirir, ihtiyaca göre gerçekleşen bu dönüşümler iki mekanın kesişmesini sağlamaktadır (*Şekil 19*).

MJE Evi, gündüz deneyimleyen biri için büyük, geniş ve net bir alan izlenimi bırakırken; aynı mekanı gece deneyimleyen biri için bölünmüş ve özelleşmiş bir alan izlenimi bırakır. Aynı mekana ait olan bu farklı deneyimler kimliksel çeşitlenmelere sebebiyet vermektedir. Bu durumu hareketli duvar aracılığı ile gerçekleştiren mekan, içerisinde birden fazla deneyime sahiplik etmektedir. Bahsi geçen planda fiziksel öğeler birden çok anıyı tetikler durumdadır. Buradan hareketle diyagram üzerinde renklendirilen kısım önceden deneyimlenen ikincil bir mekanı sembolize ederken, renklendirilmeyen kısım var olanı, birincil mekanı ifade eder; fakat ortak fiziksel öğeler barındırmalarından ötürü görünen, görünmeyeni anımsatır; bu

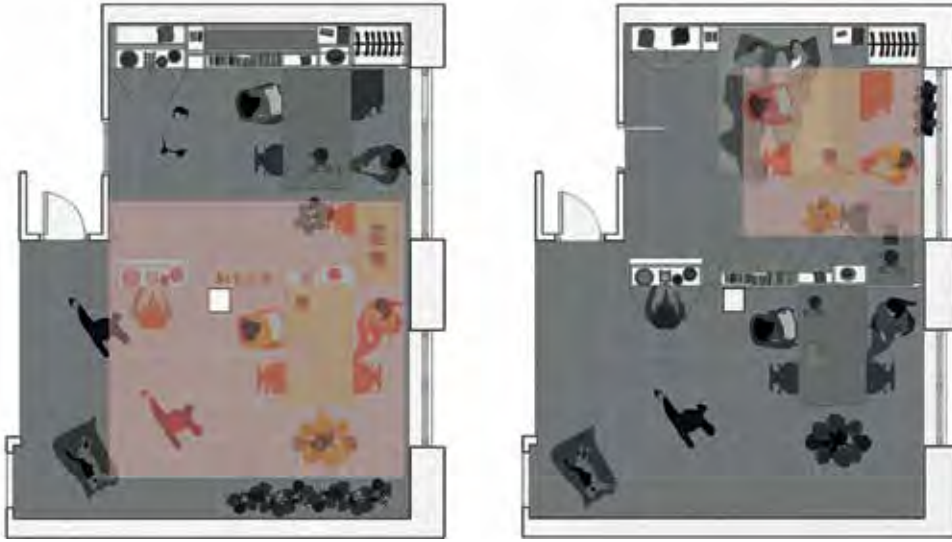
Şekil 20. Plan düzleminde taranan kimlikler.

2

3

STELLA EVİ

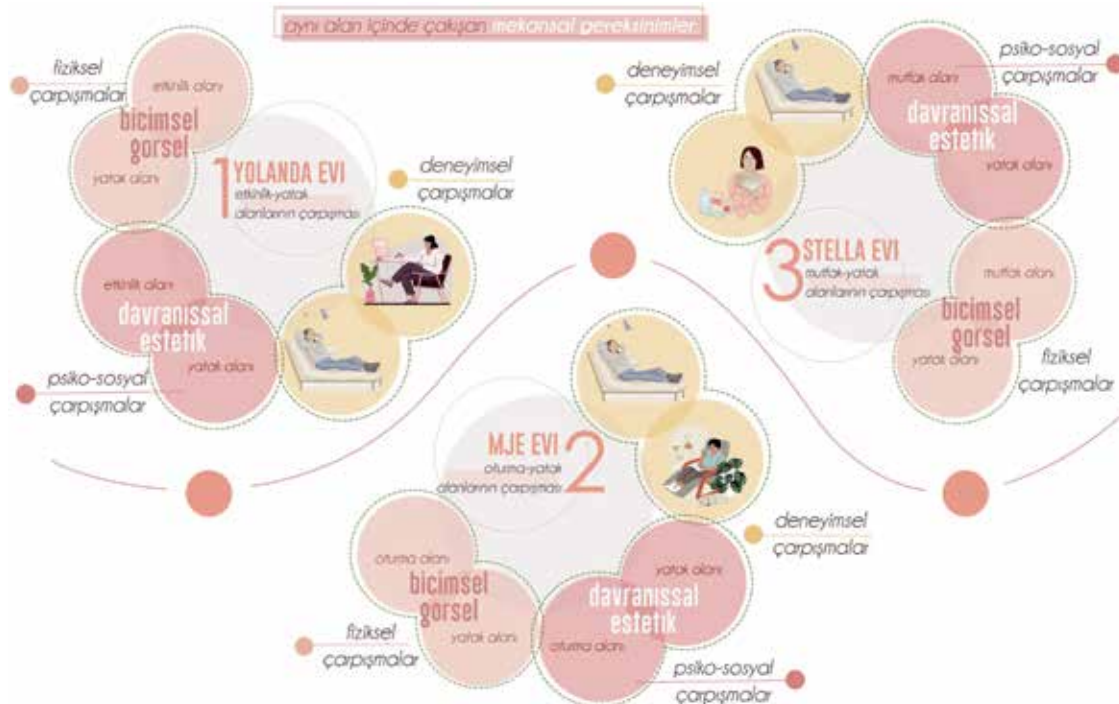
Şekil 21. Plan düzleminde taranan kimlikler.

kesişme diyagram üzerinden okunmaktadır (Şekil 20).

Stella evinde ise, temel amaç misafir gelmesi durumunda evde ekstra bir alan yaratmaktır. Çalışmanın başında bahsedilen, fiziksel donatılarla mimari yapının arasındaki düzenin veya etkileşimin olası senaryolara göre şekillenebilmesini esas alan esnek mekan kurgusu bu durumda mevcut soruna bir çözüm niteliğinde uygulanmıştır. Bahsi geçen mekan farklı senaryolara karşı farklı alternatifler dolayısıyla farklı kimlikler içerdiğinden kimliksel anlamda çeşitlilik içermektedir. Yatak odası olarak görülen alanın zihinde yemek odası olarak bilinmesi, aynı alana

dair kimliksel katmanlaşmaya sebebiyet vermektedir. Diyagramda bahsi geçen iki mekanın çarpışması ifade edilmiştir (Şekil 21).

Çakışan mekanlar, çalışma başında sınıflandırılan mekansal gereksinimler çerçevesinde değerlendirilmiştir (Şekil 22). İki mekan çakışması üzerine yapılan değerlendirmede; Yolanda Evi için yatak odası ve etkinlik alanı; MJE Evi için oturma ve yatak odası; Stella Evi için ise yatak odası ve mutfak seçilmiştir. Fiziksel gereksinimler çerçevesinde incelenirken; ısısal ve işitsel anlamda bir çakışma mekansal düzeyde okunmazken, esneklik dolayısıyla mekanda değişen sınırlar biçimsel ve görsel algının farklılaşmasına dolayısıyla çeşitlenmesine sebebiyet

Şekil 22. Yapılaşmaların Çalışma Bağlamında Okunması.

Şekil 23. Çalışmanın akış şeması.

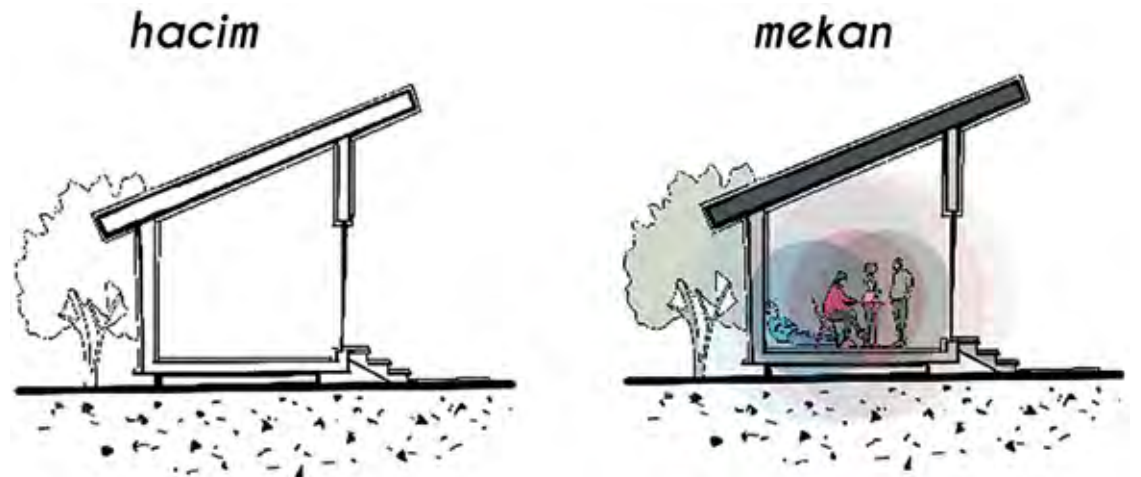
vermektedir. Psiko-sosyal gereksinimler çerçevesinde incelenirken; kültürel ve toplumsal anlamda mekanda okunan net bir öge bulunmadığından mekansal düzeyde bir çeşitlenme söz konusu olmamaktadır fakat davranışsal bağlamda, değişen mekan işlevleri sebebiyle kullanıcılar arasındaki iletişim şekli de değişir. Psiko-sosyal kavramının alt kavramı olarak nitelendirilen estetik ise, mekanda değişen doku ve rengi temsil ettiğinden bir çeşitlenmeye sebebiyet vermektedir. Deneyimsel gereksinimler çerçevesinde bakıldığında ise; mekansal işlevlerin çakışması sembolize edilmiştir. Bu işlevsel çakışma, mekana dair anıların, aidiyetin, algının ve duygusal bilincin çeşitlenmesini sağlamaktadır. Tüm bu oluşumlar göz önüne alındığında aynı alan içerisinde birden fazla işlevin gerçekleştirilebilmesi; mekanda fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel anlamda birden fazla mekansal kimliğin yer bulmasına sebebiyet verebilmektedir.

4. Sonsöz

İnsanın var oluşuna dayanan mekan kavramı, aynı insan gibi geçmişten günümüze şekillenmiş ve gelişim göstermiştir. Günümüzde pandeminin oluşturduğu sanal mekan kavramı gibi

insanlar, toplumda yaşanan sosyal, ekonomik veya kültürel birçok olaydan dolayı farklı mekan türlerini keşfetmişlerdir; esnek mekan da bunlardan biri olmuştur. İçerisinde barındırdığı dönüşümlerden ötürü var olan mekan algısından daha farklı bir algı yaratmıştır. Bu çalışmada, bahsi geçen dönüşümler, esnek mekan kurgusu içerisinde mekansal kimlik taramalarına yer verilerek değerlendirilmiştir. Şema üzerinden ifade edildiği gibi insan – mekan etkileşiminden doğan esneklik kurgusunu içeren örnekler bağlamında kimlik taramaları gerçekleştirilmiştir (Şekil 23).

Esnek mekan, fiziksel donatılar ve deneyim kavramları arasındaki ilişkiyi bir metafor üzerinden anlatmak gerekirse, bir metrodan geçerken duvardaki saatle kullanıcı arasında bir bağ oluşmazken, evdeki saati kimin aldığı bile kullanıcı için bir deneyimdir. Bahsi geçen bu deneyim, fiziksel öğelerle bütünleşerek mekansal kimliği oluşturur. Esnek plan tipinde o saat değiştirilebilir; öncelik saatin işlevsel olarak görevini yerine getirmesi yani saati doğru göstermesidir. Tam olarak bu noktada, dönüştürülen saat fiziksel açıdan benzer işlevi görürken, deneyim açısından aynı anda birden çok mekana ait olabildiği için tek bir

Şekil 24. Hacim ve Mekan.

deneyimden ziyade çeşitli deneyimleri simgeler hale gelir. Bahsi geçen saat, bir evin içerisinde hem yatak odasına ait bir donatırken aynı zamanda oturma odasına da aittir; her iki mekana dair deneyimleri kullanıcıya çağırıştırır. Bu durum esnek mekanın, normal mekana göre daha farklı bir kimliksel ağ içerdiğinin göstergesidir.

Mekansal kimliğin, hacmin mekana dönüşümünde başlıca bileşen olduğu, mekanın ruhunu oluşturduğu ve insana mekanı benimsettiği göz önüne alındığında; mekansal kimlik, o mekanı insan için yaşanabilir yapmaktadır. Fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimlerin harmanlanması ile hacim mekana dönüşür ve bir kimlik kazanır (*Şekil 24*). Kullanıcının değişen ihtiyaçlarının ve gelişen çevre koşullarının mekana kattığı birçok yenilikten biri olan esneklik, içinde dönüşümler barındırır ve bu süreçte kullanıcının mekanı verimli kullanmasını amaçlamakla birlikte, mekan kimliğini normalden daha farklı bir hale getirmektedir. Mekana ait fiziksel bir eleman kullanıcıda belirli deneyimleri simgelerken; esnek mekanda bahsi geçen eleman birden çok deneye hizmet eder durumdadır. Bu durum esnek mekanda var olan mekansal kimliğin, normal bir mekanın mekansal kimliğine göre daha katmanlı bir yapıda olmasını sağlamaktadır.

Ömran Aydın, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü

Hande Düzgün Bekdaş, Dr. Öğretim Üyesi, YTÜ, Mimarlık Fakültesi

Kaynaklar

- Arcan, E. F., & Evcı, F. (1987). *Mimari Tasarıma Yaklaşım I: Bina Bilgisi Çalışmaları*. Yıldız Üniversitesi, İstanbul.
- Asiliskender, B. (2004). *Kimlik, Mekan ve Yer Deneyimi*. Kültür ve İletişim, 7(2) (14), 73-94.
- Bozdayı, A. M. (1992). *Geleneksel Anadolu Konutundaki Oda Kavramının Çağdaş Konut Tasarımında Modül Kavramı Olarak Değerlendirilmesi* [Sanatta Yeterlik/ Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cook, P. (1999). *Archigram*. Princeton Architectural Press.
- Güney Yüksel, F. C. (2022). *Pandemi ile Değişen Konut İç Mekanını Yeniden Düşünmek*. Online Journal of Art and Design, 10(2), 88-101.
- İslamoğlu, Ö. (2014). *Okullarda Esneklik Stratejilerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi* [Doktora Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kahvecioğlu, H. L. (1998). *Mimarlıkta İmaj: Mekânsal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model* [Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Öcal, G. (2001). *Konut İç Mekan Ve Donatı Elemanlarında Esnek Ve Değiştirilebilir Tasarım Yaklaşımları*, [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Onur, S. (2000). *Mobilya Biçimlenişine Etki Eden Faktörler ve Tasarımcı Kullanıcı Faktörü Üzerine Bir Yöntem Önerisi*, [Doktora Tezi]. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Özkuş, B. (2005). "Renkli Rüyaalar Görmek": *Archigram*. Mimarist, 18, 84-86.

Özturan Ö. (2010). *Teknolojik Gelişmelerin İç Mekan Biçimlenişine Etkisi*, Tasarımda Genç Bakışlar Sempozyumu, İstanbul, ss: 125-137.

Till, J., & Schneider, T. (2005). *Flexible housing: the means to the end*. Arq: Architectural Research Quarterly, 9(3-4), 287.

Seamon, D. (1980). *Body-Subject, Time-Space Routines, And Place-Ballets*. The Human Experience Of Space And Place, 148, 65. New York, Routledge.

İnternet Kaynakları

Url 1, <https://www.archdaily.com/99698/ad-classics-rietsveld-schroder-house-gerrit-rietsveld>

Url 2, <https://www.archdaily.com/566605/pkmm-architectures-builds-transformer-house-studio-in-madrid>

Url 3, https://www.archdaily.com/774668/mje-house-little-big-houses-number-2-pkmm-architectures?ad_medium=office-landing&ad_name=featured-image

Url 4, <https://www.metalocus.es/en/news/stella-house-little-big-houses>

Identity Scans on Flexible Space: Readings on the Residential Scope

Throughout history, the setting of space has been affected by the social, economic, cultural and technological processes of the period. At the beginning of the study, the birth of the understanding of flexibility was mentioned, starting from the concept of space affected by technological innovations. Although flexible space is integrated into human life as a technological architectural product, it has a different perception from the conventional space perception due to the transformation of its boundaries. While it includes an approach based on the change of physical equipment, it has enabled the spatial identity to pass from a single-layered structure to a multi-layered structure. The study aimed to make the spatial experience comfortable for the user by raising awareness in the user while performing the identity scans in the flexible space. In this context, the place where the spatial experience has meaning for the user was taken as the "home" and an evaluation was made on the residential buildings. Within the scope of the study, it has been examined through a sample group in the context of the designs of an architectural firm -PKMM Architects- that adopts the architectural and technological features of the flexible space as a design criterion to diversify the spatial identity.

Bir Sıradışı Dönüşüm Öyküsü: Moraloğlu Yalısı

Murat Şahin*

Özet

Bu çalışma Moraloğlu Yalısı'nın yakın çevresi ile sıradışı dönüşümünü yazı, resim ve çizimlerle temsil etmekte ve değerlendirmektedir. Boğaziçi tarihi içerisinde yer alan ve kendine has yaşanmışlıklara sahip yalılardan biri olan bu yapının, geçmiş ve şimdiki durumu mimari anlatım araçlarıyla desteklenmiş bir metinle karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Sözlü ve yazılı kaynakları birleştirerek yeni bir anlatı oluşturan bu çalışma, Boğaziçi ile ilgili literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, 1926 öncesi ve yalının dönüştürülmesinden sonraki iki durum, temsil ve mekan kalitesi açısından karşılaştırılmış; Yapının kaybolan ve yaşayan mimari değerleri tartışılmıştır.

Giriş

Bu yazıda, Boğaziçi'nde orijinal şeması ender görülen bir yalının sıradışı dönüşümü, literatür araştırması, yerinde gözlem ve içinde yaşantılarını sürdüren kullanıcılarından elde edilen bilgiler ışığında, bağlamıyla birlikte yeniden temsil edilmiş ve yorumlanmıştır. İç Mimar **Zehra Moraloğlu** yapıdaki yaşamı, bahçe ve iç mimari hakkındaki bölümü kendi kişisel deneyimlerine ve birikimlerine dayalı olarak yazarken, yapının yeniden temsiliyeti-çizimler ve yorumu Mimar Öğretim Üyesi **Tarık Emre Kırbhallı** tarafından yapılmıştır.

Yalı pek çok sıradışılığı birden barındırıyor. Tasarım açısından olduğu kadar sosyal ve kültürel açılardan da çok özel bir yapı. Kaynaklar-

Resim 1. Moraloğlu Yalısı ve yakın çevresi.

da *Kamil Paşa Yalısı*, *Halil Haşim Bey Yalısı* veya *Yusuf Ziya Bey Yalısı* olarak geçen yalının bugünkü sahipleri önceki sahiplerinin varisleri olan Moraloğlu ailesi. Bu nedenle, yalının 18. yüzyıldan bu yana aynı aileye ait olduğu söylenebilir. Boğazdaki sıkça el değiştiren yalıların sahiplilik açısından bugünkü durumu gözönüne alındığında, kültürel sürekliliği sekteye uğramayan ender yalılardan biri Moraloğlu Yalısı.

Yalı, önce sahili kaplayan ince uzun, çoğunluğu tek katlı 55 m. uzunluğunda ahşap bir yapı iken, 1920'lerde iki kanadından birer bölüm kesilip eksiltiliyor. Açılan alana da yeni bir yalı ekleniyor. Orijinal yapıdan geride kalan küçük yapı, arkasındaki küllhan ve servis mekanlarının yer aldığı kagir yapıyla yeni bir kompozisyon içinde bütünleştirilerek son halini alıyor. Dolayısıyla, bugün alanda aynı aileye ait 2 ayrı yalı bulunuyor. Her iki yapı, aynı sınırlar içinde, büyük bir bahçenin deniz tarafında varlıklarını sürdürüyor. Alanda bulunan orijinal yalı, Boğaz'daki yalı tipolojisi içinde önemli bir yer edinmesini sağlayacak karakteristik özelliklerinin önemli bir bölümünü kaybetmiş olmasına rağmen, bu alandaki var olan hikayenin özgünlüğü pek çok bağlamı ile, elimizden kayıp giden Boğaziçi yaşam ve yapı kültürünün kaybolmaması gereken bir değeri olarak çok çarpıcı bir biçimde önümüzde duruyor.

Yalının müstemilatları, bahçesindeki havuzu, kayıkhanesi, ağaçları, küllhanı muhafaza edilmiş. Atları başka bir yere taşınmış fakat fayton hala bahçede korunuyor. 21. Yüzyılda yalıda yaşamı sürdüren yeni nesil, tüm güzellikleri olduğu kadar, problemleri de devralarak buradaki köklü kültürü yaşatmak niyetinde. Konuştukları ve biriktirdikleri 200 yıllık mevzular. Denizin kıyısında yaz-kış yaşamanın ne demek olduğunu biliyorlar. Tuzlu suyun ve rüzgarın ahşapla olan çatışmasına şahit olup etkilerini görmüşler. Sakin, huzurlu ve şaşalı günlerin hikayelerini, gürültülü kent yaşamının hareketliliği içinde yeni yaşantılarla eşleştirmekte güçlük çekmelerine rağmen, yollarla, parklarla ve diğer yapılarla kuşatılmış olan bu alanı dirençle muhafaza etmeye devam ediyorlar.

Yalya ilişkin bilgilere, temel olarak yer veren kitaplar şunlardır: Sedat Hakkı Eldem'in *Boğaziçi Yalıları* (1994) ve *Türk Bahçeleri* (1976); Orhan Erdenen'in *Boğaziçi Sahilhaneleri* (2006) ; Mehmed Rebii Hatemi Baraz'ın *Beylerbeyi* (1994) ve Hüseyin Besim Çeçener'in *Beylerbeyi Kılavuzu* (2008).

Konumu ve Tarihsel Arkaplanı

Boğaz'ın Nakkaş Burnu'nda, Beylerbeyi – Kuzguncuk kesişim noktasındaki Moraloğlu Yalısı 2750 m² 'lik bir bahçe içinde yer alıyor. Sedat Hakkı Eldem'in *Boğaziçi Yalıları* (1976) başlıklı kitabında yer verdiği iki farklı ölçekteki vaziyet planı ve kısa bilgi notu ışığında, Moraloğlu Yalısının, 20.Yüzyıl başlarındaki konumu, peyzaj öğeleri ve komşu yalılarla birlikte, açık bir biçimde okunabiliyor. O yıllarda yalının, büyük ve bütün bir yapı olarak kıyıya yatay biçimde konumlandığı görülüyor.

Denizden karaya bakış yönünde, yalının sol tarafında Şehit Ali Paşa Vakfı (Galata Sarayı) - Kadın Efendi - Emir Ali Bey (1850-1890) Yalısı ve Beylerbeyi Sarayı'nın uzantısında Askeri Okul; yalının diğer yanında, hemen bitişiğinde yangın duvarı ile ayrılan ve Balkan Harbi (1912-13) sırasında yanmış olan Faik Paşa (Deli Fuat Paşa) Yalısı, onun diğer yanında, ayrı düzende ki, 1990'da yanmış olan Sultan Aziz'in bağışladığı, 3 katlı Şeyhülislam Üryanizade Esat Efendi Yalısı ve devamında Üryanizade Esat Efendi Camisi (1860) yalının komşuları olarak kıyı boyunca sıralanmaktadır. (Eldem, 1994, ss.186-187) Arkaplanda ise Beylerbeyi Caddesi ve arkasında, Askeri tesisler, bostan ve içinde Cemil Molla Köşkü'nün de olduğu bir kaç yapı ile Nakkaş Mezarlığının yer aldığı ağaçlıklı yeşil bir peyzaj uzanıyor.

Bugün ise yalının hemen solunda Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü Sosyal Tesisleri ve onun devamında ve arkasında askeri sosyal tesisler bulunuyor. Sağda bitişiğindeki Şehit Ali Paşa

Resim 2. 80'li yılların ortasında yıkılarak yerine park yapılmış olan yağ fabrikası ve yalı (Fotoğraf: Ahmet Moraloğlu tarafından temin edilmiştir.)

Yalı'sının yerine inşa edilen ve 1980'lerin ortasında yıkılan yağ fabrikasının olduğu yer, park yapılarak kamuya açık hale getirilmiştir. 1849 yılında yapılmış olan Vaniköy'deki Recaizade Mahmut Ekrem Yalı'sı da, 50'li yıllarda Mısırozü Yağı Fabrikası olarak kullanılmaya başlanmış; 1988'de, ek yapılarla büyüyen fabrikanın işlevi sonlandırılarak, yapı orijinal işlevi olan yalıya dönüştürülmüştür. Resim 2'de denizden çekilen fotoğrafta, Vaniköy Mısırozü yağ fabrikasıyla yaklaşık aynı zaman diliminde işlev veren ve yıkılan, Moraloğlu Yalı'sının bitişiğindeki yağ fabrikasının işlevini sürdürdüğü dönemde yalılar ve yanında bölümsel olarak fabrika yapısı görülüyor.

Günümüzde, hemen bu alanın Kuzguncuk istikametindeki komşu parselde bulunan Şeyhülislam Üryanizade Esat Efendi Yalı'sının yerinde, adeta iç bölgelerden alana transfer edilmiş gibi duran betonarme 4 katlı bir apartman; biraz ilerisinde Nakkaş Mezarlığının önünde de yakın geçmişte restorasyon çalışmaları sırasında kayıkhanesini kaybeden, ahşap Üryanizade Esat Efendi Camisi bulunmaktadır.

Yalının arkasındaki bostan, yol yapımlarından sonra ortadan kalkmıştır. Yamaçtaki korunun içinde projesi İtalyan asıllı mimar Sinyor Alberti'ye ait olan ve 1886 yılında yapılan Cemil Molla Köşkü arkaplanının içindeki en belirgin yapıdır. Yapımından yüz yıl sonra köşkü satın alan şirket tarafından 2004-2005 yıllarında restore ettirilen köşk bugün farklı bir işlevle varlığını sürdürmektedir.

Yine 1950'li yıllara kadar arkasındaki sakin yeşil peyzajı korunan yalının silüet içindeki pastoral karakteri ve görünümü, Üsküdar-Beykoz sahil yolu, askeri okula ait binalarla sosyal tesislerin yapımı ve yakın geçmişte Cemil Molla Köşkü'nün arkasındaki korunun Millet Bahçesi olarak işlevlendirilmesi sonucu değişmiştir.

Orijinal yapının tam olarak yapım yılı bilinmemektedir. 18. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilen yalı Petersburg Sefiri/Büyükelçisi olan Kamil Paşa(1836-1878) tarafından satın alınmıştır. Kâmil Paşa, çocuğu olmadığından, yalıyı bir müddet sonra kardeşi mühendis Yusuf Ziya Bey (1842-1892)'e bağışlar. Yalı, Yusuf Ziya Bey öldükten sonra önce kızı Fatümatüz Zehra, daha sonra Cemile Hanım ve kuzenlerine miras kalmıştır. Cemile Hanım, uzak akraba ilişkisi olan Halil Haşim (Moraloğlu) (1873-1940) ile evlenmiştir. Halil Haşim Bey İstanbul Hukuk Fakültesinde (II. Meşrutı-

yet'in ilanından sonra Darülfünun-ı Osmanî Hukuk Fakültesi / Şubesi) tahsilini tamamladıktan sonra uzun bir süre hakimlik yapmış, emekliliğinden sonra avukat olarak mesleğine devam etmiştir. Halil Haşim Bey evlenince yalıda Belçikalı Naciye Hanım (Cemile Hanım'ın annesi) ile beraber otururlar. O yıllarda gelenek olarak genel teamül, evlenen erkeklerin evlendikten sonra ayrı evlere çıkmaları, kızlarınsa aileleriyle birlikte kalmaları yönündedir.

Bir müddet sonra aile arasında miras meselesi söz konusu olur. Yalının satılması gündeme gelir. Bunun üzerine Halil Haşim Bey tüm mirasçılarının hisselerini satın alarak yalının tek sahibi olur. Halil Haşim Bey evin büyüklüğünü ve eskiliğini dikkate alarak 1920 yılında evi yenilemeye karar verir. Mimar Raimondo D'Aranco'nun da tavsiyesini de dikkate alarak, çökme tehlikesiyle karşı karşıya olan bu 55 metrelik yalıyı deniz yönünde hamamın olduğu kagir yapının önündeki 18 metrelik bir bölümünü koruyarak, bu parçanın sağındaki harem ve solunda kalan selamlık bölümlerini eksiltir.

Ortadan kaldırılan selamlığın olduğu bölümün yerine ise, ailenin verdiği bilgiye göre, D'Aranco'nun batılı anlamda tasarladığı bir yalıyı inşa ettirir. 1893-1909 yılları arasında İstanbul'da çok sayıda yapının tasarımını üstlenen D'Aronco sonraki yıllarda kısa süreliğine kenti ziyaret etse ve yapıyı anlatan tüm kaynaklarda yapının mimarının D'Aronco olduğu belirtilse de, de bu yapının projesinin kendisine ait olduğunu belirten somut bir kanıt bulunmamaktadır. Kıydan 5 metre geride konumlandırılan iki katlı yeni yalı, bağlamıyla doğrudan ilgi kurmayan yerden bağımsız plan şemasıyla, aslında tam anlamıyla karasal tipolojiye ait bir köşk olarak görülebilir.

Tasarım Özellikleri

Yeni yalı eklendikten sonra bahçenin son halinin yeniden tanzimi için, Bahçe Mühendisi Fredrich Schwamber tarafından yapılan 7 Şubat 1933 tarihli bir plan bulunmaktadır. 2750 m² lik bahçe eski planlarda da belirtilen özelliklerin hala izlerini taşımaktadır. Bahçede, eski vaziyet planında, biri ahır olarak kullanılan iki müştemilat mevcutken, bugün 3 müştemilat bulunmaktadır. Bahçedeki havuz, müştemilat, evin kırsal peyzajın bir parçası olduğu günlerden kalan fayton, yakın geçmişe kadar bahçede tutulan atlar, meyva ağaçla-

rı, çeşmeler, zerzevat bahçesi ve toprak zemin bu izlerin önemli öğeleridir. Ayrıca, İstanbul'da pek çok bahçede görülen karpiller ve kediler hala yalının bahçesinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Eski yalının bahçesindeki siyah üzüm, çavuş üzümü, sultan selim inciri, bambular, çam ağaçları ve Trabzon hurması korunurken, bunlara sonradan kiraz ağacı, elma ağacı, erik ağaçları, Malta eriği, zeytin ağacı, nar ağaçları ve güller eklenmiştir.

Orjinal yalının arkasında yer alan kagir servis yapısı bahçeyi fiziksel olarak ve kullanım açısından ikiye bölmektedir. Daha çok kadın ve çocukların kullanımına ayrılan küçük bölümün arkasında kalan ve çekek yerine inilen merdivenin konumlandırıldığı küçük bahçeye nazaran, boyutları, simetrik düzeni ve havuzuyla, evle ve denizle olan bütünleşmesi tasarım kararlarıyla ve su öğeleriyle güçlendirilen selamlığın arkasındaki bahçeye daha büyük önem atfedildiği görülür.

Bahçenin ilk ana girişi, askeriye tarafındaki Şehit Ali Paşa Vakfı binası arasındaki sokağın olduğu yan cephedeydi. Bugün bu sokak ve kapı iptal edilmiş olup yalıya giriş ana yol tarafından yapılmaktadır. 20. yüzyıla kadar, deniz yolu, karadan çok sınırlı ulaşım imkanlarına sahip Boğaz'da

ticaretin ve ulaşımın ana aksı olmuştur. Yalıların önünden geçen seyyar satıcılar, komşuluk ziyaretleri, ibadethanelere gidiş geliş denizin sağladığı avantaj ile kayıklarla yapılırdı.

1836 yılında 9 ay İstanbul'da kalan Julia Pardoe kıyıdaki yapıların arkalarında yamaçlara tırmanan yeşil arka planın bu mekanı adeta

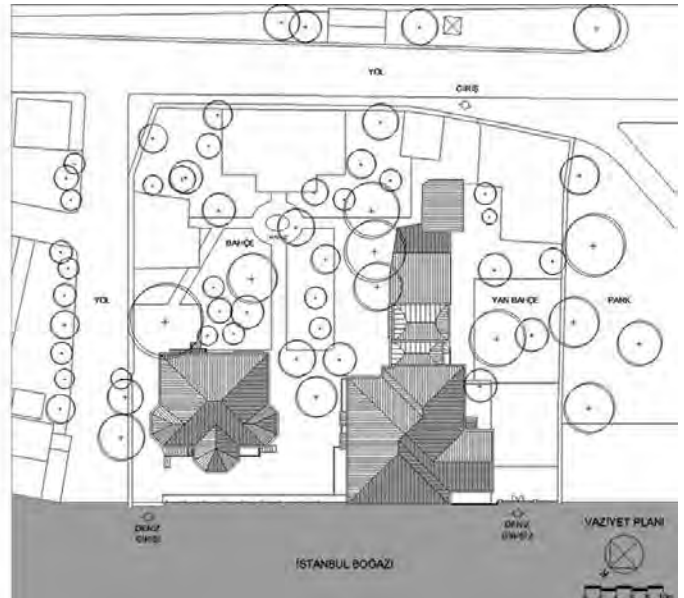
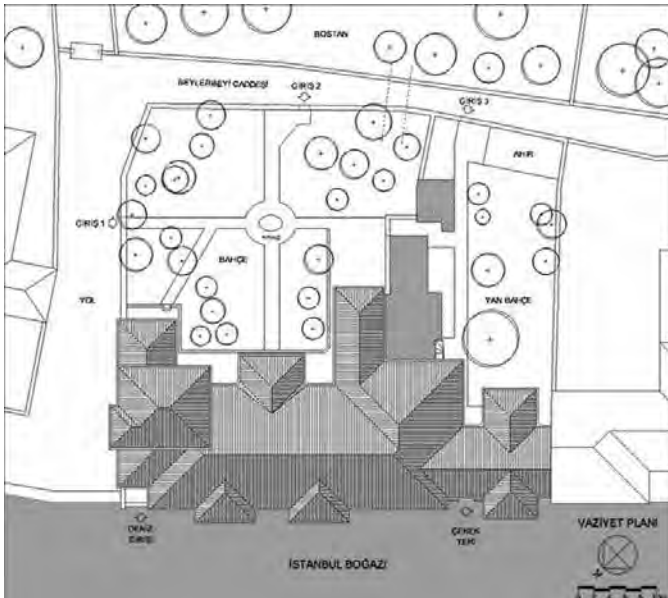
periler diyarına çevirdiğini belirtir. (Pardoe, J. Sultanlar Şehri İstanbul, 2010; s. 442) Eski vaziyet planından hareketle çizilen kesitte içinde Cemil Molla köşkünün olduğu yamaçın Üsküdar Beykoz yolu öncesi yeşil bir arka plan olarak doğal eğimi ile yalının arka bahçesine kadar indiği görülmektedir. Bugün açılan yol bu yamaç ve bahçe arasındaki alanı çökerterek iki alanı birbirinden koparmıştır. Evin hemen arkasındaki dar patikamsı yol Eldem'in kitabında yer verdiği vaziyet planında da görüldüğü gibi, (Eldem, 1976) üzerinden köprü benzeri bir bağlantı aracılığıyla komşu parseldeki bostan ile yalının bulunduğu parsel birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Aile üyeleri bu bağlantının yalıya bostan tarafından su sağlanması için yapıldığı varsayımını dile getirmektedir.

Moralioğlu Yalısının arkasındaki yamaç ve bostan yol yapımından önce daha yumuşak bir eğimle yapının bulunduğu alana bitişik konumlanırken, yol yapımı ve topografyaya yapılan müdahale sonucu, günümüzde, Cemil Molla Köşkü ve Askeri Sosyal Tesislerin olduğu her iki yamaç ve yalının içinde bulunduğu kıyı parçası, yollarla birbirinden tamamen ayrılmıştır.

2. Alandaki Yalılar

18. yüzyıldan kalma orjinal yapı, denize paralel uzanan, ana mekanları yaklaşık 270 m² taban alanına sahip ahşap strüktürle, 156 m² yığma kagir servis mekanlarından oluşmaktadır. Deniz yönünde yaklaşık 45 m.lik cephesi olan komşu Faik Paşa Yalısı'na yangın duvarı ile bitişik olan yalı, yalnızca küçük bir bölümünde ikinci katı olan ince uzun, yataylık etkisi

Resim 3 . Vaziyet Planları 1926 öncesi ve günümüzde Moralioglu Yalısı.

güçlü, tek katlı bir yapıdır. (Bkz. Resim 3 ve 4) Tek katlı yalının bitişiğinde yer alan komşu yapı ile birlikte, deniz yönünde toplamda kesintisiz yaklaşık 90 metrelik uzunluğa ulaşan ahşap yapıların, tek bir mega yapı olarak görünmeleri kuvvetle muhtemeldir. 1913'ten sonra yangın sonucu yitirilen Faik Paşa Yalısı'nın, Moraloğlu yalısıyla hemyüz olarak bitişmesi ve daha sonra 30 metrelik bölümünün denizden yaklaşık 5 metre geri çekilmiş olması, birleşik gibi duran bu iki yalı arasındaki mahremiyeti sağlayan bir özellik olarak göze çarpmaktadır.

Bu uzunlukta tek katlı yatay tipolojinin örneğinin çok az görüldüğü Boğaz'da yine tek katlı Kıbrıslı Yalısı ile Moraloğlu Yalısı arasında bir paralellik kurulabilir. (Eldem, 1994, s.120-121) Kıbrıslı Yalısında hem selamlığın hem de haremın olduğu bölüm ile ikisinin arasındaki mekan, kara ve deniz peyzajını birleştiren şeffa ve simetrik bir kurguya sahipken, Moraloğlu Yalısında bu özelliği Selamlık bölümünde daha belirgin olarak görüyoruz.

Yalının XVIII. yüzyıldaki orjinal halinin planına ve 1926 yılında bu halinin denizden görünüşüne *Boğaziçi Yalıları* (1994) ve *Türk Bahçeleri* (1976) adlı kitaplarında yer veren Sedat Hakkı Eldem de yapının kurgusundaki hem şeffalığı sağlayan, hem de deniz ve kara tarafını birbirinden ayıran aksiyel düzenlemeye işaret etmiştir. Eldem, bahçeden denizin görünmesi için mermer kaplı sofanın (mermerliğin) bahçenin devamı şeklinde denize taşan

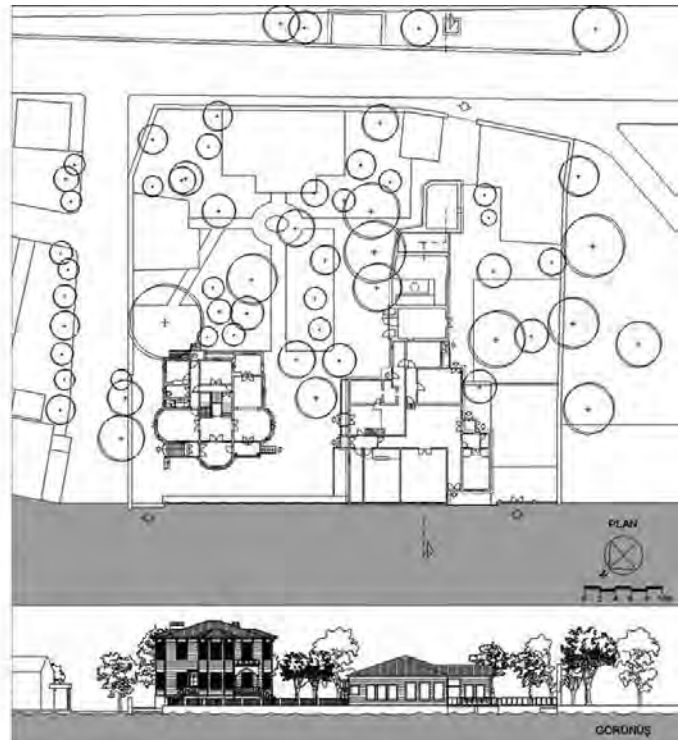
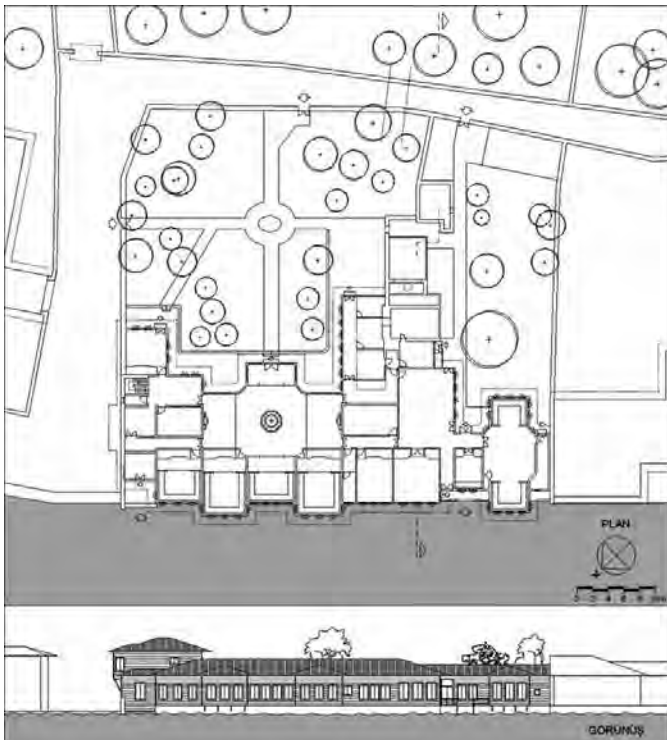
şekiliğe kadar uzatıldığını, bahçedeki havuz ve sofadaki havuzun ve denize bakan sofanın aynı aksa getirildiğini vurgulamaktadır. (Eldem, 1976, s.129). Eldem'in yanı sıra Abdulhak Hamit Şinasi (1997) de, yalıların boğaz kıyısını kaplamaları nedeniyle, birbirinden görsel olarak kopardığı öndeki denizle arkada kalan peyzajın, mekan organizasyonu ve sağlanan şeffalıkla, tasarım yoluyla birleştirildiğini belirtmektedir.

Moraloğlu Yalısında selamlığın 1/3'ü kadar alan kaplayan haremın olduğu bölümde de bu şeffalık korunurken, külhan ve hamamın olduğu kagir servis yapısının önünde yer alan ve haremlik ve selamlık arasında adeta bir tampon görevi yapan odalar yalnızca denize doğru açılmaktadır.

İnce uzun orijinal yalının Halil Haşim Bey döneminde kesilerek yalnızca deniz cephesinde 18 m.lik küçük bir bölümünün tutulması sonucu, yalı son derece mütevazı bir görünüm kazanmıştır.

Eski yapıdan boşalan alana inşa edilen iki katlı yeni yalı, bahçe içindeki tipik bir köşk imgesini yansıtır. Simetrik bir planı olan ek yalı, eski yalının şeffaf, iki yönlü yaşama ve algılamaya olanak sağlayan geçirgenliğinden ve bir deniz kenarı yapısının taşıdığı hafiflikten uzak bir yapıdadır. Kırmızı yalının eksiltelen bölümünden bazı yapı elemanlarının, pencerelerin, yıkılan başka bir köşkten taşınan merdiven, diğer malzemeler ve Romanya'dan getirilen ahşaplarla eklektik bir biçimde inşa edilen

Resim 4. Zemin Kat Planları ve görünüşler aracılığı ile yapının dönüşümünün temsili.

yalı *Art Nouveau ampir* özellikler taşıdığı söylenebilir.

Giriş ve önündeki merdivenin deniz yönüne gelmesi, yapının geleneksel olarak yalılarda görülen ve kırmızı yalıda görülen daualiyeti içeren temel ilkelerin dışındaki mekan organizasyonu ve küçük odalardan oluşan kurgusu gözönüne alındığında, daha önce de belirtildiği gibi, yapı bir yalıdan çok iç bölgelerde yer alan bir köşk tipolojisini yansıtmaktadır. İç mekandaki incelikli ahşap işçiliği, ayna, dolap gibi yapının bir parçası olan öğeler yapının sadece dış görünüşüne nazaran içeride daha zengin bir atmosfer yaratmaktadır.

Alanı yakından bilen, Üsküdar (2008) ve Beylerbeyi (2008) kitaplarının yazarı Hüseyin Besim Çeçener alandaki yalıları yapıldıkları dönemlerdeki sahiplerinin isimleriyle, yani eski yalıyı Kamil Paşa Yalısı ve sonradan ekenen yalıyı da Yusuf Ziya Bey Yalısı olarak tanımlar. Orijinal yapının plan çözümünün 18. Yüzyıldan daha da öteye giden izler taşıdığını, bilinen İstanbul'daki en özgün yapı olduğunu belirtir. Yapıyı Birgi, Kula, Antalya ve Kaleiçi'deki örneklerle ilişkilendirerek değerlendirir.

Son Söz

18 ve 19.Yüzyıldaki en karatersitik döneminden ağır kentleşme baskısının hakim olduğu günümüze, eskime, ihmal, sosyo-ekonomik yansımalar, savaşlar, yangınlar, göç, kazalar, kentleşme hızına ve emlak piyasasının dönüştürücü etkisine bağlı olarak büyük kayıplara, fiziksel değişimlere, mülkiyet ve anlam değişimine uğrayan Boğaziçi yalıları arasında kaç tanesi yapımlarından bugüne dek aynı aileye ait olarak kalma şansına sahip olmuş; böylece yüzyıllara yayılan ekolojik ve sosyal hafızasını ve kültürel sürekliliğini korumuştur? Bir 18. Yüzyıl yapısı - hatta Çeçener'in iddiasına göre daha da da eskilere dayanma ihtimali olan Moraloğlu Yalısı, uzun yıllar aynı aileye ait olmasının avantajına sahip bir yapı olarak fiziksel açıdan orjinal yapısını koruyamasa da bu alanda yaşanan anıları, yaşantıları, biriktirilen kültürü nesiller boyu koruma şansına sahiptir.

Büyük bir dönüşüme uğrayarak, yalılara özgü organizasyonel yapısını ve mekanlarını kaybetmesine rağmen geçirdiği evrim özgün bir yaşam hikayesi ortaya çıkarmıştır. Orijinal yapı, malzemeye ve yapıma bağlı bozulmalar, zamanın ve mikroiklimin yıkıcı etkisi ile eski-

miş ve ailenin tercihi ile bir bölümü eksiltilerek yerine yeni bir yapı eklenmiştir. Böylece orijinal tasarımda, tüm kıyıyı kaplayan yapının getirdiği deniz ve karanın fiziksel olarak ayrılması fakat tasarımdaki aksiyel düzenleme ve şeffaflık sayesinde görsel olarak bu iki alanın ilişkilendirilmesi özelliği, sonradan yapılan düzenleme ile kıyı ve karayı kısmen de olsa birleştiren bir kompozisyonla yer değiştirmiştir. Bahçenin ve yapıların dışındaki alanlarının denize doğru açılmaları bu kez peyzaj ile- ağaç ve diğer alçak bitkiler ile- kısmen engellenmiştir.

Yapısal dönüşümün yanı sıra, romanlara, şiirlere, şarkılara resimlere, anı yazılarına yansıyan, temsili çizimlerde de görüldüğü gibi, diğer yalılarda da varolan bir özellik olarak özünde pastoral/şiirsel bir peyzaj ve yeşil arkaplan, çoğu boğazın karakterine uymayan yeni eklenen yapılarla, yapılan sahil yolları ve dolgularla bu karakterini yitirmiştir.

Görselliğe eşlik eden bir başka unsur da sükunettir. Günümüzde kentin gürültüsü içinde, artan deniz ve kara trafiğinin de artmasıyla, bu özellik de kaybolmuştur. Genel Boğaziçi mekanında, insanın yere olan bağlılığının bir örneği olarak gösterilen şarkılar ve şiirler, melankolik müzik, enstrüman ve birlikte şarkı söyleyen kadın sesleri, bülbül sesleri (Bin Bülbül Tepesi- Bebek), kıyıda bile derin bir deniz, kıyıya vuran küçük dalga sesleri, sükunet, deniz çırpıntıları, ıhlamur kokuları, gül ağaçları, güller, rengarenk karanfiller, akasyalar ve kauçuk ağaçları bu peyzajın tüm duylara hitab eden ayrılmaz mekânsal öğeleridir (Eldem, S.H.1994; Pardoe, J., 2010; Hisar, A.Ş. 1997).

Zamanla tüm komşu yalıların ortadan kalkmasıyla, park ve sosyal tesislerin ortasında kalan yalı, eski nefasetinde olmasa da, deniz kokusunun yansırса kendi bahçesindeki kokuları çevrenin yeni kokularına karışmış bir halde yaşayabilmektedir. Boğazdaki gündelik yaşamın değişmesi ve hareketliliğin artışına paralel olarak, sükunetini ve özgün kimliğinin parçası olan sesleri kaybeden yalı yoğun kentleşme ile gelen çevresel kirlilikten payını almaktadır. Tüm olumsuzluklara rağmen, taş ve tuğladan örülmüş kalın ve yüksek bahçe duvarları sayesinde mahremiyetini bir ölçüde koruyabilmektedir.

Deniz ve değişen sert hava koşulları ile doğrudan temas halinde olan yapının korunması sürekli bakım ve onarım ihtiyacı doğuran

masraflı ve zahmetli bir çaba gerektirmektedir. Yalının sahipleri hem yapının korunmasına ilişkin masrafların yanı sıra, yüksek vergiler nedeniyle de yapının sürekli bakımının zorlukla gerçekleştirilebildiğini belirtmektedirler. Bu nedenlerle, günümüzde yalı güçlkle korunarak, mütevazı bir görünüm içinde varlığını sürdürmektedir.

Bir başka unsur da çevrede yol ve yapılarda gerçekleştirilen inşaat faaliyetleridir. Üryanizada Camisi'nin yanındaki dolgu park alanı için çakılan kazıklar ve denize taşan ek dolgu alanlarının inşasının yapıda çatlamlara yol açtığı görülmüştür.

Moralioğlu Yalısı, alandaki yapıların ayakta kalan kısımları ve peyzaj özellikleri, korunmasına ilişkin çabalar, yapının değişen performans düzeyleri ve aile tarafından biriktirilen sözlü tarih, yapılacak yeni araştırmalarla farklı perspektiflerin ortaya çıkarılması açısından, hala zengin bir kaynak niteliğindedir. ■

* Yazarların yazının tüm bölümlerine muhtelif katkıları olmasına karşın, genel kurgu ve ilk bölüm Murat Şahin, 2. Bölüm Zehra Moralıoğlu, 3. Bölüm ise Tank Emre Kırhallı tarafından kaleme alınmıştır.

Murat Şahin, Doç.Dr., Özyeğin Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Kaynaklar

- Ayaşlı, M., (2018). İstanbul Dersaadet. İstanbul, Timaş Yayınları.
- Baraz, M. R. H. (1994). Beylerbeyi: teşrifat meraklısı beyzâde takımının oturduğu bir kibar semt (Vol. 2). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı.
- Çeçener, B.H. (2008). *Beylerbeyi kültür ve doğa varlıkları kılavuzu*. Mimarlar Odası İstanbul Şubesi.d'Aronco, R. Osmanlı Mimari: D'Aronco, İstanbul Projeleri 1893–1909, Restorasyonlar, Projeler, Kitaplar. D'Aronco, Architetto Ottomano. Progetti per Istanbul 1893–1909, Restauro, Progetti, Libri. D'Aronco, Ottoman Architect. Projects for Istanbul 1893–1909, Restorations, Projects, Books.
- Pardoe, J. (2010). Sultanlar Şehri İstanbul, çev. M. Banu Büyükkal. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eldem, S. H. (1994). Boğaziçi yalıları: Anadolu yakası (Vol. 2). Altın Kitap.
- Eldem, S. H., & Anıları, B. (1979). Reminiscences of the Bosphorus. İstanbul: Elit Matbaacılık Kollektif Sirketi.
- Eldem, S. H. (1976). Türk Bahçeleri, İstanbul: Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri I.
- Kuban, D. (2001). Ahşap Saraylar. Yapı Endüstrisi Merkez Yayınları, İstanbul.
- Erdenen, O. (2006). Boğaziçi Sahilhaneleri I (Anadolu Yakası). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, ISBN, 975-9944.
- Eyice, S. (2007). Bizans Devrinde Boğaziçi. Yeditepe Yayınevi.
- Evin, İ. (1987). Yaşadığım Boğaziçi, İletişim Yayınları.
- Haskan, M. N. (2001). Yüzyıllar Boyunca Üsküdar (Vol. 3). Üsküdar belediyesi.
- Hisar, A. Ş. (1997). Boğaziçi yalıları; Geçmiş zaman köşkle-ri. Bağlam Yayıncılık

İnciciyan, G. V. (2000). Boğaziçi Sayfıyeleri. Alfa Yayın Dağıtım San ve Tic Ltd, İstanbul.

Kuban, D. (2000). *İstanbul, Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul* (Vol. 98). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Mazak, M. (2010). Boğaziçi ve kayık kültürü (Vol. 96). Yeditepe.

<https://hukuk.istanbul.edu.tr/tr/content/fakultemiz/tarihce>

<http://mesaholding.com.tr/tr/sosyal-sorumluluk/cemil-molla-kosku>

Teşekkür

Bu çalışma için evlerini açan; belge, bilgi ve anılarını paylaştan Moralıoğlu ailesinin değerli fertlerine teşekkür ederim.

Yalıda Yaşam

Zehra Moralıoğlu

Bütün serüven üniversitede iç mimarlık bölümüne girip Mimarlık Kültürü aldığım dersle başladı. Birgün derste sene sonu ödevi olarak verilen konunun aslında benim daha sonra da bakış açımı bu kadar değiştireceğini hiç düşünmemiştim. Ödevin konusu ise yaşadığımız ev ve çevresinin tarihsel ve kültürel gelişimini araştırmaktı. Kısacası yaşadığımız yeri yeniden keşfetmekti. Mimarlığa başlamamla birlikte konuyla alakalı bakış açım oldukça değişti.

İçinde yaşadığımız Moralıoğlu Yalısı (Kâmil Paşa Yalısı) Beylerbeyi ile Kuzguncuk' un arasındaki bölgede kalan son yalı. Ben, ailemle birlikte Beylerbeyi Sarayı'nın komşuluğunda aynı bahçe içindeki iki yalıdan biri olan , orijinal yapıdan dönüştürülen kırmızı yalıda (Kâmil Paşa Yalısı) oturuyorum. Değişikliklere uğramasına rağmen köklü bir geçmişe sahip bir alan burası. Ben ve kardeşim burada 7. Nesil olarak yaşamaktayız. Büyüklerimizden aldığımız bu mirası biz de elimizden geldiğince korumaya çalışıyoruz. Dışarıdan her ne kadar çok kola ve hoş bir hayatmış gibi görünse de aslında içinde olduğunuz zaman gerçeklerle ve bazı zorluklarla yüz yüze kalıyorsunuz. Fakat herşeye rağmen burada oturmak güzel bir duygu.

Her gün denizle iç içe olmak gerçekten huzur verici. Hatta birkaç sene öncesine kadar da evin önünden kardeşimle birlikte denize girer, yunuslar ve karabataklar eşliğinde yüzerdik. Bir de kayıkhanemizde bir tane sandal mevcut. Biz çocukken babam o sandalla Boğaz boyunca kürek çekerek bizi gezdirirdi. Kuzguncuk'tan başlayıp Beylerbeyi, Çengelköy,

Vaniköy ve Kandilli' ye kadar kıyı kıyı gider, tüm deniz kenarındaki yalılara bakar ve balık tutan balıkçıları izlerdik. Bunun dışında zamanımızı kardeşimle bahçedeki bambu ağaçlarından yaptığımız oltalarla balık tutarak geçirirdik. Bahçedeki bambu ağaçları eskiden Beylerbeyi Sarayından gelmiş ve hala duruyorlar. Bu ağaçlara ek olarak arka bahçede gül, incir, maltaeriği, kiraz, erik ve dut ağaçları da bulunmakta. Küçükken o ağaçlara tırmanıp, incir toplardık. Bu ağaçlar da bugün hala meyve vermeye devam ediyorlar. Sonbahar aylarında arka bahçedeki bazı toplanmayan meyveler bahçenin toprak zeminine düşüyor ve çürüyorlar. O yere düşen meyvelerin bahçeye yaydığı ekşimtirik çürüme kokusu hafızamdaki yere ait önemli bir iz. Sonbahar yağmurlarının yağmasıyla, bahçedeki ıslanan çalı ve çiçeklerin ve yağmurla tazelenen toprağın kokusu da bu izi takip eder. Kış mevsimine geldiğimizde ise kar yağdığı zaman denizin üstüne balıkların baygın şekilde yüz üstüne çıkmasını unutamam. Gece kararıp balıklar baygınlaşıncı babamla kepçeyi denize daldırıp balıkları çekerdik.

Bahçemizde ağaçların dışında küçük canlı dostlarımız da var. Biz doğduğumuzda süt takviyesi için babam bahçeye keçi almış. O keçilerin sütlerini sağıp bize içirirlermiş. Daha sonra o keçiler çoğalmıştı ve babam onları çiftliğe götürmek durumunda kaldı. Ayrıca kısa bir süreliğine bahçede Haflinger cinsi bir ata baktık. Atlar ve kümes hayvanları bahçenin geleneksel olarak hem varolan öğeleridir. Kardeşimle birlikte ata binmeyi de bu bahçede öğrenmiştik. Hatta aileden süregelen bir merak olacak, büyükdem burada zamanında at bakmış, daha sonrasında babam da çocukluğunda eşek bakmış ve okula onunla gidip gelirmiş. Fakat şu anda sadece köpeklerimiz, kedilerimiz ve tavuklarımız bulunmakta. Sabahları taze yumurta alırız. Benim odamın cephesi tavukların kümesine baktığından sabahları doğal alarmla uyanıyorum diyebilirim.

Yalının çevre ilişkilerinde de birçok avantaj ve dezavantaj mevcut. İlk olarak farklı iklim şartları ilk sırada geliyor. Deniz kenarında ve kuzey rüzgarlarına açık konumumuzdan ötürü hava her zaman serin oluyor. Yaz- kış o serinliği her zaman hissediyoruz. Geleneksel mimaride olduğu gibi, evin hafif serinliğine karşın, kıyafetle, ortamdaki ziyade insanın sıcak tutulmasıyla, belirli bir konforda yaşa-

mamızı sürdürebiliyoruz. Evden dışarı çıktığımızda ise hemen denizin diri tutan serinliğinden ve rüzgarından uzaklaşarak bir anda şehrin o bunaltıcı atmosferinde buluyoruz kendimizi.

Merkeze (Üsküdar) gidiş geliş konusu ise hem kolay hem de zor. Çünkü oturduğumuz yerin çevresinde yol ve parktan başka ihtiyaçlarımızı karşılayacağımız bir yer yok. İhtiyaçlarımızı almak için öncelikli olarak ya Kuzguncuk'a ya da Beylerbeyi'ne gitmeyi tercih ediyoruz

Güvenlik meselesi ise bizim için en zor konu. Eskiden güvenlik bu kadar sorun değildi. Örneğin annemle babamın anlattığına göre eskiden balkonda duran korkuluk yokmuş ve kimse gelip de rahatsız etmezmiş. Şimdi ise yanımızdaki parktan çocuklar deniz tarafından korkulukları aşip bahçeye giriyorlar. Üstelik o alandaki dolgu alan genişletildi. Yalının parka yapışık olan duvarlarına teller yerleştirmek zorunda kaldık. Şimdi ise deniz tarafındaki korkuluklara tırmanıyorlar. Bir de denize girdiğimiz rıhtımdan da çıkıyorlar. Çıkmakla kalmayıp hırsızlık olayları da oluyor. Bazı geceler de midyeciler geliyor. Bahçedeki korkuluklara teknelerini bağlayıp çalışıyorlar. Tarihi değeri olan bir yerde ve kente göre ayrıcalıklı bir konum sayılabilecek bir yerde yaşıyorsanız elbette bu tür zorluklarla başetmek zorundasınız. Bunun dışında patlatılan havai fişek kıvılcımlarının ahşap yalının üstüne düşüp yangın çıkarmasından da büyük endişe duyuyoruz.. İnsanların eğlence amaçlı patlattıkları bir havai fişekten çıkan kıvılcım tanesi bile anında yalının ahşaplarını yakmaya ve ya çatıdaki kiremitlerin delip eritmesine sebep olabilir. Yangınların dedemlerin de anlattıklarından, alanda yaşayan bir travma olduğunu hepimiz biliyoruz.

Deniz-kıyı ilişkisi ise yine eskiden daha zenginmiş. Babamın anlattığına göre, denizin önünden sandalla mısırcılar geçermiş, yalılarından da insanlar almış. Bazı akşamlarda ise sandalla karşıdaki Bebek Maksim Açık Hava Gazinosuna, Zeki Müren' i denizden dinlemeye giderlermiş. Bazen de gündüzleri dondurma yemeğe giderlermiş. Biz çocukken, daha önce de belirttiğim gibi, babam da bizi sandala bindirip bazen kürek çekerek bazen de motorla kıyı kıyı gezdirirdi. Şu an da hala deniz kıyı ilişkisi evin yaşantısı üzerinde çok belirleyici oluyor. Örneğin deniz taksileri yalıların önüne yanaşıp sizi istediğiniz yere götürüp getirebiliyorlar ya da bazen balıkçılar kayıklarıyla rıhtı-

ma yanaşıp balık satıyorlar. Tabi ki balık almak yerine evin önünden balık tutma imkânı her zaman mevcut.

Evin önemli özelliklerinden biri içinde baca olmaması. Eskiden yalı külhandan ve odalarda ki mangal ile ısıtılırken, şu anda yalıya zarar vermemek için kaloriferlerle ısıtılıyor. Külhanın arkasında kubbeli bir hamam yer almakta. Evin arkasındaki tepeden gelen su depoda toplanmış, burada ısıtılır ve hamamda kullanılmış. Hamam haftada sadece bir kez ısıtılmış. Ev halkı yıkandıktan sonra Kuzguncuklular hamama davet edilmiş. Mevcut külhan ve hamam doğal haliyle hala korunmaktadır. Evin altında kayığın tutulduğu bir de kayıkhanemiz mevcut.

Biraz da yalının iç mekanını anlatacak olursak eğer; şunları söyleyebilirim ki böyle bir evde oturduğum için kendimi çok şanslı hissediyorum. Evin içinde ahşabın sıcaklığını her köşede hissedebiliyorum. Salondaki ritmik açıklıklardan günün belli saatlerinde eve giren güneşin batışının o kızılımsa ışıklar evin içinde adeta bir ışık-gölge oyunu yaratıyor. Her açıklıktan farklı oranlarda içeri süzülen ışığın iç mekandaki değişimi zaman zaman denizin de yansımalarıyla adeta bir şova dönüşebiliyor. Evde bulunan eski dönemlerden hala kalma olan bazı ahşap dolaplar ve diğer eşyalar nesilden nesile varlığını sürdürmekte. Hatta kardeşimin yattığı yatak bile dedemin orada doğduğu (1908) altı demir üstü pirinçten top başlığı ve o döneme ait işlemesi olan, Belçika'dan gelme bir yataktır.

Kesintisiz bir şeffaflıktan söz etmek mümkün değil ama eve girdikten sonra neredeyse her odanın bir açıklığından denizi görebilirsiniz. Fakat bir tek benim yatak odam bahçe manzarasına dönük konumda. Aslında bir yandan da çok şanslıyım. Bahçedeki yeşillikleri, meyve ağaçlarını ve çam ağaçlarını izleyebiliyorum. Sanki ormanın içinde bir yerdeymiş gibi hissediyorum kendimi.

Sonuç olarak, kardeşim ve ben elimizden geldiğince bu tarihi eseri yedinci nesil olarak devam ettirmek ve korumakla yükümlüyüz. Bu yüzden de elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz. Bir yalıyı elde tutmanın bedeli gerçekten inanılmaz zor. Bakım masraflarının dışında, ağır vergiler de bakım maliyetini arttırmakta. Resmi süreçlere girmemek için sınırlı bir bakımla evi ayakta tutmaya çalışıyoruz. Ahşap bir yapının, deniz ve ve yıpratıcı rüzgarlara karşı dayanımı zorlu ve sürekli bir bakımı gerekli kıl-

makta. Umarım daha uzun süreler atalarımızdan bşze intikal eden bu mirasa sahip çıkmaya devam eder, bizden sonraki nesillere de bırakabiliriz.

Zehra Moraloğlu, İç Mimar

Moralioğlu Yalısının Yeniden Temsili

Tarık Emre Kirhallı

Çalışma kapsamında, Üsküdar ilçesi Kuzguncuk mahallesinde yer alan yapının temsiliyeti, Eldem'in yukarıda belirtilen yayınlarında yer vermiş olduğu çizimler, farklı dönemlere ve mecralara ait, çizimleri bilinen veya bilinmeyen çizimler ile yerinde ölçüm ve gözlemler ışığında, dijital olarak yeniden oluşturulmuştur. Çizimler, yapının önemli kütsel değişimlerini takip edecek ve her birinde vaziyet planı, plan, boğaz tarafından görünüşler ve bunlara eşlik eden kesitler olacak şekilde gruplanmıştır:

1. Yapının bir bütün halinde bulunduğu 1930'lu yıllara ait çizim grubu,
2. Yapının boğaz kıyısında kuzeybatı yönünde uzanan iki önemli bölümünün yıkılması ardından kalan kısımlarını gösteren çizim grubu,
3. Yapının kalan kısımlarını yıkım ardından açılan alana inşa edilen köşkle birlikte gösteren çizim grubu.

Gruplar okunabilirlik ve Sedat Hakkı Eldem'in "Boğaziçi Yalıları" kitabındaki çizim düzenine referansla yukarıdan aşağıya vaziyet planı, plan ve görünüş yer alacak şekilde hizalanmış ve yerleştirilmiştir. Çizimlerin oluşturulması sırasında temel alınan çizimlerde karşılaşılan bazı noktalar şunlardır:

Boğaziçi Yalıları (1976) kitabında, yapının 1926 öncesi bütün olarak bulunduğu haline ait farklı çizimlerde (s.187 ve s.193) çatı geometrisinin farklılaştığı görülmektedir. Sayfa 187'de yer alan Vaziyet planında, yapının kuzeydoğu tarafında kalan ikinci katının çatısının gösterilmediği; mutfak, hamam, su deposu, ocaklık ve depo alanlarının bulunduğu kâgir servis bölümünü örten çatının ise yalnızca ana hatları ile ifade edildiği görülmektedir. Sayfa 193'deki Vaziyet planında ise ikinci kat ayrı bir çatı ile ifade edilirken, kâgir servis bölümünün bir kısmının iki adet kubbe ile örtülmüş olduğu görülmektedir. Bu durumun,

çizimin yapıldığı dönemde yapının değiştirilmiş olduğunun tespit edilmiş olması ve/veya hem özgün hem de güncel haline ait bilgiye erişilememesi sebebiyle çizer tarafından bir tercih/yorumlama olduğu söylenebilir. Yapının karmaşık biçiminin bu yorumlamayı zorlaştırmış olması muhtemeldir. Farklılaşmaların, çizimlerin farklı çizerler tarafından oluşturulması ve çizerler arası bir koordinasyon ya da bir kontrol sorunu kaynaklı gerçekleşmiş olabileceği sonucuna da varılabilir. Plan, görünüş ve fotoğrafın bir arada yer aldığı çizimde ise (s. 222), görünüşte çatının planda belirtildiğinden farklı bir geometriye sahip olacak şekilde, yapının sol tarafında, deniz girişinin sağında kalan hacmin de yine eşleştirilen fotoğraftan farklı olarak çizildiği görülmektedir. Bu çerçevede, yapının farklı dönemlerine ait güncel çizimler hazırlanırken, ilk döneme ait vaziyet planında ikinci kat çatısı gösterilmiş, aynı döneme ait görünüşte ise çatı ve deniz girişi yanındaki hacim temel alınan planla uyumlu olacak şekilde oluşturulmuştur. İkinci ve son döneme ait çizimlerinin hazırlanmasında ise evin güncel sahipleri tarafından temin edilen anonim plan çizimleri ve -özellikle mutfak, hamam, su deposu, ocaklık, depo kısımlarında- alınan ölçüler üzerinden yapılan rölöve çizimlerinden faydalanılmıştır. Arsada orijinal yapının yıkılan kısmı yerine yapılan Beyaz Köşkün çizimleri ise Prof. *Haluk Sezgin* yönetiminde *Kerem Erginoğlu* ve *Esen Talu* tarafından hazırlanmış 1989 tarihli 1/50 ölçekli rölöve çizimleri üzerinden oluşturulmuş, köşk belediyeden temin edilmiş dijital çizimler ve uydu fotoğrafları yardımıyla arsaya konumlandırılmıştır.

Bunların yanında, yapının genel bağlam içerisindeki konumunun anlaşılmasında kesitin büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılmış, ancak yararlanılan çizimlerde bir kesitin bulunmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda, belediyeden temin edilen AutoCAD çizimlerindeki eş yükselti eğrisi verileri ve yeni oluşturulan farklı dönemlere ait çizimler temel alınarak kesit çizimleri elde edilmiş, boğaz kıyısından başlayıp bostanı kapsayan alanın tarihsel süreçte kesitteki değişimi belgelenmiştir. Tüm çizimlerin A4 boyutu içerisinde ve bir makale bünyesinde sunulacak olması sebebiyle, temel alınan çizimlerdeki detay düzeyi ve tarama yoğunluğuna kıyasla bir sadeleşmeye gidilmiş, “okunaklılık” ön planda tutulmuştur. Çizimler oluşturulurken kar-

şılaşılan yukarıda sözü edilenler gibi farklılık ve eksikliklerin tespiti ve yeni çizimlerin de onlara eşlik eden yeni tespit ve kabullerle birlikte sunulmasının, hem kültür mirasımızın korunmasına katkı hem de çalışmalarında bu çizimlerden yararlanacak araştırmacılar için daha nesnel ve bilimsel bir zemin sağlayacağına inanılmaktadır.

Tarık Emre Kırhallı, Y. Mimar

An Unusual Transformation Story: Moraloğlu Yalısı

This study represents and evaluates the remarkable transformation of a yalı, namely Moraloğlu Yalı, with its immediate surroundings. The past and present situation of the yalı, located on the Anatolian side of the Bosphorus and one of the mansions with its unique historical background, has been revealed in a holistic narrative with architectural representation tools supported by a text. In this study, the two situations, before 1926 and after the property was transformed, were compared in terms of representation and spatial quality. They were discussed by revealing the building and its immediate surroundings' lost and living architectural values; the structures and their nearby surroundings with architectural and landscape elements were re-represented with the help of the abovementioned references, on-site survey, and the restoration project of the additional building. This study, which creates a new narrative by combining oral and written sources, aims to contribute to the literature about the Bosphorus.

Mekânsalın Olanakları ve Mimari Mekân

Sema Serim

Mekân, yirminci yüzyılda mimarlığın kavramsal çerçevesinin yeniden kurulmasını sağlamıştır. Le Corbusier'nin serbest planı, Loos'un 'raum' planı ve van der Rohe'nin söylem yüklü olmayan -retoriksiz- soyut mekânı için temel kavramsal içerik olmuştur. Mekânın kurulum koşullarının, strüktür ve konstrüksiyonun teknik ve maddesel içeriği içinden düşünülmesi Modernite öncesine tarihlenir kuşkusuz. Ancak bir kavram olarak mekân, mimarlık bilgisini modern zamanlarla dönüştürmeye başlamış ve bir fiziksellik olarak yirminci yüzyılın seyrinde mimarlığın gerekçelendirilmesinde öncelikli bir pozisyon edinmiştir. Bu kapsamda metinde mekânın kavramsal bir araç olarak mimarlık bünyesinde inşası ve mimarlık bilgisini dönüştürmesi sorunsallaştırılmaktadır.

Formun Eşleniği ve Hareketin Taşıyıcısı Olarak Mekân

Mimarlıkta formun eşleniği ve hareketin taşıyıcısı olarak mekân temel olarak iki eksen üzerinden ele alınmıştır. Anthony Vidler mekânı, formun en zor kavranılan özelliği olarak değerlendirebilir. 'Mekânın Tektoniği' başlıklı makalesinde mekânı form üzerinden anlamaya çalışır ve Modernizm'in yanıtsız bıraktığı soyutlamanın inşa etmeyi sağlayan bir kavramsal araç mı yoksa formun bir ilkesi mi olduğu sorusunu önemser. (Vidler, 1999:16) Hareket merkezli diğer eksende ise stilistik bir form bilgisi yerine insan bedeninin hareketini düzenleyen boşluk olarak mekân, farklı mimarlıkların geçerlik zeminini günün koşullarına doğru açar.¹

Bruno Zevi'nin mekâna ilişkin vurgusu *soyutlama ve özdeşleşim* (duyumsama, empati) ayrımında² terazinin soyutlamaya kaymasına dolayısıyla biçime ilişkin yaklaşımların dönüşmesine ve mekânın hareketle belirleneceğine yoğunlaşır.³ (Zevi, 1990:78, 60) Mimarlık bilgisinin odağının mekâna kaymasında mimarlık içinden en erken yazanlardan biri olarak Bruno Zevi'nin mekân kavrayışı "bedenin ve algılayan öznenin hareketini" içermesi ile karakterize

olur. (Vidler, 1999:14) Bu görüş modernist, öncü mimarların mekân kurguları ile paraleldir. Zaten Zevi, mekâna ilişkin kavramsallaştırmasını Le Corbusier, van der Rohe ve Wright üzerinden yapar. Ona göre Le Corbusier "mekânı açılımlı dört duvar arasına kapatır", Mies'de mekân "...görme açılarının dizisinde kesintisiz bir hareket yaratan düşey düzlemlerle kesilir", Wright'ta ise mekân, iç mekândır⁴ ve "...merkezi bir çekirdekten başlayarak her yöne boşlukların izini düşüren başarının sonucudur." (Zevi, 1990:59)

Biçimin sınırlarını imgelele kadar geliştiren Focillion (2015:13) mekânı, biçimin varlık kazanması olarak değerlendirir: "Biçim, mekânın kesin tanımıdır, ama başka biçimleri de telkin eder." Yirminci yüzyılda bir yandan biçimin tersi, biçimden geri kalan olarak mekân, biçimin eşleniği olarak tanımlanırken diğer yandan biçimin olduğu kadar bedeninin hareketinin taşıyıcısı olarak görülmektedir. Bir anlamda "...biçimin zorunlu kıldığı mekân..." (Focillion, 2015:38) hareketin olumsuzluğu ile yeniden keşfedilir. Bu keşfin iki önemli aktörü August Schmarsow ve devamında Bruno Zevi'nin mekânı hareket dolayımı ile ele alması, yapısal olanı çevreleyen boşluğun -mekânın- yatay ve düşeyde bakış ve hareketle akışkan hale getirilmesi bir anlamda boşluğun kavramsallaştırılmasının mimari mekân olarak tezahür etmesidir.⁵ Erken örneklerdeki iç mekânların birbirleriyle ve dışla ilişkiselliği, açık kapalı devamlılığı bugün hala mimarlığı gerekçelendirmenin temel parametresi olarak değerlendirilebilir. Villa Savoye, La Roche Evi, Müller Evi ve Tugendhat Evi'nin mekânı hareket üzerinden yeniden tanımlaması Koolhaas'ın Bordeaux Evi'nde ve Kunsthal'de⁶, Hadid'in Lfone ve Rosenthal Çağdaş Sanat Müzesi'nde boyutlanarak çeşitlenmiştir. Bir anlamda Villa Savoye'da içi, iyi tasarlanmış çatı bahçesi olarak dışla bağlayan rampa, La Roche Evi'nde paylaşımlı kullanım içeren alanların özel alanlara bağlanması, Müller Evi'nin her ara kotu mekanlaştırması, Tugendhat Evi'nin bölün-

mek yerine yaşantı ile oylumlanmış ana mekânın dışla ilişkisi; Bordeaux Evi'nin asansör çalışma odası, Kunsthal'un çatı bahçesine ulaştıran rampa salonu; Lfone'nın çatıyı zemin olarak yeniden kurması ve Rosenthal Çağdaş Sanat Müzesi'nde hareketin düşey ve yataydaki görüş açıları ile çeşitlendirilmesi mimarlığın arketiplerinin mekân içinden yeniden kurulduğuna örnek süreklilikleri olarak okunabilir. Dolayısıyla Schmarsow ve Zevi'nin mekânı mimarlık için diğer parametrelerden biri olarak görmeyen, hareketi vaaz eden mekân düşüncesini merkeze alan yaklaşımları mimarlıkta bugün mekân tartışmasının ilk taşlarını döşemiştir.

Hareket, boşluğun fark edilerek işleme alınmasını sağlamışken mimarlıkta önce yapısal norm bilgisinden sonrasında kompozisyon bilgisinden kaynaklanan kuralların sorgulanmasını öngörmüştür. Bu yaklaşımla hareket, mekânda sürekliliği işaret ederek mekânsal hiyerarşiyi bozmaya işaret etmektedir. Adı geçen mimari örneklerde de takip edilebileceği gibi mekânda nicelikten, kullanım değerinden ya da sosyal kurgulardan kaynaklanan belirlemeler hareket üzerinden yeniden değerlendirilerek mimarlığın kurucu bilgisinin dönüşmesini sağlamıştır. Özellikle mekânı mimarlığın belirleyici ölçütü olarak kuran erken modern örneklerin izleğinde; Kunsthal'de park mekâ-

Resim 1. Villa Savoye (URL 1).

Resim 2. La Roche Evi (URL 2).

Resim 3. Müller Evi (URL 3).

Resim 4. Tugendhat Evi (URL 4).

Resim 5. Bordeaux Evi (URL 5).

Resim 6. Kunsthal (URL 6).

Resim 7. Lfone
(URL 7).

Resim 8. Rosenthal
Çağdaş Sanat Müzesi
(URL 8).

nındaki doğrultuların yaya ve servis yolu ile ilişkililmesi, giriş holü olarak da işlev gören çok amaçlı salonun eğimli döşemesinin, çatı bahçesine çıkan kapalı rampa ve sonrasında açık rampaya dönüşmesi ile mekân organizasyonun hareket temelli ele alınışı ve Rosenthal Çağdaş Sanat Müzesi'ndeki düşeydeki hareketin görsel algı ile ilişkisinin güncellenmiş yorumu, bu dönüşümün yol gösterici örnekleri olmuştur.

Mekânın Sanatlardaki Keşfinin Mimarlığa Etkisi

Mekâna ilişkin farkındalık yirminci yüzyılda sadece mimarlıkta da değil sanatlar ve diğer tasarım alanlarında da eksen değişiminin, farklı güzergâh olasılıklarının önünü açar. Boşluk ola-

rak mekân; doluluğun, maddenin, cisimleşmiş olanın diğeri anlamında farklı alanlarda eş zamanlı olarak keşfedilir. Heykelin hacim/boşluk/mekân ekseninde ele alınması mimarlıkta form mekân ilişkisinin yeniden değerlendirilmesini ve form temelli stilistik bakışın belirleyiciliğinin zayıflamasını sağlamıştır.

Bu kapsamda 2019'da Karlsruhe Zentrum Für Kunst und Medien'de 'Negatif Mekân Heykelin Yörüngesi' sergisi mekânın heykelde dolayımı ile keşfedilmesinin yirminci ve yirmibirinci yüzyıldaki seyrini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. (Resim 1-4) Sergi heykeli kütle, hacim ve yerçekimi olarak üç güzergâhta tanımlar ancak asıl olarak heykelde hacmin ele alınış biçimlerinin izini sürmeye odaklanmıştır. Sergide "[H]eykel ve mekân arasındaki ilişkiyi, belirgin bir şekilde mekânsal bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlayan sanat yapıtları, bir görüngü olarak heykeli çeşitli mekânsal kavramlarla ilişkilendirerek ele alır."⁷ (ZKM, 2019:3)

Mekân sergide iki şekilde ele alınmaktadır: Öncelikle formun negatifi olan 'boşluk' olarak heykelin bir bileşenine, ikinci olarak da heykel bütünlüğünün içinde yer aldığı 'hacim'e işaret etmektedir. 'İmza Yapıtlar' başlığında yapıtları sergilenen Georges Vantongerloo ilk duruma dikkat çeker. Ona göre "hacim+boşluk=mekan"dır. İkinci durum ise Katarzyna Kobro'nun ifadesi ile örneklenebilir: "Heykel biçimin hacim içinde şekillendirilmesi değilse nedir ki." (ZKM, 2019:13,2) Modern zamanlarda biçimin oluşmasını sağlayan boşlukları, birbiriyle ve biçimin bütünlüğü dışında kalan hacim

Resim 9-12. Negative
Space Sergisi
(Fotoğraflar yazara aittir).

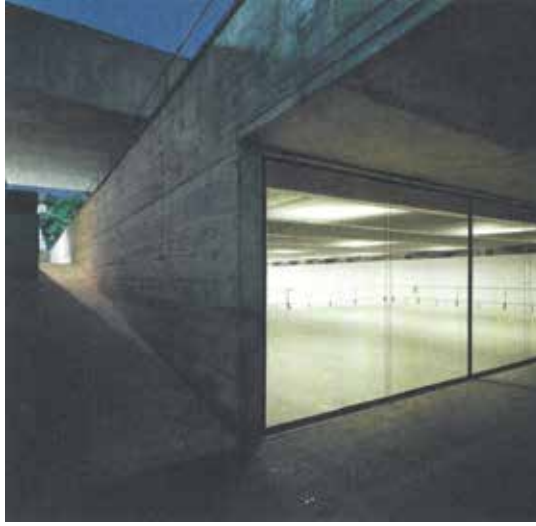

ile ilişkilendirmek mimarlığın da temel sorun-sallaştırmalarındandır. Bu nedenle Negatif Space Sergisi bir biçimlendirme pratiği olarak mimarlıkta yirminci yüzyılda mekâna ilişkin kavramsallaştırmanın nasıl seyrettiğini anlama yolunda isabetli bir örnek güzergâh ortaya koymaktadır.

Negatif mekân ifadesi sergide zaman zaman nesne yerine nesneden geri kalana veya kalıba, dış bükey olan yerine içbükeye, zaman zaman da iki nesne arasındaki ‘aralık’ (interspace), ‘ara’ya (inbetween space) referans vermektedir. “Kalıp, sıvı veya bükülebilir bir malzemeyi istenen şekle getiren katı bir negatif şekildir” (ZKM, 2019:10). Üretilen nesneye karşın kalıba dökülen akışkan eriyik onun negatiftir, dışbükey olan nesneye iç bükey kalıp negatif bir mekânsallığa işaret etmektedir. Maddesel olanın boşluklarından bahsetmek yerine Richard Serra’nın nesneyi boşluktan başlayarak biçimlendirmesine ve dolayısıyla maddenin, boşluğun derisi olmasına işaret etmesine dikkat çekilirken boşluğu başat saymaya çalışan bir yaklaşım örneklenmektedir. Yeryüzünde bir dağdaki oyuk ya da mağara, negatif mekânın arketipi olarak görülmektedir ve mekânın keşfedilmesi sürecinde arazi sanatı (landart) ve toprak işleri (earthworks) önemsenmektedir (ZKM, 2019:17, 11).

Negatif Mekân Sergisi mekânın keşfedilmesinin yirminci yüzyıldaki genel seyrini ortaya koyarken mekânı disiplinler ötesi, kapsayıcı bir yaklaşımla ele almaya da olanak sağlar. Yirminci yüzyılın mekâna dikkat kesilmesi aslında tanımını doluluktan alan bir boşluğun özerkliğinin keşfedilmesi durumudur. Özellikle bu durum sivil kaynaklı bakış açısının nesnenin özelliklerine odaklanıyor olmasının karşı tezini oluşturmaktadır. Mimarlıkta mekândan konuşmak mimarlık bilgisinin kapsamını genişletirken özerk bir mimarlık bilgisi içeriğinin tanımlanmasını da sağlar. Bilgi alanının kapsamını genişletirken özerkliğini sağlamak ilk bakışta çelişir gibi görünse de Vidler’e (2017) göre özerklik ancak kapsam genişleterek sağlanabilir. Vidler’de genişletmek ve özerkleşmek iki ayrı kutup tanımlanmaktadır ve de bir anlamda mimarlık bağlamında mekânı sorunsallaştırmak mimarlık bilgisinin zeminini genişleterek özerkliğini tahkim etmiştir.

Dolayısıyla yirminci yüzyılın hemen başında ve birkaç on yıl öncesinde mimarlığın bilgi içeriği mekânın formun negatifi olarak keşfedilmesi ile yeniden kurulmaya başlanmıştır. Mekân iki

Resim 13. Heykel Müzesi, São Paulo (Serapião, Wisnik, 2019).

Resim 14 Holokost Anıtı (URL 9).

yönde bu içeriği dönüştürmüştür. İlki formun yüklü anlam ve bağlam bağımlılığını zayıflatarak, ikincisi mimarlığı formun nesne öncelikli kurulumuna hizmet etmekten kurtarıp, boşlukta hareket eden bedene ve öznenin duyumuna açarak. Bu değerlendirme farklı mimari mekânsallıklarla örneklenebilir. Ancak hızlıca akla gelebilecek iki örneğe dikkat çekilirse: Da Rocha’nın 1995 yılında São Paulo’da yaptığı Heykel Müzesi formsuz bir mekânsallıktır, sergi alanı boşluk lehine kendi negatifi baskılamıştır.⁸ Eisenman’ın 2005 yılında Berlin’deki Holokost Anıtı ise hareketin akışı kadar mekândır.⁹

Madde ve Zaman Dolayımı ile Mekân

Bugün ise mimarlığın bilgi alanındaki eksen kaymasını anlamak için mekân hala geçerli bir başlangıç noktası tanımlanmaktadır. Antonie Picon’un (2019) geç yirminci yüzyılda mimarlığın bir dil olarak değerlendirilmeyerek simgesellikten uzaklaştırılmaya çalışılmasına ilişkin tespitleri mimarlıkta mekâna ilişkin ilginin anlaşılmasını sağlayabilir. Çünkü Schmarsow ve Zevi’den başlayarak mimarlığı form yerine mekân dolayımı ile anlama çabası mimari maddeselliği, nesnenin içeriğini önceleyen bir form bilgisi yerine öznenin deneyimini açığa çıkaran,

özneyi saran olarak mekân bilgisi ile yeniden tanımlanması çabasını tetiklemektedir. Mekân bu anlamda deneyimleyen olarak özne ile form olarak nesneyi duyumsamalar ve algılardan oluşan akışkan bütüne birlikte dâhil etmektedir.

Picon, (2019: 142) mimarlığın maddeselliğini ve anlam üreten bir simgesellik oluşunu iki ayrı tarafa yerleştirerek çözümlemeye çalışırken özellikle bilimselci ve nesnel yaklaşımlarla desteklenen maddeselliliğin mimarlıkta anlam arayışını geçersizleştirdiğine ilişkin düşünceyi insan yaşamının bütünündeki anlam arayışını hatırlatarak yeniden tartışmaya açar. Maddesellik bir yandan formun niteliği ile ilişkilendirilebilecekken, diğer yandan daha güçlü ve belirgin bir şekilde metafizik ve ideal formun dışındaki bütünlüklü evren tahayyülüne hizmet etmektedir. Picon'un mimarlık içinden tarihsel bir perspektifle ele aldığı dili erteleyen yaklaşımı Jacques Rancière tarafından düşünsel olarak temellendirilir. Rancière'e göre 'mekânsallık' bir anlamda temsilden kurtulmanın bir yoludur. Temsilden ve dolayısıyla imgeden kurtulduğunda kelimeler forma, formlar da eylemlere yaklaşacaktır ve hayat da imgesinden ayrı tutulmayacaktır (Rancière, 2020:21). Yaşantıyı¹⁰ (experience) anlamının ve ifadelendirmenin bir yolu olarak dil ve temsil, modernlik tartışmasının merkezinde yer alır. Mekân ise hem gösterge ve imgenin dolayısıyla anlamın hem de olay ve eylemin taşıyıcısı olarak temsilin dışında bir yaşantı bütünlüğünün olanağı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle mekânın kavramsal içeriği yaşantının kaçınılmaz olarak işaret ettiği bir zamansallıkla yeniden ele alınmayı gerektirmiştir. Lefebvre'e göre "Zaman mekândan ayrılmadığında, birinin anlamı diğerinde dolaysızca (entelektüel dolayım olmadan) keşfedilir."¹¹ (Lefebvre, 2014:252)

Gündelik gerçeklik olarak yaşantı, devinim olarak hareketin taşıyıcısı mekânın zamanla anlaşılır olması demektir. John Rajchman Deleuze Bağlantıları'nda, Deleuze'un "... zamanı maddeye dayatılan bir biçimden ziyade, malzemeyi karmaşıklaştıran bir güç olarak anladığına" işaret eder. (Rajchman, 2013:117) Ona göre "Modern toplumlarda uzamın¹² bayağılaştırılmasına biricik, "aura"sı olan, mükemmelen "bağlamsallaştırılmış" ya da "temellendirilmiş" nesnelerle değil, tekilleşme stratejileri vasıtasıyla karşı konabilir. Böylece uzam hafifleyip barındırdığı yaşamsal farkları serbest bırakır" (Rajchman, 2013:105). "Dilden bağımsız bir mimari

anlatım"ın (Rajchman, 2013:139) imkânlarını ilk işaret etme biçimi olarak mekân temelli yaklaşımlar, toplumsal etkileşime aracılık eden bir ilişkinin önünü açar. Mekânı hareket dolayımı ile yaşantıyı içeren bir kap olarak görmek; nesne ve özne ilişkiselliği üzerine kurulu, etkileşim öngören bir mimari çevreyi de işaret etmektedir.

Yirminci yüzyılda mimarlık bilgisinin ekserininin anlam üreten bir dil olarak formdan mekâna kayması bugün mimarlığı bir etkileşim imkânı olarak görmenin taşlarını döşemiştir. Ve mekânın yaşantının taşıyıcısı olarak madde ve cisimle kurduğu ve ancak üstesinden geldiğinde anlaşılır bir zemine evrilen dikatomik ilişki zamanla oluşmaktadır. Sollers'in (Portzamparc, Sollers, 2003:121) geçmişin fazlaca anılır olması, şimdinin hızlanması ve geleceğin, şimdiki zamanda hemen her yerde görünür olması tespiti, mekânın bu üçlü zamansallığın taşıyıcısı olarak mimarlıkta yeniden kavramsallaştırılmasını gerektirmektedir. Mekânın formun eşleniği ve hareketin taşıyıcısı olarak ele alınması ve zamanı görünür kılan maddenin mekânın niteliğini yoğunlaştırması bugün mimarlığın olası güzergâhlarını hala belirlemektedir. ■

Sema Serim, Dr. Öğretim Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

Notlar

1. bkz. Gullberg, 2016:8, 12.
2. Wilhelm Worringer (1985:24) "Soyutlama ve Özdeşleyim" (Abstraktion und Einfühlung) isimli kitabında soyutlamayı, özdeşleyimin yapamadığını yapan "...nesneyi, keyfilikinden ve görünüşteki tesadüflüğünden kurtaran..." nesneyi kurallı hale getiren bir anlama biçimi olarak değerlendirir. Soyutlama, mekânın Kartezyen olarak tanımlanmasını güçlendir kuşkusuz ancak yirminci yüzyıl mekânı beden hareketi ile ilişkilendirerek öznenin özdeşleyim yetisine yeniden dikkat çeken bir yaklaşımı kapsar: Özdeşleyim "...duyulur veri ile benim kavrayıcı etkinliğimin bileşkesidir." (Worringer, 1985:13). Bir anlamda soyutlama hala biçim üzerinden işlem yaparken, modern zamanlarda eleştirilen özdeşleyim mekân deneyimini açığa çıkarma ihtimallerini saklı tutmaktadır. Gullberg (2016:3) de aynı tartışmaya Wölflin üzerinden dikkat çeker.
3. Daha yeni bir diğer çeviri: Zevi, Bruno, 2015, Mimarlığı Görebilmek, Daimon Yayınları, İstanbul.
4. Bruno Zevi (1990:63), Focillon'un "iç mekân ve mekânın zarfı olan içi oyuk biçimlendirilmiş kütleli karıştırmak gibi bir risk olduğu" uyarısına dikkat çeker.
5. Bkz. Gullberg, 2016:5.
6. Pollak, Kunsthall'deki başarılı, deneysel mekânsal ilişkiselliği çözümler. Bkz: Pollak, 2006.
7. Sergide; mekânsal çizgiler ve konturlar, mekânsal konstrüksiyonlar ve ilizyonlar, açık mekânlar, çevreleyenler mekânlar, oyuklar, ara mekânlar, çukurlar, boş ve havada mekânlar, yanılama mekânları, ayna mekânlar, ışık ve gölge mekânlar vb. temalar ve İmza Yapıtlar, Matematiksel Modeller, Düzlemden Mekâna, Boşluğun Biçimleri, Mekânsal Konstrüksiyonlar, Lineer Heykeller, Aslı Heykeller, Virtüel Hacimler, Ayna Mekânlar ve Heykeller, Gölge

Mekânlar ve Heykeller, Mekânsal İlizyonlar, Data Mekânlar, Fujiko Nakaya'nın Sis Heykeli başlıklarında örnekler yer alır. Bkz: ZKM, 2019.

8. Bkz. Serapião, Wisnik, 2019:228.

9. Frampton anıtı, 'topoğrafya, sürdürülebilirlik, morfoloji, malzemesellik, konut ve kamusal form'dan oluşan altılı ayırmda topoğrafya başlığı altında yapay bir topoğrafya olarak değerlendirir. Anıtın mekansallığının ancak bir mağranın önerdiği kadarını sağlaması hareket kadar mekânı doğrular niteliktedir. Bkz. Frampton, 2007:356.

10. Özellikle fenomenoloji literatüründe tercih edildiği gibi 'yaşantı', 'experience' kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. Bkz Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük (1996), Redhouse Yayınevi, İstanbul, s.338. ve <https://www.seslisozluk.net/experience-nedir-ne-demek/>

11. Ayrıca Lefebvre'in 'mekân temsilleri' ile işaret ettiği tasarlanmış mekân ilişkisi olumsuz değerlendirmenin temelinde, tasarlanmış olanın "gündelik gerçekliğin" dolayısıyla mekânının zamansallığının göz ardı edilmesi bulunmaktadır. Bkz. Lefebvre, 2014:67-68.

12. Türkçe çeviride İngilizce orijinal metindeki 'space' 'uzam' olarak çevrilmiştir. Bu makalede ise 'space'i karşılamak üzere mekân kelimesi kullanılmaktadır. Alıntı cümledeki 'uzam' mekân anlamındadır ancak Türkçe metine sadık kalmak için uzam kelimesi değiştirilmeden kullanılmıştır. Bkz. Rajchman, 2000:117 ve Rajchman, 2000:99.

Kaynaklar

- Frampton, K. (2007) Modern Architecture, Thames and Hudson, Londra.
- Focillion, H. (2015) Biçimlerin Yaşamı, Janus, İstanbul.
- Gullberg, J. (2016) "Voids and Bodies: August Schmarsow, Bruno Zevi and Space as a Historiographical Theme." Journal of Art Historiography Number: 14, s.1-20.
- Lefebvre, H. (2014) Mekânın Üretimi, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Picon, A. (2019) Mimarlığın Maddiliği, Janus, İstanbul.
- Pollak, L. (2006) "Constructed Ground: Questions of Scale", The Landscape Urbanism Reader, (ed.) Charles Waldheim, Princeton Architectural Press, New York, s. 125-139.
- Portzamparc, C., Sollers, P. (2003) Görmek ve Yazmak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Rajchman, J. (2013) Deleuze Bağlantıları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Rajchman, J. (2000) The Deleuze Connections, The MIT Press, Cambridge.
- Ranciére, J. (2020) Kelimelerin Mekânı, Lemis Yayın, İstanbul.
- Serapião, F., Wisnik, G. (2019) Infinite Spain, Lars Müller Publishers, Zürih.
- Vidler, A. (2017) "Mimarlığın Genişletilmiş Sahası", Yeni Bir Gündem İnşa Etmek, A.Krista Sykes (ed.), Küre Yayınları, İstanbul, s.295-305.
- Vidler, A. (1999) "Mekânın Tektoniği" Mimarlık, sayı:289, s.14-16.
- Worringer, W. (1985) Soyutlama ve Özdeşleşim, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- ZKM Center for Art and Media (2019) Negative Space Trajectories of Sculpture, Sergi Kataloğu, 6.4.2019-11.8.2019, Karlsruhe.
- Zevi, B. (1990) Mimarlığı Görmeyi Öğrenmek, Birsan Yayınevi, İstanbul.
- URL 1: <https://www.rostarchitects.com/articles/2019/1/2/five-things-you-need-to-know-about-villa-savoye> (Erişim: 16.03.2023)
- URL 2: <http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/morpheus.aspx?sysId=13&IrisObjectId=4931&sys-Language=en-en&itemPos=36&itemCount=78&sys-ParentName=&sysParentId=64> (Erişim: 24.03.2023)
- URL 3: <https://artalk.cz/2020/08/30/2-9-2020-prednaska-ladislav-jackson-adolf-loof-mezi-tradici-a-pokrokem/> (Erişim: 24.03.2023)

URL 4: <https://i.pinimg.com/originals/70/91/d4/7091d401cee5342ec3b4a8392871a601.jpg> (Erişim: 17.03.2023)

URL 5: <https://www.filt3rs.net/case/villa-tugend-hat-mies-van-der-rohe-483> (Erişim: 16.03.2023)

URL 6: <https://cdn.sanity.io/images/5azy6oei/producton/0768e9b699fa13ce9cac5e33d3d56aa0e87356b-b-3676x2496.jpg> (Erişim: 24.03.2023)

URL 7: <https://www.archdaily.com/786968/ad-classics-rosenthal-center-for-contemporary-art-zaha-hadid-architects-usa/572ce692e58ece5296000128-ad-classics-rosenthal-center-for-contemporary-art-zaha-hadid-architects-usa-photo> (Erişim: 24.03.2023)

URL 8: <https://www.zaha-hadid.com/architecture/landscapegardenschau-landscape-formation-one/> (Erişim: 27.03.2023)

URL 9: https://www.waymarking.com/waymarks/wml09Y8_Holocaust_Memorial_Peter_Eisenman_Berlin_Germany (Erişim: 17.03.2023)

The Possibility of Spatial and Architectural Space

Space as a concept and a substance, has taken a priority position in the justification of architecture in the course of the twentieth century. In the text, space as a conceptual tool within architecture and its transformation of architectural knowledge are problematized. In architecture space as the correlation of form and as the milieu of movement is evaluated in two different paths; the remaining of the form and the container of the body movement. The determinations arising from quantity, use value or social constructs in the space have been re-evaluated through space and movement, which have transformed the defining knowledge of architecture. In the Negative Space Exhibition, considering the void as both a component of the sculpture and the volume in which the sculptural integrity is located. In exhibition space both refers interspace and in-between space. Experience as a daily truth become intelligible over time through movement as motion and space. In this sense, space includes the subject as the experienter and the object as form through perception and cognition.

Kent Yaşamında Güzelin Önemi

Ali Timuçin

E stetiğin araştırma alanı güzel'dir, yapıtlardaki özgün anlatım koşullarına dayalı güzeldir. Sanatçı özgün anlatım biçimleri oluşturarak sanatını çekici kılar. Estetik yapıtları anlam açısından inceleyen bir bilim ya da en azından bir bilgi alanıdır. Estetikçi sanat yapıtlarını yani bir romanı, bir besteyi, bir resmi, bir yontuyu hem o sanata özgü özellikleri gözeterek hem de sanatların tarihi boyunca oluşmuş kavramsal düşünceyi dikkate alarak değerlendirir. Estetiğin kültürel birikimine ve ilgisinin genişliğine göre yapıt çok daha zengin kavramsal bağlantılar kurularak açıklanabilir. Estetik açıdan yapıtların değeri insani anlamlara bizi açabilmelerinden gelir. Bunu sanatçı genelde simgesel dille çok yoğun bir anlam örgüsü oluşturarak yapabilir.

Günümüzün sanatı anlamı çok daha yoğun ve etkin verebildiğinden simgesel bir dil kullanır. Sanatçı uzamı ve zamanı iyi kullanarak anlamı çok özel bir dille verir. Mimarlık belli bir ölçüye göre uzamın kullanımına dayandığından uzam sanatıdır. Uzamsal görünümü öne çıkan kent mimarisini ruhsal dünyamızdan tam olarak ayrı düşünemeyiz. Uyuşumlu mimari yapılar zamansal olanı bize açarlar. İlk anda bize hoş gelen ritmiyle bir yapıta duygudaşça yönelmek gibi bize haz veren bir kentsel görünüme de ilgiyle yönelebiliriz. Uzamsalın zamansalla buluştuğu noktada bir kentsel görünüm akıcılık duygusu da dinginlik duygusu da uyandırabilir. Bu duyguları uyumlu bir biçimde yaşatabilecek nitelikte bir kent mimarisi gözümüze anlamlı görünür. İçeriği uyarsız bir anlatımla verilen bir yapıt nasıl çirkin görünürse karmaşa duygusu uyandıran bir kent görünümü de herkeşe itici gelecektir.

Çirkin bir yapılaşmanın olduğu bir kentte yaşayan biri dinginlik duygusundan çok bir daralmışlık duygusu yaşayabilir. Bu durum kötü kurulmuş bir romanı bitirmeye çalışan bir okuyucunun durumuna benzetilebilir. Nitelikli sanat yapıtları yaşamı anlamamıza yardımcı olurken davranış biçimlerimizin de sağlıklı gelişimine katkıda bulunur. Ruhbilimsel ve toplum-

bilimsel açımları olan bu konu kent estetiği açısından ortak bir alana katılan o kentteki insanların bulundukları ortamı nasıl anlamlandırdığı ve anladığıyla ilgilidir. Kentin estetik değerinin artması o kentin insanlarında olumlu duygular uyandırmanın ötesinde o insanların bilinç yapılarını da dolaylı olarak etkileyebilir. Bu bağlamda bu çalışmada kent estetiğinin insani anlamlara açılabilen bir estetik olabilmesinin önemi irdelenecektir.

Yeniçağ'ın başlarına kadar sanat daha çok öykünmecî ve yarar gözetir bilgi alanlarından sayılıyordu. M.Ö V-IV. yüzyılların iki dizgeci filozofu Platon ve Aristoteles dönemlerinin bakış açısına uyarlı bir biçimde sanatları daha çok yarar gözetir bir bakış açısına göre yorumladılar. Onlar için bu alanlar üretici bilimler diye gördükleri bina yapımı ve hekimlik gibi alanlardan pek de ayrılmıyordu. Müzik ve resim gibi alanlar da üretici sanatlar gibi bir tür üretici özel bilgi alanlarıydı. Onlar sanatları ya da üretici bilimleri toplumsal yarara göre ele alıyordu.

Bu dönemde sanat alanları ortak ahlaki değerler gözetilerek değerlendirildi. Özel uzmanlık gerektiren bilimler ya da sanatlar için gereksinen haz ya da heyecan duygusu çağdaş estetiğin duyum-duygu-düşünce bütününde gerçekleşen haz ya da heyecan duygusu kadar geniş açılımlı değildi. Günümüzde sanatsal anlam sanatçıların ve izleyicilerin bireysel özgür eylemleriyle ortaya konabilir.

Bugün bilimsel uzmanlık alanları genişliyor. Bina ve kent tasarımı güvenli, sağlıklı ve değişen koşullara uyarlı bir biçimde ülke kaynaklarının verimli ve etkin kullanılmasına gereksinim var. Bu alanda değişik bilgi alanları birbiriyle bağlantılı çalışarak daha üretken işler ortaya çıkarabiliyor. Mimarlık tekniğini doğrudan mimarlık estetiğiyle buluşturmaya yönelik düşündüğü çalışmada Jean-Charles Moreaux mimarlığı yalnız bina yapma sanatı diye görmüyor, mimarlığı Platon'cu bir söylemle *biçimlerin gerçeği* olan güzelliğe bağlı kalarak bina yapma sanatı diye alıyor (Moreaux 1975 s.5). Moreaux mimarlık tarihini çağlardan çağlara değişen geo-

metrik uyuşuma uygun bir etkinlik olarak görmektedir. Burada bina yapımında belirleyici olan çağın ve ülkenin gelişen koşullarına uygun olarak kullanılan geometrik yetkinliğe bağlı estetik güzelliştir. Günümüzde kent estetiği salt tekniğe indirgenerek açıklanamayacağı gibi salt sanat felsefesinde içerilen eski estetikle de açıklanamaz. Bu konu ruhsalbilimsel ve toplumbilimsel açılımlarla ele alındığında kentleşmede güzellik toplumsal iyilikten ayrı düşünülemez.

Platon'un felsefesindeki metafiziksel gerçeklik düşünülür dünyadaki ülküsel bir İyi İdea'sının altında yer aldığı düşünülen Doğru İdea'sına ve Güzel İdea'sına dayanır. Bu metafiziksel düşünceye göre filozoflar düşünülür dünyadaki mutlak anlamda İyi'nin Doğru'nun Güzel'in bilgisine duyulur dünyada yani bu dünyada ulaşabilecek yatkinliğe sahiptir.¹ Onlar bu bilginin yaşamla bağını kurabileceklerdir. Herkesin mesleki yatkinliklerini belirleyecek eğitim kurumlarını düzenleyenler de filozof önderlerdir.

Bu dönemler estetiğin ve hatta genel anlamda kuramsal olarak bilimlerin felsefede içerildiği dönemlerdir. Mimarlık ya da bina yapımı matematiği kullanan bir tür özel zanaat gibidir. Yaşamı açıkladığı için kendinde iyi olan kuramsal felsefe alanı insanın gündelik gereksinimlerine bağlı üretici bilimlerin üstündedir.

Özellikle XIX. yüzyıldan sonra bilimlerin ayrı özerk alanlar oluşturmaları sanatlara bakış açısını değiştirmiştir. Günümüzde de filozofların bilimsel gelişmelerden haberli olmaları önemlidir. Buna karşın XX. yüzyıldan sonra rasladığımız bilimsel konularla teknik düzeyde ilgilenen filozoflar kalmadı. O dönemlerin filozoflarından ayrıntılı olarak bilimsel bilgileri değerlendirmeleri ve tüm yaşamı açıklamaları bekleniyordu. Estetik de XIX. yüzyıldan sonra bilim olma yolunda araştırma yöntemleri geliştirmiştir. Yine de estetiği daha çok sanat felsefesi gibi gören anlayışlar sürmektedir. Güncel tartışmalarda güzel kavramını bile yadsıyan görüşlerle karşılaşmaktadır. Oysa insan üzerine düşündürerek bize haz ya da heyecan veren sanattaki güzeldir. Öbür sanatlardan ayrı olarak mimarlık sanatında işlevsellik öne çıkar ama onda da heyecan etkenini yok sayamayız (Timuçin-Türer 2018 s.137-138).

Günümüzde bilginin göreliliği düşüncesi abartılı yaklaşımlara neden olmaktadır: modern düşünce kesinlikli anlamlı tasarımlarla ilgilidir, modernlik sonrası düşünce anlamlı bir yapıt ortaya koymayı değil ilgi çekmeyi öne çıkarır düşüncesi yayılmaktadır. Sanatsal olduğu kadar

bilimsel bir çaba gerektiren mimarlıkta yalnız güzeli amaçlamayan değil işlevselliği bile geri planda tutan yaklaşımlarla karşılaşılabilir. Oysa işlevsellik kamusal yaşamda salt yapının toplumsal gereklere uygun yapılması açısından değil insanların ruhsal dünyalarına etkileri açısından da ele alınabilir.

Toplumbilimci Richard Sennett *The Fall of Public Man* (Kamusal İnsanın Düşüşü²) çalışmasında özellikle batı insanındaki değişime dikkat çeker. Öyle kendini önemseyen bir insan tipi oluşmuştur ki bu insan tipi kamusal alanda bile ilişkilerini özel yakınlıklarla götürmek isteyerek bir tür doyumsuzluğu yaşamaktadır. Onun kendi dost belirlediği çevresi dışındakiler yabancı olsa da onları yakınıymış gibi görmek isteyebilir ya da birlikte çalışması gereken insanları yabancı gördüğünden işinde verimsiz olabilir. Düşününün bakış açısına göre günümüzün insanlarında bir işi tutkuyla yapabilmek "kendi kişiliğiyle" konuyu bağlantılı düşündüğünde olabilmektedir. Yani kişiye kendini özel duyuracak bir ortam olması gerekir. Ancak böylesi durumda kişi nesneyle ilişkisini doğru kuramayacaktır. Yapacağı işin değerini kimlerle nasıl ilişki kurması gerektiğini ayarlayamadığında o kişinin verimi düşecektir. Sennett bu tür birini kendi güzelliğiyle övünen narsistten ayırsa da bozulmuş kişiliğiyle başka türden bir narsist diye alır. Böylesi bir kişilik kendi ve kendi alanının sınırlarının ne olduğunu ayırt edemez (Sennett 2017 s.9).

Kent mimarisini düzenleyen bir kişi kendi alanının teknik bilgisine sahiptir. Bu bilgiyi doğru kullanabildiğinde o kişinin özel olarak övülmesi ya da ayrı bir ilgiyle ona yönelmesi gerekmiyordur. Kişi ortak bir yaşam alanının düzenlemesinde bilgisini kullandığında kent mimarisini güzelleştirecek bir çalışma yaptığında bu alana yönelik bilgisini başka insanlarla ortaklaşarak kullanıyordu. Örneğin bir mimar daha düz kutu gibi binaların olduğu bir ortama eğimli kule gibi çok estetik bir bina diktiğinde kentin görünümünü güzelleştirdiğini de düşünebilir. Oysa yaptığı bina güzel bile olsa genel uyuşumu bozuşuyla ortamın güzel görünümünü çirkinleştirecektir. Ortak bir kullanım alanına yapılan bir bina kentin genel görünümü dikkate alınarak yapıldığında özel bir iş bile olsa bir tür kamusal duyarlılıkla yapılmış demektir.

Günümüzde iletişim kanallarının sürekli beğenilme beğenilmeme üzerine bir doyum aracına dönüşmesiyle insanlar kamusal görevlerinde bile yaptıklarının sürekli beğenilmesini

isteyebilir. Oysa kamusal görev alanları yapılması gerekenin yapıldığı yerlerdir. İşinin gereğini yaptığında kişi doyum yaşar. Örneğin bulunduğu kentin mimarlığıyla uyumlu bir bina yapan biri o toplumda yaşayanların huzurunu kaçırmıyordur. Zorunlu olarak bu kişinin tanınıp övülmesi gerekmiyordur. O kişi yaptığı işin karşılığını alabiliyorsa doğal olarak yaptığı işin doyumunu yaşamalıdır.

İnsanların bulundukları kentler kişiliklerinden ayrı değildir. O kentin mimarlığı kişinin ruhsal dünyasına katılır. Fransız mimarı Le Corbusier biraz abartılı görülebilecek bir dille mimarlığı maddeyi dönüştürmekten çok ruhu dönüştüren bir alan diye belirler (Oster 1993 s.717). Mimarlık öncelikle uzam sanatı olsa da kentin uzamsal görünümü bizi zamansallığa açar. Kentsel görünüm bize bir akışı da dinginliği de duyurabilir. Niteliklerden oluşan bir resmin simgesel dilini açıklarken nasıl o resmi en genel kavramlarla açıklayabiliyorsak uyumlu bir mimari görünümü de bizde yarattığı duyguyla bağlantılı olarak kavramlarla anlamlandırabiliriz.

Teknolojinin gelişmesiyle insanlar birçok bilgi akışıyla karşılaşılıyor. Hızlı bilgi akışı insanların duyarlıklarını etkiliyor. Oysa insan görelisi olarak bulunduğu yerin ve dönemin koşullara göre zamanın hızla geçtiği algısını yaşıyor. Şakayla söylersek kent tasarımcısı bir binayı insanların duygularına uygun ve zamanın hızlı geçtiği algısını yaratıyor diye daha eğimli yapmayacaktır ya da yapmamalıdır. Varsayalım küçük bir kent ya da kentin bir semti daha dural uyumlu binalardan oluşmuş olsun. Oraya o binalardan göze çok daha estetik gelse de o görünümü bozacak bir yapı kurmak bu yerin ya da bölgenin tüm estetik havasını bozacaktır.

Hiçbir plan gözetilmeden bir kente bir geçiş yeri boyunca uyumsuz bir biçimde kurulan binalar başta o kentte yaşamak zorunda kalanların ruhsal dünyalarını sarsacaktır. Toplumsal koşullardan ve çevresel etkilerden bağımsık bir ruhsal dünyamız olmadığına vurgu yapan Sennett'e göre günümüzde insanlar sanki dış dünyadan bağımsık bir ruhsallıkları varmışçasına yaşamaktadırlar. Sennett bunu insanların kendini tanımayı dünyayı tanımak için bir araç değil amaç olarak seçmelerine bağlar (Sennett 2017 s.4). Sennett ad vermeden Sokrates'in *kendini tanı* öğretisine gönderme yapar. Sokrates'in öğretisinin amacı ve ortaya çıktığı koşullar Sennett'in ele aldığı konuya uyarlı değildir.

Sokrates yaptığı işi içselleştirerek işini kendi gereğince yapan insana gönderme yapar. Sokrates'in filozofa yüklediği ödev Platon'un filozofa yüklediğinden bir ölçüde ayrılır. İkisi de *bilgili insan ahlaklıdır* der. Buna karşın Sokrates her kesimden insanı kendi düşünsel gelişimine özen göstermesi için sorgulayıcı kılmaya çalışır. Ona göre erdemi değil serveti ve gündelik hazları amaç edinen biri için yapacak bir şey yoktur. Buna karşın ruhsal gelişimimizden beslenen erdem her türlü değer de iyinin de kaynağıdır (Plato 1979 s.36). Platon'un *Sokrates'in Savunması*'nda yansıttığı Sokrates her duruma uyarlanan devlette görev alacak insanları yaşama hazırlayan sofistleri de örtülü olarak eleştirir. Sonuçta sofistlerin eğittiği biri koşullara göre davranmayı öğrenir, hakkınca yapamayacağı bir işi yapabilecekmiş gibi gösterebilir.

Sennett'in insan kendini tanımayı amaçlıyor örneği felsefi açıdan çok uyarlı bir örnek değildir. Buna karşın insanın kamusal etkinliklere bir ölçüde ben'ini silerek katılabilmesi önemlidir. Buna karşın kent tasarımı açısından baktığımızda her moda akıma uyarlı davranmak yapılan işin nitelikli olmasını engelleyecektir. Bir kentin tarihsel görünümüyle uyumlu olmayan görsel yapıların en önce o kentte yaşayanlara zararı dokunacaktır. Bu yapıyı tasarlayan çok özellikli bir iş yapmış olabilir. Bu yaptığı çalışma başka ortamda değerini bulabilir. Burada "kendini tanımak" yaptığı etkinliği içinde bulunulan koşullar kadar ortak değerleri gözeterek de yapabilmekle ilgilidir.

Her dönemde özgün iş yapan özgürce davranabilen sanatçıların sayısı azdır. Rönesans dönemi bir yeniden özgürleşme dönemi olarak görülebilir. Bununla birlikte o dönemde bile sermaye sahibi ve meslek örgütlerinin belirleyiciliğini aşan nitelikli iş yapan Michelangelo Buonarroti ve Albrecht Dürer gibi sanatçılar sayılıydı (Johnson 2005 s7). Bu dönemlerde yontu ve resim sanatı birbirlerini destekleyici biçimde mimarlıkla içiçe geçmiş sanatlardı. Kamusal yaşamı zenginleştirmek için bugün de bu sanatların birlikte kullanımı değişik biçimde kent mimarisi estetiğine zenginlik katacaktır.

Her nitelikli tasarımın her açıdan kamusal yaşamı olumlu zenginleştiremeyeceğinin örnekleri vardır. Yalnızca görsel olarak değil teknik kullanımıyla da övgü alan Gordon Bunshaft'ın New York'da Park Avenue üzerindeki Lever House binası bu konuda ilginç bir örnektir. Sennett bu mimari yapıyı şöyle tanıtlar:

“*Lever House*’un zemin katı bir açık hava parkıdır. Burada kuzey yandan yükselen bir kulenin olduğu bir avlu, zeminin üzerinde bir kat, öbür üç yanı saran alçak bir yapı bulunur. Ama cadde-den avluya girmek için tabandaki bu atnalı biçimli bulunan şeyin altına doğru geçilir. Caddenin kendi taban yüzeyi ölü gibi bir uzamdır. Zemin katta hiçbir değişik etkinlik bulunmaz. Burası yalnızca iç bölüme geçiş aracıdır. Bu uluslararası tipte gökdelenin (skycraper) biçimi işlevsel açıdan gariptir, çünkü yeniden canlandırılan minyatür kamu parkı biçim olarak kendini apaçık ortaya koyar ama bu işlev kişilerin ve değişik etkinliklerin birbirine karıştığı kamu alanının doğasını yıkar” (Sennett 2017 s.15).

Sennett bu tanımlamayla günümüzün biçimsel olarak kamusal yaşama katılıyormuş gibi yapan buna karşın kendini kamusal yaşamdan yalıtın insanına gönderme yapar. İnsan biçimin pırıltılarına kapıldıkça ortak toplumsal değerlerden ve içinde yaşadığı tarihsel birikime dayalı değerlerden bir ölçüde uzaklaşıyor.

Sonuçta kent yaşamı ortak kültürel değer paylaşımlarıyla anlamlanır. İnsanın temel güdüsü kendini korumak olsa da kent mimarlığı salt barınma gereksiniminin giderilmesi ve bununla bağlantılı olarak altyapının sağlıklı kurulmasına indirgenemez. İnsan kendini korumak adına çok da sağlıklı olmayan pırıltılı görünümünün arkasına saklanabiliyor. Kentin hava akışını kesen ve tarihsel yapıların güzel görünüşünü bozan gökdelenler pırıltılı görünümleriyle de kentlerin işlek yerlerinde yaşam alanı olarak kabul görebiliyor. Bu yapılar insanın yaşama etkin katılıyormuş gibi yapıp yaşam karşısındaki tedirginliğini yansıtan bir ruhsallığı simgeliyor gibi.

Kent yaşamında ortak kültürel değer paylaşımlarından insanın uzaklaşmasına bir ölçüde engel olabilmek adına kentsel tasarımların o kentin ruhunu öne çıkaracak biçimde yapılabilmesi önemlidir. Burada uygunsuz yapıldığında salt dikey yapılar değil yatay yapılar da kentin görünümünü çirkinleştirebilir, insanın ruhsal dünyasını daraltabilir. Bir kentin en işlek yeri olmasa da o kentte bir semtin bir geçiş yolundaki bir parkı, bir dinlenme alanını ya da spor alanını kaldırıp o bölgeye yatay bir biçimde hava akışını kesecek tipte ve çevredeki binalarla uyarsız geniş bir yer kaplayan yapı dikmek de o bölgedeki insanın ruhsal dünyasına zarar verecektir. Dikilen bina tek başına çok özgün görünümüyle kendi başına estetik de olabilir. Buna karşın çevreyle uyarsız salt insanların gündelik

Lever House
(Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Lever_House#/media/File:Lever_House_390_Park_Avenue.jpg)

barınma gereksinimleri adına bina yapılması o bölgenin geçmişini bilenlerin de ruhsal dünyalarını ayrıca zedeleyecektir.

Mimarlık işlevsel olduğu kadar sanatsal bir etkinliktir. Günümüzde sanata duyum-duygu-düşünce düzeyinde haz veren bir güzeli ortaya koyma etkinliği olarak bakmaktansa bir anlam ortaya koyma kaygısı duymadan ilginç izlenimler verebilme etkinliği diye bakanlar da vardır. Böylesi bir anlayışta güzel konu bile edilmeyebilir. Oysa çağdaş estetiğin konusu olan güzel anlamlandırabildiğimiz ölçüde güzeldir. Pencereden dışarıya baktığımızda kentin en eski tarihsel yapılarının birbiriyle uyumsuz karmaşık görünümünün arasında kaybolduğu bir ortamda ruhumuza anlamlı bir görünüm yansımaz. Benzer biçimde bir romanda romanın kendine özgü simgesel anlatımı bir yana bir karakterin gerçek yaşamda olmayacak bir biçimde anlamsız insan ilişkileriyle verilmesi bize itici gelecektir.

Özetle her sanatçı sanatının beğenilmesinin getirdiği bireysel doyumunu yaşamak ister. Burada beğeni ölçütü nesnenin salt ilginçliği değildir. Bir roman nasıl bütünlüklü bir tasarımla insanı anlamamıza yardımcı oluyorsa bir mimari görünüm de insanın ruhsal dünyasına bizi açabilecek bir planlamanın parçasıysa anlamlıdır. Bir romancı yapıtını bitirdikten sonra nasıl ah bak ben neler yapmışım diye övünmüyorsa işinde usta bir mimar da yapıtı ortaya çıktıktan sonra sanatını gösteriş konusu yapmayacaktır. Yapıt sanatçının elinden çıktıktan sonra ürünü anlamlandıracak olan izleyicilerdir. Burada yapıtları anlamak da izleyeninin kültürel dünyasının geliş-

mişliğiyle ilgilidir. Kentsel ruhu yansıtacak mimariyi destekleyen sanatsal yapıtlar insanların beğenilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Bir toplumda beğenilerin incelikli olması insanların davranış biçimlerine de yansıyacaktır. Bu konu XIX. yüzyıl öncesinde çağdaş estetik açıdan olmasa da güzelin iyiyle bağını vurgulamak açısından önemli bir konudur. Özellikle çok işlek ve tarihsel yapıların öne çıkabildiği caddelerde kullanılan mimarlığı dikey değil yatay ölçülerde tasarlamak bir açılım getirebilir. Bu konuyla bağlantılı olarak resim ve yontu sanatları gibi başka sanatların kent mimarlığını destekleyici biçimde kullanılabilmesi önemlidir. Bir kentin zamansallığı yalnızca yapılarının görünümünden yansımaz. Bir başka bağlamda o kentin tarihsel birikimini değerlendirmek de gerekir. Bir kentle ilgili geçmiş tarihsel yapıtların dönüşen bilgisini resimler ve yontular eşliğinde vermek ve bu bilgiyi kent düzenlemesinde kullanabilmek de kenti güzelleştirecek beğenileri incelikli kılabilir. O kentin öne çıkan yapılarının örneklerini yontular ya da resimlerle birlikte tanıtıcı bir biçimde verebilmek de ilginç olduğu kadar kentin geçmişini kalıcı kılmaya dolaylı olarak yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda bir kentin en işlek kıyı ve geçiş noktalarını alışveriş merkezi görünümüne yüksek binalarla donatmak yerine sözü edilen türden seçeneklerle zenginleştirmek o toplumun gerçek değer olana yatkınlığını artırabilecektir. Yani çağdaş ressamların ve yontu sanatçıların geçmiş tarihsel birikimi incelikli bir biçimde tanıtılan yapıtları işlek geçiş alanlarında kullanılabilir. Korunaklı bir biçimde bu yapıtlar çevredeki yapılarla uyumlu bir biçimde konulabilir. Her türlü kamusal yarara karşı çıkan kargaşacı yakla-

şımlar her zaman vardır. Bir tür kişilik gösterisiyle her türlü değere karşı çıkanlara önlem de elbet şiddete şiddetle karşı koymakla olmamalıdır. Bilimsel bir uzmanlıktan yararlanarak bu değişik yapıtlar korunabilir.

Bu tür çalışmalar değişik sanatsal etkinlikleri birlikte düşünebilen sanatçılarca ve ilgili konulardaki uzmanlarla işbirliği içinde kamusal alana katkı yapacaktır. Bireysel doyumun sınırlarının ötesinde evrensel değerlere kendini açabilen sanatçılar özgün yapıtlarıyla örnek olmuştur. Yapıtlar alışveriş merkezlerine benzeyen ve insanda yalnızlık duygusunu artıran yapılardan çok tarihsel yapılarla uyumlu incelikli binalarda ve insanların çevreyle uyumunu güçlendirecek biçimde açık geçiş yerlerinde kalıcı biçimde sergilenebilir. Bu tür tasarımlar bir ölçüde insanı kendi üstüne düşündürebilir. Sürekli gündelik hazların peşinde hızla akıp geçen bir içsel zamansallığı yaşayan insandan daha insani değerlere açılacak bir genişlikte bir kamusal zamansallığı yaşayan insana açılabiliriz. ■

Ali Timuçin, Dr. Öğretim Üyesi, MSGSÜ, İstanbul Devlet Konservatuvarı

Notlar

1. Platon'un bilgi ve varlık anlayışının kökleri Orpheus'çu-Pythagoras'çı ruh göçü inancına dayanır. Bu inanca göre ruh içinde bulunduğumuz duyulur dünya ve öldüğünde bedenden ayrıldığında gittiği düşünülür dünya arasında yolculuk yapar. Uzamsal zamansal olarak görünen bu dünyada tutkuların kaynağı olan bedene giren ruh bir tür kire bulur. Beden tutkularla ruh düşünceyle ilgilidir. Bu nedenle beden ruhun asıl işlevi olan doğru düşünmesini engeller. Platon'da duyulur bilgi yanıltıcıdır ama insana düşünülür olanı anımsatır. Bu dünyada filozof olacak kişi duyulur bilgiden yardım alsa da son nokta da her türlü duyulur etkiden sıyrılıp yalnızca düşünsel çabasıyla en üst bilgi katına ulaşır. Bu kişi bütün bilgi katlarını tanıır. Uzamsal zamansal olan dünyayı aşan düşünülür dünyada da iyi çalışan biri bu dünyada iyi bir bedene girebilir. Buna karşın her iki dünyada da bilgiye ulaşmak çabayı gerektirir.

2. *Fall* çöküş terimiyle de karşılanabilir. Sennett'in bakış açısı burada temel alınmıştır. Sennett terimi özellikle XVIII. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın ortalarına kadar kamusal alanın canlılığını yitirmesine yönelik olarak kullanıyor (Sennett 2017 s. 422). Sennett teknolojinin gelişimiyle kamusal alanın yeniden değişik biçimde canlanabileceğinin umudunu taşıyor. Düşünür bu kavramı kamusal alanın yıkılıp ortadan kalkmasından çok uyumlu bir durumda kalması ama bir gün bu uyumsuzluk durumundan kurtulabilmesiyle benzeştirerek kullanıyor.

Kaynaklar

- Geraldine A. Johnson (2005). *Renaissance Art*, Oxford University Press, Oxford.
- Moreaux Jean-Charles (1975). *Mimarlık Tarihi, Gelişim Yayınları*, İstanbul.
- Ed. Pierre Oster (1993). *Citations Françaises*, Le Robert, Paris.
- Plato (1979). *Euthyphro, Apology, Crito*, Çev. F. J. Church, The Bobbs-Merrill Company, Indianapolis.
- Sennett Richard (2017). *The Fall of Public Man*, W. W. Norton & Company, New York.
- Timuçin Afşar, Sabahat Türer (2018). *Estetik Sözlüğü*, Bulut Yayınları, İstanbul.

The Importance of Beauty in Urban Life

Aesthetics is science or knowledge of beauty. As a science of aesthetics is researching works qualitatively on a quantitative basis. This research is based on explaining a novel, a painting, a sculpture, a composition with concepts transformed in the historical development of arts.

Although architecture is based on space compared to these arts, in terms of contemporary art, the way how the city is organized will open us to temporal dimensions and human beings. Nowadays the relativity of knowledge is exaggerated, so the beauty and even the functionality can be ignored even in architecture. In this article, the human meanings of the beauty of the urban order will be examined through sociological and psychological perspectives. In the context, the concept of beauty can't be radically distinguished from the concept of good. Urban arrangements can change not only physical but also the spiritual appearance of the city through the combined use of painting and sculpture. The beauty of the city can't be divorced from our public good.

12. Mimarlık ve Eğitim Kurultayının Ardından: Mimarlık Eğitimi İçinden Kısa Bir Değerlendirme¹

İpek Akpınar, Kıvanç Kılınç

2001 yılında TBMMOB Mimarlar Odası ve Türkiye’deki ODTÜ, İTÜ, MSGSÜ, YTÜ Mimarlık Bölümlerinin öncülüğüyle hayata geçirilen Mimarlık ve Eğitim Kurultayları (MEK), iki yılda bir, Türkiye’nin mimarlık eğitimi sahnesinde önemli bir buluşma noktası olarak varlık gösteriyor. Kurultaylarda mimarlık eğitimi, mezuniyet, meslek pratiği ve sürekli mesleki gelişim başlıkları ele alınmaktadır. Meslek alanımızda, eğitimden uygulamaya uzanan bir ölçekte rol alan çeşitli kurumlar ile Kamu ve Vakıf Üniversitelerinin ilgili programlarında görev yapanlar, Kurultay ve ilgili süreçlerin parçasıdır. Bahsi geçen paydaşlardan oluşan geniş bir Danışma Kurulu, eğitim kurultaylarının tematik açılımları ve içeriklerine yönelik öneriler geliştirmektedir. Böylelikle, her iki yılda bir, mimarlık eğitiminin ve mimarlığın sorunlarına dair meslek ortamı ve üniversiteler arasında işbirliği ve istişare imkanı sağlanmakta, sorunlar, dinamikler ve potansiyellerin ortaya konulması hedeflenmekte, çözüm arayışları ortak akıl ile devam etmektedir.

Ortak akıl ile kurgulanan kolektif süreçlerin en değerli kazanımları arasında Mimarlık Akreditasyon Kurulu’nun (MİAK) kurulması yer almaktadır. Böylelikle mesleğimizi ulusal arena da daha güçlü bir şekilde temsil etmek ve mimarlık eğitiminin kalitesini yükseltmek için kritik bir adım atılmıştır. Mimarlık Mesleğe Kabul Kurulu üzerine yürütülen çalışmalar, Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA), Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE) gibi uluslararası meslek kuruluşlarında mimarlık eğitimi ile yapılan düzenli karşılaştırmalar, Türkiye’deki mimarlık öğrenci profilinin irdelenmesi, kritik dönüşüm süreçlerinin ele alınması ve sayısal değerlendirmeler, öne çıkan eksenlerdir. Mesleğimizi ve meslek eğitimimizi ilgilendiren ortak sorunlara çözüm arayışları çerçevesinde, ilgili paydaşların ve aktörlerin oluşturduğu iki yıllık komisyonlar, ilgili tematik konularda çalışmalarını yürüterek, Kurultayda çalışma süreç ve sonuç raporlarını sunmuşlardır. Bu çalışma takımlarının önemli çıktılarından ikisi, Kurultaylara sunulup kabul edilen ve kamuoyu ile paylaşılan “Türkiye

Mimarlık Politikası” ile “Türkiye Mimarlık Eğitimi Politikası” metinleridir.

10-11 Kasım 2023 tarihlerinde İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü’nün ev sahipliğinde ve İzmir Mimarlık Merkezi’nde gerçekleşen bu yılki etkinliğin ise özel bir önemi var: Cumhuriyetimizin 100. Yılı. “Cumhuriyetin İkinci Yüzyılı ve Mimarlık Eğitimi” teması altında düzenlenen 12. Kurultay, tarihi bir dönüm noktasını işaret ediyor. Bu özel etkinlik, Cumhuriyet’in eşitlikçi ve özgürlükçü değerlerini, bilim ve sanatla beraber mimarlık eğitimi perspektifinden ele alıyor.

Bunun yanı sıra, 20 yılı aşkın olarak gündeme getirilen sorunlar, sistematik olarak yine Kurultay programında yer aldı ve geline aşamalar, ilgili paydaşlarca kamuoyuyla paylaşıldı.² On ikincisi İzmir’de kurulan bu önemli platformda, eğitimden mesleki pratiğe, mezuniyetten sürekli mesleki gelişime kadar geniş bir yelpazede değerlendirmeler yapıldı. Eğitim Kurultaylarının yapısının asli parçası olan oturumlarda ise, yapı üretim sürecinde mesleki yetki ve sorumluluklar ve yapı çevre eğitiminin ve kültürünün toplumsallaştırılması; yasal düzenlemeler yoluyla meslek ve eğitim alanında yaşanan değişimler; eğitimde artan bölüm sayısı ile kontenjan ve nitelik sorunu; eğitim ortamının tartışılmasında sayısal değerlendirmelerin ötesine geçilemediğine dair eleştiriler; lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının içerikleri; lisans eğitimi sonrası meslek içi eğitim programları; mesleğe kabul uygulamasının yasal zemini ve meslek kuruluşuna kayıt kabul koşullarının tartışılması ve değerlendirilmesi ön plana çıktı.

Böylelikle Kurultay, katılımcılara eğitim ve meslek alanındaki güncel gelişimleri, altyapı sorunlarını ve kurumlar arası ilişkileri tartışma fırsatı sundu. Ayrıca, pandemi ve afetler sonrası döneme uyum sürecinde mesleki uygulamaların nasıl evrildiğine dair değerli içgörüler aktardı. Katılımcılar, Türkiye’nin mimarlık eğitimi alanındaki güncel gelişmeleri, zorlukları ve özellikle eğitimde yeni teknolojik olanaklar ve yapay zeka ile olan etkileşimleri tartışma imkanı buldu. Bu tartışmalar, mesleğimizin geleceğini şekillendiren dinamik bir diyalog ortamı yaratmıştır. Bu bağ-

lamda, yukarda özetlemeye çalıştığımız, kritik derecede önemli hususların tartışılmaya devam edilebilmesi için pandemi nedeniyle aksayan çalışma gruplarının ve komisyonların yeniden aktive edilmesi ve çalışmalarını içeren raporları önümüzdeki Kurultayda sunmaları önerilmiştir.

Bu kısa değerlendirme yazısını, 12. Mimarlık ve Eğitim Kurultayında öne çıkan, onu diğer kurultaylardan ayıran üç tartışma eksenine daha yakından bakarak bitirmek istiyoruz.

- Bunlardan ilki, mimarlık eğitiminin Cumhuriyetin 100. Yılında geldiği noktanın kapsamlı bir şekilde tartışılması ve ikinci yüzyılda bilimsel, demokratik ve özerk bir eğitim ortamının sağlanmasına ilişkin önerilerin ortaya konmuş olmasıdır. Mimarlık Bölümlerinin, Cumhuriyetin ikinci yüzyılının gereksinimleri ile karşılaşmaya hazır mezunlar yetiştirecek şekilde müfredatlarını düzenli olarak yenilemeleri gerektiği vurgulanmıştır.³
- İkincisi, coğrafi konuma ve yere özgü dinamikleri paylaşmak olmuştur. Kurultayın gerçekleştiği kent olan İzmir'deki mekansal dönüşümler ve kentteki mimarlık eğitimi masaya yatırılmıştır. Bu çerçevede, dirençli kentler, sürdürülebilirlik, yeni teknolojiler, deprem ve afetler, etik değerler, mesleki sorumluluklar, kurumlar arası ilişkiler ve benzeri eksenlerin, İzmir özelinde ve tüm kentlerimiz genelinde yeniden değerlendirilmesi ve sorgulanması gerektiğinin altı bir kez daha özenle çizilmiştir.⁴
- Üçüncüsü ise, afetlere dayanıklı bir eğitimin tasarlanması konusunun tüm yönleriyle tartışılması olmuştur. Konuya ilişkin oturumda, seçmeli dersler kategorisinde verilen "Depreme Dayanıklı Yapı Tasarımı" dersinin zorunlu dersler kısmında verilmesi; disiplinler arası bitirme projeleri yürütülmesi ve inşaat mühendisliği ve mimarlık öğrencilerinin bu konudaki bilgilerinin ve işbirliklerinin artırılması; mimari tasarım stüdyolarında depreme dayanıklı yapı tasarımı ilkelerinin ve yürürlükte olan mevcut yönetmeliklerin, öğrencilerin tasarladıkları projelerde özgün mimari form seçimine etkisinin vurgulanması; lisans eğitimini tamamlamış olan inşaat mühendisi ve mimarların da depreme dayanıklı yapı tasarımı konusundaki bilinçlerinin artırılması ve mevcut bilgilerinin güncel tutulabilmesi için, düzenli olarak konu ile ilgili meslek içi eğitim programlarının düzenlenmesinin gerekliliğinin altı çizilmiştir.⁵

Sonuç olarak, bu etkinlik, mimarlık eğitiminin geleceğine yönelik zengin ve derinlemesine bir bakış açısı sağlamıştır. Kurultay, eğitimdeki ve meslek ala-

nımızdaki güncel ve gelecek projeksiyonlarını anlama, bu projeksiyonlarla uyum sağlama ve mimarlık eğitiminin kalitesini artırma yönünde önemli bir platform olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Kaçınılmaz olarak, içinde yer aldığı ekonomik işleyişe göre biçimlenen mesleki bir alandır mimarlık. Bir yandan da, hem geçtiğimiz yüzyılda hem de günümüzde örneklerini sıklıkla gördüğümüz gibi, toplumsal roller üstlenerek, katılımcı bir yaklaşımla ürün verebiliyor. Kitlessel göçler, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, ekolojik yıkım ve doğal afetler gibi sorunların mimarlara yüklediği yeni sorumluluklar bulunmakta. Bu bağlamda, toplumsal sorunlara duyarlı, etik değerlerin hakim olduğu bir eğitim ortamı nasıl kurgulanabilir sorusu kadar mimarlığın sadece sanatsal, kültürel veya ekonomik bir alan değil, aynı zamanda da politik bir alan olduğuna yapılacak olan vurgu da giderek önem kazanıyor. 12. Kurultay, toplumsal dayanışma, katılımcılık ve ekolojik sürdürülebilirliği öne çıkaran, afetlerden öğrenen, yapay zeka gibi yeni teknolojik araçları eleştirel öğrenme biçimi pratiklerine entegre edebilecek bir eğitim modelini kamuoyu gündemine taşıyarak, Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında ülkemiz ve dünyayı meşgul eden sorunlara karşı nasıl tavır almamız gerektiği konusunda detaylı bir yol haritası sunmuş oldu.

İpek Akpınar, Prof. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi

Kıvanç Kılınç, Doç. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi

Notlar

1. Bu yazıda, *Mimarlık Dergisi* için MEK 12. İYTE Düzenleme Kurulu tarafından kaleme alınan "Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılı'nda Mimarlık Pratiği ve Eğitiminin Ortak Gündemi: 12. MEK Üzerine Notlar" başlıklı makaleden yararlanılmıştır.
2. Prof. Dr. Fehmi Doğan'ın Başkanlığını yürüttüğü Kurultayın Organizasyon Komitesi Eyüp Muhcu, Torres Dinçöz, Zeynep Eres Özdoğan, Deniz İncedayı, H. Murat Günaydın, Ece Postalıcı, İlker Kahraman, Tonguç Akış, Petek Ceyhan, Sibel Baş isimlerinden oluşmaktadır. İYTE Düzenleme Kurulu ise şu şekildedir: Fehmi Doğan, Tonguç Akış, İpek Akpınar, Uğur Demir, Erdem Erten, Altuğ Kasalı, Kıvanç Kılınç, Koray Korkmaz, Ebru Yılmaz.
3. "Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Mimarlık, Planlama, Kentleşme ve Toplum" başlıklı ikinci oturum, Prof. Dr. Erdem Erten (İYTE) moderatörlüğünde ve Prof. Dr. Şebnem Yücel (MEF Üniversitesi), Doç. Dr. Bülent Batuman (Bilkent Üniversitesi) ve Doç. Dr. Tansel Korkmaz'ın (İstanbul Kent Üniversitesi) katılımları ile gerçekleşti.
4. Kurultay kapsamında düzenlenen "Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Yerel Yönetim, Kentleşme, Mimarlık ve Eğitim" başlıklı sekizinci oturum, Prof. Dr. Şebnem Önal Hoşkara (DAÜ) moderatörlüğünde, Doç. Dr. Semahat Özdemir (İYTE), Mimar Hasan Topal ve Prof. Dr. Hikmet Sivri Gökmen'in (DEÜ) katılımları ile gerçekleşti.
5. "Mimarlık Eğitiminde Depreme Dayanıklı Tasarım" başlıklı 3. oturum, Prof. Dr. Zeynep Ahunbay başkanlığında, Doç. Dr. Mehmet Selim Ökten (MSGSÜ), Dr. Öğr. Üyesi Kıvanç Taşkın (ESTÜ), Doç. Dr. Taner Uçar (DEÜ) ve Doç. Dr. Ali Tolga Özden'in (ÇOMÜ) katılımı ile gerçekleşmiştir.

Eko-Lojik Kriz Olarak Kapitalizm

Mehmet Şahinler

Giriş

Ekoloji son yıllarda yaşamımızın temel konusu, kaygısı ve krizi haline geldi. Bu alanda çalışan bilim insanlarının ısrarla aktardıkları bilgiler ve belki bundan da önemli olarak, gelecekleri için kaygılanan ve kaygılarını, radikal bir değişimin gerekliliğini göstermek için kitlesel olarak sokağa çıkarak duyuran genç kuşağın tepkileri, sorunun toplumsal bir krize dönüştüğüne işaret ediyor. 2024 yılına girerken hala söz konusu krizle nasıl yüzleşeceğimiz ve onu aşmak için hangi adımları atabileceğimiz netlikle ortada değil.¹ Bu makalede, çağdaş kapitalizmi yaşarken ekolojik krizle yüzleşmenin olanakları tam da bu perspektiften ele alınmaktadır. Öncelikle ekolojik krizi isimlendirmenin ve bir ‘kriz’ olarak kavramanın önemine işaret edilmekte, sonrasında ise günümüzde çözüm olarak sunulan öneriler ele alınarak bunların tanımlanma biçimleri tartışmaya açılmaktadır.

Küresel Isınma, İklim Değişikliği veya Ekolojik Kriz

Krizi Adlandırmak

Bugün korkunç etkileri hissedilmeye başlanmış, tüm gezegenin geleceğini tehdit eden bir gerçeklik ile karşı karşıyayız. Buna vereceğimiz isim, onun öncelikle tanımlanma biçimini ve dolayısıyla karşısında üretilecek çözümleri etkilemektedir. Bu yazıda, mevcut durumu “ekolojik kriz” olarak tanımlamanın yerinde olacağı fikrine dayanılarak bu yönde bir tercih önerilmektedir. Ancak, kuşkusuz bu sadece basit bir tercih meselesi değildir ve o nedenle tanımlamalar arasındaki farkların kısaca da olsa değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Literatürde hızlı bir araştırma bu olgunun birkaç farklı ismi olduğunu gösteriyor. “Küresel ısınma” bunlardan ilki ve en eskisidir. “Küresel ısınma” tanımının karşılık geldiği bir durum elbette vardır. Gezegendeki ortalama ısının artışı ve gittikçe daha fazla artacağı hesaplanmaktadır. Ancak “küresel ısınma” tanımı, sanayi sonrası kapitalist toplumun etkilerine dayalı olan olumsuz gelişmelerin tüm yansımalarını kapsamakta

yetersiz kalmaktadır. Bugün gezegende ortalama ısı artışına karşın bazı bölgeler aşırı soğuk dalgalarına da maruz kalmaktalar. Şubat 2021’de ABD’nin Texas eyaletinde yaşanan, yolları ve altyapıyı kullanılmaz hale getiren soğuk fırtınası olayı bu konuda güncel ve yerinde bir örnek oluşturuyor (Bogel-Burroughs vd., 2021). Sorun sıcaklık-soğukluk meselesiyle sınırlı olmayıp, sera gazlarının salınımı sonucunda yaşanmakta olan olaylar, aşırı yağışlar ve seller, fırtınalar, okyanusların kirliliği ve asitlenmesi vb. gibi doğrudan ısınma başlığı altında okunmayacak olayları da kapsamaktadır. “Küresel ısınma” gibi bir başlık altında, bu ilişkilerin kurulmasının güçleşmesinin bir göstergesi de, dönemin ABD Başkanı’nın bile havanın düşük ısısına atıf yaparak, “küresel ısınma”nın bir yalan olduğunu iddia edebilmesidir (Mooney & Dennis, 2019). Bu tür örnekler, tanımlama tercihinin kritik önemini de ortaya koymaktadır.

Bugün, “küresel ısınma” yerine daha çok tercih edilen terim “iklim değişikliği”. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*IPCC-International Panel for Climate Change*), Birleşmiş Milletler Enerji Programı (*UNEP-United Nations Energy Program*), Dünya Meteoroloji Örgütü (*WMO-World Meteorology Organization*) vb. gibi birçok önemli uluslararası kurum bugün bu ismi kullanmaktadır. Elbette bu tanım, “küresel ısınma” karşısında daha kapsayıcı olması açısından avantajlıdır, ancak yine konu farklı boyutlarıyla değerlendirildiğinde, soruna bütünlüklü yaklaşım konusunda yetersiz kalmakta hatta yanıltıcı olabilmektedir. Burada öncelikle, “değişim” ve “değişiklik” sözcüklerinin hafifletici etkisine dikkat çekilmelidir. Bugün bir taraftan bilimsel verilere dayanılarak, bütün bir gezegeni etkisi altına alan, etkisini arttırarak ve yayarak sürdüren bir küresel afet tehdidinden söz edilirken, diğer taraftan sorunu basitçe “değişiklik” kavramıyla açıklamak oldukça yanıltıcı ve indirgemeci bir yaklaşım olmaktadır.

Bu değerlendirmelerle, “küresel ısınma” ve “iklim değişikliği” kavramlarının yerine, daha

uygun bir tanımlamanın “kriz” olduğunu söylemek yanlış olmayacak. Tekrar vurgulamak gerekir ki, tanım farklılıkları sorunu nasıl anladığımızla ilişkilidir. “Kriz”, Wallerstein’in isabetli bir şekilde tanımladığı gibi, “*bir sistemin çerçevesi içinde üstesinden gelinemeyecek güçlükler*”i ifade eder (Wallerstein, 2018, s. 135).² Ve hiçbir kriz onu üreten toplumsal yapılanmanın ve düzenin içerisinde kalınarak, bunları değiştirmeden çözülemez. “Kriz”i aşmak için alınması gereken kararlar, krizi oluşturan bağlamın dışına çıkmayı gerektirir.³ “İklim değişikliği” tanımını, yaşanmakta olanın bir “kriz” olduğunu göz ardı ederken diğer taraftan da sorunun salt iklimsel olduğu algısını besler. Oysa yaşamakta olan iklimsel olmanın ötesindedir. Sanayi sonrası kapitalist toplumun doymayan kâr güdüsü ve sermayeci politikaları, “iklim değişikliği”nin ötesinde, doğal ve yapı çevrenin toplumsal ilişkilerini ve yeniden üretilme biçimlerini değiştirerek onları yaşamsal tehditlerle donatmaktadır. Farklı bir deyişle, sorun atmosferdeki sera gazları oranının artışıyla sınırlı görülemez. Bunun ötesinde, belirli bir yaşam biçiminin ve siyasi tercihin gezegendeki diğer yaşam alanları üzerinde egemenlik ve baskı kurması, giderek onları imha etmesi, yaşamlarını imkânsızlaştırması sorunudur.⁴

Buradan yola çıkarak yaşamakta olduğumuz krizin bir “eko” kriz değil, “eko-lojik” kriz olduğuna dikkat çekmek anlamlı olacak. Kriz, doğanın krizi değil; belirli bir bakışın, belirli bir anlayışın, bir mantığın ve bir ‘söz’ün yani belirli bir ‘logos’un krizidir (Plumwood, 2002, s. 15). Bu, varolan logos’un her geçen gün büyüyen bir kriz içerisinde çoğaldığı ve bunu aşabilmek için mevcut “logos”un değiştirilmesi gerektiği anlamını taşımaktadır.⁵ Bu bakışla, küresel ölçekte yaşanan krizi, “eko-lojik kriz” olarak adlandırmanın daha tutarlı ve anlamlı olduğunu vurgulayabiliriz. Diğer bir anlatımla, çağdaş kapitalist toplumların üretim-tüketim ilişkileri ile davranış, yaşam ve iletişim biçimleri gezegenimizin “ev içi” ilişkilerini bozmuştur ve bu mevcut düzen içerisinde aşılması mümkün olmayan bir durumdur.

Kahraman Piyasaların Krizi

Peki bugün bu kriz karşısında takınılan tavır nasıl açıklanabilir? Acaba gerçekten de “ekolojik kriz” olarak adlandırdığımız çöküş abartılmakta mıdır? “Ekolojik kriz” tartışmaları ortaya çıktığından bu yana egemen sınıfların söyleminin büyük oranda bu krizi reddetme yönünde oldu-

ğunu biliyoruz. Ekolojik kriz konusunda bilim insanları tarafından ortaya konulan bilgi ve belgelere karşın egemen güçler ve sınıflar sorunu çözüme yönündeki değişiklikleri gündeme almakta, görmezden gelmeyi tercih etmekteledir. İnsanların büyük çoğunluğu yaşam koşullarının bozulması karşısında ilgisiz, gezegenin ve biyosferin zehirlenmesi karşısında umursamaz görünmektedir (Löwy, 2015). Aslında bunun bir umursamazlıktan fazlası olduğunu görmek önemlidir. Donna Haraway, Hannah Arendt’in, Eichmann’da gördüğünün “anlaşılması mümkün olmayan bir canavar”dan çok daha kötüsü, “sıradan düşüncesizlik” olduğunu vurgular. Haraway’e göre sıradan kötülükte ve düşüncesizlikte, “işlev önemlidir, görev önemlidir, ama dünya önemli değildir.” (Haraway, 2015) Kötülük ve düşüncesizlik, toplumun kontrolsüzce yönlendirilmesine neden olur. Bilimsel analizlerden, verilerden ve analitik değerlendirmelerden uzaktır. Bu düşüncesizliğin ardında yatan, kâr ve rant hırsı, sermayenin baskısı ve özelleştirmeci piyasa anlayışıdır. Ve bu süreç giderek insanın topluma, çevresine ve hatta kendisine yabancılaşmasının da temel sebebi olmaktadır. Düşüncesizlik döngüsü, kendisini tetikleyen özel mülkiyet ilişkilerinin daha da güçlenmesini sağlar. Gezegene verilen zarar veya milyonların içerisine sürüklendiği dramatik yaşam koşulları ikincil derecede kalır. İkincil derece önemde olanların ise temel yaşamsal hedeflerle çeliştiklerinde inkâr edilmeleri veya baskılanmaları şaşırtıcı olmamaktadır.

Yazar ve aktivist Naomi Klein’in isabetli bir şekilde vurguladığı gibi, bugün bazı kişi ve kuruluşlar iklim krizini inkâr etmek için büyük çabalar harcamaktalar (Klein, 2019). Bu çabalar düzenlenen kongreler, yayınlanan “bilimsel” araştırmalar, vurgulanan haberler başta olmak üzere farklı şekillerde hayata taşınmaktadır. Bu çabaların kamuoyunu ciddi şekilde etkilemekte olduğunu ve manipüle ettiğini de göz ardı etmemek gerekir (Klein, 2019). Bu çabaların varabileceği noktayı görmek açısından Exxon-Mobile başta olmak üzere enerji ve petrol şirketlerinin, çeşitli prestijli kurumlarda yapılan araştırmaları fonlayarak yanlış bilgiler yayınlamakta olduklarını ve bunun erişilen çeşitli elektronik yazışmalarda görülebildiğini söylemek yeterlidir (Mulvey & Shulman, 2015). Bu kuşkusuz sadece ekolojik kriz konusunda karşımıza çıkan bir uygulama da değildir.

Ekolojik kriz karşısında takınılan sakıncalı tavırlar inkârla da sınırlı kalmamaktadır. “Ekolo-

jik kriz” gerçekliğinin yadsınmasının yanı sıra, krizin var olan düzeni sürdürerek ancak “daha doğru” veya “daha iyi” şekilde işleterek aşmanın mümkün olduğu yanılgısını da buraya eklemek gerekir. Bu yaklaşımda “ekolojik kriz” düzeltilmesi mümkün olan bir hata, sistemin iyi, doğru, verimli kullanılması ile aşılabilecek bir sorun olarak tanıtılmaktadır.

Bu noktada birkaç farklı yaklaşımla karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki, jeo-mühendislik yaklaşımıdır. Doğa bilimlerinin kibrinin doruk noktasında bu anlayış, örneğin uzaya devasa aynalar yerleştirilerek güneş ışınlarını yansıtmayı, böylece dünyaya gelen güneş ışınlarını azaltmayı ve gezegenin ısınmasını yavaşlatmayı öngören projeler üretmektedir. Bunlarla ilgili en basit ve açık öngörü Bong Joon Ho tarafından yönetilen *Snowpiercer* filminde (Ho, 2013) karşımıza çıkıyor. Filmin başında, gezegenin ısınma sorununa çözüm bulmaya çalışan bilim insanlarının uyguladıkları jeo-mühendislik deneyinin geri tepmesi nedeniyle gezegenin yeni bir buzul çağına girdiğini öğreniyoruz. Benzer bir anlatı, daha kuramsal bir şekilde, tarihçi William McNeill tarafından aktarılmaktadır. McNeill, felaketleri engellemek için doğaya yapılan müdahaleler ile ortaya çıkan yeni felaketler arasında sürekli bir denge hali olduğundan söz etmektedir. (McNeill, 1989). Ona göre, her yeni müdahale, öngörülemediği yeni bir sorun ortaya çıkartma riskini de beraberinde getirmektedir.

Şüphesiz bu örnekler doğaya her türlü müdahaleden kaçınılması anlamına da gelmemelidir. Doğanın çelişkisiz, harmonik, dengeli ve muntazam olduğu fikri, filozof Slavoj Žižek’in vurguladığı gibi, Darwinizm gerçek öğretisinin, yani “doğanın doğaçladığının” göz ardı edilmesine, ciddi bir kaosun ve kırılmalı bir dengenin varlığının ihmal edilmesine neden olur. Bu bağlamda, insan faillerin önceden var olan bir dengeyi (büyük “D” ile Doğayı) bozdukları fikrinin çağdaş ideolojiler arasında önemli bir yeri vardır. S. Žižek, ortaya çıkan bu söylemin, doğaya müdahaleyi sakıncalı göstererek; değişimi, ilerlemeyi ve gelişmeyi tehlikeli, ürkütücü ve yanlış bulan muhafazakâr bir ideoloji ürettiğini öne sürmektedir (Žižek, 2007).⁶ Bir açıdan doğrudur bu. Eğer bugün yenilenebilir enerji kaynaklarına yeni teknolojiler aracılığı ile geçilmez ve örneğin güneş enerjisinin yeni sorunlar yaratabileceği gerekçesiyle teknolojik olarak kullanılmaması gerektiği söylenirse bu ciddi bir yanlış olacaktır. Özellikle de halihazır-

da fosil yakıtlardan devasa kârlar elde etmekte olan enerji şirketlerinin destekleyecekleri bir yanlış! Öte yandan, sadece güneş enerjisi ile sorunun çözülemeyeceği de açıktır. Burada dikkat çekilmesi gereken konu, “ekolojik kriz”e dair çözüm olarak sunulan düzenlemelerle bile, mevcut sistemin çevreyi tehdit eden politikalarını sürdürebileceği gerçeğidir. Ryan Stock, saha araştırması verileri ve kuramsal çalışmaları aracılığıyla “gezegeni kurtaran” işçilerin, solar enerji şirketleri ve devlet kurumlar tarafından nasıl değersizleştirilmekte olduklarını vurguladığında aslında tam da buna işaret etmektedir (Stock, 2021).

Öte yandan bugün, “küçülme” olarak anılmakta olan ekolün düşünürleri, “büyüme” ve “ilerleme” mantığının gezegeni ve üzerindeki yaşamı yok etmekte olduğunu, bitmesi gereken “büyüme”ye ve “ilerleme”ye dayalı anlayış olduğunu vurgulamaktalar (D’Alisa vd., 2020; Kallis, 2020; Latouche, 2009).⁷ “Küçülme” savunucularının bu vurgusunu dikkate almakta fayda var. Bu ekol, “büyüme” söyleminin nasıl tüm topluma yayıldığına, doğal bir ‘gerekliklik’ olarak sunulduğuna ve bunun hem toplumsal alanı hem de gezegeni imha etmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Borçlar, yokluk, yoksulluk, enflasyon, konut ve besin krizleri, bu ekolün düşünürlerine göre daha fazla ‘büyüme’ ile çözülebilecek sorunlar değildir. Çünkü bu sorunların sebebi zaten ‘büyümeye dayalı ideoloji’nin ta kendisidir (D’Alisa vd., 2020, s. 34). “Küçülme” sloganı Serge Latouche’un da işaret ettiği gibi, kümülatif ‘büyüme’nin yalnızca kârlarını artırmak ve/veya sabit tutmak isteyen sermayedarların amaçlarına hizmet ettiğini ve bunu yaparken toplumu, çevreyi ve insanları atık haline getirdiğini vurgulamayı amaçlar (Latouche, 2009, ss. 7-8). Bu önemli bir amaçtır, çünkü bugün tüm bunlara sebep olan mantığın ekolojik krize uyarlanması sorunu çözeceği yönünde büyük bir yanılsama söz konusudur ve sorunun temelindeki serbest piyasa baskısı ve egemenliğinin varlığı açıkça görülememektedir.

Bu noktada, “ekolojik kriz” konusunda önemli bir rapor olan “Stern İncelemesi”nin (Stern, 2007) de benzer yaklaşımından söz edilebilir. Yapılan inceleme, karbon salınımlarında sağlanacak kayda değer bir azalmanın yaklaşık küresel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’nın (GSYİH) %1’i oranında masrafi olacağını, eylemsizlik halinde ise ortaya çıkacak sonuçların küresel GSYİH’nin %20’si kadar masrafi olabileceğini

ortaya koymaktadır. (Stern, 2007, s.vi). Araştırmanın açıkça vurguladığı konu özetle, “etkili ve erken eylemin faydalarının, eyleme geçmemenin ekonomik masrafına fazlasıyla ağır bastığıdır.” (Stern, 2007, s. vi)⁸ Benzer bulgular her yıl farklı raporlar tarafından bildirilmektedir. Örneğin, 2021 yılında Birleşmiş Milletler Enerji Programı’nın (UNEP) yayınladığı “*Adaptasyon Boşluk Raporu 2020*” güncel araştırmaların 2°C civarında bir sıcaklık artışında, küresel ekonomik bunalımın %1.0-1.6 civarında olacağını, oysa 3°C’lik bir artışın yıllık olarak küresel ürünün %1.5-2.2’sinin kaybına yol açacağını bildirmektedir (UNEP Raporu, 2021). Bu veriler elbette önemlidir; ancak, ekolojik krizi ona sebep olan ekonomik sistem üzerinden değerlendirmenin kendisi de ciddi bir sorun olmaktadır.

Bu anlayış daha genel anlamda, kapitalizmin, özellikle de neoliberalizmin çevre sorunları karşısında takındığı tavrın bir göstergesidir. Bu tavır ise, 1970’li yıllarda “büyümenin sınırları”nın ortaya konulması ile ortaya çıkan ekolojik kaygının, 1980’li yıllarda “sürdürülebilir büyüme” fikri ile neoliberal çevreciliğe dönüşmesinin bir sonucu olarak görülebilir (Stoner, 2021). Neoliberal politika, ekolojik kriz karşısında piyasa mekanizmalarını devreye sokmakta, devletin küçülmesini ve özel sektörün dümeni ele geçirmesini önermekte, doğal kaynakların özelleştirilmesinin onların daha verimli kullanılmasına yol açacağı savına dayanarak “doğanın neoliberalleşmesi”ni ve metalaştırılmasını (Baker, 2015; Heynen & Robbins, 2005) açıkça savunmaktadır.

Piyasa mekanizmalarının kahramanlığına dayalı bu yaklaşım, aynı zamanda “Temiz Büyüme Mekanizması” adı verilen bir süreçle daha desteklenmektedir. Mekanizma içerisinde, küresel kuzeydeki şirketler üretimlerini aynı şekilde sürdürmekte, ancak küresel güneyde sera gazı salınımını azaltacak projeler gerçekleştirmektedirler. Burada temel sorun, regülasyonların tüm dünyada aynı olmaması, ancak karbon salınımının bölgeden bağımsız olarak küresel etki yaratmasıdır. Piyasa mekanizmaları, merkez ülke üreticilerinin çevre ülke üreticilerinden karbon kotası satın alarak üretimlerine devam etmelerine veya çevre ülkelerin topraklarını ormanlaştırarak kendi salınımlarını sıfırlamalarına, karbon kotasını veya toprağını satan ülkelerin ise yalnızca bir temel kaynak gibi kullanılmasına, dolayısıyla küresel eşitsizliğin sürekli daha güçlü olarak yeniden

üretilmesine ve ayrıca regülasyon yokluğu nedeniyle küresel olarak karbon salınımının artmasına neden olmaktadır.⁹

Sonuç

“Ekolojik kriz” konusunda ekonomik ve siyasal erkten çözüm beklemek çok inandırıcı olmamaktadır. Nitekim ekonomi ve siyaset de kriz içerisinde ve tüm bu krizler toplumsal bir kriz olarak iç içe geçmiş ve bütünleşmiştir. Çok boyutlu toplumsal krizin ürkütücü ve tehditkâr sonuçları bugün yaşanmaktadır. Ancak her kriz aynı zamanda yaşam biçimlerimizi, değerlerimizi, davranışlarımızı yeniden değerlendirmek ve farklı biçimlerde örgütlenmek için açık bir davetiyedir. Bu kriz de yeni bir ekolojik anlayış ve daha genel anlamda yeni bir ekonomik ve siyasal yapılanma, birey-toplum ve yönetim ilişkileri ile kültürel üretim biçimleri üzerine düşünmek için bir fırsattır (Barca, 2012). Böylesi toplumsal bir krizin çözümüne yönelik tartışmalar ancak yeni bir bakış açısıyla ve farklı bir ele alışıla verimli sonuçlar doğurabilir. Bookchin’in de çalışmalarında vurgulamış olduğu gibi, bireysel tüketim alışkanlıkları, geri dönüşüm pratikleri ve yeni bir duyarlılık bu toplumsal kriz karşısında etkili olsa da yeterli olmayacaktır. Yaşanan toplumsal, küresel kriz karşısında çok daha zorlu ve büyük bir çaba gerekmektedir: “Örgütlü, açıkça bilinçli ve ileri görüşlü bir siyasal hareket.” (Bookchin vd., 2015)¹⁰ ■

Mehmet Şahinler, Arş. Gör. Dr., MSGSÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Notlar

1. Kasım-Aralık 2023 tarihinde, Birleşik Arap Emirlikleri’nin Dubai kentinde gerçekleştirilen COP28 toplantısı sonrasında imzalanan mutabakat metninde ilk kez “fosil yakıtlar”ın bir sorun olarak belirtilmiş olması bugün önemli bir aşama olarak kutlanmaktadır. Büyük fosil yakıt üreticisi bir devletin başkanlığını yaptığı bir toplantıda böyle bir karar alınmış olması elbette önemlidir. Ancak diğer taraftan, 2016’da Paris Anlaşması ile alınan kararlar başta olmak üzere alınan birçok kararın öngörülen çözümleri pratiğe dökmediğinin ayırdında olmak da önemlidir.
2. Wallerstein tam olarak şöyle yazmaktadır, “Çoğunlukla insanlar kriz terimini gevşek bir anlamda, herhangi bir sistem içinde güçlük içeren bir dönemi kastetmek için kullanırlar. Fakat bir şekilde güçlüğü üstesinden geliniyorsa, söz konusu olan gerçek bir kriz değil, sadece sistem içinde ortaya çıkan bir güçlüktür. Gerçek krizler sistemin çerçevesi içinde üstesinden gelinemeyecek güçlüklerdir. Ancak güçlüklerin bir parçasını teşkil ettiği tarihsel sistemin dışına ve ötesine gidilerek bu güçlüklerin üstesinden gelinebilir.” (Wallerstein, 2018, s. 135)
3. Etimolojik olarak bakıldığında kriz (antik Yunancada *krinein* (karar, tercih, yargı) ile karar arasındaki bağ, bugün üzeri örtülü duran kritik ilişkiyi hatırlatmaktadır.
4. Bookchin (Bookchin vd., 2015) ekolojik krizin temelinde insanın insan üzerinde egemenlik kurma ilişkisini görmekte ve bunun doğaya uzandığını belirtmektedir. An-

cak bu tarz bir yaklaşım meseleyi kâr güdüsü yerine egemenlik temelinde değerlendirmesi açısından eksiktir. Çünkü bahsedilmekte olan ekolojik kriz çok büyük oranda kapitalist toplumların ürettiği bir krizdir. Her ne kadar bu kriz kapitalist toplumların yalnızca üretim biçimiyle değil, aynı zamanda değerleri, yaşama attığı anlam, toplumsal kurgusu ve ilişkileri, iktidar anlayışı ile ilişkili olsa da egemenlik ilişkilerinin rolünün aşırı vurgulanmasının eksik bir analiz ile sonuçlanması kaçınılmazdır.

5. *Logos*'un terk edilmesi, düşünce biçimlerinin ve mantığın değişmesi hiçbir zaman pratikten kopuk olamayacağı için bu dönüşüm, yaşam pratiklerindeki bir dönüşümle birlikte işlemek zorundadır.

6. Benzer bir vurguyu Bookchin (Bookchin vd., 2015) yapmakta ve "ekolojik kriz" konusunda teknolojiyi suçlamanın sorunlu olduğunu, çünkü teknolojinin aynı zamanda "ekolojik kriz" karşısında önemli bir araç olduğunu söylemektedir. Ancak Bookchin aynı metinde, "büyüme" fikrinin topluma büyük zarar verdiğini de yazmaktadır.

7. 'Küçülme' yeni bir düşünce değildir. Örneğin, Serge Latouche 1970'li yıllardan itibaren bu konu üzerine yazmaktadır. Ancak bugün "küçülme ekolü"nin sosyal bilimlerde içerisinden gittikçe daha fazla yer aldığını söylemek de mümkündür.

8. İncelemeye de ismini veren ekonomist Nicholas Stern, daha sonra 2009 yılında bu değerlendirmeleri revize eder ve 500ppm (milyonda parça) sınırına koyulan hedefi sağlamanın dünyanın yıllık GSYİH'sinin %2'si civarında masrafı olacağını, 550ppm sınırının ise %1 civarında masrafı olacağını öne sürer (Stern, 2009).

9. Mark Maslin, salınım takasının savunucuları arasındadır ve bu açıdan piyasa içi çözümlere göz yuman bir anlayışı temsil etmektedir. Maslin iyi bir örnektir çünkü kendisi ekolojik krizi gayet iyi tanımakta, anlamakta, bilimi el üstünde tutmakta ancak sorunun kapitalist üretim tarzı ile ilişkisini kuramamaktadır (Maslin, 2009).

10. Bu çalışmaya değerli görüşleriyle katkı sağlayan Hocam Prof. Dr. Ali Akay'a teşekkür ederim.

Kaynaklar

- Bakker, K. (2015). Neoliberalization of Nature. İçinde The Routledge Handbook of Political Ecology. Routledge.
- Barca, S. (2012). On working-class environmentalism: A historical and transnational overview. 4.
- Bogel-Burroughs, N., Rio, G. M. N. del, & Paybarah, A. (2021, Şubat 20). Texas Winter Storm: What to Know. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2021/02/20/us/texas-winter-storm-explainer.html>
- Bookchin, M., Bookchin, D., Taylor, B., & Le Guin, U. K. (2015). The next revolution: Popular assemblies and the promise of direct democracy. Verso.
- Chomsky, N., & Harman, E. S. (2006). Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası. Aram yayınları.
- D'Alisa, G., Kallis, G., & Demaria, F. (2020). Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı. Metis Yayınları.
- Foster, J. B., Clark, B., & York, R. (2010). The ecological rift: Capitalism's war on the earth. Monthly Review Press.
- Gillingham, K., & Stock, J. H. (2018). The Cost of Reducing Greenhouse Gas Emissions. Journal of Economic Perspectives, 32(4), 53-72. <https://doi.org/10.1257/jep.32.4.53>
- Götzsche, P. C., Smith, R., & Rennie, D. (2013). Deadly medicines and organised crime: How big pharma has corrupted healthcare. Radcliffe Publishing.
- Graeber, D. (2011). Revolutions in reverse: Essays on politics, violence, art, and imagination. Autonomedia.
- Haraway, D. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. Environmental Humanities, 6(1), 159-165. <https://doi.org/10.1215/22011919-3615934>
- Heynen, N., & Robbins, P. (2005). The neoliberalization of nature: Governance, privatization, enclosure and

valuation. Capitalism Nature Socialism, 16(1), 5-8. <https://doi.org/10.1080/1045575052000335339>

- Ho, B. J. (Direktör). (2013). Snowpiercer.
- Kallis, G. (2020). The case for degrowth. Polity Press.
- Klein, N. (2019). On fire: The (burning) case for a green new deal (First Simon&Schuster hardcover edition). Simon & Schuster.
- Latouche, S. (2009). Farewell to growth. Polity.
- Löwy, M. (2015). Ecosocialism: A Radical Alternative to Capitalist Catastrophe. Haymarket Books.
- Maslin, M. (2009). Global warming: A very short introduction. Oxford University Press.
- McNeill, W. H., & Kindleberger, C. P. (1989). Control and Catastrophe in Human Affairs [with Comments]. Dædalus, 118(1), 1-15.
- Michaels, D. (2008). Manufactured Uncertainty: Contested Science and the Protection of the Public's Health and Environment. İçinde R. Proctor & L. L. Schiebinger (Ed.), Agnotology: The making and unmaking of ignorance (ss. 90-108). Stanford University Press.
- Mooney, C., & Dennis, B. (2019, Ocak 29). Trump always dismisses climate change when it's cold. Not so fast, experts say. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/climate-environment/2019/01/29/trump-always-dismisses-climate-change-when-its-cold-not-so-fast-experts-say/>
- Mulvey, K., & Shulman, S. (2015). The Climate Deception Dossiers: Internal Fossil Fuel Industry Memos Reveal Decades of Corporate Disinformation (2015). Union of Concerned Scientists.
- Plumwood, V. (2002). Environmental culture: The ecological crisis of reason. Routledge.
- Slavoj Žižek (Direktör). (2007, Ekim 5). Slavoj Zizek, Ecology without Nature, Athens 2007 (1/6). https://www.youtube.com/watch?v=3h4HHT1bt_A
- Stern, N. H. (Ed.). (2007). The economics of climate change: The Stern review. Cambridge University Press.
- Stern, N. H. (2009). A blueprint for a safer planet: How to manage climate change and create a new era of progress and prosperity. Bodley Head.
- Stock, R. (2021). Praeclariat: Theorising Precarious Labour Geographies of Solar Energy. Antipode, 53(3), 928-949. <https://doi.org/10.1111/anti.12698>
- Stoner, A. M. (2021). Things are Getting Worse on Our Way to Catastrophe: Neoliberal Environmentalism, Repressive Desublimation, and the Autonomous Eco-consumer. Critical Sociology, 47(3), 491-506. <https://doi.org/10.1177/0896920520958099>
- United Nations Environment Programme. (2021). Adaptation Gap Report 2020—Executive summary. UNEP.
- Wallerstein, I. (2018). Dünya Sistemler Analizi: Bir Giriş (E. Abadoğlu & N. Ersoy, Çev.). bgst Yayınları.

Capitalism as an Eco-Logical Crisis

This paper assesses the eco-logical crisis, which has become a social crisis of our time and its relation to capitalist mode of production and market dominance. The first part of this paper discusses how to name and conceptualize the ecological crisis, arguing that instead of "global warming" and "climate change", an appropriate term is "eco-logical crisis". The second part of the text evaluates the current attitude towards the "eco-logical crisis". As a result of this assessment, it is emphasized that the eco-logical crisis cannot be overcome with the help of capitalism and markets. The "eco-logical crisis" is considered a result of the capitalist mode of production and relations, and as a crisis that cannot be overcome within these relations. Therefore, this article argues that instead of seeking a solution to the "eco-logical crisis" within the dominant relations of production, new ways of living, thinking and relating with our environment should be produced.

Kırlangıçkuyruğu Masif Ahşap Panel Elemanlar

Hüseyin Emre Ilgın, Markku Karjalainen

Yenilenebilir bir malzeme olan ahşap, tartışmasız olarak ekolojik ve çevre dostu bir malzemedir. Ağacın bir metre küpü, atmosferde yaklaşık bir ton CO₂ bağlayabilir. Ahşabın kütlesi yaklaşık 500 kg/m³'tür ve bu kütlenin yaklaşık yarısı karbondur, 250 kg/m³. Ormanlar karbon yutağıdır ve dolayısıyla ahşap ürünleri karbon deposudur. Bu nedenle, özellikle binalarda mümkün olduğunca masif ahşap kullanımı önerilmektedir.

Ayrıca, betonarme ve çelik gibi konvansiyonel yapı malzemelerine kıyasla, önemli ölçüde düşük karbon ayak izi, potansiyel maliyet etkinliği ve teknolojiyle birleşen çevre üzerindeki sayısız olumlu etkisi sayesinde, tasarlanmış ürünler olarak ahşap, bir asırdan uzun bir süre sonra çok katlı binalarda strüktürel malzeme olarak kullanılmak üzere geri dönmüştür. Bu bağlamda, Avrupa birçok öncü projeye başı çekmektedir.

90'lı yıllara kadar, Avrupa ülkelerindeki çoğu ahşap bina, yangın güvenliği kısıtlamaları nedeniyle bir veya iki katla sınırlıydı. Son yıllarda, ulusal inşaat yönetmelikleri katı kuralcılıktan çıkarak işlevsel veya performansa dayalı hale gel-

diğinden, çok katlı ahşap yapılar, Avrupa'da giderek daha fazla inşa edilmeye başlamıştır. Buna paralel olarak, günümüzde piyasada çok çeşitli tasarlanmış ahşap ürünler (TAÜ'ler) bulunmaktadır, ve bu ürünler modern binalarda geleneksel yapı malzemelerinin yerini almaya çoktan başlamıştır.

Bu anlamda, çok katlı ahşap yapılar, biyo-e-konomiyi desteklemek ve inşaat sektörünü teknolojik olarak yenilemek için, yüksek kapasiteli, gelecek vaat eden yeni bir endüstri haline gelmiştir. Hem birincil üretimde hem de ahşap bazlı değer zincirlerinde sosyal refaha katkıda bulunmaktadır. Çapraz lamine ahşap / cross-laminated timber (CLT), tutkallı lamine ahşap / glue-laminated timber (Glulam), lamine kaplama kereste / laminated veneer lumber (LVL), Massiv-Holz-Mauer® (MHM) gibi TAÜ'ler, Avrupa'da büyüyen bir pazar olarak, yılda 5 milyon metre küpün üzerinde üretim kapasitesi ile inşaat sektöründe önemli bir yere sahiptir.

Mukavemet, sağlamlık, ve yüksek ısı yalıtımı gibi birçok teknik ve çevresel avantajı sayesinde, TAÜ'ler, 2022'de 'Dünyanın en yüksek ahşap

Resim 1. Ascent
(Fotoğraf: Thornton
Tomasetti).

Resim 2. Mjöstårnet.

binası' ünvanını alan 87 m yüksekliğinde, Amerika'daki Ascent (*Resim 1*) ve 2019'da Norveç'te inşa edilen 85 m yüksekliğindeki Mjøstårnet (*Resim 2*) gibi yüksek binaların inşasında da oldukça popüler hale gelmiştir (Stepinac vd. 2020).

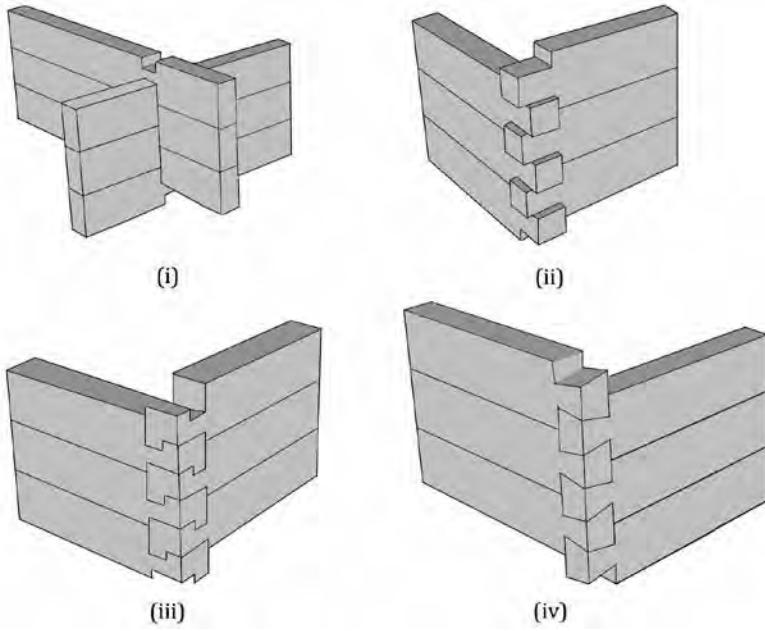
Yapıştırıcılar, ahşabı korumaya, yapıyı güçlü ve hafif hale getirmeye, ve doğal nemin sebep olduğu büzülme ve genleşmeyi önlemeye yardımcı olur. TAÜ endüstrisinde çoğunlukla fenol-formaldehit ve üre-formaldehit gibi sentetik, petrol türevi yapıştırıcılar kullanılır (Dunky, 2017). Yaygın olarak kullanılan bu yapıştırıcılar, üretim sırasında ve sonrasında formaldehit gazı salabilir (Kumar ve Leggate, 2022). Petrol bazlı bileşenlerden oluşan bu yapıştırıcılar, kullanım ömürleri boyunca ve yanarken saldıkları toksik gaz emisyonları nedeniyle, sürdürülebilirlik, geri dönüştürülebilirlik ve daha geniş çevresel etkilere ilişkin önemli sorunları da beraberinde getirmektedir (Kozicki ve Guzik, 2021).

Daha spesifik olarak, petrol bazlı bileşen kaynaklı bu toksik emisyonlar nedeniyle, yapıştırıcıların baskın kullanımının çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri vardır (Adhikari ve Ozarska, 2018). Ayrıca, bu alanında devam eden yoğun araştırmalara rağmen, çevre dostu biyo-bazlı yapıştırıcılara halen şüpheyle yaklaşılmaktadır (Islam vd. 2022). Ahşap endüstrisinde de, biyo-bazlı yapıştırıcıları, mekanik özellikler ve uzun süreli dayanım açısından sentetik olanları kadar etkin hale getirmek için çalışmalar uzun süredir devam etmektedir. Petrol bazlı ahşap yapıştırıcıların, biyo-bazlı yapıştırıcılarla değiştirilmesindeki ana sınırlamalar, zayıf su direnci ve bağlanma mukavemetidir (Hemmila vd. 2017). Öte yandan, metal bağlantı elemanları da, yapıştırıcılar gibi, TAÜ'ler için büyük önem taşımaktadır. Ancak, bu elemanlar, TAÜ'lerin kullanım ömrü sonunda atılması, tekrar kullanılabilirliği ve geri dönüştürülebilirliği üzerinde olumsuz etkilere sahiptir (Sotayo vd. 2020).

Resim 3. Kirlangıçkuyruğu duvar birleşimleri (Pudasjärvi okul kampüsü, Finlandiya).

Resim 4. Kirlangıçkuyruğu birleşim tekniğiyle taş kolon örneği, Vazhappally Maha Siva Tapınağı, Hindistan (Kaynak: RajeshUnuppally at Malayalam Wikipedia).

Resim 5. Dört tip doğrama birleşimi: (i) çift çentik, (ii) yarım çentik, (iii) kilit çentik, ve (iv) tam kırlangıçkuyruğu çentiği.

En eski birleşim yöntemlerinden birine dayalı, yapıştırıcı ve metal bağlantı elemanı kullanmaksızın, kırlangıçkuyruğu masif ahşap panel elemanlarından oluşan geleneksel bir çözüm vardır (Resim 3) (İlgın vd. 2022).

Kırlangıçkuyruğu birleşim tekniğinin tarihi milattan önceye dayanır. Bu tekniğin bilinen en eski örneklerinden bazıları, eski Mısır mobilyaları, Hindistan tapınaklarındaki taş sütunlar (Resim 4) ve eski Çin mimarisinden örneklerdir. Ayrıca, 13. yüzyıldan kalma ahşap çerçeveli yapılara sahip erken dönem konut inşaatlarında da, kama takviyeli lamba-zıvana ve kırlangıçkuyruğu birleşim tekniği kullanılıyordu (İlgın vd. 2022).

Tarih boyunca, bina yapımı sırasında duvarları birleştirmek için kullanılan en yaygın dört bağlantı türü vardır (Rivers ve Umney, 2003): (i) çift çentik, (ii) yarım çentik, (iii) 'Alman' veya 'Sakson' bağlantısı olarak da adlandırılan "kilit" (dünyanın farklı yerlerinde görülebilir, örneğin Karpat Dağları'nın doğusu, kuzey Romanya, Finlandiya'da 'Hammasnurkka' veya 'dişli' köşe bağlantısı olarak bilinir), ve (iv) tam kırlangıçkuyruğu / somon kuyruğu çentiği (Resim 5).

Marangoz tipi ahşap-ahşap birleşimler, yetenekli ahşap ustalarının tasarım ve imalata olan aşinalığına dayalı olarak, 20. yüzyılın ortalarına kadar inşaat sektöründe yaygın olarak kullanılmıştır. Avrupa ve Asya'daki çeşitli kırlangıç kuyruğu tasarımları genellikle pratik kaygılarla yapılırken, aşırı geleneksel tasarımların verimsizliği ve yüksek işçilik maliyetleri bu bağlantıları diğerleriyle rekabet edemez hale getirdi. Bugün, CNC (bilgisayarlı sayısal denetim) ahşap işleme teknolojisindeki gelişmeler, marangoz tipi ahşap-ahşap birleşimlerin maliyet etkinliğini geri kazandırmıştır.

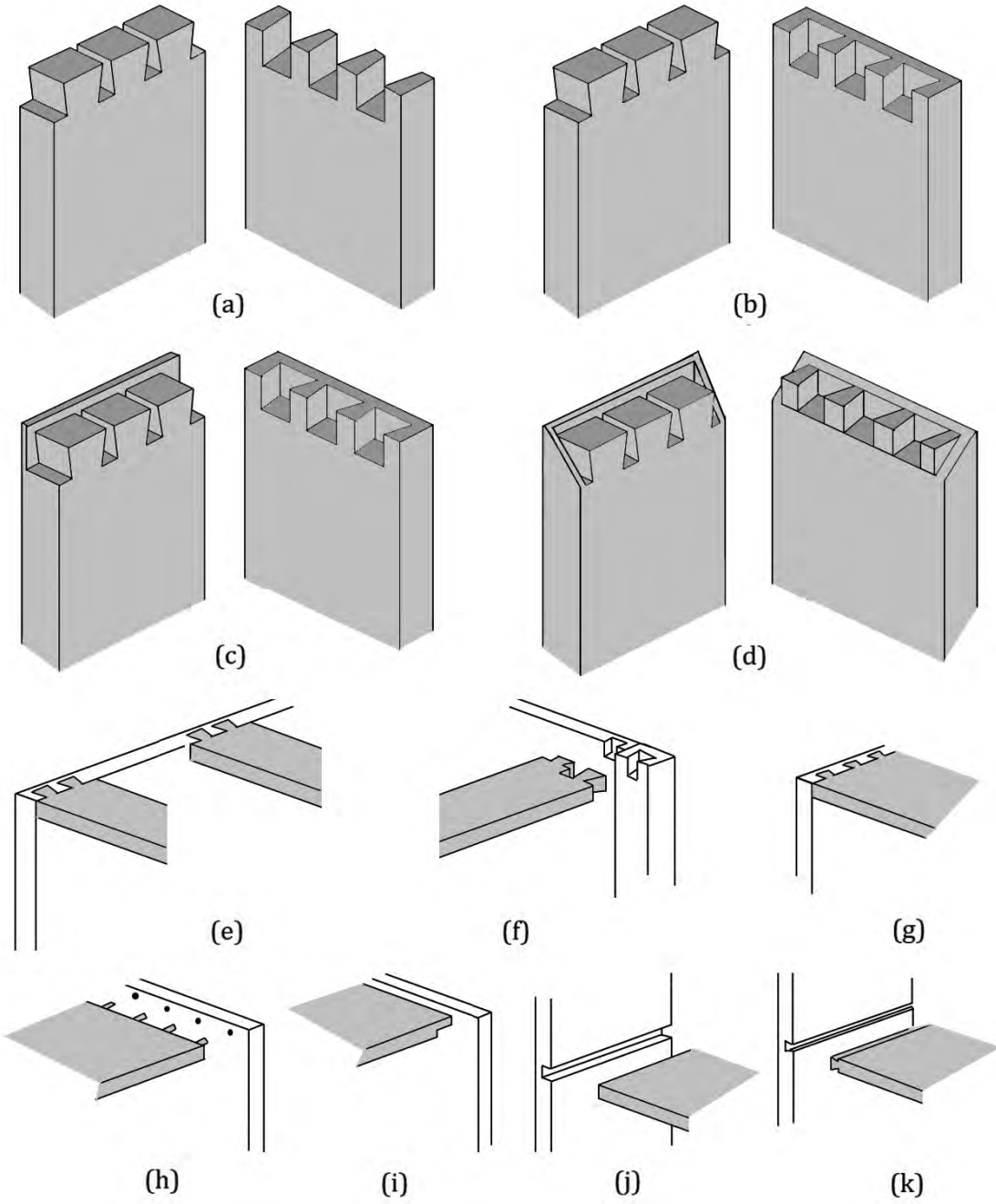
Tarih boyunca kullanılmış, günümüz inşaat endüstrisine de ilham veren ve ahşap mobilya tasarımında yararlanılan birçok farklı kırlangıçkuyruğu birleşimi olduğunu da belirtmekte fayda vardır (Resim 6): (a) içinden geçen, (b) bindirilmiş, (c) çift bindirmeli, ve (d) gizli gönye. Karkaslarda kullanılan bağlantılar: (e) katı tarafa kırlangıçkuyruklu çapraz, (f) çerçeveli tarafa kırlangıçkuyruklu çapraz, (g) üst yana kırlangıçkuyruklu, (h) yan yana kırlangıçkuyruklu, (i) üst yivli, (j) mahfaza, ve (k) konik kırlangıçkuyruğu kasa.

DoMWOB projesi (Çok katlı Binalar için Kırlangıçkuyruğu Masif Ahşap Panel Elemanları / Dovetailed Massive Wood Board Elements for Multi-Story Buildings), en eski ahşap-ahşap birleşimi yöntemlerinden birini kullanarak birbirine kilitlenen ahşap lamellerden oluşan kırlangıçkuyruğu masif ahşap panel elemanları araştırdı (Resim 7). Bu üretim teknolojisi, herhangi bir zararlı kimyasal salmayan, yapıştırıcı ve metal bağlayıcı içermeyen çevresel bir çözüm sunmaktadır (Resim 8).

2 yıllık (01 Ağustos 2021 - 31 Temmuz 2023), 202,680.96 + 93,000 euro hibe destekli ve Finlandiya Tampere Üniversitesi'nde gerçekleştirilen bu proje kapsamında; yangına performans, strüktürel performans, hava geçirgenlik ve ses yalıtım testleri yapıldı (Resim 9). Geleneksel TAÜ'lerin yerini alması hedeflenen kırlangıçkuyruğu masif ahşap paneller geliştirildi.

Literatürde, kırlangıçkuyruğu masif ahşap panel elemanlar ile ilgili sadece birleşim detayı düzeyinde çalışmalar vardır. Bunlar arasında, Mehra vd. (2021; 2022) sıkıştırılmış ahşap bağlayıcıların yapısal performansını inceledi. Sonuçlar, yalnızca bu elemanlarla tasarlanan bağlantılar için önemli moment kapasiteleri elde edilebileceğini göstermekteydi. Xie vd. (2021), yapısal modellemeyle geleneksel ahşap yapılarda lamba-zıvana bağlantılarını araştırdı. Sonuçlar, lamba-zıvana bağlantılarının mekanik davranışına dair kritik veriler sundu. Gamero vd. (2020), lamba-zıvana bağlantılı yapı bileşenleri konseptini araştırdı. Sonuçlar, önerilen hesaplama modelinin, lamba-zıvana bağlantılı elemanlar için pratik bir yöntem olduğunu gösterdi. Sha vd. (2019), sonlu elemanlar yöntemini kullanarak lamba-zıvana bağlantılarındaki hasarın geleneksel bir Çin ahşap çerçevesi üzerindeki etkisini belirlemeye çalıştı. Sonuçlar, birleşimlerdeki hasarların ahşap çerçevenin yanal davranışı üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu gösterdi. Jeong ve Song (2017), kırlangıçkuyruğu bağlantıların yapısal özelliklerini değerlendirdi.

Resim 6. Ahşap mobilya tasarımında kullanılan kırılğıçkuyruğu birleşimleri: (a) içinden geçen, (b) bindirilmiş, (c) çift bindirmeli, ve (d) gizli göny. Karkaslarda kullanılan bağlantılar: (e) katı tarafa kırılğıçkuyruklu çapraz, (f) çerçevesi tarafa kırılğıçkuyruklu çapraz, (g) üst yana kırılğıçkuyruklu, (h) yan yana kırılğıçkuyruklu, (i) üst yivli, (j) mahfaza, ve (k) konik kırılğıçkuyruğu kasa.

Resim 7. Kırılğıçkuyruğu ahşap panel eleman imalatı, Lapland Meslek Yüksek Okulu, Kemi, Finlandiya

Resim 8. Kırlangıçkuyruğu ahşap panel eleman

Sonuçlar, bu birleşimlerin, yapısal açıklıktan büyük ölçüde etkilendiği ortaya çıkardı. Branco ve Descamps (2015), olası güçlendirme teknikleri ile çeşitli ahşap birleşimlerini inceledi. Sonuçlar, eski çentiklerin yenilenmesi için bilimsel yöntemlerin ve tasarım yönergelerinin hala önemli eksiklikleri olduğuna işaret etmekteydi. Robeller ve Weinand (2015), ahşap panellerin katlanmış ince kabuklu bir prototipini inşa etti. Jeong vd. (2012), kırlangıçkuyruğunun mekanik davranışı üzerindeki geometrik değişkenleri araştırdı. Sonuçlar, kayma ve çekme gerilmelerinin, en kritik gerilmeler olduğunu gösterdi. Yukarıda belirtilen çalışmaların yanı sıra, Mashrah vd. (2021) gibi diğer benzer çalışmalarda, farklı geometrik konfigürasyonlardaki

çeşitli bağlantı detaylarının yapısal analizine ve modellemesine odaklanmıştır.

Sonuç olarak, mevcut literatür çalışmaları, perde duvar ya da kat döşemesi gibi önemli yapısal bir bileşenin performansını değerlendirmek yerine, strüktürel analizlere ve bağlantı detaylarının model testlerine dayanmaktadır. Bu da, yenilikçi kırlangıçkuyruğu konseptini, birleşim detayı seviyesine indirerek, çevresel etki ve geri dönüştürülebilirlik açısından, kırlangıçkuyruğu masif ahşap panel elemanların çığır açıcı potansiyelini anlamamızı engellemektedir. Bu nedenle, DoMWoB projesinin, literatürdeki bu önemli boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Proje, yerel ve küresel düzeyde büyük ölçekli endüstriyel ahşap inşaatın rekabet edebilirliğini teşvik etmek ve biyo-ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası olarak Avrupa iklim politikasını desteklemek için daha yüksek katma değerli dönüşel ekonomi fırsatları yaratmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için, küresel pazarda kırlangıçkuyruğu masif ahşap panel elemanların, geleneksel TAÜ'lerin yerini alması hedeflenmektedir.

Proje Fon Sağlayıcıları

Bu proje, Marie Skłodowska-Curie (hibe sözleşmesi No_101024593) kapsamında Avrupa Birliği'nin Horizon 2020 araştırma ve yenilik programından fon almıştır. (*This project has received funding from*

Resim 9. DoMWoB projesi test aşamaları:
(a) yangına performansı,
(b) strüktürel performans,
(c) hava geçirgenlik ve
(d) ses yalıtım.

the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under the Marie Skłodowska-Curie grant agreement No [101024593])

Bu proje aynı zamanda yangın performansı, strüktürel performans, hava geçirgenliği, ses yalıtımı ve potansiyel patent başvuruları da dahil olmak üzere teknik performans testleri için Marjatta ve Eino Kolli Vakfı'ndan fon (60.000 + 33.000 €) almıştır. [This project has also received funding (60,000 + 33,000 €) from the Marjatta and Eino Kolli Foundation for technical performance tests, including fire performance, structural bending, air permeance, sound insulation, and potential patent applications.]

Hüseyin Emre Iğın, Doktora Sonrası Araştırmacı, Tampere Üniversitesi, Yapılı Çevre Fakültesi

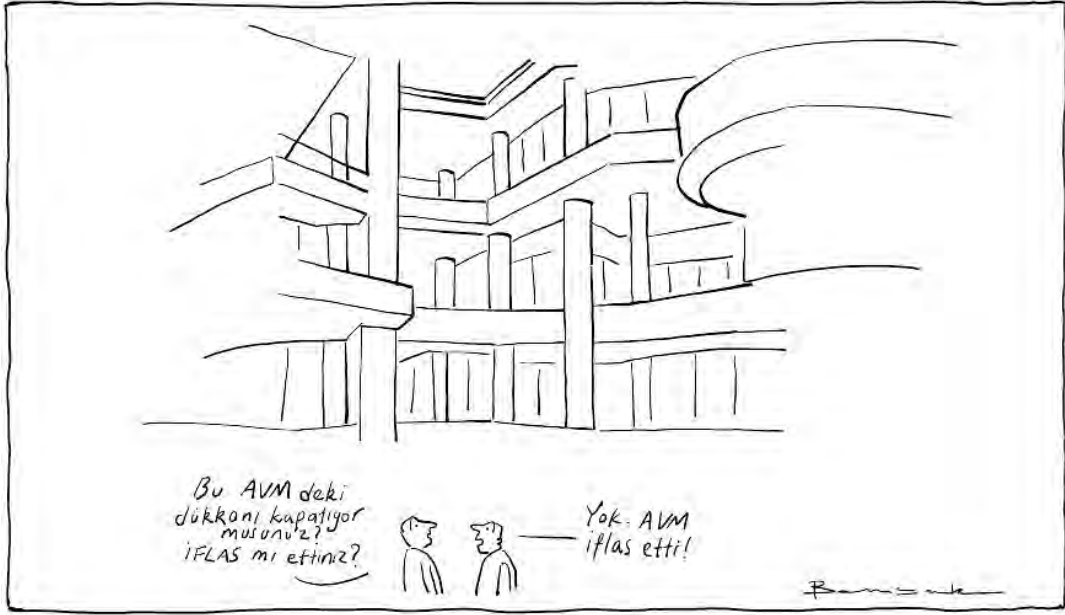
Markku Karjalainen, Prof. Dr., Tampere Üniversitesi, Yapılı Çevre Fakültesi

Kaynaklar

- Adhikari, S. & Ozarska, B. (2018). Minimizing Environmental Impacts of Timber Products through the Production Process from Sawmill to Final Products, *Environmental Systems Research*, 1, pp. 6-.
- Branco, J.M. & Descamps, T. (2015). Analysis and strengthening of carpentry joints, *Construction and Building Materials*, 97, pp. 34-47.
- Dunky, M. (2017). Adhesives in the wood industry, *Handbook of Adhesion Technology*, 2, pp. 50-.
- Gamerro, J., Bocquet, J.F. & Weinand, Y. (2020). A Calculation Method for Interconnected Timber Elements Using Wood-Wood Connections, *Buildings*, 10, pp. 61-.
- Hemmila, V., Adamopoulos, S., Karlsson, O. & Kumar, A. (2017). Development of Sustainable Bio-adhesives for Engineered Wood Panels-A Review, *RSC Advances*, 7, pp. 38604-38630.
- Iğın, H.E., Karjalainen, M. & Koponen, O. (2022). Various Geometric Configuration Proposals for Dovetail Wooden Horizontal Structural Members in Multistory Building Construction; *IntechOpen*: London, UK.
- Islam, Rahman, F., Das, A.K. & Hizirolu, S. (2022). An overview of different types and potential of bio-based adhesives used for wood products, *International Journal of Adhesion and Adhesives*, 112, 102992-.
- Jeong, G.Y., Park, M.J., Park, J.S. & Hwang, K.H. (2012). Predicting Load-Carrying Capacity of Dovetail Connections Using the Stochastic Finite Element Method, *Wood and Fiber Science*, 44, pp. 430-439.
- Jeong, G.Y. & Song, J.K. (2017). Evaluation of Structural Properties of Dovetail Connections under Tensile Load Using Three Methods of Data Analysis, *Journal of Materials in Civil Engineering*, 29, pp. 06017011-.
- Kozicki, M. & Guzik, K. (2021). Comparison of VOC Emissions Produced by Different Types of Adhesives Based on Test Chambers, *Materials*, 14, pp. 1924-.
- Kumar, C. & Leggate, W. (2022). An overview of bio-adhesives for engineered wood products. *International Journal of Adhesion and Adhesives*, 118, pp. 103187-.
- Mashrah, W.A.H., Chen, Z., Liu, H. & Amer, M.A. (2021). Mechanical behaviour of a novel steel dovetail joint subjected to axial compression loading, *Engineering Structures*, 245, pp. 112852-.
- Mehra, S., O'Ceallaigh, C., Sotayo, A., Guan, Z. & Harte, A.M. (2022). Experimental investigation of the moment-rotation behaviour of beam-column connections produced using compressed wood connectors, *Construction & Building Materials*, 331, pp. 127327-.
- Mehra, S., O'Ceallaigh, C., Sotayo, A., Guan, Z. & Harte, A.M. (2021). Experimental characterisation of the moment-rotation behaviour of beam-beam connections using compressed wood connectors, *Engineering Structures*, 247, pp. 113132-.
- Rivers, S. & Umney, N. (2003). *Conservation of Furniture*, Oxford, England: Routledge.
- Sha, B., Wang, H. & Li, A. (2019). The Influence of the Damage of Mortise-Tenon Joint on the Cyclic Performance of the Traditional Chinese Timber Frame, *Applied Sciences*, 9, pp. 3429-.
- Robeller, C. & Weinand, Y. (2015). Interlocking Folded Plate - Integral Mechanical Attachment for Structural Wood Panels, *International Journal of Space Structures*.
- Sotayo, A., Bradley, D., Bather, M., Sareh, P., Oudjene, M., El-Houjeiri, I., Harte, A., Mehra, S., O'Ceallaigh, C. & Haller, P. et al. (2020). Review of state of the art of dowel laminated timber members and densified wood materials as sustainable engineered wood products for construction and building applications, *Developments in the Built Environment*, 1, pp. 1-11.
- Stepinac, M., Šušteršič, I., Gavric, I., & Rajcic, V. (2020). Seismic Design of Timber Buildings: Highlighted Challenges and Future Trends, *Applied Sciences*, 10, pp. 1380-.
- Xie, Q., Zhang, B., Zhang, L., Guo, L. & Wu, Y. (2021). Normal contact performance of mortise and tenon joint: Theoretical analysis and numerical simulation, *Journal of Wood Science*, 67, pp. 31-.

Dovetail Massive Wood Board Elements

Due to its many technical advantages and environmental properties, engineered wood products (EWPs) have been increasingly used in the construction industry. With the standardization of the industry, adhesives and metal fasteners are often used as joints in EWPs of modern wooden buildings to replace traditional wooden joints. Using adhesive is one of the key solutions, making the structure strong and light and preventing the wood material from shrinking and expanding due to moisture. However, the use of adhesives raises concerns about recyclability, further processing, and wider environmental effects of glulam products. Despite continuous progress in this research area, critical views on bio-based adhesives still exist. Metal fasteners are also important for EWPs, but they also reduce the recyclability and disposal of EWPs. Environmentally friendly wood construction would use a pure – adhesive- and metal-fastener-free – massive wood solution based on one of the oldest traditional joining methods, i.e., the dovetail joining technique (DJT). There have been many studies in the literature on the technological aspects of EWPs with different construction solutions. In contrast, there is only a limited amount of research on DJT, based on several structural analyzes and model testing, and not so much on the structural performance evaluation of such wood products. This prevents us from understanding the potential of DJT, particularly in terms of environmental impact and recyclability. DoMWoB project (Dovetailed Massive Wood Board Elements for Multi-Story Buildings) researches and develops massive wood board elements assembled with the traditional dovetail joining technique, where no adhesive or metal fasteners are used. Within the scope of the 2-year project (01 August 2021 - 31 July 2023) with a budget of (202,680.96 + 93,000 €), fire performance, structural bending, air permeance, sound insulation tests were carried out at Tampere University, Finland.

SENER ÖZLER ÇOCUK VE MİMARLIK
RESİM YARIŞMASI XVI

KENT ve
SOKAK HAYVANLARI

Son katılım tarihi: 17 Nisan 2024

TMMOB MİMARLAR ODASI İSTANBUL BÜYÜKKENT ŞUBESİ

Estetik ve
Kalitede
Fark Yaratın!

*Banyom
Artemis*